

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**YAŞAR KEMAL'İN ROMANLARINDA
MAHALLİ SÖYLEYİŞLER VE TÜRKÇE
BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Merve GÜN

**İzmir
2018**

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**YAŞAR KEMAL'İN ROMANLARINDA
MAHALLİ SÖYLEYİŞLER VE TÜRKÇE
BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Merve GÜN

**Danışman
Prof.Dr. Şerif Ali BOZKAPLAN**

**İzmir
2018**

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Yaşar Kemal’in Romanlarında Mahalli Söyleyişler ve Türkçe Bakımından Değerlendirilmesi” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

20 /06/ 2018

Merve GÜN

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne

İşbu çalışma, jürimiz tarafından Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Programında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Şerif Ali BOZKAPLAN

Üye : Prof. Dr. Zeki KAYMAZ

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Sabahattin ÇAĞIN

Onay

Yukarıda imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

20/06/2018

Prof. Dr. Süha YILMAZ
Enstitü Müdürü V.

ONSOZ

Bu çalışma, Türk Edebiyatının önemli yazarlarından Yaşar Kemal'in mahalli söyleyiş unsurları esas olmak üzere dil özelliklerini ortaya koymak amacıyla yapıldı. Çalışma Yaşar Kemal'in eserleri arasında en önemli yeri tutan romanları üzerinden yürütüldü. Romanları olan toplam 22 kitap okundu ve mahalli söyleyiş unsurları belirlenerek fişlendi. Her mahalli söyleyiş unsuru için ayrı fiş oluşturuldu, fişlerde bu kelime ya da kelime gruplarının anlamları, kitap bazında kullanım sayıları ve geçtiği sayfa numaralarına yer verildi. Mahalli söyleyiş ifadeleri kelime türlerine göre; ad, bitki adı, hayvan adı, sıfat, zamir, zarf, edat, bağlaç , ünlem, tekrar, ikileme, argo, alkış, kargış, fiil, deyim, atasözü ve ses olayı başlıkları altında ele alındı. Kelime ya da kelime gruplarının anlamları TDK Derleme Sözlüğü ve Ali Püsküllüoğlu'nun Yaşar Kemal Sözlüğünden alındı. Ancak bu sözlüklerde anlamları yer almayan kelimeler için Yaşar Kemal'in doğup büyüdüğü Osmaniye'nin Kadirli ilçesinin Hemite köyündeki ve aynı coğrafyadaki diğer tanıklardan yararlanıldı. Umarım edebiyatımızın ve romancılığımızın önemli kalemlerinden Yaşar Kemal'in romanlarındaki dil özelliklerine ışık tutabilmiş, anlamları sözlüklerde olmayan kelimelerin anlamlarının oluşturulmasına katkıda bulunabilmişimdir.

Çalışma süresince ders aşamasındaki katkılarından dolayı Dr.Öğr.Üyesi Sabahattin Çağın ve Dr.Öğr.Üyesi İlyas Yazar'a, ders ve tez aşamasındaki her türlü desteğinden ve yolumu aydınlatmasından dolayı danışmanım Prof.Dr. Şerif Ali Bozkaplan'a teşekkür ederim.

Merve GÜN
2018

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
TABLO LİSTESİ	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
BİRİNCİ BÖLÜM: GİRİŞ	1
1.1. Yaşar Kemal	1
1.1.1. Yaşar Kemal'in Biyografisi	1
1.1.2. Yaşar Kemal'in Eserleri	2
1.1.2.1. Romanları	2
1.1.2.2. Destansı Romanları	3
1.1.2.3. Hikâyeleri	3
1.1.2.4. Şiirleri	3
1.1.2.5. Röportajları	3
1.1.2.6. Fıkra, Deneme, Makale ve Gazete Yazıları	4
1.1.2.7. Çocuk Romanı	4
1.1.2.8. Çevirisi	4
1.1.2.9. Anısı	4
1.1.3. Yaşar Kemal'in Edebi Kişiliği	4
1.2. Problem Durumu	7
1.3. Amaç ve Önem	9
1.3.1. Amaç	9
1.3.2. Önem	9
1.4. Problem Cümlesi	9
1.5. Alt Problemler	9
1.6. Sayıtlılar	10
1.7. Sınırlılıklar	10
1.8. Tanımlar	10
1.9. Kısaltmalar	11
İKİNCİ BÖLÜM: İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR	12
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: YÖNTEM	18

	Sayfa
3.1. Araştırma Modeli	18
3.2. Evren ve Örneklem	18
3.3. Veri Toplama Araçları	19
3.4. Veri Çözümleme Teknikleri	21
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: BULGULAR VE YORUMLAR	22
4.1. Mahalli Söyleyiş İfadelerinin Gruplandırılması	22
4.2. Ad Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler	24
4.3. Bitki Adı Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler	74
4.4. Hayvan Adı Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler	87
4.5. Sıfat Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler	96
4.6. Zamir Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler	109
4.7. Zarf Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler	110
4.8. Edat Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler	113
4.9. Bağlaç Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler	114
4.10. Ünlem Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler	115
4.11. Tekrar Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler	117
4.12. İkileme Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler	122
4.13. Argo Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler	128
4.14. Alkış ve Kargış Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler	136
4.15. Fiil Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler	145
4.16. Deyim Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler	170
4.17. Atasözü Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler	207
4.18. Ses Olayı Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler	217
4.19. Yaşar Kemal'in Romanlarında Geçen Mahalli Söyleyişlerin Türkçe Bakımından Değerlendirilmesi	236
BEŞİNCİ BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER	240
5.1. Sonuçlar	240
5.2. Öneriler	249
KAYNAKÇA	251

TABLO LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1 İncelenen Yaşar Kemal Romanlarının Künyeleri	19
Tablo 2 Mahalli Söyleyiş İfadelerinin Gruplara Göre Sayıları	22
Tablo 3 Ad Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler	25
Tablo 4 Bitki Adı Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler	75
Tablo 5 Hayvan Adı Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler	88
Tablo 6 Sıfat Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler	97
Tablo 7 Zamir Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler	109
Tablo 8 Zarf Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler	111
Tablo 9 Edat Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler	113
Tablo 10 Bağlaç Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler	114
Tablo 11 Ünlem Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler	116
Tablo 12 Tekrar Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler	118
Tablo 13 İkileme Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler	123
Tablo 14 Argo Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler	129
Tablo 15 Alkış Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler	138
Tablo 16 Kargış Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler	140
Tablo 17 Fiil Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler	146
Tablo 18 Deyim Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler	171
Tablo 19 Atasözü Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler	208
Tablo 20 Ses Olayı Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler	219

ÖZET

YAŞAR KEMAL’İN ROMANLARINDA MAHALLİ SÖYLEYİŞLER VE TÜRKÇE BAKIMINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu çalışma Yaşar Kemal’in romanlarında geçen mahalli söyleyişlerin belirlenmesi ve Türkçe bakımından değerlendirilmesi amacıyla yapılmıştır. Çalışmada Yaşar Kemal’in 22 romanı okunmuş ve romanlarda geçen mahalli söyleyiş unsurları doküman incelemesi yöntemiyle tespit edilmiştir. Belirlenen mahalli söyleyiş ifadeleri fişleme yöntemiyle kartlara aktarılmış, her ifade için bir fiş oluşturulmuştur. Fişlerde ifadenin anlamına, toplam kullanım sayısına ve kitap bazında ifadenin geçtiği sayfa numaralarına yer verilmiştir. Mahalli söyleyiş ifadeleri kelime türlerine göre ayrı ayrı ele alınmıştır. Kelime türleri ve her kelime türünden belirlenen mahalli söyleyiş ifadesi sayıları; ad (404), bitki adı (76), hayvan adı (52), sıfat (104), zamir (2), zarf (19), edat (3), bağlaç (4), ünlem (9), tekrar (36), ikileme (42), argo (66), alkış (13), kargış (34), fiil (180), deyim (293), atasözü (52), ses olayı (177) şeklindedir. Toplam 1567 mahalli söyleyiş listelenmiştir. Kelime ya da kelime gruplarının anlamları TDK Derleme Sözlüğü ve Ali Püsküllüoğlu’nun Yaşar Kemal Sözlüğünden alınmıştır. Ancak bu sözlüklerde anlamları yer almayan ifadeler için Yaşar Kemal’in doğup büyüdüğü Osmaniye’nin Kadirli ilçesinin Hemite köyündeki ve aynı coğrafyadaki diğer tanıklardan yararlanılmıştır.

Sonuç olarak romanlarda geçen mahalli söyleyişlerin kelime türleri ve alt türlerine göre çeşitlilikleri, toplam sayıları ve kullanım sıklıklarına göre Yaşar Kemal’in romanlarında bu ifadelere yoğun biçimde yer verdiği görülmüştür. Kendisinin halk edebiyatı ve âşık geleneğinin ürünlerinden yararlanarak sözlü kültürdeki bu kavramların yazılı edebiyata geçirilmesi, ilgili kavramlara işlerlik kazandırılması, mahalli söyleyişlerin kaybolmasının önlenmesine katkı sağladığı ve onun romanlarının Türkçenin gelişiminde önemli bir yeri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yaşar Kemal, roman, mahalli söyleyiş, Adana ağzı.

ABSTRACT

LOCAL UTTERANCE IN YAŞAR KEMAL’S NOVELS AND EVULATION OF THESE FOR TURKISH LANGUAGE

This thesis has been prepared for identifying local utterance in Yaşar Kemal’s novels and evaluating of these for Turkish language. Firstly 22 novels of Yaşar Kemal have been read and local utterances in his novels have been identified by reviewing the documents. Local utterances have been written to the cards using tagging method. One card has been prepared for each of local utterances. It has been included that local utterances’ meaning, total usage and number of the page in the cards. Local utterances have been made on according to the sort of words. The sort of words and their quantities: noun (404), plant nouns (76), animal nouns (52), adjective (104), pronoun (2), adverb (19), preposition (3), conjunction (4), exclamation (9), repetition (36), reiterative (42), slang (66), applause (13), curse (34), verb (180), locution (293), proverb (52), occurrence of phonetics (177). Totally 1567 of local utterances have been listed. Words’ or the group of the words’ meanings have been found in TDK Dictionary of Compilation and Yaşar Kemal Dictionary which was written by Ali Püsküllüoğlu. On the other hand the words which had no meanings in those dictionaries have been asked to people in Osmaniye, in Kadirli, in the village of Hemite.

Finally, it has been identified that Yaşar Kemal had used the local utterances in his novels. Yaşar Kemal had used tradition of minstrel and literature of folk. Also thanks to him the local utterances have been lived in the novels and this situation have showed importance of his novels for improvement of Turkish language.

Key Words: Yaşar Kemal, novel, local utterance, Adana accent.

BÖLÜM I

GİRİŞ

1. Yaşar Kemal

1.1. Yaşar Kemal'in Biyografisi

Asıl adı Kemal Sadık Göğcelidir. Van Gölü'ne yakın Ernis (bugün Ünseli) köyünden olan ailesinin Birinci Dünya Savaşı'ndaki Rus işgali yüzünden uzun bir göç süreci sonunda yerleştiği Osmaniye'nin Kadirli ilçesine bağlı Hemite köyünde 1926'da doğmuştur. Doğum yılı bazı biyografilerde 1923 olarak geçmektedir.

Ortaokulu son sınıf öğrencisiyken terk ettikten sonra ırgat kâtipliği, ırgatbaşılık, öğretmen vekilliği, kütüphane memurluğu, traktör sürücülüğü, çeltik tarlalarında kontrolörlük yapmıştır. 1940'lı yılların başlarında Pertev Naili Boratav, Abidin Dino ve Arif Dino gibi sol eğilimli sanatçı ve yazarlarla ilişki kurmuş; 17 yaşındayken siyasi nedenlerle ilk tutukluluk deneyimini yaşamıştır. 1943'te bir folklor derlemesi olan ilk kitabı Ağıtlar'ı yayımlamıştır. Askerliğini yaptıktan sonra 1946'da gittiği İstanbul'da Fransızlara ait Havagazı Şirketinde gaz kontrol memuru olarak çalışmıştır. 1948'de Kadirli'ye dönmüş, bir süre yine çeltik tarlalarında kontrolörlük, daha sonra arzuhalcilik yapmıştır. 1950'de Komünizm propagandası yaptığı iddiasıyla tutuklanmış, Kozan cezaevinde yatmıştır. 1951'de salıverildikten sonra İstanbul'a gitmiş, 1951-63 arasında Cumhuriyet gazetesinde Yaşar Kemal imzası ile fıkra ve röportaj yazarı olarak çalışmıştır. Bu arada 1952'de ilk hikâye kitabı Sarı Sıcak'ı, 1955'te ise bugüne dek kırktan fazla dile çevrilen romanı İnce Memed'i yayımlamıştır. 1962'de girdiği Türkiye İşçi Partisi'nde genel yönetim kurulu üyeliği, merkez yürütme kurulu üyeliği görevlerinde bulunmuştur. Yazıları ve siyasi etkinlikleri dolayısıyla birçok kez kovuşturmayla uğramıştır. 1967'de haftalık siyasi dergi Ant'ın kurucuları arasında yer almıştır. 1973'te Türkiye Yazarlar Sendikası'nın kuruluşuna katılmış ve 1974-75 arasında ilk genel başkanlığını üstlenmiştir. 1988'de kurulan PEN Yazarlar Derneği'nin de ilk başkanı olmuştur. 1995'te Der Spiegel'deki

bir yazısı nedeniyle İstanbul Devlet Güvenlik Mahkemesi'nde yargılanmış, aklanmıştır. Aynı yıl bu kez Index on Censorship'teki yazısı nedeniyle 1 yıl 8 ay hapis cezasına mahkûm edildiyse de cezası ertelenmiştir.

Şaşırtıcı imgelemi, insan ruhunun derinliklerini kavrayışı, anlatımının şiirselliğiyle yalnızca Türk romanının değil dünya edebiyatının da önde gelen isimlerinden biri olan Yaşar Kemal'in eserleri kırkı aşkın dile çevrilmiştir. Yaşar Kemal, Türkiye'de aldığı çok sayıda ödülün yanı sıra yurtdışında aralarında Uluslararası Cino del Duca ödülü, Légion d'Honneur nişanı, Commandeur payesi, Fransız Kültür Bakanlığı Commandeur des Arts et des Lettres nişanı, Premi Internacional Catalunya, Fransa Cumhuriyeti tarafından Légion d'Honneur Grand Officier rütbesi, Alman Kitapçılar Birliği Frankfurt Kitap Fuarı Barış Ödülü'nün de bulunduğu yirmiyi aşkın ödül, ikisi yurtdışında beşi Türkiye'de olmak üzere, yedi fahri doktorluk payesi almıştır. 28 Şubat 2015 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir.

1.2. Yaşar Kemal'in Eserleri

1.2.1. Romanları

- İnce Memed I, 1955
- Teneke, 1955
- Orta Direk, 1960
- Yer Demir Gök Bakır, 1963
- Ölmez Otu, 1968
- İnce Memed II, 1969
- Demirciler Çarşısı Cinayeti / Akçasazın Ağaları - I, 1974
- Yusufçuk Yusuf / Akçasazın Ağaları – II, 1975
- Yılanı Öldürseler, 1976
- Al Gözüm Seyreyle Salih, 1976
- Deniz Küstü, 1978
- Yağmurcuk Kuşu / Kimsecik I, 1980
- Hüyükteki Nar Ağacı, 1982
- İnce Memed III, 1984
- Kale Kapısı / Kimsecik II, 1985
- İnce Memed IV, 1987

- Kanın Sesi / Kimsecik III, 1991
- Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana / Bir Ada Hikâyesi I, 1997
- Karıncanın Su İçtiği / Bir Ada Hikâyesi II, 2002
- Tanyeri Horozları / Bir Ada Hikâyesi III, 2002
- Çıplak Deniz Çıplak Ada / Bir Ada Hikâyesi IV, 2012
- Tek Kanatlı Bir Kuş, 2013

1.2.2. Destansı Romanları

- Üç Anadolu Efsanesi, 1967
- Ağrıdağı Efsanesi, 1970
- Binboğalar Efsanesi, 1971
- Çakırcalı Efe, 1972

1.2.3. Hikâyeleri

- Sarı Sıcak, 1952
- Bütün Hikâyeler, 1975
- Kuşlar da Gitti (uzun hikâye), 1978
- Kalemler, 2016
- Beyaz Pantolon, 2016
- Yeşil Kertenkele, İst.: YKY, 2017

1.2.4. Şiirleri

- Bugünlerde Bahar İndi, İst.: YKY, 2010

1.2.5. Röportajları

- Yanan Ormanlarda 50 Gün, 1955
- Çukurova Yana Yana, 1955
- Peribacaları, 1957
- Bu Diyar Baştan Başa, 1971
- Bir Bulut Kaynıyor, 1974
- Röportaj Yazarlığında 60 Yıl, 2011
- Çocuklar İnsandır, 2013
- Neredesin Arkadaşım, 2014
- Yağmurla Gelen, 2014

1.2.6. Fıkra, Deneme, Makale ve Gazete Yazıları

- Ağıtlar, 1943
- Taş Çatlasa, 1961
- Baldaki Tuz, 1974
- Gökyüzü Mavi Kaldı, 1977 (Sabahattin Eyüboğlu ile)
- Allahın Askerleri, 1978
- Ağacın Çürüğü: Yazılar-Konuşmalar, 1980
- Yayımlanmamış 10 Ağıt, 1985
- Sarı Defterdekiler: Folklor Derlemeleri, 1997
- Ustadır Arı, 1995
- Zulmün Artsın, 1995
- Binbir Çiçekli Bahçe, 2009
- Bu Bir Çağrıdır, 2012

1.2.7. Çocuk Romanı

- Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca, 1977

1.2.8. Çevirisi

- Ayışığı Kuyumcuları (A. Vidalie; Thilda Kemal ile), 1977

1.2.9. Anısı

- Yasar Kemal Kendini Anlatıyor, Alain Bosquet ile Görüşmeler, 1993

1.3. Yaşar Kemal'in Edebi Kişiliği

Yaşar Kemal'in yetişmiş ve birçok eserine konu edindiği coğrafya olan Çukurova bölgesi, halk kültürü açısından zengin bir bölgedir. Bu durum, yazarın çocukluğundan itibaren edebiyatla iç içe olmasını sağlamıştır. Düzenli bir eğitim alamamış olmasına rağmen âşık edebiyatıyla yakından ilgilenmiş olmasının onun edebiyatçı kişiliğinin temelini oluşturduğu söylenebilir. Daha çocukken şiirler ezberleyen Yaşar Kemal, Âşık Ali, Âşık Rahmi gibi âşıklardan ders almış, onlarla karşılıklı âşık atışmalarına girmiş, onların takdirini kazanmıştır. İlk şiiri olan “Sahra” on altı yaşındayken yayımlanmıştır. Gençlik yıllarından itibaren ünlü edebiyatçılarla bir arada bulunması da edebi kişiliğinin oluşmasında etkili olmuştur. Bir yandan bu kişilerle irtibat halinde iken bir yandan da çokça kitap okumuştur (Gürsel, 2008; Kemal, 2017).

Okuduğu bazı yabancı ve yerli yazarlardan da etkilenmiştir. Etkilendiği yabancı yazarlar Cervantes, Alexandre Dumas Fils, Balzac, Dostoyevski, Gogol, Çehov, Zola, Tolstoy, Foulkner, Stendhal şeklinde sıralanabilir (Kabacalı, 1983). Türk Edebiyatında ise Nazım Hikmet ve Aziz Nesin'i beğendiğini, bir roman yazmaya başlamadan, dilini canlı tutabilmek için Nazım Hikmet'i okuduğunu, Aziz Nesin gibi de çok eser vermek istediğini ifade etmektedir (Kabacalı, 1983; Bolat, 2006; Gürsel, 2008; Kemal, 2017).

Yaşar Kemal eserlerinde geleneksel halk kültürümüzle Batı kültürünü birleştirmeye çalıştığını söyler. Yazar halk kültürümüzü sahiplenmekte, onlardan çağdaş bir edebiyat oluşturmada faydalanmaktadır. Yazılı edebiyatın, sözlü edebiyatın sonucu olduğunu savunan yazar, aydınımızın "halk aşısıyla" aşılması gerektiğini savunur (Korkmaz, 2007). Yazın hayatına şiirle başlayan Yaşar Kemal, daha sonra hikâye ve romana yönelmiş, eserlerinin birçoğunu roman türünde vermiştir. Sınıflamada farklılık olmakla birlikte 40 civarı eserinin 22'si roman, bunların dışında 4'ü destansı romandır. Türk Edebiyatında romanlarıyla ön plana çıkmıştır.

1951 yılında Cumhuriyet gazetesinde göreve başladıktan sonra röportaj türünde de başarılı eserler vermiştir. Bu başarısını gözlemciliğine borçlu olduğu söylenebilir. Röportaj eseri oluşturmada önce bölgeyle ilgili araştırmalar yapmıştır. Böylece daha gerçekçi eserler ortaya koyar. Eserlerinin birçoğu çok sayıda dile çevrilmiş olan Yaşar Kemal, dünyanın birçok ülkesinde tanınmış bir yazardır. Bunda ilk eşi Thilda Kemal'in de katkıları vardır. Thilda Kemal İngilizcesi sayesinde Yaşar Kemal'in eserlerinin çevirisini yapmış, onun yurtdışında da tanınmasına yardımcı olmuştur (Kemal, 2017). Daha önce de ifade edildiği gibi Yaşar Kemal'in eserlerindeki başarısında folklorik birikiminin, gözlemciliğinin, kendi yaşantısının, edebiyatçı bir çevreyle irtibatının ve çok okumasının etkisi olduğu ifade edilmektedir (Kansu, 1974; Korkmaz, 2007). Birçok eserinde halk türkülerine, ağıtlarına, efsanelerine örnekler vermiş, Yörük kültürünü, çadırlarını, kilimlerini canlı bir dille anlatmıştır. Gözlemci yönünü kullanarak canlı doğa betimlemeleriyle eserlerini güçlendirmiştir.

Yaşar Kemal; gerek folklorculuğunun, gerek halk içinden gelmiş olmasının avantajlarını ve halk hikâyeciliğindeki özgü anlatım tekniğini kullanarak çok sayıda eleştirmenin dikkatini çekmiştir (Korkmaz, 2007). Fethi Naci (1970) Yaşar Kemal'in

köylüleri olduğu gibi veren bir romancı olduğunu, uzaktan uzağa gördüğümüz ancak iç dünyalarını pek bilmediğimiz köylüleri; seven, öfkelenen, yalan söyleyen, mit yaratan, iyilik eden kötülük eden, kaytaran, inandığı için dövüşen kişiler olarak Yaşar Kemal de bulduğumuzu ifade eder. Yine Fethi Naci (1971) romancıların toplumsal gerçekliğe yaklaşmadaki yöntemlerinden ilkinin Yaşar Kemal gibi yaşantısından, tanıklığından yola çıkarak yapıldığını vurgular. Murat Belge (1979) Yaşar Kemal'in romancılığının; alıştığımız köy romanı kalıplarından farklı olduğunu, dışsal betimlerden başka insanların iç ve mitik dünyalarını da araştırarak bir nesne olarak ele aldığını belirtir. Galina Gorbatkina (1980) Yaşar Kemal'in ustalığının halkın folklorundan beslendiğini, eserlerin kuruluşunun, dilinin ve üslubunun folklorla çok derin bağlı olduğunu, dilinin bu yüzden renkli, kıvrak ve temiz olduğunu belirtir. Mehmet Fuat (1983) Yaşar Kemal'in sarsıcılığını ülkemizin bir yöresinde yaşayan halkımızın aykırı kültürünün yüzyıllarca damıttığı sanatsal inceliklerin belirlediği ifade eder. Berna Moran (1991) Yaşar Kemal'in roman kahramanlarını “soylu eşkıya” olarak niteler, eşkıyalara karşı döneklik eden köylünün durumunu “silik bir yığın” olarak eşkıya-köylü ilişkileri içinde ele alır.

Yaşar Kemal'e ilişkin yöneltilecek olumsuz eleştiriler de olmuştur. Özellikle romanlarında bazen betimlemeleri çok uzun tutması çeşitli eleştiriler almıştır. Cemil Meriç, Demirciler Çarşısı Cinayeti ile ilgili görüşlerini belirtirken, “çenesi düşük bir kocakarı hikâyesi” ifadesine yer vermiştir. Atilla İlhan'da onun sözü çok uzattığını, yaprağı 40 dakikada ağaçtan düşürdüğünü belirtmiştir.

Yukarıdaki olumsuz eleştirilerin yapıldığı dönemle ilgili Mehmet Fuat (1983) şunları ifade etmiştir:

Sonra Yaşar Kemal çıkageldi. Öykü yazdı... “Öykü mü, röportaj mı, şiir mi, folklor mu, nedir bunlar?” dendi. Roman yazdı... “Böyle roman olmaz, böyle destan da olmaz, ikisi arası bir şey bu” dendi. “Şurasını çok uzatmışsın, şurası kısa düşmüş... bir sürü eleştiri... Söylenenlerin birçoğu da genel ölçülerle doğruydum belki. Batı romancılığının yerleştirdiği kurallar çerçevesi içinde kalınmamış, alışılmışı uyulmamıştı.

Ama Yaşar Kemal ilk kitabı Sarı Sıcak'tan başlayan sarsıcılığı yapıtları boyu sürdürüp, ülkemizin sınırları dışına çıkmayı başardı. Neydi ona bu sarsıcılığı veren? Birincisi... o çevrede doğup büyümüş, anlattığı insanların arasından çıkmıştı. İkincisi... anlattığı yaşam çevresinin folklorunu çok iyi biliyordu, başladı mı yüzlerce türküyü birbirine ekleyebilecek bir bellek gücü olan halk sanatçılarına vurgun bir kişiydi.

Yaşar Kemal, anne tarafındaki erkeklerin hepsinin eşkıya olduğunu ifade eder (Kemal, 2017). Özellikle dayısı Mahiro Doğu Anadolu Bölgesinde çok ünlü bir eşkıyadır. Bu durumun onun eşkıya romanları yazmasında etkili olduğu söylenebilir. Ayrıca kendi ailesinin Arap atları yetiştiriyor olması, eserlerinde atlarla ilgili çeşitli detaylara yer vermesine katkı sağlamıştır. İstanbul'a gitmeden önce, kontrol memurluğu, arzuhalcilik, ırgat kâtipliği, amele başılık, su bekçiliği, öğretmen vekilliği, kütüphane memurluğu, traktör sürücülüğü gibi çeşitli işlerde çalışmış olması, onun eserlerinde bu birikiminden yararlanması sağlamıştır.

Yaşar Kemal, eserlerinin çoğunda jandarma, bürokrat ve devletle iş birliği içinde sıradan halkı ezen ağa, varlıklı kişi ve eşrafı, rüşvet yiyen devlet memurlarını, ezilen halkı ve bütün bunlara karşı koyan erdemli eşkıyaları işlemiştir. İnce Memed, Çakırcalı Efe, Kimsecik, Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca bunlardan bazılarıdır. Ayrıca Yaşar Kemal eserlerinin çoğunda Çukurova bölgesini ve insanını ele almıştır. Ancak Çukurova dışındaki yerleri işlediği eserleri de mevcuttur. Deniz Küstü, Bir Ada Hikâyesi, Al Gözüm Seyreyle Salih bu eserlerindendir. Eserlerinin bazılarında değişen yaşam şartlarını ve değişen düzeni işlemiştir. Akçasazın Ağaları serisinde göçebeliğin yerini tarımcılığın alışını ve makineleşmeyle meydana gelen toplumsal değişimi ve yıkılmaya başlayan temel değerleri ele alır (Gürsel, 2008). Yine Binboğalar Efsanesi'nde başta insanların yerleşik düzene geçiş için verdiği direnci, ardından ise yerleşik hayata geçmek için konacak bir toprak parçası arayışını dile getirir. Deniz Küstü'de ve Kuşlar da Gitti'de ise insanların tahribiyle doğanın dengesinin nasıl bozulduğunu işlemiştir.

2. Problem Durumu

Yaşar Kemal; binlerce sayfayı bulan romanları, onlarca hikâyesi, yarattığı yüzlerce karakter, şiir, tiyatro, röportaj gibi edebiyatın diğer türlerinde verdiği ürünler, senaryo çalışmaları, makaleleri ve araştırmaları ile 20'nci yüzyıl Türk Edebiyatının önemli isimlerindendir. Eserlerine duyulan ilgi ülke sınırlarının dışına çıkmış, çeşitli eserleri dünyanın pek çok diline çevrilmiştir. Yaşar Kemal edebiyatın çeşitli alanlarında eserler vermiş olmakla birlikte onu Türk Edebiyatında üst sıralarında konumlandıran, incelemelere konu olan eserleri genellikle romanlarıdır.

Daha önce de ifade edildiği gibi 40 civarı eserinin 22'si roman, bunların dışında 4'ü destansı roman türündedir.

Yaşar Kemal'in romanlarına konu olan coğrafya genellikle doğup büyüdüğü Çukurova yöresi, romanlarındaki karakterleri ise genellikle Çukurova insanıdır. Yaşar Kemal'i asıl özgün kılan anlatımına coşku ve şiirsel renk katan doğa betimlemeleridir (Ünlü ve Özcan, 2003). Romanlarında sadece insanların değil, doğanın, doğada bulunan bitki ve hayvanların, çiçeklerin, ağaçların, arıların, böceklerin, atların... dahi bir karakter olarak değerlendirilecek düzeyde betimlendiği söylenebilir (Kansu, 1974; Gürsel, 2008). Yazar, romanlarında bu dil zenginliğini oluştururken kendi yaşam deneyimlerinden de yararlanarak çok sayıda mahalli söyleyişe yer vermektedir. Mahalli; “yerel, yöresel” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK Sözlüğü, 2011: 1604). Söyleyiş ise “söyleme işi, söyleniş, telaffuz, sesletim, kalıplaşmış söz” olarak ifade edilmektedir (TDK Sözlüğü, 2011: 2151). Bu tanımlardan yola çıkarak mahalli söyleyiş; “belirli bir yere, yöreye has kelime, kelime grubu veya bunların söyleniş biçimi” olarak tanımlanabilir.

Mahalli söyleyiş kavramının Türk Edebiyatına yazılı olarak Mahallileşme Akımı ile girdiği söylenebilir. Mahallileşme akımı özellikle şiirde yerli ve mahallî unsurlara fazlaca yer verme anlayışıdır. Bu dönemde gittikçe yaygınlaşmaya başlayan sade dil ve mahallî ifadeleri kullanma, yerli konu arayışı daha sonraki dönemlerde ortaya çıkacak olan mahallîleşme üslûbuna da kaynaklık etmiştir. Nev'î-zâde Atâ'î ve Sabit gerek yerli konu ve malzeme tercihleri bakımından gerekse dil ve söyleyişteki tasarrufları yönünden bu üslûbun temsilcileridir (Genç, 2010).

Mahallileşme Akımının başlıca özelliklerini şöyle sıralanabilir (Üzgor, 1983; Levend, 1984; Özkırımlı, 1987; Köprülü, 1999):

- Özellikle halkın konuşma dilinden bazı unsurlar şiire girmiştir.
- Atasözleri ve deyimlerin kullanılmasına ağırlık verilmiştir.
- Yerlileşme çabası hâkimdir.
- Dil son derece sadedir; Arapça ve Farsça kelimelerin kullanımı çok azdır.
- Halk tabirleri ve mahalli söyleyişlerin şiire girişi artmıştır.
- Günlük ve sıradan olaylar şiirin konusu haline gelmiştir.
- Konu ve kahramanlarının mahalli çevreden alınması sağlanmıştır.

Bu çalışmada; mahalli söyleyişle ilgili yapılan açıklamalara bağlı olarak Yaşar Kemal'in romanlarında geçen mahalli söyleyiş unsurlarının belirlenmesi sağlanmış ve bu unsurlar Türkçe bakımından değerlendirilmiştir.

3. Amaç ve Önem

3.1. Amaç

Bu çalışmanın amacı; Yaşar Kemal'in romanlarında geçen mahalli söyleyiş unsurlarını belirlemek ve bu unsurları Türkçe bakımından değerlendirmektir.

3.2. Önem

Bu çalışma ile Yaşar Kemal'in romanlarında geçen mahalli söyleyişlerin neler olduğu, anlamları, nitelikleri, türleri, roman temelinde tekrar sayıları ve geçtiği kaynaklar belirlenecektir. Bu sayede her geçen gün kullanımı azalan mahalli söyleyişlerin nitel ve nicel yöntemler kullanılarak sistematik olarak ele alınması ve yazılı hale getirilmesi sağlanacaktır. Elde edilen bu kazanım ile Türk Dil Kurumu (TDK) Derleme Sözlüğü ve mahalli söyleyişler üzerine oluşturulmuş çeşitli kişisel sözlüklerin geliştirilmesi sağlanacaktır. Sözlüklerin bünyesine kazandırılarak kalıcılığı sağlanan mahalli söyleyiş ifadelerinin yok olmasının önüne geçilmesi hedeflenmektedir.

Elde edilen bulgulardan yola çıkarak Yaşar Kemal'in romanlarında kullandığı dilin Türkçe bakımından değerlendirmesi yapılarak, yazar ve romanları üzerine eleştirel bir bakış açısı getirilecektir.

Ayrıca bu çalışmanın Yaşar Kemal'in romanları üzerinde mahalli söyleyiş bakımından yapılan ilk çalışma olması nedeniyle Türk Dili ve Edebiyatı alan yazınına katkı sağlayacağı öngörülmektedir.

4. Problem Cümlesi

Yaşar Kemal'in romanlarında geçen mahalli söyleyiş unsurları nelerdir ve Türkçe bakımından değerlendirildiğinde bu unsurların zenginliği hangi düzeydedir?

5. Alt Problemler

- Yaşar Kemal'in romanlarında geçen mahalli söyleyiş unsurları nelerdir?

- Türkçe bakımından değerlendirildiğinde bu unsurların zenginliği hangi düzeydedir?

6. Sayıtlar

Bu çalışmada;

- Verilerin elde edilmesinde, analizinde ve yorumlanmasında kullanılan yöntem ve tekniklerin ilgili süreçler için uygun yöntem ve teknikler olduğu,
- Mahalli söyleyiş olarak belirlenen ve anlamları araştırılan kelime ve kelime grupları için çeşitli kaynaklardan elde edilen anlamların ilgili mahalli söyleyişe karşılık geldiği varsayılmıştır.

7. Sınırlılıklar

Bu çalışma;

- Yaşar Kemal'in roman türünde kabul edilen 22 eseriyle,
- 22 eserinde geçen mahalli söyleyiş unsurlarıyla sınırlıdır.

8. Tanımlar

Çukurova: Akdeniz bölgesinin doğusunda, İskenderun Körfezi ile Mersin Körfezi arasında verimli bir ovadır. Doğuda Misis Dağına, batıda Erdemli'ye, kuzeyde Toros Dağları ile Aladağların eteklerine kadar uzanır. Yüzölçümü 3150 kilometrekaredir.

Mahalli Söyleyiş: Belirli bir yere, yöreye has kelime, kelime grubu veya bunların söyleniş biçimi.

Roman: İnsanın veya çevrenin karakterlerini, göreneklerini inceleyen, serüvenlerini anlatan, duygu ve tutkularını çözümleyen, kurmaca olaylara dayanan uzun edebi tür (TDK Sözlüğü, 2011: 1982).

9. Kısaltmalar

c.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
DS	: Derleme Sözlüğü
Ed.	: Editör
No.	: Numara
S	: Sayı
s.	: Sayfa
S.N.	: Sıra Numarası
TDK	: Türk Dil Kurumu
TKS (f)	: Toplam Kullanım Sayısı, (Frekans)
YKS	: Yaşar Kemal Sözlüğü (Ali Püsküllüoğlu)
YKY	: Yapı Kredi Yayınları

İncelenen Romanların Kısaltmaları

İM-1	: İnce Memed I
T	: Teneke
OD	: Orta Direk
YDGB	: Yer Demir Gök Bakır
ÖÖ	: Ölmez Otu
İM-2	: İnce Memed II
DÇC	: Demirciler Çarşısı Cinayeti / Akçasazın Ağaları - I
YY	: Yusufçuk Yusuf / Akçasazın Ağaları – II
YÖ	: Yılanı Öldürseler
AGSS	: Al Gözüm Seyreyle Salih
DK	: Deniz Küstü
YK	: Yağmurçuk Kuşu / Kimsecik I
HNA	: Hüyükteki Nar Ağacı
İM-3	: İnce Memed III
KK	: Kale Kapısı / Kimsecik II
İM-4	: İnce Memed IV
KS	: Kanın Sesi / Kimsecik III
FSKAB	: Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana / Bir Ada Hikâyesi I
KSİ	: Karıncanın Su İçtiği / Bir Ada Hikâyesi II
TH	: Tanyeri Horozları / Bir Ada Hikâyesi III
ÇDÇA	: Çıplak Deniz Çıplak Ada / Bir Ada Hikâyesi IV
TKBK	: Tek Kanatlı Bir Kuş

BÖLÜM II

İLGİLİ YAYIN VE ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde Yaşar Kemal'in eserleri ile mahalli söyleyiş ve Türkçe açısından değerlendirmede bulunulan bazı yayın ve araştırmalara tarihsel sıra izlenerek yer verilmiştir.

Erden (1993) “Çözümleyici Yazın Eleştirisi Işığında Bir Yaşar Kemal Hikâyesi: Süpürge” başlıklı makalesinde çözümleyici yazın eleştirisine ilişkin kavramları farkı düşünürlerin görüşleri göre açıkladıktan sonra Yaşar Kemal'in Süpürge adlı hikâyesini bu bakış açısıyla incelemiştir. Çalışmada hikâyenin anlatılmasında özellikle kullanılmış olan kelime ve kelime öbeklerinin (sözel görünüş) okuru derin yapıdaki gerçeğe ulaştırdığı ifade edilmiş, konu çerçevesinde söz dizinsel görünüşten sözel görünüşe gidildiği sözel görünüşten de derin yapıya inildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Duman (1998) “Ağrıdaki Efsanesi'nin Dili Üzerine Bazı Tespitler” başlıklı makalesinde yazar eseri dil yönünden ele alıp, daha çok dil aksamalarını ve kusurlarını söz konusu ederek değerlendirdiğini belirtmiştir. Ayrıca ortaya çıkacak çalışmanın bir yönüyle eserin dilini inceleyen, bir yönüyle de yazarının Türkçe'yi kullanmadaki dikkatini ve ustalığını sergileyen bir özellik de taşıdığını belirtmiştir. Yazar diğer taraftan çalışmasının eserin ve yazarının Türk edebiyatındaki yerini değerlendireceklere malzeme sağlayacak ilmi bir zemin hazırlayacağını ifade etmiştir. Çalışmada alınan örneklerin durumu, her şeyden önce "doğru" yazmanın gereği olan "dilbilgisi kurallarına göre yazımı ve kullanımı" prensibine yeterince uyulmadığı sonucunu çıkarılmıştır. Eserde, gerçekten yerinde kullanılmış, "iyi" ve "güzel" anlatımlı dil örneklerinin de elbette bulunduğu, ne var ki "doğru", "iyi" ve "güzel" olmayanlar da azımsanmayacak boyutta olduğu saptanmıştır.

Yapılan incelemede yazarın halk diline ve söyleyişine ayrı bir önem verdiğinin ortada olduğu, eserde mahalli unsurları ortak yazı diline getiren değil, ortak yazı dilini yer yer mahalli (belki şahsi) ağıza götüren bir kullanımın söz konusu olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca çalışmada incelenen eserin genel olarak değerlendirildiğinde, heyecan unsurlarına fazlaca yer verilmediği için donuk ve sade bir kurguya sahip olduğu, dil ve anlatımın da buna denk sadelikte bulunduğu ifade edilmiştir. Anlatım gücü, üslubu ve kullanılan dili açısından bakıldığında eserin, hem iyi hem bayağı yönleri bulunan, hem sanatkârane hem sıradan anlatımı yönleriyle bitmemiş bir çalışma görüntüsü verdiği çıkarımında bulunulmuştur.

Aminova (2002) özgün dili Özbekçe olan “Yaşar Kemal’in Yılanı Öldürseler Hikâyesi ve Abdulla Kadiri'nin Ötgen Günler Romanlarında Saf Aşk Teması ve Kadın Motifi” başlıklı makalesinde Özbek ve Türk okuyucuların yakından tanıdıkları Abdulla Kadiri'nin Ötgen Günler adlı romanında ve Yaşar Kemal'in Yılanı Öldürseler hikâyesinde kadın motifi ve aşk temasının nasıl ifade edildiği karşılaştırmıştır. Çalışmada Abdulla Kadiri'nin de Yaşar Kemal'in de kendi eserlerinde birbirine benzer aşkları betimlerken, âşıkların çektiği ıstırapları ve çileleri dile getirdikleri belirlenmiştir. Sonuç olarak her iki eserde de kahramanların yaşadıkları aşk hüznüyle bitmiş olsa da, her iki yazarın da, okuyucuya bu ilişkileri hüznüyle neticelendiren sosyal sistemi sorgulatmayı başardığı saptanmıştır.

Ayaydın (2003) Bilkent Üniversitesinde yürüttüğü “Yaşar Kemal'in İstanbul'una Çevreci Bir Yolculuk” adlı çalışmasında çevreci eleştiri ile birlikte ekopsikoloji, ekofeminizm ve Derin Çevrecilik akımlarının yaklaşımları göz önünde bulundurularak Yaşar Kemal'in Deniz Küstü'de karakterlerle çevreleri arasındaki ilişkiyi nasıl kurduğu derinlemesine irdelenmiştir. Yazarın diğer İstanbul konulu eserlerinden uzun hikâyesi Kuşlar da Gitti (1978), kısa öyküleri Ağır Akan Su (1970), Hırsız (1987), Kalemler (1987) ve Lodosun Kokusu (1981), röportaj derlemeleri Allahın Askerleri (1978) ve Bir Bulut Kaynıyor (1974) ile Anadolu'dan Gelenler (1959) ve Menekşenin Balıkçıları (1982) adlı makaleleri de Deniz Küstü ile kurdukları metinler arası ilişkiler bakımından incelenmiştir. Yapılan çalışma sonucunda Yaşar Kemal'in Deniz Küstü'de karakterlerin kendilerine ve çevrelerine

karşı yabancılaşma süreçlerini sergilediği, buna bağlı olarak insanın çevresiyle etkileşiminin karşılıklı olduğunu vurguladığı görülmüştür. Deniz Küstü’de kişilerin imgelem güçleri ve duygudaşlık yetileri yoluyla yaşam alanına olumlu işlevler yükleyerek yaşamın sürmesini olanaklı kıldıkları sergilenmiştir. Aynı zamanda, yazarın sözlü gelenekteki kimi teknikleri roman türünün araçlarına göre yeniden yorumladığı ve bunları okuyucuyu da içine alacak biçimde bir tür yadırgatma yöntemi amacıyla kullandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Yıldırım (2006) tarafından “Türkiye Türkçesinin Ağzıları ve Etnik Yapı: Çukurova Ağzıları Örneği” adlı çalışma Adana ve Osmaniye illeri ağzıları Adana yöresine ait önde gelen çalışmalardan birisidir. Bu çalışma Adana ve Osmaniye il sınırları içerisindeki yerleşim yerlerinden 1994 ve 1997 yılları arasında yapılan derlemelerden oluşan ve bu derlemelerden bölge ağzılarının ses ve şekil bilgisiyle elde edilen bilgileri, derleme metnlerinin sözlüğünü ve bölgenin tarihi, coğrafyası, etnik yapısıyla ilgili bilgileri de kapsayan bulguları içermektedir.

Ay (2011) “Yaşar Kemal’de Göç Olgusu” başlıklı yüksek lisans tezinde göç olgusunu, tarih bilgisi ve mübadele konulu edebi eserlerden aldığı bilgiler ışığında, Yaşar Kemal’in Bir Ada Hikâyesi adlı roman üçlemesinde incelemiştir (Bu seri daha sonra 4 kitaba çıkmıştır). Araştırmacı incelemiş olduğu konuda göç olgusunu ilgili roman üçlemesi ile sınırlı tutmamış bu konuda yazılmış diğer roman incelemeleri, tarihi belgeler ve arşiv bilgileri ışığında ele almıştır. Çalışmada Yaşar Kemal’in, Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana romanında Türkiye’den göç eden Rumların yaşadıkları göç olgusu, Karıncanın Su İçtiği eserinde Yunanistan’dan göç eden Türk mübadillerin yaşadıkları göç olgusu ayrı kategorilerde incelenmiştir. Üçlemenin son romanı Tanyeri Horozları’nda ise Osmanlı’nın son dönem savaşları olan Sarıkamış, Çanakkale ve Kurtuluş savaşları konu edinilmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgulara Yaşar Kemal’in bu romanları üzerinden savaş, mübadele ve bunların sosyal sebeplerinin meydana getirdiği göç olgusu bilimsel belgeler ışığında sunulmuştur.

Kurtuluş (2012) “Yaşar Kemal’in Kuşlar da Gitti Romanında Kuşçuluk Geleneğinin İşlevi” adlı makalesinde yazarın Kuşlar da Gitti adlı romanında kuşçuluğun gelenek içerisinde tarihsel gelişimini, yalnızca Osmanlı folkloruna özgü bir motif olmadığını, Bizans’a dek uzanan bir geçmişi olduğu ortaya koymuştur. Çalışmada roman yazarının bu geleneğin sona ermek üzere olduğunu ima ederek bu durumu insan sevgisinin yok oluşuyla ilişkilendirdiğini, çünkü metnin kuşçu çocukların “azat buzatlık” kuşları satamayarak yemeleri ve insanlıklarına yabancılaşmalarıyla sona erdiğini belirtmiştir. Çalışmada ayrıca kentleşme nedeniyle gençlerin kuşları avladıkları yeşil alanların tahrip edilmesinin de bu geleneğin sona ermesinde etkili olduğu, romanda kuşçuluk geleneğinin aslında folklor kavramını temsil ettiği sonucuna ulaşılmıştır. Başka bir deyişle, romanda bu geleneğin kentte yok olacağının dile getirilmesiyle okura folklor kavramının da sona ereceğini düşündürdüğü ifade edilmiştir. Çalışmada bu trajik son; on dokuzuncu yüzyıl romantik folklor kuramcılarının folkloru olumsuzlayıcı bakışının yansıması olarak ele alınmıştır.

Kayayerli (2012) İstanbul Bilgi Üniversitesinde yaptığı “Türkiye’de Röportaj Geleneği Bağlamında Yaşar Kemal’in Röportajları Üzerinden Nitel bir Değerlendirme” adlı yüksek lisans tezinde öncelikle Yaşar Kemal’in röportajlarına nitel bir değerlendirme yapmayı amaçlamıştır. İkincil olarak Türkiye’deki çağdaş röportajın kurucusu olan Yaşar Kemal’in, 1950-1960’lı yıllarda röportajın altın çağını yakaladığı dönemlerden günümüze kadar ulaşan geçmişine, geleceğine ve röportaj yazarının nelere dikkat etmesi gerektiğine mercek tutmayı amaçlamıştır. Çalışmada Yaşar Kemal’in röportajlarından örnekler sunularak; röportajın nasıl yazıldığı ve tarzı, röportaj kavramı ve röportaj yazarlığı çerçevesinde yapılan araştırma sonuçları yorumlanarak sunulmuştur. Yine çalışmada, röportaja dair günümüzden geleceğe yeni bir bakış açısı geliştirme hedeflenmiştir.

Yaylağan (2015) Dokuz Eylül Üniversitesinde yürüttüğü “Orhan Kemal’in Roman ve Hikâyelerinin Dili ve Türkçe Bakımından Değerlendirilmesi” başlıklı doktora tezinde Orhan Kemal’in roman ve hikâyelerini incelemiş ve Türkçe bakımından değerlendirmede bulunmuştur. Çalışmada öncelikle Orhan Kemal’in

roman ve hikâyelerine yer verilmiş, ardından yararlanılan roman ve hikâyelere değinilmiştir. Araştırmada roman ve hikâyelerden veriler fişleme metoduyla elde edildikten sonra bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Toplanan veriler ikilemeler, tekrarlar, atasözleri, deyimler, ağız özelliği taşıyan sözler, lakaplar ve argo olmak üzere çeşitli sınıflamalara tabi tutulmuştur. Bu türlerin her biri de kendi içinde tekrar sınıflanmıştır. Yapılan çalışmada Orhan Kemal’in Türkçe’nin anlatım gücünü arttırıcı bütün yollara başvurduğu, meramını dile getirmek için elinden geleni yaptığı, edebi bir kaleme sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ulum (2015) “Adana Yöresine ait Kelimelerin Kullanım Sıklıkları Üzerine bir İnceleme” adlı makalesinde Adana iline özgü kelimelerin kullanım sıklıklarına bakılarak, teknolojik, ekonomik, sosyolojik ve kültürel boyutlarda gelişen dünyada bireylerin Adana ağız özelliklerine ne sıklıkta yer verdiğini irdelenmeye çalışmıştır. Betimleyici araştırma yöntemi kullanılan bu çalışmada 66 katılımcı yer almıştır. Belirlenen ağız yapılarının katılımcılar arasındaki kullanım sıklığına bakmak için SPSS 20.0 programı kullanılmıştır. Çalışmada ele alınan Adana yöresi ifade ve kelimelerinin büyük bir kısmının bugün kullanılmazken abov, dönek, dam, he, cibinlik, darı, kele, namazla, ökenmek, teker, zaar, vallaha gibi Adana yöresine ait ifadelerin hâlâ bilinmekte ve kullanılmakta olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Özata Dirlikyapan (2015) “Yaşar Kemal’in Kaleminden Zuhur Eden Köroğlu” başlıklı makalesinde yazarın “Köroğlu’nun Ortaya Çıkışı” başlıklı metni ile Behçet Mahir’in anlattığı Köroğlu destanını karşılaştırarak Yaşar Kemal edebiyatının halk hikâyeleriyle benzeşen değil farklılaşan yanları ve Yaşar Kemal’in kendine has tekniklerle geliştirdiği hikâyeleme tarzını açığa çıkarmaya çalışmıştır. Bu yapılırken, yazarın hikâyeye eklediği ve çıkardığı unsurlara, sözlü anlatımda pek yer verilmeyen ancak yazılı anlatımda ortaya çıkan ayrıntılara ve sözlü gelenek ile yazarın anlatım teknikleri birleşirken ortaya çıkan aksaklıklara değinilmiştir. Çalışma sonucunda Yaşar Kemal’in modernist zihin ile geleneksel algılayışa aynı anda sahip olmaya yazgılı, Türk romancıları arasında benzersiz bir yere sahip olduğu ifade edilmiştir.

Yalçinkaya (2016) “Yaşar Kemal’in Hikâye ve Romanlarında Çocuklar Üzerine İnceleme” adlı çalışmasında Yaşar Kemal’in hikâye ve romanlarında, çocuklar üzerinde tematik olarak bir inceleme yapmıştır. Bu çerçevede, Yaşar Kemal’in çocuklar üzerinde odaklanan Sarı Sıcak (1952), Yılanı Öldürseler (1976), Al Gözüm Seyreyle Salih (1976), Kuşlar da Gitti (1978), Allah’ın Askerleri (1978), Yağmuncuk Kuşu (1980), Hüyükteki Nar Ağacı (1982), Kale Kapısı (1985), Kanın Sesi (1991) adlı romanları ve Filler Sultanı ile Kırmızı Sakallı Topal Karınca (1977) incelenmiştir. Araştırmacı çalışmasında Yaşar Kemal’in eserlerindeki çocukları o dönem içerisindeki psikolojik ve sosyo-ekonomik boyutları göz önünde bulundurularak altı başlık altında ele almıştır. Bu başlıklar sırasıyla aile-çocuk ilişkisi, istismar unsuru-çocuk, sokak-çocuk ilişkisi, suç işleyen çocuklar, çevre koşullarından etkilenen çocuklar, çocuk-ölüm, çocuk-korkudur. Bu çalışmada Yaşar Kemal’in incelenen eserlerinde genellikle iki insan tipinin ağırlık kazandığı bunlardan birinin yaşlılar, diğerinin çocuklar olduğu, Yaşar Kemal’in çocukları hiçbir zaman çocuk olarak görmediği, onları hayatta tecrübesi az olan kişiler olarak gördüğü ifade edilmiştir. Ülkemizin sorunlarını bir ayna gibi göstermeye çalıştığı, eserlerinde genellikle; aileleri dağılmış, aile bireyleri ölmüş veya öldürülmüş, sokakta kalmış, göç etmek zorunda kalmış, sosyoekonomik seviyesi düşük çevreler ve para kazanmak için köyden kente gelmiş evsiz çocukları konu edindiği sonucuna ulaşılmıştır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmada temelde nitel araştırma modeli üzerine kurulmakla birlikte mahalli söyleyiş olarak belirlenen kelime ve kelime gruplarının yazarın romanlarında kullanım sıklıkları ve miktarlarının belirlenmesi ve sunulmasında nicel araştırma modelinden de yararlanılmıştır.

Nitel araştırma “gözlem, görüşme, doküman incelemesi ve fişleme gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, durumların, algıların ve olayların bütüncül biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” şeklinde tanımlanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2004). Nitel araştırma yöntemi; bilimsel araştırmalarda sayısallığı ön plana alan ve istatistikî analizleri sıklıkla kullanan nicel araştırmalara alternatif olarak ortaya konulmuş bir yöntemdir. Geleneksel araştırmalarla toplanamayan bazı önemli veri ya da bilgiler derinlemesine görüşme yöntemlerinin uygulandığı, ayrıntılı gözlem çalışmalarının yapıldığı ya da içerik analiziyle anlam derinliklerinin sorgulandığı nitel araştırma yöntemleriyle toplanır. Bilimsel anlamda sosyal bilimlerin alt alanı olarak değerlendirilebilecek edebi alanda yapılan çalışmalar için de nitel süreçlerin izlenmesi daha uygundur (Tavşancıl ve Aslan, 2001; Balcı, 2013; Büyüköztürk, Kılıç Çakmak ve Akgün, 2014).

3.2. Evren ve Örneklem

Evren; araştırma sonuçlarının genellenmek istendiği eleman bütünüdür. Bu bütün ortak özellikleri aynı olan canlı ve cansız her türlü elamanı içerebilir. Örneklem ise belli bir evrenden, belli kurallara göre seçilmiş ve seçildiği evreni temsil yeterliği kabul edilen küçük kümedir. Araştırmalar çoğunlukla örneklem kümeleri üzerinde yapılır ve alınan sonuçlar ilgili evrene genellenir. Bilimsel çalışmalarda örneklem evreni ne kadar iyi temsil edebiliyorsa çalışma sonuçlarının o

kadar sağlam ve genellenebilir olduğu söylenebilir (Karasar, 2002; Balcı, 2013; Büyüköztürk ve diğerleri, 2014).

Bu çalışmanın evreni Yaşar Kemal'in romanlarıdır (destansı romanlar hariç). Bu romanlar 22 tanedir. Belirlenen örneklem de Yaşar Kemal'in romanlarıdır. Diğer bir ifadeyle bu çalışmada evren ile örneklem birbirine eşittir. Dolayısıyla seçilen örneklem evreni en üst düzeyde temsil etmesi amaçlanmıştır. Evren ve örneklemini oluşturan ve üzerinde çalışma yapılan Yaşar Kemal romanları ve künyeleri Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1
İncelenen Yaşar Kemal Romanlarının Künyeleri

S.N.	Roman	Künyesi
1	İnce Memed I	Yapı Kredi Yayınları, 28.baskı, Ocak 2012, İstanbul
2	Teneke	Cem Yayınevi, 5.baskı, 1975, İstanbul
3	Orta Direk	Remzi Kitabevi, 1.baskı, 1960, İstanbul
4	Yer Demir Gök Bakır	Yapı Kredi Yayınları, 11.baskı, Ocak 2012, İstanbul
5	Ölmez Otu	Tekin Yayınevi, 7.baskı, Mart 1983, İstanbul
6	İnce Memed II	Yapı Kredi Yayınları, 18.baskı, Eylül 2011, İstanbul
7	Demirciler Çarşısı Cinayeti	Toros Yayınları, 11.baskı, 1992, İstanbul
8	Yusufçuk Yusuf	Cem Yayınevi, 1.baskı, Ocak 1975, İstanbul
9	Yılanı Öldürseler	Yapı Kredi Yayınları, 23.baskı, Şubat 2016, İstanbul
10	Al Gözüm Seyreyle Salih	Görsel Yayınlar, 8.baskı, 1994, İstanbul
11	Deniz Küstü	Görsel Yayınlar, 8.baskı, 1994, İstanbul
12	Yağmuncuk Kuşu	Yapı Kredi Yayınları, 9.baskı, Ocak 2016, İstanbul
13	Hüyükteki Nar Ağacı	Yapı Kredi Yayınları, 12.baskı, Eylül 2011, İstanbul
14	İnce Memed III	Yapı Kredi Yayınları, 14.baskı, Ocak 2012, İstanbul
15	Kale Kapısı	Yapı Kredi Yayınları, 7.baskı, Mart 2015, İstanbul
16	İnce Memed IV	Yapı Kredi Yayınları, 12.baskı, Ocak 2012, İstanbul
17	Kanın Sesi	Yapı Kredi Yayınları, 7.baskı, Nisan 2015, İstanbul
18	Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana	Yapı Kredi Yayınları, 23.baskı, Şubat 2016, İstanbul
19	Karınca'nın Su İçtiği	Adam Yayınları, 1.baskı, Nisan 2002, İstanbul
20	Tanyeri Horozları	Yapı Kredi Yayınları, 17.baskı, Nisan 2015, İstanbul
21	Çıplak Deniz Çıplak Ada	Yapı Kredi Yayınları, 5.baskı, Mart 2016, İstanbul
22	Tek Kanatlı Bir Kuş	Yapı Kredi Yayınları, 3.baskı, Ekim 2013, İstanbul

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada verilerin toplanmasında iki yöntemden yararlanılmıştır. Bunlardan birincisi kitapların okunması ve ilgili mahalli söyleyiş ifadelerinin belirlenmesinde

kullanılan doküman incelemesi (belge tarama), ikincisi ise elde edilen verilerin kayıt ve tasnifinde kullanılan fişleme yöntemidir.

Bir nitel araştırma yöntemi olan doküman incelemesi yöntemi araştırmalarda tek başına kullanılabilirken veri çeşitlemesi sağlaması için birden fazla yöntemle birlikte de kullanılabilir. Araştırmalarda doküman incelemesi kitaplar, yönergeler, yazışmalar, kayıtlar, tutanaklar, dosyalar, ödevler, sınavlar vb. dokümanları inceleyerek yapılabilir (Bogdan ve Biklen, 1992; Yıldırım ve Şimşek, 2004). Bu araştırmada yapılan doküman incelemesinde evren ve örneklem bölümünde listelenen 22 roman tarihsel sırasına göre okunmuş, okuma işlemi sırasında mahalli söyleyiş olduğu bilinen veya mahalli söyleyiş olma ihtimali bulunan kelime ve kelime grupları işaretlenmiştir.

Çalışmada veri toplamada kullanılan diğer yöntem ise fişleme yöntemidir. Araştırmacı önemli gördüğü belgeleri tümüyle inceledikten sonra, doğrudan ihtiyaç duyduğu verileri not etmek zorundadır. Verilerin değerlendirilmesi ve rapor aşamasında sık sık başvurulacak olan bu notların belli bir düzende olması çok önemlidir. Bu aşamada not alma işlemini kolaylaştırmanın en iyi yolu fiş kullanmaktır. Fiş, üzerine not alınan, çoğunlukla küçük boy, düzgün kesilmiş, kalınca bir kâğıt ya da ince bir kartondur. Bir araştırmada kullanılan fişler aynı ölçüde olmalıdır. Taşıma ve sıralamadaki esneklik ve kolaylık nedeniyle fiş kullanmak diğer tür not almalardan çok daha yararlıdır (Karasar, 2002).

Çalışmada doküman incelemesi yöntemiyle kitaplar üzerinde işaretlenen kelime ve kelime grupları yine tarih sırası izlenerek fişlere aktarılmıştır. Fişleme sürecinde her kelime veya kelime grubu için bir fiş kullanılmıştır. Her fiş; ilgili mahalli söyleyiş ifadesi olan sözcüğü, sözcüğün anlamını, hangi eserlerde kaç kez geçtiğini ve geçtiği sayfa numaralarını, en az bir tane örnek kullanımını içerecek şekilde düzenlenmiştir. Her fişe bu süreç izlenerek bir numara verilmiştir.

Elde edilen fişlerde yer alan mahalli söyleyişlerin anlamları öncelikle Türk Dil Kurumu Derleme Sözlüğü (TDK DS), ardından Ali Püsküllüoğlu tarafından oluşturulan Yaşar Kemal Sözlüğünden (YKS) araştırılmıştır. Her iki sözlükte de bulunmayan mahalli söyleyişlerin anlamları Yaşar Kemal'in doğup büyüdüğü Hemite Köyü (Gökçedam) Kadirli/Osmaniye başta olmak üzere Çukurova yöresindeki çeşitli kaynaklardan ve tanıklardan yararlanılarak elde edilmiştir.

3.4. Veri Çözümleme Teknikleri

Mason (1996) nitel bir araştırmanın her şeyden önce sistematik ve kurallara uygun biçimde yürütülmesi gerektiğini vurgulamıştır. Nicel bir araştırma kadar yapılandırılmış olmasa da, araştırma sürecinde keyfi bir yol da izlenemez. İkinci olarak nitel araştırmalar çalışmanın başında belirtilen stratejilere göre yürütülmelidir. Ancak bu araştırmaların esnek ve bağlamsal olduğu da bilinmelidir. Ayrıca nitel araştırmalar eleştirel bir titizlik içinde sürdürülmelidir.

Mason (1996) nitel araştırmaların belli bir sistematik içerisinde yürütülmesinin yanında, aynı zamanda esnek ve duruma göre değişen bir yönü de olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda nitel araştırma sürecinde yürütülen her çalışma kendine özel durumlar barındırmakta, bir diğerinden farklı özellikler taşımaktadır. Böylece her nitel araştırma, veri analizinde kendi durumuna özgü yaklaşım ortaya koymak zorundadır. Dolayısıyla araştırmaya has özellikler, verilerin analiz edilme durumu ve var olan veri analizi yöntemleri dikkate alınarak bir veri analizi planı oluşturulması gerekmektedir (Maxwell, 1996; Yıldırım ve Şimşek, 2004).

Bu araştırmada başta belirtilen ana ve alt problemlere yanıt aramak amacıyla veriler doküman incelemesi ve fişleme yöntemleriyle elde edilmiştir. Bu yöntemlerle elde edilen verilerin çözümlenmesi belli bir sistematik içerisinde yürütülmüştür. Uygulama aşamasında başta planlanan ve hedeflenen çerçevenin dışına çıkılmamıştır. Tasarlanan planın uygulama sürecinde öncelikle kitaplar tarihsel sırasına göre okunmuş ve mahalli söyleyiş ifadeleri işaretlenmiştir. Kitapların okuma işlemi bittikten sonra yine tarihsel sıra izlenerek belirlenen mahalli söyleyiş ifadeleri standart boylarla hazırlanmış fişlere aktarılmıştır. Her mahalli söyleyiş ifadesi için bir fiş oluşturulmuştur.

Verilerin toplanmasından sonra fişlerde oluşturulan bilgilerin bilgisayar ortamına aktarılması sağlanmıştır. Veriler Microsoft Office Excell programı kullanılarak işlenmiştir. Fişlerde bulunan mahalli söyleyiş ifadesinin kendisi bilgisayar ortamında oluşturulmuş tabloda satır bölümünde, fişte yer alan diğer veri alanları ise sütun bölümünde gösterilmiştir. İlgili tablonun sütunlarında; mahalli söyleyiş ifadesinin niteliği, anlamı, anlama ilişkin kaynak ve sayfa numarası, örnek kullanım ifadesi, örnek kullanıma ilişkin kaynak ve sayfa numarası, 22 romanın her birisindeki kullanım sayısı, tüm romanlarındaki toplam kullanım sayıları verilmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR VE YORUMLAR

Çalışmanın bu bölümünde veri toplama ve verilerin analizinden sonra elde edilen bulgulara ve bu bulgulara yönelik yorumlara yer verilmiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular tablolarla sunulmuş, ardından tablolarda yer alan bilgiler göz önüne alınarak yorum ve değerlendirmeler yapılmıştır.

4.1. Mahalli Söyleyiş İfadelerinin Gruplandırılması

Bulgular sunulurken Yaşar Kemal'in romanlarında geçen mahalli söyleyiş ifadeleri tasnif edilerek düzenlenmiştir. Bu tasnif işlemi sonucunda oluşturulan gruplar ve her grupta bulunan mahalli söyleyiş sayıları Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2
Mahalli Söyleyiş İfadelerinin Gruplara Göre Sayıları

S.N.	Grup	Sayı		S.N.	Grup	Sayı
1	Ad	404		10	Tekrar	36
2	Bitki Adı	76		11	İkileme	42
3	Hayvan Adı	52		12	Argo	66
4	Sıfat	104		13	Alkış	13
5	Zamir	2		14	Kargış	34
6	Zarf	19		15	Fiil	180
7	Edat	3		16	Deyim	293
8	Bağlaç	4		17	Atasözü	52
9	Ünlem	9		18	Ses Olayı	177
TOPLAM						1567

Yaşar Kemal'in romanlarında geçen mahalli söyleyiş ifadeleri doküman incelemesi yöntemiyle kitaplarda işaretlenip, fişleme yöntemiyle her kelime veya kelime grubuna ilişkin fişler oluşturulduktan sonra yukarıda Tablo 2'de gösterilen tasnif işlemi yapılmıştır. Bu tasnifte Türkçede bilinen kelime türleri ve kelime grupları temel alınmıştır. Yaşar Kemal'in romanlarında kullandığı kelime türlerine ve anlatımına ilişkin Feridun Andaç (2015: 86) şunları ifade etmektedir:

Yaşar Kemal "hikâye etme" tekniğini ustalıkla kullanır. Bu bağlamda inanışlar, töreler, törenler, atasözleri, deyimler, yerel sözcükler, özgün söz dizimleri, sözcük öbekleri, tekerlemeler, alkışlar, kargışlar, ağıtlar, söylenceler... Bu, romanlarında eşsiz güzellikleriyle yer alır.

Türkçede bilinen kelime türleri ve grupları dışında bu çalışmada bitki ve hayvan adları, adlardan ayrı başlık altında gruplandırılmıştır. Bitki ve hayvan adlarının, ad sınıflamasından ayrı verilmesinin bazı nedenleri olduğu söylenebilir. Bu nedenlerden ilki sayılarının çokluğudur. Toplamda 127 bitki ve hayvan adı mahalli söyleyiş ifadesine rastlanması Yaşar Kemal romanlarında bitki ve hayvanların ayrı bir yeri olduğunun göstergesidir. Bir diğer neden romanlarındaki anlatımında olağanüstü gözlem gücüyle ortaya çıkan bitki ve hayvan adlarının yarattığı gerçeklik duygusudur.

Yaşar Kemal'in doğup büyüdüğü coğrafya olan Çukurova yöresi, Toroslardaki doğa, bitki ve hayvan çeşitliğine ilişkin kendi ifadeleri şu şekildedir:

Çocukluğumun dünyası anlatılamayacak kadar zengindi. Doğada her yaratık, her renk, koku beni sevinçten delirtiyor, kendimden geçiriyordu... Bizim ev üç kere yaylaya çıktı. Bu üç yılda Torosları yakından gördüm. Toroslarda inanılmaz bir bitki ve hayvan, kuş zenginliği vardı (Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, Alain Bosquet ile Görüşmeler, 2017: 44-48).

Bu konuda bazı yazar ve eleştirmenlerin ifadeleri şu şekildedir:

Yaşar Kemal Sözlüğünde şimdiden kullanmak istediğim nice sözcük var. Özellikler bitki, çiçek, yemiş adları. Türk halkının ince beğenisini, duyarlılığını yansıtan sözcükler bunlar. Yaşar Kemal bir Türk yazarı olarak onları eserlerine serpiştirmiş (Selim İleri, 1974).

Romanlarında sadece insanların değil, doğanın, doğada bulunan bitki ve hayvanların, çiçeklerin, ağaçların, arıların, böceklerin, atların... dahi bir karakter olarak değerlendirilecek düzeyde betimlendiği söylenebilir (Nedim Gürsel, 2008).

Yaşar Kemal romanlarında ancak yöre insanının anlayacakları bolca yerel deyim kelimeler kullanmakla birlikte geniş ölçüde halk anlatımına dayanır. Anlatırken yaptığı benzetmeler, kullandığı imgeler, korkular, sesler, canlı renkler, bitkiler, kuşlarla birlikte şiirli bir dil oluşturur (Olca Öner, 1984).

Yaşar Kemal'in romanlarında yarattığı Çukurova dünyasında doğa, insan kadar önemli yer tutan, çeşitli işlevler gören bir ögedir. Dağları, ovaları, bataklıkları, otları, ağaçları, kuşları, böcekleri, tüm doğayı romanlarında böylesine coşkuyla işleyen başka bir Türk yazarı yoktur (Berna Moran, 1991).

Yaşar Kemal'i asıl özgün kılan anlatımına coşku ve şiirsel renk katan doğa betimlemeleridir (Mahir Ünlü ve Ömer Özcan, 2003).

Mahalli söyleyiş ifadelerine ilişkin yapılan sınıflamaya göre her kelime (ad, sıfat, zarf, zamir gibi) ve kelime grubu (deyim, atasözü, alkış, kargış gibi) ayrı başlık altında ele alınmıştır. Ele alınan kelime ve kelime grubuna yönelik öncelikle kuramsal açıklamada bulunulmuş, ardından incelenen romanlarda ilgili kelime ya da kelime grubunda yer alan ifadeler tablo ile sunulmuştur. Tablolarda sırasıyla mahalli söyleyiş ifadesi, anlamı, örnek kullanımı ve romanlardaki toplam kullanım sayısı (TKS), bir diğer ifadeyle frekansı (f) yer almaktadır. Her tabloda mahalli söyleyiş ifadeleri alfabetik sırayla yer almaktadır. Tablolarda bulunan örnek kullanım ifadeleri romanlarda geçtiği şekliyle verilmiştir. Bu ifadelerde yazarın yazım ve noktalama hatalarında düzeltme yapılmamıştır. Tablolardan sonra yer verilen ifadelerle ilgili yorum ve değerlendirmelerde bulunulmuştur.

4.2. Ad Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler

Adlar, “evrendeki canlı cansız bütün varlıkları, insan tasavvurundaki somut ve soyut bütün kavramları, tek tek ya da tür olarak karşılayan sözler” şeklinde tanımlanmaktadır (Korkmaz, 2009: 195). Adlar niteliklerine, dildeki görevlerine, şekil yapılarına, kullanım yerlerine ve taşıdıkları diğer özelliklere göre farklı biçimde sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırma; (1) somut ve soyut adlar, (2) özel adlar ve cins adları, (3) oluş ve kılış adları şeklindedir (Korkmaz, 2009; Demir ve Yılmaz, 2012).

Yaşar Kemal'in romanlarında yapılan taramada mahalli söyleyiş kapsamında değerlendirilen adlar Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3
Yaşar Kemal'in Romanlarında Geçen Ad Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
1	Aba	Bir çeşit giysi, kaban, kepenek. TDK DS c.1 s.5	Adam sırmalı abasına sarınmış... İM-2 s.17	23
2	Abara	Su değirmenlerinde suyun basıncını çoğaltmak için yapılan büyük bir huni biçiminde hazne. YKS s.35	Ben nereye kaçarım, üç adam arkamdayken, değirmenin abarasının altına, şakıldağın ucuna. YY s.32	10
3	Ağı	Zehir, zehirli bitki.	Ağı gibi acı renkler, acı nakışlar. İM-1 s.218	99
4	Ağız	Olgunlaşan pamuk kozalarından hasatta ilk alınan ürünler ya da inekten doğum sonrası ilk sağılan süt. YKS s.29	Ballan ağız insana güç verir. İM-2 s.62 Bunun ikinci ağız da birincisi gibi olacak, dön arkana da ilk topladığımız yerlere bak. İlk ağız gibi açmış. ÖO s.315	4
5	Ahraz	Dilsiz, sağır ve dilsiz. TDK DS c.1 s.133	Ben de dil bilmiyor gibi lala diyerek ahraz gibi gösterdim kendimi, tatlı canı kurtardım. İM-3 s.318	1
6	Akçadeniz	Beyazca, beyaza yakın anlamında, Akdeniz için kullanılır. TDK DS c.1 s.144	Akçadeniz gölüne kadar yürür. OD s.57	12
7	Akıldanesi	Akıl veren, akıl danışılan.	O İnce Memed'in akıldanesi imiş, öyle mi? İM-3 s.51	1
8	Alaçık	Üzeri dal ya da eğrelti otu gibi bitkiyle kaplanmış çadır biçimindeki geçici konut ki yazın yaylalarda oturmak için yapılır. YKS s.30	Tenekeleri, yatakları sel götürdüydü. Alaçıkları, çadırları... Köylüyü bu beladan kim kurtardıydı? OD s.53 Bir bölümü eski kıl çadırlarda, bir bölümü derme çatma alaçıklarda oturuyorlardı. İM-2 s.99	92

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
9	Alaf	Yanan ve ışık veren şeylerin türlü biçimlerde uzanan dili, yalım, alev. YKS s.36	Dağ gibi bir alaf almış, yalıma kesmiş yüreğim. OD s.287	1
10	Anız	Ekinin biçildikten sonra tarlada kalan köklü sap kısmı. TDK DS c.1 s.271	Anız kadar gür olan, ipileyen hiç bir şey yoktur. OD s.139	12
11	Anzarot	Rakı ve benzeri alkollü içecek. TDK DS c.1 s.282	Haydi gel, gidelim de Nermin, şunlara biraz bir şeyler alıp getirelim. Yani anzarot. KSİ s.49	2
12	Ardiye	Depo, ambar, araç-gereç ve hırdavat malzemelerinin konulduğu yer.	Dükkânın ardiyesine girmesiyle elinde büyücek bir bohça çıkması bir oldu. İM-3 s.101	1
13	Ark	Su yolu. TDK DS c.1 s.314	Kasabaya yetişmek için en kısa yolları arıyor, çukur, tepe, ark demiyor, gözü hiçbir şey görmeden gidiyordu. İM-3 s.164	12
14	Avene	Kötü bir işi birlikte yapanlar, kötü bir eylemde birbirlerine yardım edenler, kafadarlar, yordakçılar.	...Kara İbrahim ve avenesi bir güz, bir kış dağlarda kaldılar. İM-1 s.399	2
15	Ayazma	Kaynak, kutsal kaynak. TDK DS c.1 s.410	Uzak, yitirilmiş bir de yeni çiftlik, çiftliğin ortasında, yıkılmış konağın biraz uzağında, önünde ulu kestane ağacının dibinde şakır şakır kaynayan bir ayazma... KSİ s.411	1
16	Azık	Özellikle yolculuk için hazırlanan atıştırma, yemek.	Sabahtan beri de azıkları bitmişti. İM-1 s.229	35
17	Azılı	Köpek, domuz anlamlarında (hakaret olarak). YKS s.38	O azılı? Onu düşünüyorum. İM-1 s.304	2

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
18	Azman	Çalı ve dikenli bol tarla, bataklık. TDK DS c.1 s.442	...Sumbas çayları, kuşları, kartalları, çiçek azmanı çiçekleriyle, böcek azmanı böcekleriyle, bire bin veren tarlaları, Akçasazı, sarı sığağın altında... İM-2 s.13	7
19	Baç	Hayvan vergisi, haraç. TDK DS c.1 s.458	Mısırdan, Şamdan, Kudüs'ten gelen ve ipek yoluna çıkan kervanların başlarını Küçükaliogulları alıyordu. İM-4 s.260	4
20	Basma	Üzerinde renkli biçimler (motifler) basılmış pamuklu kumaş.	Türlü göz alıcı basmalar, yazmalar, şalvarlıklar, kumaşlar, bir ip dizilmiş kasketler, ipek krepler ... İM-1 s.73	1
21	Bastık	Pestil. TDK DS c.1 s.546	İri narlar, olgun kavunlar, karpuzlar, Maraş dağlarından gelen bastıklar, kuru dutlar, üzümler, her şey, her şey torunu içindi. İM-2 s.348	4
22	Başaltı	Kayığın baş tarafının altındaki odacık. TDK DS c.1 s.552	Bir saat kafasını başaltının tahtasına dayamış, öylece kalakaldı. FSKAB s.19	8
23	Batos, batöz	Harman makinesi. TDK DS c.1 s.572	Ancak dünden beri birisinde batos çalışıyordu. İM-2 s.312	27
24	Bazlama	Mısır, arpa, darı ve buğday unlarından yapılan mayalı, mayasız, yağlı, yağsız, şekerli, şekersiz, ince ve kalın pişirilen saç ekmeği. TDK DS c.1 s.587	Birkaç da bazlama... İM-2 s.143	8

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
25	Bel	Anlamlı iz, im, işaret, oba, ova. YKS s.39	Geldim Meryemçil beline. İM-2 s.70 Bütün yönleri şaşırmıştı. Adım da atamıyordu. Bir bel bulsa da yönünü bulabilseydi. YDGB s.474	7
26	Belek	Kucak çocuğunu sıkı sarıp bağlamaya yarayan bezler takımı, kundak. YKS s.39	Niye öyle yırtınıyorsun yavrum, sen daha belekteyken ben Çanakkale'de, Sarıkamış'ta Yunan'da düşman kurşunları yiyordum. İM-3 s.115	3
27	Belik	Saç örgüsü, saç örgüsünün her bir bölümü. YKS s.33	Avlunun ardındaki yoldan kısa boylu, geniş kalçalı, kırk belikli, saçları kuluncuna yayılmış genç bir kız geçti. İM-2 s.105	6
28	Belleme	Binek hayvanını soğuktan korumak için beline sarılan veya eyerin altına konulan keçe, meşinlenmiş keçe. TDK DS c.1 s.621	Bindiği at çıplaktı, yularsız, bellemesiz. İM-2 s.378	12
29	Beşli	Beş fişek alan tabanca, tüfek. TDK DS c.1 s.644	Ben de elimdeki şu beşliyle onların ellisini öldürmeden bu tatlı canı teslim etmem. YDGB s.310	1
30	Bider	Ekilmek için ayrılmış tohum, tahıl. YKS s.40	Biderin tümü çürümüş. HNA s.8	2
31	Binit kütüğü	Binek hayvanlara binmeyi kolaylaştıran yere sabitlenmiş basamak. TDK DS c.1 s.696	Bu gece yarısı binit kütüğünü nerede bulacağız. İM-3 s.257	4
32	Boğa aleti, boğa siki kırbaç / sopa	Sığırların erkeklik organının bazı işlemler sonucunda kayış kıvamına getirilip, burgulanarak tehlikeli bir kırbaç haline getirilmesidir.	Tabancasını taktı, çizmelerini çekti, boğa aleti kırbacını eline aldı. DÇC s.316	5

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
33	Bostancık, bostan	Bağ, bahçe, salatalık. TDK DS c.1 s.742	Bostancığa uğrayan kavun karpuz yemeden geri dönmezdi. İM-1 334	11
34	Böğürtlen oymağı	Sık böğürtlenlik, içine girilmesi çok güç böğürtlen kümesi.	Hasan hemen bir karaçalı kümesiyle karışık bir böğürtlen oymağına girdi, ortadan yitti. YÖ s.41	1
35	Börk	İpekli kefiye ve yazmadan fesin üzerine sarılmasıyla yapılan başlık, puşu. TDK DS c.1 s.770	Sana güzel bir börk örmüştüm, keçilerin, yumuşacık, işlemeli. İM-3 s.412	3
36	Buçuklu	Yarım hisse. Tarla sahibi tarlayı işleten kişiden kira bedeli olarak elde ettiği ürünün yarısını alır. TDK DS c.1 s.777	Belki yüz, belki yüz elli, bilinmeyen bir zamandan bu yana kadar buçuklusudur Haşmet Beyin. YK s.140	4
37	Buhara keçesi	Bir keçe türü.	Horasan kilimleri, Buhara keçeleri, İran kilimleriyle döşeli... DÇC s.385	1
38	Bukağı	Kaçmaması için hayvanların ayağına takılan zincir, demir köstek. TDK DS c.1 s.662	Kır at da İsmail Ağa vurulmadan çok önceleri kıyameti kopardı, zincirlerini, iplerini koparıp, bukağılarını kırdı, Salman'ı nerede gördüyse saldırdı. KK s.228	11
39	Bulamaç	Koyu un çorbası. TDK DS c.1 s.786	Sana bir bulamaç yapayım Hürü Hatun. İM-3 s.294	5
40	Burgaç	(1) Ucu çatallı, uzun, meyve koparmaya yarayan ağaç, burgu. (2) Derin ve kıvrımlı. TDK DS c.1 s.796	Savrun çayının bir ulu çınarlı büküntüsünü, derin burgaçlı yerini kışlak tutmuşlardı. DÇC s.279	6
41	Buyrultu	Davetiye. TDK DS c.1 s.808	Bütün hazırlıklar yapılmış, köylere kadar buyrultular çıkarılmış, kasaba onları tez günde bekliyordu. İM-3 s.145	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
42	Bük, büklük	Sık ve çoğunlukla işe yaramaz bitkilerden oluşan geniş alan. YKS s.35	Pırıl pırıl Savrun Çayı büklerin arasından kirlenerek geçer. İM-1 s.262	182
43	Büvet	(1) Suyun önüne çekilen set, bent. (2) Irmağın en derin yeri. TDK DS c.1 s.831	Ceyhan Anavarza yanında geniş bir büvet yapar. İM-2 s.10	33
44	Cangama	Yüksek sesle yapılan ağız kavgası. YKS s.42	Düğün dernek, dövüş cangama biter. OD s.201	1
45	Cayırtı	Telaşlı bağırma, velveleye verme, gürültü kopma. TDK DS c.2 s.869	Dört yanımı bir cayırtı aldı. İM-1 s.299	6
46	Cendek	İnsan veya hayvan ölüsü. TDK DS c.2 s.881	Kasaba ağaları öylesine bir kurban yarışına girmişlerdi ki, kasabanın alanı, çarşısı kesilmiş yüzülmeyi bekleyen cendeklerle dolmuştu. İM-4 s.557	1
47	Cereme	Fiyat, değer. TDK DS c.2 s.985	Sağ ol. Ceremesi ne kadar? İM-3 s.101	1
48	Cıda	Kargı, mızrak. TDK DS c.2 s.895	Kadınların başında Anacık Sultan, Hürü Ana, Seyran kır atların üstünde, ellerinde cıdalar, arkalarında yetmiş iki milletin kadınları, ak başörtüleri bayraklar gibi uçuşarak ... İM-4 s.365	1
49	Cicim	İnce dokunmuş, renkli, nakışlı kilim. TDK DS c.2 s.872	... işlemeli bir bakır sini, bir cicim sofrayla geldi, cicimi kilimlere serip siniyi üstüne koydu. İM-3 s.66	4

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
50	Cikilti Cikileyiş Cikileme	(1) Böceklerin ya da kuşların çıkardığı ses. (2) Kuş ya da böcekler için cikel cikel ses çıkarmak, uğultu halinde ve cik cik diye ötmek. YKS s.43	Gece cikilemeye, uçsuz bucaksız bataklığın bütün kurbağaları bir ağızdan ötmeye, yakınlarındaki köylerin köpekleri havlamaya başladılar. İM-4 s.24	13
51	Cindar	Cinleri toplayıp konuşan, geleceğe dair bilgiler ortaya atan adam. TDK DS c.2 s.975	Hiçbir ocak, hiçbir hoca, hiçbir cindar para etmedi. YDGB s.294	1
52	Cura	Bir çeşit saz.	Oynarken kimi kez düdük, kimi kez keman, kimi kez de cura çalarlardı. YK s.219	1
53	Çağsak, çağsak	Dere, çay, ırmak ve genellikle de pınarlarda bulunan aşınarak bilye gibi olmuş taş. YKS s.44	Bizim dağlarda ak çağsaklı pınarların yöresinde püren olur. DÇC s.325	18
54	Çakır	Göz için mavi renk.	Kalaycı Osman kısa boylu, yeşil yılan yeşili, yahut da çakıra çalan, bir tuhaf soğuk, ölüm gibi donuk gözlü birisiydi. İM-1 s.315	2
55	Çalıkakıcı	Yol kesiciliğe özenen. TDK DS c.2 s.1055	Köylü olmasa ardında, birkaç eşkıya İnce Memed gibi birkaç çalıkakıcı nedir ki ... İM-4 s.177	3
56	Çam bardak	Çamdan oyularak yapılmış su kabı. TDK DS c.2 s.1063	Bir çam bardak, bir tencere, bir sac, un, başka da can sağlığı, gerisini sen düşün. İM-1 s.395	2
57	Çaman	Közde pişirilmek üzere hazırlanmış et, közde pişirilen et. YKS s.44	Hemen gür ateşler yakıldı, kestikleri koçtan arta kalanını çaman yapıp tuzladılar, kalın közlerin üstüne serdiler. İM-4 s.131	3
58	Çamçak	(1) Çamdan oyularak yapılmış su kabı. (2) Su kabağından oyularak yapılan kap. TDK DS c.2 s.1064	Çamçağı sıcak, köpürmüş sütle dolunca geriye güneşli kepeneginin yanına geldi. İM-3 s.78	20

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
59	Çampara	Araba dingilinin ucuna geçirilen geniş halka. TDK DS c.2 s.1061	Aşağıdaki Ceyhan ırmağının yanındaki yoldan durmadan atlılar, çamparaları Anavarza kayalıklarında yankılanan at arabaları geçiyordu. İM-4 s.21	14
60	Çangal	Dallı, budaklı, eğri ağaç. TDK DS c.2 s.1069	Yalnız, o da çok seyrek, akşam vakitleri keskin bir kayanın sivrisinde boynuzlarını, büyük çangallı boynuzlarını, sırtına yatırmış bir geyik, bacaklarını gerip, sonsuzluğa bakarcasına durur. İM-1 s.11	81
61	Çaput	Çapıt, eski bez parçası. TDK DS c.6 s.4475	Barut kesesini de ver. Azıcık da kuru çaput ver. İM-2 s.81	7
62	Çarık	İşlenmemiş sığır derisinden yapılmış, kenarlarında açılan deliklerden deri şeritler geçirilip ayak üzerinde bağlanarak giyilen ilkel pabuç.	Yolda İnce Memed'in gözleri hep çarıklarda. İM-1 s.26	2
63	Çarpana	İşlenmiş, ince ve kara deri, ince kösele. YKS s.44	Onlar da eskidi. Çingene çarpanasına döndük. TH s.246	1
64	Çatkı	Kırmızı, işlemeli, pullu gelin duvağı.	Ölmüşse Hürü Ananın başında neden kara çatkı yoktu? İM-2 s.148	13
65	Çaykara, çaygara	Çay kenarlarında çıkan göze, kaynak, pınar. TDK DS c.2 s.1097	Hüseyin çaygaraya koştu, eğildi. DÇC s.243	74
66	Çeç	Savrularak samanından ayrılmış tahıl yığını. TDK DS c.2 s.1103	...kızlar çeç gibi yığıldı, koçu parçalayıp kızların üstüne attılar... KS s.435	1
67	Çeten	Saman taşımak için kağınlara konulan büyük sepet. TDK DS c.2 s.1149	Önünden ağzına kadar karpuz yüklü bir çeten araba geçiyordu. YY s.545	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
68	Çevale	Küfe. TDK DS c.2 s.1152	Ağlardan binlerce gümüş balık çırpınıyordu, çevaleler takalardan dolup dolup boşalıyordu. AGSS s.13	21
69	Çığlıt	Su gürültüsü, çağlıt. TDK DS c.2 s.845	Bir karşılık alamayınca çakıltaşlarının üstüne düşmüş gölgesi kayarak kendisini upuzun, incecik, çığlıtlarla akan suyun karanlık bütetlerine attı. DÇC s.313	3
70	Çıkın	Bohça, sofr a bezi. TDK DS c.2 s.1167	Çıkını açtı, soğan vardı, tuz da vardı. İM-1 s.51	27
71	Çıkırık	Pamukları çekirdekten ayırmaya yarayan ve el ile çalıştırılan bir araç. TDK DS c.2 s.1170	Evlerin günden yanına, duldaya oturmuş, çıkırık eğiriyordu. İM-1 s.24	1
72	Çımgışma, çingışma	Uyuşma, ürperme. TDK DS c.2 s.1178	Bütün bedenini bir çımgışma dolaştı, bütün güçlerini bir araya toplayıp mekanizmayı çevirdi. YY s.139	28
73	Çıngı	Kıvılcım. TDK DS c.2 s.1180	Çakmağı taşa vurarak ve ortalığa top top çıngılar salarak kavı değıştirdiğı yeni sigaraya tutarak... DÇC s.225	1
74	Çıra, çıralık	Işık, aydınlık, ateş tutuşturmaya yarayan odun parçası TDK DS c.2 s.1186	Durmuş Ali elindeki çıralığı ocağın pervazına koydu, oturdu. İM-1 s.238	9
75	Çırnak	Yırtıcı hayvan tırnağı YKS s.40	Yoksa çırnaklarla yerleri yırtaraktan öyle yalnızca mı verdin tatlı canını. OD s.401	13
76	Çıvgın	Yağmurun rüzgâr dolayısıyla eğik yağması. YKS s.46	Sarı yağmur çıvgınına varmış, eğri uçuşarak yağıyordu. DÇC s.28	28
77	Çiğir, çığır	Ormanda, dağda keçi yolu, patika YKS s.40	Çiçekli deresinin tepesine doğru incecik bir çiğirden çıkıyorlardı. İM-1 s.349	25

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
78	Çiğit	Çekirdek. TDK DS c.2 s.1209	Bir de çiğit gerek, tohumluk için. KS s.344	1
79	Çiğseme	Kusacağı gelme, korkuyla karışık ürperme. YKS s.46	İçinde bir çiğseme, dayanılmaz bir sıkıntı. OD s.344	5
80	Çimdik	İki parmağın ucuyla alınan miktar, tutam, toz şeyler hakkında. TDK DS c.2 s.969	Zalaca kalktı, bir torbadan bir çimdik aldı, Muhtara verdi. OD s.302	5
81	Çinke	Sağlam, sert taş. TDK DS c.2 s.1229	Uzun bir caddenin iki yanına mavi çinke taşlardan yontulmuş yüksek taş direkler dizmişlerdi. İM-4 s.122	25
82	Çitil	Sebze fidesi, fidan. TDK DS c.2 s.1243	Eğildi, narın kökündeki çitili aldı, kalenin yamacına doğru yola düştüler. KS s.233	7
83	Çocuklama	Çocuksu davranış.	Kurşun yese hık demiyecek bir insanın böylesine çocuklaması Derviş Beyi de ağlatmıştı. YY s.95	1
84	Çont	Felç, inme. TDK DS c.2 s.1268	Vurursam elim kolum çont olur. İM-2 s.134	52
85	Çökelek	Sütü kestirerek yapılan peynir, ayrandan yapılan yağsız peynir. TDK DS c.2 s.1110	Bir iki çökelek kırıntısıyla, somunundan büyük bir parçayı yedi. İM-2 s.291	2
86	Çuha	Elde işleme yünden ve yerli dokuma kumaştan yapılan örtü. TDK DS c.2 s.1301	Kalın rendesiz tahtalardan çatılmış masanın üstünde yeşil, yırtık, yer yer yanmış bir çuha seriliydi. İM-2 s.58	2
87	Çul	Genellikle keçi kılından yapılmış, yere serilen ya da çadır olarak kullanılan kaba dokuma. TDK DS c.2 s.1302	Şimdi üstüne bir de çul çektim miydi... Ha yat, de yat. İM-1 s.120	29
88	Çulpaz	Eskimiş, tüyleri dökülmüş çul, küçük çul. YKS s.47	Veli dışarı bir çulpaz serdi, üstüne oturdular. HNA s.35	4

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
89	Dağarcık	Çuvaldan biraz daha küçük bir çeşit torba. TDK DS c.2 s.1323	Küçük kız ona minnetle baktı, sırtından dağarcığını çıkardı, iki narını da güzelce dağarcığa yerleştirip yeniden sırtına bağladı. İM-3 s.260	23
90	Dalap	At isteyen kısrak, erkek isteyen dişi eşek ya da hayvan. TDK DS c.2 s.1339	Kısrakların dalap zamanı her yıl Musa Kazım atını, en soylu kuşaklara götürüyor... KSİ s.430	1
91	Dalavere	Hile, gizli oyun. TDK DS c.2 s.1339	Kötülük, dalavere bilmiyor. T s.44	4
92	Dalöğlen	Tam öğle vakti. TDK DS c.2 s.1347	... dalöğlen de atına binmiş oradan uzaklaşmış gitmişti. İM-2 s.251	1
93	Demit	Sevinç ve neşe kaynağı, umuda koşut olarak kullanılır. TDK DS c.2 s.1418	Gidin, alemin yakışığını, gözümün ışığını, umudumuzu, demidimizi bulun, öldürmesinler onu. İM-2 s.121	1
94	Dengbej	Aşık, halk ozanı.	Salih dalmış, oraya oturmuş, arada bir yumuşak martısının kanadını okşayarak, bir eski zaman masalcısı, destancısı, dengbeji gibi. AGSS s.287	96
95	Depik	Ayakla vuruş, tekme. YKS s.48	Böğrüne bir depik indirdi ki, depik derim ona. OD s.124	1
96	Derimevi	Oba ileri gelenlerinin toplanıp görüştükleri, yuvarlak ve kubbeli büyük çadır. YKS s.48	Madem ki derimevi var. Beylik çadırının yanında bu ev her obada olmaz, biz de orada kalırız. İM-3 s.263	125
97	Devinim, devinme, devingenlik, devinti devinek	Hareket. TDK DS c.2 s.1443	Ve kafasından bu düşünceyi atamıyor, üstelik de bu düşünce gittikçe onu bütün devinimleri içine alıyordu. İM-2 s.134	40

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
98	Devresi gün	Gün, hafta, ay, yıl, gibi zamanların bir sonrakini anlatmak için kullanır, ertesi, devrisi. TDK DS c.2 s.1445	Bugün Aladağ'da dersin, bir bakmışsın devresi gün Çukurova'da. İM-2 s.323	1
99	Dırdır	Gevezelik, yerli yersiz konuşma. TDK DS c.2 s.1468	Asım Çavuş, sağlıcakla kal, o dırdırını tamir et de gel. İM-1 s.170	1
100	Dirgen	Harmanda sağları yaymaya yarayan demir ya da tahtadan yapılmış ucu çatallı tarım aygıtı. TDK DS c.2 s.1515	Kadın, iki kızı ellerindeki dirgeni bırakıp haymaya doğru geldiler. HNA s.24	3
101	Dolama	Eteklik. TDK DS c.2 s.1542	Anşaca yere bağdaş kurmuş oturmuş, mavi dolamasını yöresine yaymıştı. YK s.226	3
102	Döğen	Harmanda ekinlerin tanelerini saptan ayırmak için kullanılan, önüne koşulan hayvanlarla çekilen, altında keskin çakmaktaşıları çakılı bulunan, kızak biçiminde tarım aracı.	Günlerden beri de döğen sürüyor. İM-1 s.49	10
103	Dögme	Dövülüp kabuğu çıkarılmış buğday, yarma. TDK DS c.2 s.1570	Kadın ocakta ateşin yanı başında duran kocaman bir bakır tencereden kalaylı bir sahana dögme çorbası doldurmaya başladı. İM-1 s.16	1
104	Döşek	Yatak, şilte, minder. TDK DS c.2 s.1591	Kocadım. Sen döşeği indir yavru. İM-2 s.29	4
105	Dulda	Bir şeyin arka tarafı. TDK DS c.2 s.1597	Evlerin günden yanına, duldaya oturmuş, çıkrık eğiriyordu. İM-1 s.24	62
106	Duluk	Şakak YKS s.50	Yaşlar durmadan gözlerinden duluklarına doğru sızıyordu. İM-2 s.121	3

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
107	Dutma	Uşak, yanaşma. TDK DS c.2 s.1612	Ablam dedi ki, "Memet senin gibi bir öküzü bakan bulunmaz dutmalar içinde". HNA s.15	5
108	Dünür	Kız görmeye giden kimse, görücü. TDK DS c.2 s.1632	İki gün sonra duyuldu ki Abdi Ağa'nın öteki köydeki yeğeni Hatçe için dünür göndermiş. İM-1 s.90	2
109	Dürüm	İç içe dürülmüş yufka. YKS s.50	Cicim sofraya serilmiş açık duruyordu. Ortasında da bir yufka ekmek. İM-3 s.295	1
110	Ebemkuşağı	Gökkuşağı. TDK DS c.3 s.1684	Ebemkuşağından daha renkli, daha parlak renkler, uçuşan... AGSS s.35	26
111	Ebeş	Gözlerinin önü kırmızıya çalar, kuyruğu yelesi kır, sevimsiz kırmızı renkli at, öküz. TDK DS c.3 s.1656	On tane doru, on tane kır, beş tane al, kula, ebeş ... İM-2 s.168	1
112	Edik	Köylü çizmesi. TDK DS c.3 s.1664	Ayaklarında ham çarık, kırmızı postal, sarı edik... DÇC s.269	1
113	Efileme, efilti	Esinti, tatlı tatlı, hafif hafif esen yel. YKS s.51	Bir de inceden arı kokularına karışmış çiçek kokusu geliyordu, yel belli belirsiz efiledikçe başları dönüyordu. İM-4 s.107	14
114	Eğce	Çakı, bıçak gibi eşyaların ağızlarını keskinleştirmek için kullanılan bir araç. TDK DS c.3 s.1675	Ötekiler kayaların arasından yer yer çamlar, çalılar çıkmış eğce gibi pütürlü, çarıklarını dalayan dağa vurdular. İM-3 s.567	1
115	Eğme	Kurulmuş olan çadırın yerle arasındaki boşluğu kapatan çevre parçası. YKS s.51	Bu sırada genç kızlar, gelinler, yaşlı kadınlar, küçük büyük nakışlı bohçalar getirip çadırın eğmesinin dibine koyuyor, durmadan Memede bir göz atıp gidiyorlardı. İM-3 s.393	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
116	Elek	Kovanlardan çıkan petekli balı sıvı bal haline dönüştürmek için kullanılan süzgeç.	Arıcıların bal keserken kullandıkları elek başlıklarından getirmişti. İM-3 s.237	1
117	Ellik	Orak kullanarak ekin biçerken, orak tutulmayan elin parmaklarına orağın kesmemesi ve ekin sağlarının elde kolay biriktirilmesi için takılan gereç.	Boynu uzamış ırgatlar taşlık bir yamaçta, parmaklarında tahta ellikleri ekin biçiyorlar, sıcaktan terleyerek. YY s.26	1
118	Emmi	Amca. TDK DS c.3 s.1740	"Sen de kimseye deme olur mu emmi?" dedi.	93
119	Esik	Düzeyi çevresine göre aşağıda olan yer, çukur. YKS s.52	Ve de almışsınız şeyinizi elinize ve de su kıyısı, esikli, kesikli, hendikli, sazlıklı, büklü, ormanlıklı tarla ararsınız. OD s.51	3
120	Esrik, esriklik, esrük	Sarhoş. TDK DS c.3 s. 1786	Baharın bütün görkemini, esrikliğini yaşayan ova insanları... İM-3 s.10	48
121	Evdeci	Ev işlerine bakan, hizmetçi. YKS s.51	Veriyordu ama çiftlikteki işler de bitmiş, birkaç ırgatla birkaç evdeci kadın, bir de Müslüm Ağa kalmışlardı. YK s.426	1
122	Evlek	Öküzlerin bir seferde sürülebileceği tarla parçası. TDK DS c.3 s.1810	Bugün çift sürmemiş Memed, evlekler öyle duruyor. İM-1 s.33	6
123	Evreç	Saç üzerinde pişirilen yufka ekmekleri çevirmeye, iki yanı da pişsin diye alt üst etmeye yarayan, tahtadan yapılmış, uzun ve yassı araç. YKS s.53	Elif hamuru açmaya başlayınca geldi, ocağın başına oturdu, evreci eline aldı, Elif'in kızgın saç üstüne serdiği yufkayı çevirmeye başladı. ÖO s.44	5
124	Fak	Tuzak, kapan, fare kapanı.	Çukurova eşkıyanın ölüm fakıdır. İM-2 s.449	17
125	Fışılı	Yoğun akan su sesi.	Yağmurun sesi gürültülü akan bir çağlayan fışılığı gibiydi. OD s.355	4

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
126	Firez	Biçilmiş tarlada kalan tahıl kökleri, anız. TDK DS c.3 s.1869	Firezlerin arasından karınca şeritleri ta uzaklara gidiyorlardı. İM-1 s.49	25
127	Firik	Olgunlaşmaya başlayan tahıl. TDK DS c.3 s.1809	Firiklemiş ekinler esen yelde hışırıyordu. İM-4 s.33	5
128	Fisilti, fisildeme, fisileme	Hafif hafif esen rüzgar, esinti. TDK DS c.3 s.1870	Güneş öyle yakıyor ki, insanın giyitlerini gövündürüyor. En küçük bir fisilti yok. DÇC s.67	26
129	Fiske	Parmaklardan herhangi birinin ucunu başparmağın başına ilıştırıp birdenbire ileriye fırlatarak yapılan vuruş. TDK DS c.3 s.1871	"Bir fiske bile vurmamak" dediler. İM-1 s.141	1
130	Fistan	Bütün elbise, kıyafet.	Yırtık, kirli fistan bacaklarına dolanmıştı. İM-1 s.222	25
131	Galsama	Solungaç.	Salih tetikteydi, kırmızı, kendine doğru yalım gibi sünen balığı havada yakaladı, dört parmağını balığın galsamasına geçirdi. AGSS s.18	2
132	Galyen	Bir ucuna sigara takılıp öbür ucundan nefes çekilen çubuk biçiminde tütün içme aracı, ağızlık, bir çeşit pipo. YKS s.55	Koca Osman hiç aldırmiyordu. Galyeni ağzında, boyuna duman püskürtüp, yangının karşısında geriniyor, gülüyordu. İM-2 s.53	7
133	Gavuristan	Özellikle Avrupa olmak üzere batıyı temsil eder.	Herif Gavuristana gidip tüm gavur kitaplarıyla birlikte Kur'anı Kerimi de hatmetmişti. YY s.84	1
134	Geçe	Taraf, yön. TDK DS c.3 s.1960	... Anavarza kalesi geçesinde, Hemite, Orhaniye, Selimiye, Endel, Kesikkeli köyleri vardır. İM-2 s.9	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
135	Gıcılı boran, gıcılı kar	Gıcı: Saçma büyüklüğünde yuvarlak kar tanesi. Gıcılı yağış türleri gıcı gibi olmak, gıcı niteliği kazanmaktır. YKS s.55	Bir ara göz gözü görmedi, görülmemiş bir gıcılı boran başladı ve boranın başlamasıyla da kurşun sesleri kesildi. İM-4 s.493	4
136	Gıllığış	Hile hurda, gizli kötü amaç.	Buna arpa gerekti, hem de taşsız, gıllığışsız saf arpa ... İM-4 s.618	1
137	Giyit	Giysi, kıyafet.	Giyitlerini çırpmaya başladı. İM-1 s.254	519
138	Gocuk	Kalın kumaştan yapılan ve içine deri astar geçirilen kısa palto. TDK DS c.3 s.2089	Avratlar, gocuğumu getirin. YDGB s.276	2
139	Göcek	Bir karış boyunda büyümüş ekin. TDK DS c.3 s.2119	Ekinler göcek olmuş. İM-1 s.208	2
140	Gölek	Küçük su birikintisi, gölcük. TDK DS c.3 s.2141	Binlerce arı yeşil göleğin üstünde vızıldaşıp duruyorlar. İM-2 s.133	12
141	Gömme	Bir çeşit börek, kömbe. TDK DS c.3 s.2149	Kalkayım da size gömme yapayım. İM-1 s.235	2
142	Gömüt	Gömu, toprak altına gömülerek saklanmış para ya da değerli eşya. TDK DS c.3 s.2150	Lavi Krallığının sarayını, Anavarza, Hitit, Kilikya, Pers, Asur krallarının hazinelerini, gömütlerini aramıştı. İM-4 s.123	2
143	Gön	Hayvan derisi, cilt, ten. TDK DS c.3 s.2151	...nakışlı dizleme çorap çekmiş, ham gön çarıkla bir yanaşma karşıladı. YK s.119	1
144	Gözbağcılık	Göz boyayıcı, sihirbaz. TDK DS c.3 s.2175	Hindistan'daki gözbağcılık ustasından aşırılmış bunu. AGSS s.315	15

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
145	Göze	Oda. TDK DS c.3 s.2177	Bu büyük göze de yatacaktı Usta. KK s.170	5
146	Güğüm	Bakır su ibriği TDK DS c.3 s.2216	Sarı güğümlü şerbetçi ortada dolanıyordu. İM-1 s.366	4
147	Gün burnu	Güneş doğarken ya da batarken görünen küçük parçası. TDK DS c.3 s.2225	Gün burnuna ormanı çıktılar. İM-3 s.257	2
148	Günden yanı	Güneşten taraf.	Evin günden yanına oturmuş, ayaklarını upuzun uzatmış, sırtını da duvara vermişti. OD s.5	1
149	Hamaz	Hortum, kasırga. TDK DS c.3 s.2264	Hele bir şapkaları bulalım da... Bu lanet hamaz da nereden çıktı? ÖO s.88	14
150	Haraba	Har, defne. TDK DS c.3 s.2282	Bugün efkarlıyım gönlüm haraba. İM-1 s.34	1
151	Harar	Büyük sepet ya da küfe. TDK DS c.3 s.2285	Halil o gece kocaman bir harar pamuk doldurmuş, tarlalardan, su dolu bir hendeğin içinden Tarsusa doğru iniyordu. OD s.243	2
152	Hayhuy, hayuhuy	Karışıklık.	Arkalarında bir gürültü patırtı, hayhuy kaldı. İM-1 s.244	17
153	Hayma	Dört direk dikilerek üstü çalı çırpıyla kapatılmış gölgelik. YKS s.59	Sonra gün kızdırınca alaçıkların, haymaların gölgesine oturup kozalardan pamukları çekerler. ÖO s.68	5
154	Hedik	Kara batmamak için ayağa giyilen, altı şerit şeklinde kesilmiş gönlerle kaplı, yuvarlak bir çeşit kar ayakkabısı. TDK DS c.3 s.2327	Anacık Sultan her birkaç adımda bir yere yuvarlanıyor, bir tek onun ayağında hedik yoktu, Bünyamin koşarak onu yerden kaldırıyor, karın üstüne koyuyor. İM-4 s.507	4

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
155	Hempa	Omuzdaş, arkadaş.	O İnce Memed ve hempalarını derakap yakalamazsak bu iş büyüyecek. İM-3 s.26	2
156	Hırgür	Güç halle, kavga, gürültü. TDK DS c.3 s.2369	Bu hırgüre köyde bir tek kişi katılmıyor, uzaktan seyirci kalıyor. ÖO s.24	2
157	Hırızma	Türkmen gelin ve kızların burunlarını delerek taktıkları karanfil vb. şeyler. TDK DS c.3 s.2370	Gene bayramlıklarını giyinmiş, burnuna altın hırızmasını takmış Kamer Anayı gördükleri. İM-3 s.160	15
158	Hızman	Çiriş kökünden yapılan yağ kabı. TDK DS c.3 s.2383	Balı sağdıktan sonra hızmana doldurup duvara astıktan sonra uzun bir süre balı seyretti. İM-2 s.348	34
159	Horanta	(1) Aynı çatı altında yaşayan kişiler, ev halkı. (2) Akraba.	Giyitler de getiriyorlardı horantalarına. YK s.227	1
160	Huğ	Çevresi çitle çevrilmiş ağıl. TDK DS c.3 s.2441	Huğların üstünün otu yepyenydi. İM-1 s.263	105
161	Hüyük	Höyük, toprak yığını, tepecik. TDK DS c.1 s.2440	Dört sel yatağının birleştiği bir hüyükün yamacında üç tane kocaman ağaç gördü. İM-2 s.19	88
162	İhırcık	Alacakaranlık. YKS s.61	Ve daha tan yeri ışımamış, ortalık ihırcık karanlıktı. İM-3 s.92	12
163	Irgati, ırgatlık	Hasat mevsimi, hasatta çalışan işçi. TDK DS c.4 s.2485	Yazın ırgatlık, kışın zenginlerin evinde hizmetçilik etti. İM-1 s.207	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
164	İsdar	Halı tezgahı, ıstar. TDK DS c.4 s.2561	"...parmaklarından binlerce yıllık nakışlar ısdarda gerili ipliklerin üstüne aydınlık sular gibi dökülüyordu. YK s.109 Bizim Uzunyaylada, işte bunun gibi nakışlı, her evde bir ıstar vardı. KSİ s.324	18
165	İsmariç	Yapılması ısmarlanan şey, şipariş. TDK DS c.4 s.2493	Birkaç gün içinde Efendi Hazretleri Hürü Ananın ısmariçlerini gece gündüz demeyip çalışarak bitirdi, eve kadar Hürü Anaya getirdi. İM-4 s.399	2
166	İşkın	Yeni sürmüş küçük dal ya da yaprak, sürgün, filiz. YKS s.61	İşkırım değnek, ben seninle ölene dek giderim. OD s.255	12
167	İşmar, işmar	El, göz ya da baş ile yapılan işaret. TDK DS c.4 s.2498	O oynarken köylüler onun bir işmarı üstüne altındaki öbeği tutuşturdular. İM-2 s.458	10
168	İkircik	Kararsızlık. TDK DS c.4 s.2516	Adam şüpheli şüpheli yüreği ikircikli, şaka mı ediyor, yoksa ciddi mi diye Durdu'nun gözlerinin içine yaltaklanan bir köpek sevimliliğinde gülümseyerek bakıyordu. İM-1 s.135	110
169	İşemik	Sidik, idrar. YKS s.64	Yağız onun işemiğini kokluyor, başını göğe diyor, burun deliklerini alabildiğince açarak havayı kokluyordu. İM-3 s.557	13
170	İşlik-1	Mintan, gömlek. TDK DS c.4 s.2565	Ala Temir çabucak otomobilden dışarı canını atıp silkinmeye, şalvarını, işliğini, başından çıkardığı şapkasını çırpmağa başladı. DÇC s.379	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
171	İşlik-2	İşyeri, atelye. TDK DS s.4 s.2565	Topal Hacı kalabalığı yarıp avlu kapısından dışarıya çıktı, ırmağın kıyısındaki işliğine yürüdü. KK s.107	30
172	İye	Koruyan, sahip. TDK DS c.4 s.2574	Hazreti Ali'yi de o şeksiz şüphesiz iye peygamber olanı da getirmiş de baş köşeye oturtmuş da ... İM-4 s.330	1
173	Kabala	Pazarlık ederek, toptan, götürü almak. TDK DS c.4 s.2580	Peki ne istiyorsun? "Kabala" dedi Halil. YK s.249	2
174	Kaçagan	Kaçmaya uygun, tutulamayan koyun. TDK DS c.4 s.2587	O kaçagan bir kişidir. DK s.198	1
175	Kaklık	Yağmur yağınca içine su biriken kaya oyuğu ki sarnıç gibi kullanılır. YKS s.65	Ay ışığında gece sabaha kadar, çakalların, tilkilerin, yaban kedilerinin kaklıklara su içmeğe, geldiklerinde, onların üstünde çığlık çığlığa döndü. DÇC s.376	5
176	Kalafat	Kayıklarda, gemilerde döşeme tahtalarının aralarını doldurma işi. TDK DS c.4 s.2609	...bir başkası teknesini kalafatlasa, öteki kayığı boyasa, o zaman insanlarla birlikte kuş sesleri de öteki sesler de dolduruyordu dünyayı. FSKAB s.102	8
177	Kantarma	(1) Taş kemer. (2) Azgın, huysuz atları zapt edebilmek için, gemlerde atın dilini bastırarak biçimde yapılmış demir araç. TDK DS c.4 s.2628	Atın kantarması köpük içindeydi. İM-1 s.360	10
178	Kapçık	Boş mermi kovanı. TDK DS c.4 s.2633	Asım Çavuş eğildi Kel eşkıyanın önündeki kapçık yığını gösterdi. İM-3 s.117	3

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
179	Kaput	Palto.	Benim sağlam bir asker kaputum var, onu örtün üstüne. İM-1 s.130	18
180	Karabastı	Türk halk inancında, gerçek sanılan kötü görüntü ve korkulu halisünasyonlara verilen ad, karabasan.	O gece sabaha kadar karabastılarla uğraştı durdu. YY s.431	1
181	Kardaş, kardaşlık	Kardeş, dost, arkadaş. TDK DS c.4 s.2657	"Hoş geldin kardaş" dedi. İM-1 s.17	415
182	Kasar	Savrulmuş tahılın başaklı kısmı, harmandan sonra toprakta kalan ve yeniden biten samanlı tane.	Üçüncü gün kasar sürüldü. İM-1 s.52	1
183	Kav-1	Ateşi yakmaya, tutuşturmaya yarayan malzeme.	Neden sonradır ki kav aldı, ortalığı hoş bir koku salıverdi. İM-1 s.67 "Kav ıslanmamışsa bir ateş yakar ısınırız, kurunuruz" dedi. İM-1 s.97	18
184	Kav-2	Yılan gömleği. TDK DS c.4 s.2687	İşte gene bir gün kav toplamak için kalede dolaşırken bir çalının dibinde bir ısıltı görmüş, eğilip almıştı. İM-4 s.123	9
185	Kavurga	Ateşte kavrulmuş tahıl. TDK DS c.4 s.2694	Koyunlar, danalar, keçiler kesildi, dükkânlar kuruldu, gezgin satıcılar ortalığı aldı, ekmek, peynir, kavurga, kaynamış yumurta, yoğurt, süt, bal satanlar çok iş tuttular. İM-4 s.52	1
186	Kayış	Kemer TDK DS c.6 s.4542	Memed tüfeğini çıkardı, kayışını eline doladı, yere koydu. İM-2 s.142	2

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
187	Kaytan	Pamuktan ya da ipekten yapılmış sicim.	Kaytanları taktı taktı getirdi, arkadan düğümledi. İM-1 s.25	2
188	Kefek	Delikli, hafif bir taş, kefenktaş, kefeki. YKS s.66	Bir kasabaya kalkıyor yürüyor, bir cevizlere yönünü dönüyor, yüz adım kadar koşuyor, kefek taşının üstüne geri geri düşüyor. TKBK s.51	3
189	Kefenk	Kolay işlenen yumuşak taş. TDK DS c.4 s.2719	Çayın üstündeki ak kefenk taşlardan yapılmış köprü, yeşilin, mavinin üstüne yapıştırılmış, güzel bir oyuncak köprüye benziyordu. İM-2 s.332	4
190	Kendir	Urgan, ip. TDK DS c.4 s.2742	Elini, ayağını kendirle bağlamış. İM-1 s.91	15
191	Kepenek	Çobanların omuzlarına aldığı keçeden giysi, aba. TDK DS c.4 s.2746	Çıkar kepenegi sırtından Çoban Memed, Çoban Mıstık. İM-2 s.68	28
192	Kepez	(1) Yüksek tepe, dağ. (2) Baştaki tepelik. TDK DS c.4 s.2748	On bin tane sarı kepezli çavuşkuşuyla. KS s.469	4
193	Kepir	Verimsiz, kıraç toprak. TDK DS c.4 s.2749	Köylüler kepir, taşlı bir kesmeliğe yerleşmişler, kırık dökük birkaç huğ, toprak dam yapmışlardı kendilerine. İM-2 s.99	13
194	Kerevet	Yatak yapılan yer, seki, tahtadan yapılmış oturulacak yer. TDK DS c.4 s.2754	Zeynel sofanın ucundaki kerevette büzülmüş oturuyor, Ali Safa Bey'in öfkesinin iniş çıkışlarına göre değişiyordu. İM-2 s.108	20
195	Kertiş	Bir tür kertenkele. YKS s.67	Kertiş ne demek diye düşündü bir ara, kertişin kertenkelenin büyüğü olduğunu öğrenmişti ya... İM-3 s.366	9

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
196	Kesek	Belin ya da çapanın çıkardığı sıkışmış kuru, iri toprak, taş parçası. TDK DS c.4 s.2762	Herkes yerden bir taş parçası, bir de kesek alsın. ÖO s.269	3
197	Kesik	Tepenin üstündeki düzlük. TDK DS c.4 s.2764	Ali kesiğinde de candarmalarla karşılaştı Müslüm. İM-4 s.33	1
198	Keski	Demir kesmeye yarayan araç. TDK DS c.4 s.2767	Kör Haydar Usta bir daha kaya kesmedi, eline çekiç keski almadı... İM-4 s.123	1
199	Kete	Yağlı, mayalı ya da mayasız hamurdan yapıp külde pişirilen çörek. TDK DS c.4 s.2774	...koçerlerin heybesine koyduğu keteyi, otlu peyniri, hızmandaki petek balını aldı. KSİ s.348	1
200	Kıbal	Yüz, yüz özellikleri, eşkal. YKS s.67	Tazı Tahsin'e bakarsan öldürülmemiştii, anlattığı kişilerin hiç birisinin kıbalı İnce Memed'e benzemiyordu. İM-3 s.141	4
201	Kılap	İnce ipekli işleme. TDK DS c.4 s.2794	Fişekleri göğsünde çaprazlama, çift sıra üstüne bağlardı. Onlar da kılaptan işlemeydi. İM-1 s.375	10
202	Kınap	Urgan, sağlam ip.	Kınapla çeke çeke bağladı. OD s.179	2
203	Kıpık	İki gözü eşit büyüklükte olmayan insan ya da hayvan, şaşı. TDK DS c.4 s.2814	Kıpık gözü daha çok parlıyordu. DK s.327	1
204	Kırfacı, kırfacan	Bir hastalık, ezilme, kırılma, paramparça olma. TDK DS c.4 s.2822	Üstüne yağın bombalar gavurları kırfacana çevirir. OD s.205	16

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
205	Kırgın	Toptan ölüme götüren, bulaşıcı hastalık, kıran. TDK DS c.4 s.2823	Halbuki bekledikleri kırgın olmamıştı ama aşiretler kırgından da daha büyük belaya uğramışlardı. DÇC s.85	5
206	Kırk örgü	Saça yapılan küçük, çok sayıda örgü.	...kırk örgü saçlarını omuzlarına sermişti. YK s.406	1
207	Kırklar, kırk ölmezler, kırk ermişler	Allah tarafından kendilerine farklı güçler verildiğine (ölmediklerine, gelecekte haberdar olduklarına, hastaları iyileştirdiklerine) inanılan insan ya da insan grupları.	Bunlar analarının atını, sonra da kendisini öldürmüş gelmişler, bunlar kırklara layık kimseler derler. OD s.124	72
208	Kızan	Dişi köpek, kedi, kurt vb. hayvanların çiftleşmek isteği gösterdikleri durum ya da zaman. TDK DS c.4 s.2862	Kızanlar hemen koşmuşlar, ona yepyeni pırıl pırıl bir tüfek getirmişler. FSKAB s.222	9
209	Kirkit	Dokumacılıkta atkı ipliğini sıkıştırmak için kullanılan, demirden ya da ağaçtan yapılmış dişli araç. TDK DS c.4 s.2880	Demir kirkitin her iki yüzüne de çiçekler, kuşlar, işlenmişti. KSI s.326	5
210	Kirmen, kirman	Elde yün eğirmeye yarayan araç. TDK DS c.4 s.2881	Kirmenini sinirli, hızlı çeviriyor, düşünüyordu. YK s.227	13
211	Kolan	Yünden ya da ipekten yapılmış üzeri işli ince kuşak. TDK DS c.4 s.2908	...eyeri atın sırtına yerleştirip kolanı bir iyice sıkıladı. İM-3 s.95	4
212	Konalga	Göçün konakladığı yer, mola yeri, konak yeri. YKS s.68	İkinci konalgamız ormanın içi. OD s.49	6

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
213	Konç	Ayağa giyilen şeylerin ayak bileğinden baldıra doğru olan bölümü.	Ayaklarında parlayan kara çizmenin koncunun üstüne lacivert şalvarı dökülmüştü. KK s.412	15
214	Konuşuk	Konuşma, sohbet etme. TDK DS c.4 s.2920	Yalnız kadri kaptan anasının her konuğuğunda bulunamazdı. KSİ s.38	1
215	Koyak	Bir ucu dağda son bulan kapalı boğaz, iki dağ, tepe arasındaki boşluk. TDK DS c.4 s.2942	Atlılar uzun süre bağıldılar, kayalıklardaki koyaktan koyağa tekrarlanan seslerini dinlediler. DÇC s.26	321
216	Köküç	Çocukların hızla toprağa batırarak bir tür oyun oynadıkları, otuz kırk santimetre uzunluğunda, beş altı santimetre çapında, yuvarlak ve bir ucu sivri değnek parçası.	Çocuklar bir gübrelüğün üstünde köküç oynuyorlardı. İM-1 s.24	5
217	Kömbe	(1) İki saç arasında ya da külde pişirilen mayasız ekmek. (2) Süt, yağ ve şekerle yapılan bir çeşit kurabiye. TDK DS c.4 s.2957	Azıkta üç beş soğan, altı yumurta, bol çörek, bir parça Türkmen peyniri, bol bol kömbe ekmeği vardı. İM-2 s.143	26
218	Köre-1	Karınca yuvası. TDK DS c.4 s.2964	Sel yanında bir karınca köresi gördü. Karıncalar iri iri körenin ağzında cıvıl cıvıl kaynaşıyorlar. İM-1 s.13	23
219	Köre-2	Demirci ocağı. YKS s.69	Bilirim, bilirim de gene de yüreğim yanar, demircilerin köresi gibi. İM-3 s.247	9
220	Kösre taşı	Kesici şeyleri bilemeye yarayan taş. YKS s.70	İçerden bir kösre taşını aldı, cebinden çakısını çıkardı, çakısını kösrelemeğe başladı, çakı kılı keser oldu. ÖO s.297	2

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
221	Köstek, köstekli	Saat, kılıç, anahtar gibi şeylere takılan zincir, destek, dayak. TDK DS c.4 s.2977	Yanlarından göğüsleri köstekli iki şişman adam geçti. İM-1 s.74	3
222	Köten	Önüne beygir koşulan, kazacağı toprağın derinliği ve genişliği ayarlanabilen, bütünüyle demirden yapılmış bir çeşit saban. YKS s.70	Çiftliğin avlusu mavi, kırmızı, sarı boyalı traktörler, biçerdöverler, kötenler, at arabaları, kamyonlar, ciplerle zıncı gibi doluydu. HNA s.16	19
223	Kubur	Dolma tabanca, çakmaklı tabanca. TDK DS c.4 s.2989	... altın işleme kuburunu sardı, kuburun yanına gene altın işleme deri barut kesesini taktı. İM-2 s.30	25
224	Kudüm	Çapları yaklaşık 28-30 cm civarındaki davul.	Türküler söylüyor, sazlar çalıyor, semahlar dönüyor, kudümler dövüyorlardı. İM-4 s.531	1
225	Kula	At türü.	... ne kula, ne de kır olacak rengi, pare pare benekli demirkır olacak. İM-1 s.432	3
226	Kulunç	Sırtın iki omuz arası. YKS s.67	Örgülü kara saçları arkasına dökülmüş, kuluncunu baştanbaşa örtmüştü. İM-1 s.107 Terler koltuklarından, kulunçlarından fişkırmış köpürmüştü. İM-1 s.391	7
227	Kurk tavuk	Kuluçka tavuk. TDK DS c.4 s.3009	Bir kurk tavuk arkasından on beş, yirmi tane civciviyle avludaki tozların içinde yumak yumak sarı yuvarlanıyorlardı. İM-2 s.105	8
228	Kurna	Musluk. TDK DS c.4 s.3010	Bu ak mermerleri bilmem nereden getirdi bilemiyorum, kurnalarla, şu yeşil mermer yalakları kendi gitti de İstanbul'a aldı getirdi. İM-4 s.158	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
229	Kurum, kurumlu	Böbürlenene, gururlanane, kibirli. TDK DS c.4 s.3013	"Selver Gelin" dedi, o kurumlu sır bilir de giz haliyle, kahve içecek zaman değil, sağ olasin sen anam. İM-2 s.33	1
230	Kuşluk, kuşluklayın, gün kuşluk	Günün ilk ışıkları ile güneşin bir mızrak boyu yükselmesi arasında kalan süresi.	Köye girdikleri zaman gün kuşluktu. İM-1 s.36	49
231	Kutnu	Gelinlerin giydiği bir cins kırmızı beyaz çizgili kumaş, ipekle karışık pamuktan ya da yalnızca pamuktan dokunmuş, kalın ve ensiz kumaş. TDK DS c.4 s.3019	Bir yanda kutnu kumaşçılar, bir yanda saraçlar, bir yanda bakırcılar... İM-1 s.78	5
232	Kuytu, kuytuluk	Çukur yer. TDK DS c.4 s.3022	Oy, oy ...içeri kuytuluklara. İM-1 s.283	1
233	Kül böreği	Adına kül kömeci de denilen, sıcak köz kül karşımı içinde pişen bir börek, türü.	Sonra küller usul usul açılır, küllerin altından kızarmış kül böreği bütün güzelliğiyle çıkardı. DÇC s.358	7
234	Külek	Tahta kova. TDK DS c.4 s.3029	Heybeden büyücek bir külek çıkardı. İM-3 s.536	5
235	Küllük	Kül ya da süprüntü atılan yer, çöplük.	Küllükteki horoz eşiniyor, arı da artık o kadar hızla dünyayı vızıltıya boğarak dönmüyor... İM-3 s.628	1
236	Külünk	Taş üzerinde istenmeyen parçaları yok etmek, düzeltme, seviye indirme ve şekillendirme amacı ile kullanılan iki ucu sivri nokta şeklinde saplı aletler.	Şimdi Ali Safa yüreklenir, tepemizde külünkle taş kırar. İM-2 s.72	7
237	Kündükü	Koyu mavi. TDK DS c.4 s.3036	Bir düzlükte kündükü, pespembe bir hoş laleler gördü, boyun bükmüşler, üst üste bitmişlerdi. İM-3 s.456	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
238	Küren	Hayvan sürüsü. TDK DS c.4 s.3045	Doru atlara binmiş bir küren yiğit ilen gelecek. İM-2 s.267	2
239	Kürnek	Otlatılıp doyurulmuş olan sürünün ikinci otlama vaktine değin topluca bulundukları genellikle su kıyısı yer. YKS s.70	Baharın o kürneklerde, incecikten tüten, yer yer yeşil otlar bitecek. DÇC s.279	3
240	Kütlü	Çiğidi ayıklanmamış, çırcırdan geçirilmemiş pamuk. YKS s.70	Kütlüler ak öbeklerle ovaya yayımıştı. YÖ s.26	6
241	Lata	Yakası kalkıkça, iç göğüslerinde cepleri olan, ağır kumaştan yapılan, cüppeye benzeyen bir çeşit pardesü.	Hacı latasını savurarak oturduğu sandalyasını onların karşısına çekti. İM-3 s.100	1
242	Manı	Kumaş türü.	Koca Osman ona bir yeni kara şalvar, bir de çizgili Maraş manısından mintan yaptırmıştı. İM-2 s.353	16
243	Martaval	Abartılmış söz, yalan. TDK DS c.6 s.4589	Öyle mi Çanakkale'de bir mermi de denizi öge uçurup da dünyayı denizsiz koyan martavalcı? İM-3 s.591	1
244	Maşat	Giysi yıkanan açık ya da kapalı yer, çamaşırlık. TDK DS c.4 s.3135	Denizden hiç korkuyor muyum ben, geceleri fenerin altında, maşatlığa da gidiyorum... AGSS s.10	2
245	Maşlah	Tek parça kolsuz üstlük.	Baba İshak kır atının üstüne binmiş, yeşil maşlahını örtünmüş, bir top ışık içinde yalp yalp ediyordu. İM-4 s.362	7
246	Mayıs	Yaş sığır pisliği, gübre. TDK DS c.4 s.3141	Geceleri bir ahırda yatıyor, ahır taze sığır mayısı, saman kokuyordu. YK s.241	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
247	Melefe	Yatak ve yorgan çarşafı. TDK DS c.4 s.3155	Ve ağıt söylenirken, Murtaza Bey daha gömülmemiş, sapsarı ölüsü ak çarşafların, melefelerin altında... DÇC s.173	3
248	Memek	Meme. TDK DS c.4 s.3160	Koynundaki memekler turunç olmuş kokuyor. İM-1 s.134	1
249	Mendirek	Merdiven. TDK DS c.4 s.3161	İki cami, bir küçük alan, sonra deniz, mendirek bu uzun çarşı kendi başına bir kasaba görüntüsü versin diye yapılmışlardı. AGSS s.73	6
250	Mengi, mengü	Bir halk dansı. YKS s.72	Mengiye belki bin kişi dururdu, kadın erkek, insanların güzel seslerinden dağlar dalgalanırdı. İM-3 s.265	4
251	Mertek	Kısa ve kalın tahta parçası. TDK DS c.4 s.3171	Tavan, tahtalar, pencereler, mertekler çürümüş, çürümekte ... İM-1 s.150	1
252	Meses	Hayvanları dürtmekte kullanılan ucu demirli değnek, üvendire. TDK DS c.4 s.3172	Sonra bu sopanın ucuna bir çivi çakarsın, meses olur. KS s.144	1
253	Mırmırık çorbası	Suyu çok, tanesi ve yağı az çorba. TDK DS c.4 s.3189	Görsünlerdi o köylüler mırmırık çorbası içe içe karnı şişmiş Tazıcık Tahsini, görsünlerdi... İM-3 302	7
254	Mil	Selin getirdiği kumlu, çamurlu toprak. TDK DS c.4 s.3199	Çukurova'nın en iri karpuzları, en ballı kavunları bu mil toprağında yetişirdi. İM-2 s.350	4
255	Mintan	Gömlek, yelek. TDK DS c.4 s.3203	İşlemeli, yakasız bir mintan giyiyordu. İM-1 s.141 Zöhre de kocası gibi dağ kolundan gönderilen tırlık şalvar, Maraş Manısından mintan giyiyordu. DÇC s.319	55

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
256	Muhanet, muhannet	Emanet, başkasından geri verilmek üzere alınan eşya, gereç. TDK DS c.4 s.3218	O yüzden muhanete muhtaç olmadan rahat rahat yaşadım. OD s.10	6
257	Muska	Üçgen biçiminde dürülüp bir beze konulan ve giysisine takanı, üzerinde taşıyanı ya da sahip olanı zararlı etkilerden koruyup, iyilik getirdiğine ya da hastalıktan vb. kurtardığına inanılan, içinde dinsel ve büyüsel bir gücün saklı olduğu sanılan, Arap y azısıyla yazılı bulunan kâğıt.	Anam diyor ki, Sarı Hoca'nın muskası olmasaymış ben ölürmüşüm. İM-1 s.23	9
258	Muştu	Sevindirici haber, müjde. TDK DS c.4 s.3225	Sen kuşluklayın muştı getirmedi mi Zeroya, getirip de muştuluğunu almadın mı, hem de bir kese sarı altın? KK s.107	4
259	Nacak	Büyük balta, odun veya ağaç kesme gereci. TDK DS c.4 s.3233	Selçuki sultanlarının onlara karşı geldikleri ağır silahlı ordular, eli baltalı, nacaklı, mızraklı, demir dirgenli kalabalık önünde yele karşı konmuş kar örneği erimişlerdi. İM-4 s.361	7
260	Nahır	Sığır sürüsü. TDK DS c.4 s.3234	Köyün nahırı caminin önündeki alana baştanbaşa serilmiş yatmışlar geviş getiriyorlardı. YK s.23	2
261	Naşi	Bir işin yabancısı olma, o işi becerememe. TDK DS c.4 s.3242	Çok genç olduklarından naşi Cumhuriyetin efendileri bunu bilmiyor. İM-2 s.242	1
262	Oba	Ova, otlak, köy. TDK DS c.5 s.3261	Baksana bana Ağa, senin ağalığın Saçıkaraklı obasındadır, bana değil. İM-1 s.190	11

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
263	Okuntu	Küçük armağanlarla yapılan düğün çağrısı. TDK DS c.5 s.3277	Şu ovada kim varsa, yarından tezi yok okuntu gönderilecek, pehlivanlara, aşıklara, halaycılara ... İM-3 s.497	1
264	Orak	Ekin biçme aracı. TDK DS c.5 s.3287	Orak makinası ekini dipten biçer. İM-1 s.50	6
265	Oylum, oylum oylum	Parça, parça parça TDK DS c.5 s.3303	Dumanlar tüterdi, oylum oylum. İM-1 s.290	4
266	Oymak	Semt, mahalle, bölge. TDK DS c.5 s.3303	Büyük bir oymak halinde dağlardan inmişler, Vayvay köyünün bereketli topraklarına yerleşmişler. İM-2 s.120	2
267	Ökse	Çam sakızını balla karıştırarak kuşları yakalamak için yapılan tuzak. TDK DS c.5 s.3328	Öksesine bir keresinde beş kul birden yakalanmıştı. AGSS s.116	2
268	Öksüz parmağı	Yüzük parmağı.	Sonra öksüz parmağını, sonra orta, sonra şahadet, sonra başparmağını kıvrarak kırdı, un ufak etti. DÇC s.40	1
269	Ören	Şehir ya da ev yıkıntısı, kalıntı. TDK DS c.5 s.3347	Damın sol üst başındaki gene yer yer yıkılmış, geniş bir örenin içinde de gübre, kül, moloz tepecikleri gözüktüyordu. İM-3 s.288	36
270	Örme	Keçi kılından yapılmış, dört beş metre uzunluğunda urgan. YKS s.76	Belini de keçi kılından yapılmış örmeyle iyice bir çekiştirdi, sıkı sıkıya bağladı. OD s.33	3
271	Örtme	Damların üç yanı açık üstü kapalı, sundurma gibi kullanılan bölümü. YKS s.76	Büyük, hangar gibi bir örtmenin altı yepyeni, renk renk traktörlerle doluydu. DÇC s.198	7
272	Öteberi	İvır zıvır, eşya, yiyecek vs.	Çarşıdan mahpuslara bir oğlan çocuğu yiyecek öteberi alırdı. İM-1 s.216	8

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
273	Ötürük, ötürgen	Sürgüne tutulmuş, ishal olmuş kimse. YKS s.76	Ben kimim, ben kimim, sen bunu biliyor musun sümüklü yörük, ötürüklü Temir, ben böyle gözü bağlanacak biri miyim? İM-3 s.270	62
274	Övendire	Hayvan dürtmeye yarayan ucu sivri değnek. TDK DS c.5 s.3364	Hem öküzlere övendirenin çivisiyle dürtüyor, hem bağırıyordu. KS s.147	6
275	Patanç	Uyluk, iki bacak arası, apış. TDK DS c.5 s.3410	Kuyruğunu iki patancın arasına kısırmış, korka korka bir duvarın dibinden yürüyordu. İM-1 s.24	8
276	Pelte, pelte pelte	Pamuk atılırken kırıktan fırlayan pamuk parçaları. TDK DS c.5 s.3471	Pelte pelte yanmış, kavrulmuş koyaklara dökülecekti. DÇC s.473	3
277	Peşkir	Havlu.	"Bir kahve" dedi boynuna peşkir atılmış kahveciye. YY s.164	1
278	Peyke	Ahırda hayvanlar için yapılan seki. TDK DS c.5 s.3440	İçerden birkaç kadın birden dışarıya döşekler taşıyor, çınarın altındaki peykelerin üstüne seriyorlardı. İM-3 s.323	6
279	Pıslanpatır	Çocukların saklanarak oynadıkları bir oyun, saklambaç. YKS s.78	Çocuklar gene pıslanpatır oynamaya çıkmışlardı. YK s.7	12
280	Potur	Bir çeşit ayakkabı. TDK DS c.5 s.3477	...avurdu avurduna geçmiş, mavi poturlu, püsküllü kırmızı fesli, kalın başlı, beyazı çok büyük yeşil gözlü bir adam iskeleye atladı. KSİ s.44	1
281	Pöhrenk	Ağaç ya da topraktan yapılmış su borusu, künk. TDK DS c.5 s.3480	...damların kiremitleri aktarılmış, suyunun üstü açılmış, kırılmış pöhrenkleri değiştirilmiş, her şey yerli yerine konmuş, balık avınaysa daha nisanın aşında çıkmaya başlamışlardı. FSKAB s.85	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
282	Pörtlek, pörtletmek	(1) Patlak dışarıya doğru çıkık (gözler için). (2) Bir şeyin içini dışına çıkarmak. TDK DS c.5 s.3482	Yüzü gerilmiş, gözleri dışarıya pörtlemiş, cam gibi olmuş, dudakları da mosmor. DÇC s.67	8
283	Purç	Ağaçların ince filizleri. YKS s.78	O yıl köylü o sebepten aç kaldı, ağaç purçları yedik. YDGB s.83	2
284	Pusat	Giysi, altın veya gümüş eşya. TDK DS c.5 s.3492	Silahlı, pusatlı, çamur içindeki küçücük, kamburu çıkmış, yumularak yalpalayan adamı gördü. İM-2 s.295	16
285	Pür	Ardıç, çam gibi iğne yapraklı ağaçların yapraklarına verilen genel ad. YKS s.78	O yıl, o yokluk, o kıtlık yılı, millet tahıl yerine sakızlık ağacı pürünü değirmende öğütüp ekmek yaparken, katık yerine dağda bayırda cacık, kenger otlarken, baharın sıcak bir gününde Koca Halil gelmiş dediler. OD s.231	1
286	Pürçük, pürçek	Bitkilerin püskül biçimindeki taze filizi. YKS s.79	"Kamışlar pürçüklenmişti. Pürçükler tozakıyordu. İM-1 s.383 Pürçekleri apaktı ve burnunda çok güzel işlenmiş bir hırızma vardı. TH s.396"	4
287	Sağman	Sağlıklı, güvenilir kimse.	Bu kadar sağmanı, serveti eline geçirmiş de İnce Memed, bütün dağları ona versen de bir daha o adımı dağa atar mı sanıyorsun? İM-4 s.310	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
288	Sağrak	Ağaçtan yapılmış yay kabı. TDK DS c.5 s.3516	Sonra kan, ölüm gelmiş pazularının çektiği yayların gerildiği terkeşlerin, sağrakların, oklar, kara barut kokusu, kan... DÇC s.174	1
289	Sahan	Genellikle metal tabak, kap. TDK DS c.5 s.3517	Kadın ocakta ateşin yanı başında duran kocaman bir bakır tencereden kalaylı bir sahana döğme çorbası doldurmaya başladı. İM-1 s.16	27
290	Sahtiyan	İşlenmiş keçi derisi.	Uzamış boynundaki kırırmış yüzündeki derisi gerilmiş, sahtiyana dönmüştü. OD s.346	3
291	Sakar, akıtma sakar	Ağzı, gözü, burnu kara kuzu. TDK DS c.5 s.3520	Kulakları kalem, alnı akıtma sakar, bacakları belinin uzunluğuna bakarak kısa, rengi ne al, ne doru, ne kula, ne de kır olacak... İM-1 s.432 Alnı sakar, sağ ayağı dize kadar sekli at onlar yöresinde dönerken keyifle kuyruğunu sallıyordu. İM-3 s.94	5
292	Salaca	Hasta, yaralı ya da ölü taşınan sedye. TDK DS c.5 s.3523	Ali Safa Beyin ölüsünü camiye kadar köylüleri, akrabaları zor taşımışlar, bir ikisi salacayı taşırken bayılıp yerde kalmıştı. İM-3 s.75	10
293	Salak	Pirinç ekilmiş olan, pirinç tarlası. YKS s.80	Az ötede bir çeltik salağı görünüyordu. HNA s.27	13
294	Saldırma	Bir tür büyük bıçak.	Mavzerler, av tüfekleri, tabancalar, sapanlar, hançerler, saldırımlar, değnekler, kıyasıya bir döğüş oldu. DÇC s.360	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
295	Salma	Yapıların çatılarında kullanılan dört köşeli kalınca kereste. TDK DS c.5 s.3530	Damın usturunu, salmalarını is bağlamış, kömür gibi kararıyor, yukarıdan aşağı büyük, sağlam, hiçbir tanesi bozulmamış... İM-4 s.432	3
296	Salta	Bir tür kısa cepken.	Şunu bakın, gerçekten sakalı, saltası, bir başında yeşil sarığı eksik, ayaklarındaki mestleriyle Camiyülezhher müderrisine benziyor. İM-3 s.355	3
297	Sarat	Büyük delikli kalbur.	O olmasa beni sarat gibi ederlerdi. İM-1 s.164	1
298	Satlıcan	Akciğer zarı yangısı. TDK DS c.5 s.3552	"Soyun da yavrum bunları giy" dedi. "Sonra satlıcan olursun". İM-1 s.118	9
299	Savak	Silah kabı. TDK DS c.5 s.3553	Yusuf ayağa kalktı, savağından okunu aldı, yayına taktı, gerdi gerdi, neredeyse kolları kopacaktı... KS s.210	1
300	Savan	Kalın pamuk ipliğinden, keçi kılından, tiftikten, yünden ya da bunların gelişigüzel karışımından kalınca dokunmuş küçük çul, yaygı. YKS s.81	Ak, kirsiz savanı da tarlanın yumuşak toprağına serdikten sonra, gece yarısından sonra şafak ışıyınca kadar namaz kıldıktan sonra... OD s.133	12
301	Savat	Gümüş üstüne yapılan çizgiler, süsler. TDK DS c.5 s.3555	Recep Çavuş'un bütün fişekleri, kemerleri, tüfeğinin kayışı gümüş savatlıydı. İM-1 s.246	52
302	Saya	Gaga. YKS s.79	Kocamış, kanatları kırılmış, telekleri dökülmüş, çırnağı, sayası aşınmış, uçamaz olmuş bir şahinin kızım. İM-2 s.121	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
303	Sayrı	Hastalık.	Kadınlar, çocuklar, hastalar, sayrılar, yaşlılar kapıların eşliğine oturup piposunu tüttürerek, bu iki dirhem bir çekirdek gele Koca Osmana baktılar. İM-2 s.33	28
304	Sedir	Üzerine oturmak için tahtadan yapılan eşya.	Abdi Ağa "off, off!" çekerek bitmişçesine kendisini sedire attı. İM-1 s.387	49
305	Sergerde	Gönüllü askerlerin ya da eşkıyaların başı olan kimse.	İnce Memed sergerdesin itlafından dolayı bütün Çukurova ve hem de bütün Toros dağlarının halkı, düğün bayram ediyorlar. İM-3 s.140	14
306	Sığın	Kuş sürüsü. TDK DS c.5 s.3605	Bulunmaz sığın, yağmurça, ala geyik, kızılçageyik derileriyle... DÇC s.386	1
307	Sığınca	Sığınak, barınak, korunak.	Dağlar eşkıyaların en büyük sığıncalarıdır. İM-3 s.483	2
308	Sığırtmaç	Sığır çobanı. TDK DS c.5 s.3606	Ceplerinden birer lira çıkardılar teker teker sığırtmacın önünden, açılmış avucuna liralığı bıraktılar, geçtiler. ÖO s.359	3
309	Sınıkçılık	Kırık ve çıkık kemikleri yerine getirip sarma, bağlama. TDK DS c.5 s.3614	Sağolsun Fatma Abla, sağolsun da fıkara çocuğu sınıkçıya götürdü de Sinanköye, ellerini sardırdı da çocuğu çolak olmaktan kurtardı. DK s.196	2
310	Sıtara	Sevimlilik, çekicilik, güzellik, alınyazısı, baht.	Ağamı öldürdüğü yetmez mi, ekmek kapımı, çoluğumun çocuğumun benim sıtaramı öldürdüğü yetmez mi? İM-3 s.47	44

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
311	Sıyırıncaç	Kayalık alandaki kaygan taşların bulunduğu yer.	Sıyırıncaçtan giderken, iki eşkiya önüne çıkmışlar, soymuşlar Abdiyi. İM-1 s.68 Sıyırıncaçta karşılarından önü eşekli, arkasında beş çocuğu bir karısıyla, yalınayak başıkabak bir Kürt geldi. HNA s.13	2
312	Sini	Geniş tepsi.	... işlemeli bir bakır sini, bir cicim sofrayla geldi, cicimi kilimlere serip siniyi üstüne koydu. İM-3 s.66	16
313	Sinsin	Gece ateş çevresinde oynana bir çeşit oyun. TDK DS c.5 s.3646	Halaylar başladı hemen. Gece de sinsin oynandı. İM-2 s.298	4
314	Sipsi	Söğüt, kavak dalları ve bazı otlardan yapılan basit düdük.	Çocukken güzel sipsiler yapar, çok da güzel çalardı. İM-3 s.465	10
315	Sokum	İçinde yiyecek bir şeyler bulunan dürülmüş yufka dürüm. YKS s.82	...her bir eşkiyaya içine peynir, çökelek koyarak birer sokum yaptı, ellerine tutuşturdu. İM-4 s.138	7
316	Söğüt yaprağı bıçak	İnce bir çeşit hançer. TDK DS c.5 s.3677	Hem titriyor, hem de söğüt yaprağı bıçağının sapını var gücüyle sıkıyordu. ÖO s.7	9
317	Sömelek	Kundağa yatırılmış bebek ya da bebek kundağı. YKS c.5 s.3681	"Ulan sömelek" diye bağırdı. İM-2 s.258	1
318	Südük	Döl, soy. YKS s.83	Alçak adamın südüklere, sizi de istemem. OD s.135	3

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
319	Süngüç	Gergin durumdaki başparmakla işaret parmağı arasındaki açıklık. YKS s.83	Yıllardır karabasanla ancak bir süngüç derinliğinde kazılan topraklar, traktörlerin arkasına takılan kötenlerle belki yarım arşın derin kazılıyordu. YK s.296	1
320	Süven, sügen	Çit örerken çakılan bir, bir buçuk metre boyundaki kazıklar, sopa, değnek. YKS s.83	Kellemleri süvenlere geçirip köy köy dolaşırsalar da, gözlerimi oysalar, daha iyi olmaz mıydı? İM-3 s.270	4
321	Şakıldak	Değirmende, hazneden dökülen tanelerin dökülüşünü ayarlamak ereğiyle yapılan düzenek, değirmen taşının üstüne konulan ve hazne ile bağlantısı olan, taş döndükçe şakır şakır ses çıkaran tahta. YKS s.84	Pervanelere dökülen su, dönen taşlar, şakıldaklar inanılmaz, kulakları sağır edici bir gürültü çıkarıyordu. İM-3 s.196	10
322	Şamama	Eskimiş, küçük kavun. TDK DS c.5 s.3743	Şamamalar ki bir tekinin kokusu bütün Beyoğlunu kokutur... DK s.67	1
323	Şayak	Kaba dokunmuş, yünlü ya da pamuklu kumaş. TDK DS c.5 s.3756	Önlerinden dağ kolu insanların el dokuması, şayak bir ceket giymiş biri, hızla yürüyordu. İM-1 s.74	18
324	Şelek	Sırtta taşınan yük. TDK DS c.5 s.3759	Sonra harman yapmak için anasıyla birlikte şelek çekti. İM-1 s.49	1
325	Şeş	Tülbent, yazma. TDK DS c.5 s.3765	Ham ipekten başörtüler, şeş dedikleri ince, ak başörtüler, ipek krepler, ipek incecik çoraplar, çocuk patikleri... İM-4 s.436	1
326	Şına	Araba tekerinin demir çemberine verilen ad. YKS s.84	Tekerleklerin şınası da demir değil lastikten... YK s.289	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
327	Şif	Pamuktan ayrılmış kabuk. TDK DS c.5 s.3777	Pamuk toplanır, şif fidanın üstünde boş kalır. ÖO s.115	1
328	Şimşir	Kaşık vb. yapmada kullanılan sert ağaç. TDK DS c.5 s.3781	Gene işleye işleye aşınarak parlamış küçücük şimşir çubukları, büyük merceği teker teker gözden geçirdikten sonra torbaya geri koydu. İM-3 s.296	1
329	Tahra	Ağaç budamaya, kesmeye, odun kırmaya yarayan, satırdan biraz büyük, demir saplı araç. TDK DS c.5 s.3804	Kamer Ananın uzattığı testereyi, tahrayı, baltayı Memed onun elinden aldı çıtın dibine koydu. İM-2 s.60	5
330	Taka	Evin içinde ya da bahçede, yatılmak üzere yapılmış yüksekçe yer. YKS s.85	Usuldan takayı tıkırdattı. Hürü Ana tıkırtıyı duyunca ayağa kalktı, şaşkın şaşkın sağına soluna bakmaya başladı. İM-3 s.402	2
331	Tapırtı	Ayak sesi, gürültü. TDK DS c.6 s.4740	Köyün dört bir yanından at ayaklarının tapırtıları geliyordu. İM-2 s.77	9
332	Tar, tarcı	Tar: Ağaç kütüklerinin birbirine bağlanmasıyla oluşturulan sal. Tarcı: Tar ile ırmak yoluyla ağaç kütükleri taşıyan kimse. YKS s.85	Tarcılar dağlardan ovaya inince, ilk burada duruyorlardı... YK s.317	120
333	Tarlık şalvarı	Ticari ve sanayi amaçla büyük ölçekle bitki üretimi için kullanılan tarımsal alanda kullanıma uygun şalvar.	El dokuması tarlık şalvarı yamadan gözüküyordu. OD s.5	5
334	Teberik	Korunması birine bırakılan şey, anı, armağan, yadigâr. YKS s.86	Bütün Arabistanda bu atın soyundan çok az at var. Bana emirin teberiğidir. FSKAB s.287	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
335	Telek	Kuş, tavuk vb. hayvanların kanat tüyleri. TDK DS c.5 s.3870	Kocamış, kanatları kırılmış, telekleri dökülmüş, çırnağı, sayası aşınmış, uçamaz olmuş bir şahinim kızım. İM-2 s.121	21
336	Teleme	Ağız ya da taze süte incir sütü damlatılarak yapılan süt kestirmesi. TDK DS c.5 s.3871	Hani sen bir çitil alacaktın da bugün teleme yapacaktık. KS s.233	12
337	Telis	Seyrek dokunmuş keten çuval. YKS s.86	Bir telis çuval alarak dükkâncı Darendeli'ye gitti... İM-4 s.618	19
338	Topak	Yuvarlak, küre biçimindeki parça. TDK DS c.5 s.3963	Böyle sabahlarda, daha gün doğmadan, anası yayığının ilk tereyağı topağını ona verirdi. YÖ s.9	2
339	Terkeş, terkeç	Ok atmaya yarayan yay. YKS s.86	Sonra kan, ölüm gelmiş pazularının çektiği yayların gerildiği terkeşlerin, sağrakların, oklar, kara barut kokusu, kan... DÇC s.174	4
340	Terki	Atın eyerinin arka bölümü.	Topal Ali terkideki yamçıyı sırtına aldı. İM-1 s.112	36
341	Teşkere	Yapılarda harç taşımaya yarayan, tahtadan yapılmış, iki kişinin taşıdığı bir çışit araç. TDK DS c.5 s.3898	Gene sırtlarında çuvallar, teşkereler, sepetler, toprak taşıyorlar Akçasaza, kudurmuşlar, tarla çıkaracaklar. YY s.592	1
342	Tevek	Asma, kavun, karpuz, kabak gibi bitkilerin dalları. TDK DS c.5 s.3903	Yarpuzlar, pıtraklar, güneşte karpuz tevekleri, eşek arıları ... DÇC s.21	24
343	Tıpırtı	Tıpırtı, hafif gürültü. TDK DS c.5 s.3919	İşte tam bu anda da atın ayağının tapırtısı duyuldu. İM-2 s.293	2

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
344	Tırlık	Pamuk ipliğinden yapılan kalınca ip, şalvar	Şalvarı tırlıktı. Kirden rengini yitirmiş boz bir renk olmuştu. İM-2 s.213	1
345	Tintirik	Parmaklardan herhangi birinin ucunu başparmağın başına ilâştirip birdenbire ileriye fırlatarak yapılan vuruş. YKS s.87	Göde Mustafa Efendi tintiriğe fiske, diyor. KS s.139	3
346	Toga çorbası	Yoğurtlu, pirinçli buğday ya da bulgur çorbası, tovga, toyga. TDK DS c.5 s.3977	Toga çorbası vardı, yarpuz doğranmış. İM-2 s.174	1
347	Toht	Köpeklerin boğazına takılan dikenli demir halka. TDK DS c.5 s.3947	Boynundaki tohtun dikenleri bir hançer gibi uzundu. İM-3 s.77 Köpeğin tohtundan tutmuş candarmalara bakıyordu. İM-3 s.82	11
348	Tokurtu	Kaynayan sıvının, suyun çıkardığı ses, semaver sesi.	Semaverin tokurtusu buradan duyulur. DÇC s.228	1
349	Tomar	Deste. TDK DS c.5 s.3956	Güdükoğlu bir tomar kâğıt para, bir torba da altın getirdi. İM-1 s.191	1
350	Toy, toy düğün	Gösterişli yemekli düğün. TDK DS c.5 s.3977	O gün bugündür, Dikenlidüzü köylüleri her yıl çift koşmazdan önce, çakırdikenliğe büyük bir toy düğünle ateş verirler. İM-1 s.436	20
351	Toz direği	Kalabalık bir insan, hayvan grubu ya da hortum sonucunda oluşan çok miktardaki tozun yerden yukarı doğru oluşturduğu şekil.	Atlı bir ara ince uzun, bir bahar dumanı gibi ak toz direğin içinde kaldı. DÇC s.17	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
352	Tozak	Kavak, meşe vb. ağaçlardan uçan pamukçuklar. TDK DS c.5 s.3978	Göl kıyılarında berdilerin tozakları gün ışığı gibi ışık saçarak dökülüyordu. İM-1 s.290	12
353	Tufacı	Kelepirci. TDK DS c.5 s.3988	İstanbulun fıkara semtlerinden kopup gelen her çocuk kuşağını kumarda, yankesicilik, tufacılık ve söğüşçülükte, kaçakçılıkta ve sigara satışlarında o yönetti. DK s.112	1
354	Tuman	Don, şalvar. TDK DS c.5 s.3991	...onlar tumanlarını, önlüklerini, bir elleriyle yukarı kaldırıp suyu geçtiler. KSİ s.111	1
355	Tutarak	Sara hastalığı. TDK DS c.5 s.4000	Duydun mu yavrum, Hava bacının bugün üç kere tutarağı tutmuş. KK s.89	1
356	Uğru	Hırsız, yolkesen.	O da köşesinde, kim olursa olsun, isterse yetmiş iki dinden olsun, kurt kuş, yılan çıyan, eşkiya, uğru, çingiraklı yılan, cümle yaratığa sevgisini dağıtıyordu. İM-4 s.524	1
357	Uçmak	Uçak, uçma aracı.	Alaman demiş ki, bundan böyle, elinde bu kadar uçmak var iken gayrı bu Türk milletiyle başa çıkılmaz demiş. OD s.206	6
358	Umar	Çare. TDK DS c.6 s.4038	Bu gerekli umara başvurmamak hemen hemen hiçbir ağa kalmaz. İM-1 s.292	40
359	Ustur	Genellikle huğlarda, çatı ağırlığının üzerine, çatının ortasındaki kalın kereste. YKS s.89	Damın usturunu, salmalarını is bağlamış, kömür gibi kararıyor, yukarıdan aşağı büyük, sağlam, hiçbir tanesi bozulmamış... İM-4 s.432	2

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
360	Üç etek	Eskiden erkeklerin, şimdi kimi kadınların giydiği bir çeşit giysi. TDK DS c.6 s.4058	Ellerinde kanlı giyitler, maşlahlar, üç etekler, gömlekler, ageller vardı, hepsi ak, kana batmış çıkmış. YY s.17	3
361	Üleş	Leş, hayvan ölüsü. YKS s.91	Uçuruma inemeyip onun ölüsünü bile kaldıramasan, kartallar da gelip üleşini parçalasalar, o zaman ne yaparsın sen İnce Memed? İM-3 s.271	5
362	Variyet	Varlık, varlıklı. TDK DS c.6 s.4804	Yiğenimin babası Anavarza ovasında oturur, çok varyetli bir kişidir. İM-4 s.112	1
363	Vıykırma	Çakal sesi, çığlığı. TDK DS c.6 s.4104	... horoz ötmeleri, köpek havlamaları, çakal vıykırmaları sazlıkta birleşir, kıyıda top gibi patlar. İM-2 s.13	1
364	Yaba	Tınazı savurmaya yarayan tahtadan yapılmış büyük çatal. TDK DS c.6 s.4112	Herkes beğendiği yabayı alsın. HNA s.89	2
365	Yabansılık	Yabani, vahşi.	Yabansıl, büyülü, bıçkın, özgür, hiçbir sırta girmez bir incelik. DÇC s.12	6
366	Yağar	At, eşek gibi hayvanların sırtında eyer vurmaıyla açılan yara. YKS s.93	Sırtının tam ortasında hiç iyi olmayan bir yağı vardı. İM-1 s.49	10
367	Yağlık	Havlu, başörtüsü. TDK DS c.6 s.4125	Başından fesi atmış, yerine mavi bir ipek yağlık bağlamıştır. İM-1 s.375	1
368	Yakı	Çeşitli otlardan, nesnelerden yapılarak ağrıyan hasta organ üstüne konulan bir em. TDK DS c.6 s.4130	Şifalı merhem. Ondan veririm sana. Yakı da yaparım şimdi. İM-1 s.180	4

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
369	Yakışık	Güzel, değerli, başkalarının yanına kıymeti olan kişi.	Benim oğlum da dünyanın yakışığıydı. YÖ s.85	2
370	Yalabuk	Çam, köknar, kamalak gibi ağaçların kabuğunun altındaki incecelik ak zar. Kabuğu soyunca bu zar kabukla birlikte gelir, sonra o da kabuktan soyulup yenir. YKS s.93	Hasan oğlan şu çam ağacından ona yalabuk soymalı. OD s.181	29
371	Yalak	(1) Hayvanların yemek yediği taş, ağaç çanak vb. kap. (2) Hayvanların su içtiği ağaç, kap, taş oyuğu. TDK DS c.6 s.4136	Bu ak mermerleri bilmem nereden getirdi bilemiyorum, kurnalarla, şu yeşil mermer yalakları kendi gitti de İstanbul'a aldı getirdi. İM-4 s.158	3
372	Yalaz	Alev. TDK DS c.6 s.4144	Kıpkırmızı bir kuş, gözleri de bir köz gibi yanarak bükülüğün üstünde kanatları yalazlayarak dolanıyordu. İM-3 s.491	5
373	Yalı-1	Atın ensesinde veya boynunda bulunan uzun kıllar, yele. YKS s.93	At, Koca Osman'ın evinin önünde bekliyordu. Kuyruğu topukların akdar sarkıyordu. Süzülüyordu, yalısı sağa yatmıştı. İM-1 s.431	1
374	Yalı-2	Kenar, kıyı. YKS s.93	...ne kaleden gelen keklik, ne de karşı oviden, ırmağın yalısından, hayıtların arasından duyulan turaç ötüşlerini, ne de karşı kayalıklardan kopan yankıları duyuyor... YK s.252	10
375	Yalım	Ateş. TDK DS c.6 s.4143	Yandaki yalımlar kütüğü sardılar. İM-1 s.18	766

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
376	Yalınkat	Tek kat, hafif, ince. TDK DS c.6 s.4148	Kenan o kadar yalınkat çıkıp da ölmeseydi, bunlar bir iki sopa da hiç itiraf ederler miydi sanıyorsunuz? İM-3 s.380	7
377	Yamçı	Yağmur ve soğuktan korunmak için kıldan, keçeden yapılmış üst giysisi. TDK DS c.6 s.4156	"Sen neden yamçını almadın?" diye sordu. İM-1 s.113	35
378	Yanaşma	Uşak, hizmetçi. TDK DS c.6 s.4162	Memed yanaşmalık edecek, sonra da küçücük bir tarla alacaktık. İM-1 s.220	19
379	Yardakçılık	Dalkavukluk. TDK DS c.6 s.4183	Mahmut Ağayı, ona yardakçılık eden, üstelik de kendi bölgesine girerekten eşkiya avlayan o işgüzar Şevketi karşılamayacaktı. İM-3 s.608	1
380	Yarıcılık	Tarlayı ekip ürünün yarısını alan ortaklı. TDK DS c.6 s.4185	Kendi tarlan olsun da, sen git el kapısında yanaşmalık et, yarıcılık et. İM-1 s.207	11
381	Yavşak	Bit yavrusu, yılışık, yapışkan. TDK DS c.6 s.4209	Bana öyle geliyor ki, bu yavşak hükümet İnce Memed'le başa çıkamayacak, gayret bize düşecek Ali kardaş. İM-3 s.73	4
382	Yaylım	Otlamak için gerekli bitki topluluğu. YKS s.95	Sığırlar yaylıma gidiyorlar. İM-2 s.71 Sığırlar Miralay'ın çiftliğine indi Ağam. İyi yaylım var. Bu yıl sığırlar iyi et tutacak. OD s.406	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
383	Yazı, yazı yaban	Düzlük, ova, kır, bağ, bahçe. TDK DS c.6 s.4219	Dolar Saçıkaralı obası yazı yabana... İM-1 s.194	20
384	Yazma	Yemeni, başörtüsü. TDK DS c.6 s.4220	Türlü göz alıcı basmalar, yazmalar, şalvarlıklar, kumaşlar, bir ip dizilmiş kasketler, ipek krepler... İM-1 s.73	1
385	Yedek	Elle çekilip götürülen hayvan. TDK DS c.6 s.4222	Hürü Ana önde yedeğindeki eşeğiyle Kısacık Mahmut arkada, köyü usulcacık çıkıp Ali dağı yoluna düştüler. İM-3 s.253	2
386	Yeke	Kayıpta dümen kolu. TDK DS c.6 s.4230	Dümeni batı yönüne kırdık, ayağa kalkıp yekeyi iki bacağı arasına aldı. DK s.39	1
387	Yelken bulut	Hava açıkken görünen ve yel çıkacağını belirtisi olan bulutçuk. TDK DS c.6 s.4238	Yelken bulutları kabardı hızlandı, şiştiler. DÇC s.32	2
388	Yemeni	Yumuşak, yazlık bir çeşit ayakkabı. TDK DS c.6 s.4243	...ayaklarına topuğuna basık bir Adana yemenisi getirmişti. KK s.382	1
389	Yen	Giysi kolu, kol ağzı. TDK DS c.6 s.4246	...ağzını suya dayadı, kana kana içti, sakalı ıslanmıştı, yeniyle sildi... İM-4 s.137	3
390	Yengi	Zafer.	Gece yarısına doğru Cafer Dede sazını duvardan aldı, en eski demeleri, yenilgileri, yengileri söyledi. İM-4 s.358	1
391	Yontu	Bir ya da daha fazla insanı veya hayvanı temsil eden, kendi başına ayakta duran, normal olarak tam uzunlukta veya büyük olan heykel.	Hiç yanına yöresine bakmadan ya yürüyor, ya da dimdik, taş kesilmiş bir yontu gibi kıpırtısız duruyordu. İM-4 s.558	7

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
392	Yornuk	Dinlence, dinlenme. TDK DS c.5 s.4300	Yornuğunu iyice almıştı. İM-1 s.14	21
393	Yörep	Bayır, yokuş, az eğimli yer. YKS s.96	Kepir taşlı, güneş içinde kalmış, çatır çatır kavrulmuş dikenli, yarılmış topraklı yörepten. ÖO s.138	5
394	Yunak	Çamaşır. YKS s.96	Kolay gelsin, yunak mı yuyordunuz? İM-3 s.257	3
395	Yüklük	Yatakların konulduğu yüksekçe yer, yataklık. YKS s.96	Yüklük bu köşeden o köşeye uzanıyordu. İM-2 s.28 Çocuk yüklükten yana göçtü. KS s.298	11
396	Yüznumara	Tuvalet, hela.	...düşecekken Vasili yetiştirdi koluna girdi, birlikte yüznumaraya kadar gittiler... FSKAB s.287	1
397	Zahire	Yemeklik tahıl. TDK DS c.6 s.4346	Tuz, yeni kumaş, zahire kokusu. İM-1 s.73	1
398	Zaparta	Tersleme, azar.	Bu İnce Memed'in izin sürmem. Onun çok zapartasını yedim. İM-2 s.212	1
399	Zeker	Erkek üreme organı.	Eşeğin zekerinin üstündeki gül, üstündeki gül! İM-3 s.143	2
400	Zırnık	Tutam, elçim, en ufak parça. TDK DS c.6 s.4380	Hiçbir köylü Abdi Ağaya bir zırnık vermemişti. İM-1 s.409	13
401	Zırva	Boşboğaz. TDK DS c.6 s.4382	Ben böyle zırvalara inanmıyorum desem, ne dersin? İM-3 s.239	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
402	Zibil	Gübre, dışkı. YKS s.98	Ortalık saman, arpa, kuru ot, bir de zibil kokuyordu, keskin. KK s.46	1
403	Ziyaret cevizi	Kendisine Allah tarafından çeşitli güçler verilen insanların yakınında ve evinin çevresinde indiği düşünülen hayali ışık hüzmesi.	Bir kişi iki kişi değil, evin üstüne inen ziyaret cevizini ışıktan olarak bütün köy görmüş. YDGB s.333	10
404	Zurba	Sürü, küme. TDK DS c.5 s.4403	Bir ara önünden bir keklik zurbası parladı. İM-1 s.14	12

Tablo 3'te verilen ad niteliğindeki mahalli söyleyişler incelendiğinde bunların sayılarının toplam 407 olduğu görülmektedir. Bu durum Yaşar Kemal'in romanlarında ad niteliğindeki mahalli ifadelerle sıklıkla rastlandığının bir göstergesidir. Yaşar Kemal'in eserlerindeki özellikle ad temelli mahalli söyleyişlerin çokluğunun ve bunun sonucundaki elde ettiği başarısında folklorik birikiminin, gözlemciliğinin, kendi yaşantısının ve çok okumasının etkili olduğu düşünülmektedir (Kansu, 1974; Korkmaz, 2007).

Yaşar Kemal romanlarındaki ad niteliğindeki mahalli söyleyişlere bakıldığında en sık kullanılanların; yalım (766), giyit (519), koyak (321), bük (182), derimevi (125), tar (120), huğ (105), ağı (99), alaçık (92), hüyük (88), çangal (81), çaykara (74), ötürük (62), dulda (62), mintan (55), savat (52), çont (52), kuşluk (49), sedir (49), esrik (48), sıtara (44), umar (40), terki (36), azık (35), yamçı (35), hızman (34), büvet (33), yalabuk (29), işlik (30), kepenek (28), savan (27), yornuk (21), yazı (20) şeklinde sıralandığı görülmektedir.

Kullanılan ad niteliğindeki mahalli söyleyiş ifadelerinin genellikle Çukurova yöresine ait olduğu, diğerlerine oranla oldukça sınırlı kalmakla birlikte yazarın Çukurova'da geçmeyen romanları olan Al Gözüm Seyreyle Salih, Deniz Küstü gibi romanlarında denizciliğe ait çevale (21), başaltı (8) gibi adların da geçtiği söylenebilir.

Bu çalışmada Yaşar Kemal'in romanları tarihsel sıraya göre okunduğu ve her romanda kullanılan ad niteliğindeki mahalli söyleyiş sayıları tespit edildiğinden, dikkat çeken bir durum romanlarında bu ifadelerin kullanımının zamanla azalmasıdır. Yazarın Akçasazın Ağaları romanlarında (DÇC ve YY) mahalli söyleyiş kullanım sayısı en yüksek seviyeye çıkarken bu romanlardan sonra mahalli söyleyiş ifadelerinde belirgin bir azalma olduğu görülmüştür. Yazarın 1997-2012 yılları arasında yazdığı son seri romanı olan Bir Ada Hikâyesi dörtlemesinde (FSKAB, KSİ, TH, ÇDÇA) ise mahalli söyleyiş sayılarının en düşük seviyede olduğu görülmüştür. Bu durumda yazarın Çukurova coğrafyası ile olan bağının zayıflamasının, şehirleşmenin ve ilgili söyleyişlerin halk ağzında kullanımının azalmasının ve ilgili romanların geçtiği coğrafyanın genellikle Çukurova dışında olmasının etkili olduğu düşünülmektedir.

4.3. Bitki Adı Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler

Yaşar Kemal'in romanlarında Çukurova coğrafyasının, Torosların, doğanın ve bitkilerin zenginliğinin okuyucuların dikkatini çektiği görülmektedir. Bu konuda Yaşar Kemal'in kendisi ve eleştirmenler tarafından dile getirilen çeşitli ifadeler bulunmaktadır. Yaşar Kemal'in romanlarına konu olan coğrafyada incelemelerde bulunan Nedim Gürsel bu coğrafyaya ait gözlemlerini şöyle ifade etmiştir:

Gün boyu odamın penceresinden bu renk cümbüşünü izledim. Yaşar Kemal'in yapıtlarında doğanın yalnızca bir dekor değil, tüm roman kahramanları gibi anlatıya katılan, giderek onların eylemini belirleyen, hatta bu eylemi dönüştürüp yöneten bir gizli güç olduğunu düşündüm...Yazarın hayal gücünde yaşattığı, birçoklarının -hatta buraya gelinceye dek benim de- sandığı gibi abartılmış, yapay bir estetik arayışı değildi gördüklerim, düpedüz gerçektir...Her romanda gerçek bir kahraman gibi karşımıza çıkan, en az öbür kahramanlar kadar cıvıl cıvıl yaşayan, acı çekip can çekişen doğanın hep aynı coğrafyadan kaynaklandığını biliyordum (Gürsel, 2008: 21).

Hemite bir çöle dönüşmüştü belki, ama yine de çok güzeldi. Kalenin burçlarından aşağı bakınca, doğanın Yaşar Kemal'in yapıtlarında neden bu kadar önemli bir yer tuttuğunu daha iyi anladım (Gürsel, 2008: 25).

Nedim Gürsel'in de gözlemlerinde ifade ettiği gibi Yaşar Kemal'in romanlarına konu olan coğrafyanın doğa ve bitki çeşitliği yönüyle romanlarda anlatılan gerçekliği yansıttığı görülmektedir. Yaşar Kemal'in romanlarında yapılan taramada anlatımda yer alan bitki adlarından mahalli söyleyiş kapsamında olanlar düzenlenerek Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4
Yaşar Kemal'in Romanlarında Geçen Bitki Adı Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
1	Acı kekik	Toros dağlarının yüksek kesimlerinde, ince iğne yaprakları olan ve mevsiminde beyazla turkuvaz arası renkli çiçek açan yabani bir kekik türüdür. Arıcılar bu kekik bölgelerine arı kovanlarını bırakır ve kekik balı elde ederler.	Acı kekik, sütleğen, yanmış kaya kokuyordu burunlarına değen toprak. YK s.13	1
2	Ağmağacı	Bilimsel adı nerium oleander olan zakkuma benzer, genellikle beyaz, pembe çiçek açan bir ağaç.	Ya bir yoğurt çiçeği, ya bir pampal, ya ağmağacı çiçeği, ya da bir su püreni. YDGB s.13	34
3	Almageyik	Kırlarda yetişen kekiğe benzer bir çiçek türü.	Anası çocukluğunda yastığının içine püren çiçekleri doldurur, yatağının altına, yanına, yöresine yarpuz, peryavşan, kekik, almageyik çiçekleri serperdi. İM-4 s.152	2
4	Arı kekiği	Toros dağlarının yüksek kesimlerinde, ince iğne yaprakları olan ve mevsiminde beyazla turkuvaz arası renkli çiçek açan yabani bir kekik türüdür. Arıcılar bu kekik bölgelerine arı kovanlarını bırakır ve kekik balı elde ederler.	O günleri ansıdıkça, daha o ormanı rüzgârıyla, kokusu, nanesi, yaban gülü, yani itburnu, salep çiçeğiyle, peryavşanı, püreni, yarpuzu, sarı sarı mantıvarı, arı kekiğiyle, çürümüş yaprağı, çürümüş toprağıyla etinde duyar. OD s.217	1
5	Bakır çiçeği	Genellikle ekinezya olarak bilinen, göbeğinde kıvılcık renkli yuvarlak etrafında pembe taç yaprakları olan papatya benzeri bir bitki.	Nar çiçekleri, bakır çiçekleri, yağmurları, bulutları, akar suları, su çiçekleri... DÇÇ s.13	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
6	Berdi, berdilik	Sapı hasır, ip yapmakta, semer ve yastık doldurmakta ve dam örtmekte kullanılan bir çeşit saz. TDK DS c.1 s.631	Göl kıyılarında berdilerin tozakları gün ışığı gibi ışık saçarak dökülüyordu. İM-1 s.290	13
7	Cacık	İlkbaharda tarlalarda biten ve yenilebilen otlar. TDK DS c.2 s.839	Dağlarda cacık, kenger yiye yiye bir hal oldum. OD s.233	1
8	Cilpirti, çilpirti, cilpirtilik	Bir çeşit çalı. TDK DS c.2 s.967	Cilbirtiliği geçince kasabanın ilk evleri göründü. İM-1 s.72	15
9	Çakırdikeni, çakırdikenlik	Sarı çiçek açan, uzun ve sert sapı olan diken. TDK DS c.2. s.1044	Çakırdikeni beni yer, dalar... İM-1 s.20	13
10	Çalıdikeni	Çarkıfelek de denilen, Toroslarda bol miktarda bulunan, büyük dikenli, meyveleri yumuşak yuvarlak katman içinde boncuk büyüklüğünde çekirdekleri olan maki türü bitki.	Kollarını, bacaklarını, yüzünü, alnını, kulaklarını çalıdikenleri dalamış, bütün bedeni yara bere içinde, çakır çakır olmuştu. YK s.252	1
11	Çeti	Baklagillerden dikenli bir çalı, taneleri hayvanlara verilir, çalısından süpürge yapılır. TDK DS c.2 s.1150	... batan güne karşı aydınlığa boğulmuş, büyülü, bir çeti dalına konmuş, öylece dimdik durur. İM-2 s.13	8
12	Çiğdem	Ay çiçeği. TDK DS c.2 s.1206	Taşın altından sarı çiğdemler çıkmıştı. İM-1 s.172	2
13	Çiriş, çirişiki, çirişotu	Dağ pırasası. TDK DS c.2 s.1295	Çirişler acı kokuyor, ıslak ıslak da parlıyordu. Dağlar çiriş kokar güzün. İM-1 s.14	45

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
14	Çitlenbik	Sakızlık, sakızlak ya da melengiç de denilen yapışkan bir reçine salgılayan ve keskin, etkileyici, hoş bir kokusu olan, boncuktan daha küçük salkım biçiminde çoklu meyveleri olan odunsu bir bitki.	Çiti atlayıp doğru metinlerin avlusuna geçti, uzakta çitlenbik ağacının arkasında durdu. AGSS s.90	26
15	Çobançırası	Kuşkonmaz denilen bitki. TDK DS c.2 s.1254	Çam, gürgen, mantıvar, peryavşan, çobançırası, ter kokuyordu. İM-1 s.156	1
16	Döngele	Güzün kökünden kopup bozkırda uçuşan bir bitki, insan başı kadar bir diken. YKS s.49	"Döngele geldi kapıya dayandı. OD s.5 Döngele bozkırın en önemli bitkisinin dikenidir. OD s.17"	79
17	Duzik	Sulak yerlerde bulunan yabani bir bitki.	...pınarın yöresinde duzik, yarpuz bitmişti... KŞİ s.140	7
18	Eşek hıyarı	Hıyar benzeri meyveleri çok tohumlu bir kapsül olan bir bitki, tatula. YKS s.59	Geniş avluda boydan boya eşek incirleri, eşek hıyarı, tevekleri, çakırdikenleri. ÖO s.204	1
19	Eşek inciri	Pabuç inciri de denilen bir kaktüs türü. YKS s.53	Eğer o zaman elime eşek inciri kökü geçmemiş olsaydı, ya da kök kopsaydı, yanmıştı, belki aşağısı on minare boyuydu. YÖ s.8	2
20	Fakısiki otu	Dağlarda, çayırlarda yetişen bir yaban otu. YKS s.54	Seferin başı çukurdan bir fakısiki otunun üstünden gözüktü. ÖO s.299	2

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
21	Gömeç	Ebe gömeci. YKS s.56	Arının az ötesinde bir büyük sarı kelebek bir gömece konmuş, geniş uçuk sarı, uçuk mor benekli kanatlarını makas gibi açıp açıp kapatıyordu. YY s.617	1
22	Gürz	Yaraları iyileştirmede kullanılan iri yapraklı bir ot. TDK DS c.3 s.2238	Eli güzrlü Zaloğlu Rüstem olsa, çatal kılıçlı Ali olsa varamaz İnce Memed'in üstüne. İM-4 s.465	2
23	Harrup	Keçiboynuzu.	...koskocaman birer çınar kadar olan harrup ağaçları yükseliyordu... YK s.416	4
24	Hartlap	Karayemişe benzer, meyvesi de olan ağaç. YKS s.58	Salman kayaların arasından pınarların, kesme, hartlap ağaçlarının arasından aşağı sel yatağına inecek, çiftliğin kapısına doğru yönelirken Müslüm Ağa basacaktı tetiğe.KK s.92	2
25	Hatmi	Hava değişikliklerine dayanıklı, gövdesi dik ve tüylü bir çiçek türü.	Yeşil kırmızı tüyleri yalbirdayan bir horoz, bir kül tümseğinden çıkmış, hatmi çiçeklerinin yanında eşindi. İM-3 s.627	18
26	Hayıt	Sıcak bölgelerde dere, çay, ırmak kıyılarında kendiliğinden biten, zeytin yaprağına benzer yaprağı olan, kabuğu, yaprağı elle biraz ezilince koku veren, mor, ak, pembe çiçek açan, sepet örmede de kullanılabilen çalı özelliğinde bir bitki, ağınaağacı, zakkum. YKS s.54	Üzerlerinde ılık ılık kokan hayıt, bir de iğne yapraklı, mor gövdeli ılgın bulunur. İM-1 s.333 İlgın ağaçları, hayıtlar, söğütler, zıncarlar, böğürtlenler yer yer kıyıları örterler. İM-2 s.9	92

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
27	Hıltan, hıltanlık	Top top olan çiçekleri kuruduktan sonra sapları kürdan olarak kullanılan bir çeşit yabancı bitki. TDK DS c.3 s.2360	Gittikçe de yavaşladı, sonra kendi boyunca hıltanlığa girdi. İM-2 s.136	13
28	İlgın, ılgın çalısı	Dere ve çay kıyılarında biten sepet örmeye yarayan bir çeşit söğüt ağacı. TDK DS c.4 s.2469	Üzerlerinde ılık ılık kokan hayıt, bir de iğne yapraklı, mor gövdeli ılgın bulunur. İM-1 s.333	119
29	İt burnu	Yabancı gül ve meyvesi. TDK DS c.4 s.2568	O günleri ansıdıkça, daha o ormanı rüzgârıyla, kokusu, nanesi, yaban gülü, yani it burnu, salep çiçeğiyle, peryavşanı, püreni, yarpuzu, sarı sarı mantıvarı, arı kekiğiyle, çürümüş yaprağı, çürümüş toprağıyla etinde duyar. OD s.217	10
30	Kadife çiçeği	Ortalama boyu 50-90 cm, keskin bir kokusu olan, sarı, kırmızı, turuncu karışımı taç yaprakları bulunan, papatya ve karanfile benzer bir bitki.	Yaprakları tozlu kadife çiçeğinin yanında, arkasını dönünce açık salon kapısının tam karşı duvarına... DÇC s.225	3
31	Kamalak	Sarı katran çıkaran, çam türünden bir ağaç, katran ağacı, dağ servisi, Toros sediri. YKS s.65	Bir orman ki şu Torosun çam, kamalak ormanından beter. OD s.159	3
32	Karacan ağacı	Demir gibi rengi yüzünden demircik de denilen bir ağaç. YKS s.66	Çocuklar ta köyün dışına, karacak ağaçlarının oraya kadar onları uğurladılar. ÖO s.327	9
33	Karaçalı, karaçalılık	Böğürtlen çalıları. TDK DS c.4 s.2641	Bir gün karaçalılığın yanındaki yoldan atla geçerken ona beş el ateş edip tutturamadılar. İM-2 s.49	126

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
34	Karakılçık	Kılçıkları siyah olan kırmızı ya da beyaz sert taneli buğday. TDK DS c.4 s.2647	Hem de kıpkızıl, güzel başaklı, karakılçık Çukurova buğdayıydı. ÖO s.179	13
35	Karamuk	Saçma büyüklüğünde meyveleri olan dikenli bir bitki, çalı. TDK DS c.4 s.6251	Öyle durdu orada, küçük karamuk çalısının yanında. DÇC s.254	11
36	Kargı	Kamış. TDK DS c.4 s.2660	Tüfekler patladı, yağmur altında kargılar, kementler atıldı. DÇC s.15	2
37	Kars ağacı / ormanı	Sert keresteli bir ağaç, dişbudak. YKS s.60	Kim akıl ederdi ki şu bataklı kuruyacak, şu karaçalılıklar, şu çilpirtiler, şu kars ormanı köklenip hopur edilecek... DÇC s.274	2
38	Katırtırnağı	İri yapraklı bir ot. TDK DS c.4 s.2684	Ne çiçeği olursa olsun. Baharda katır tırnağıdır. AGSS s.26	1
39	Keditaşağı çiçeği	Kırmızı çiçek açan, kötü kokulu bir bitki, kediotu. YKS s.63	Mor kayanın ortasında kıpkırmızı keditaşağı çiçekleri açmıştı. İM-2 s.106	2
40	Kenger, kenger sakızı	Eşek dikenini denilen, kırlarda biten, kökünden süt çıkan dikenli bir ot. TDK DS c.4 s.2744	Koyunlar, keçiler, sığırlar, atlar, eşekler ... Birde yağ, peynir, bal, mezdeğe, kenger sakızı. İM-4 s.117	41
41	Kesme, kesmelik	Kesme: Bir yüksük içine oturtulmuş uzunca fındığa benzeyen yemişi olan bir orman ağacı. Kesmelik: Egemen ögesi kesme ağaçları olan yer. YKS s.64	Köylüler kepir, taşlı bir kesmeliğe yerleşmişler, kırık dökük birkaç huğ, toprak dam yapmışlardı kendilerine. İM-2 s.99 ... kayalıkların arasında yer yer koyu yeşil kesme çalıları bitmiş dağın yamaçlarına, göğüne serpiliyorlardı. YK s.49	12

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
42	Keven	Sakız, zambak çıkarılan ve yakacak olarak da kullanılan dikenli bir bitki. TDK DS c.4 s.2776	Kevenin çiçekleriye uzun saplarla bu diken yaprakların üstüne çıkarlar. İM-3 s.13	48
43	Kömeç	Ebe gömeci. TDK DS c.4 s.2957	Köyü de yok, kömeci de... OD s.141	2
44	Kuzukulağı	Geniş yapraklı, kalın köklü yenilebilen bir bitki. TDK DS c.4 s.3011	Cacık çıkar, kuzukulağı, pancar çıkar... YDGB s.375	1
45	Küncü	Darı büyüklüğündeki söbe ve sarımtırak tohumlarından yağ çıkarılan, öğütülerek tahin yapılan küçük bir tarım bitkisi, susam. YKS s.70	Bir buğday, bir arpa, bir küncü olur harmanlar dolup taşar. YY s.53	1
46	Madımak	İlkbaharda kırlarda yetişen, ufak, yeşil yapraklı, ıspanak gibi yenilen bir ot. TDK DS c.4 s.3102	Üstü başı saman kokar, su kokar, yağmur kokar, firik buğday başağı kokar, madımak otu, yağmurca tüyü kokar... YK s.259	2
47	Mantıvar	Kulak ağrısını geçirmek için kullanılan, çiçekleri güzel kokulu ve sarı renkli bir kır bitkisi. TDK DS c.4 s.3127	Çam, gürgen, mantıvar, peryavşan, çobançırısı, ter kokuyordu. İM-1 s.156	10
48	Mersin	Yaprakları yaz kış yeşil kalan, mısır tanesinden biraz büyükçe söbe meyvesi olan bir çalı ve onun meyvesi YKS s.72	Mersinlerin koyu yeşilleri, insana, koyu, sarhoş edici, ama delirircesine sarhoş edici bir içkiyi anımsatır. İM-1 s.333	53
49	Mezdeğe, mezdeğe sakızı	Uzunluğu on beş-yirmi metreyi geçen iğne yapraklı, onbeş-yirmi santim uzunluğunda kozalakları olan, bu kozalaklardan sızan reçine sakız olarak çiğnenen bir ağaç, Toros köknarı. YKS s.72	Koyunlar, keçiler, sığırlar, atlar, eşekler. Bir de yağ, peynir, bal, mezdeğe, kenger sakızı. İM-4 s.117	6

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
50	Mine çiçeği	Dört köşe kesitli, koyu yeşil renkli ve tüylü gövdesi, tepesine doğru dallara ayrılan, tüylü ve parlak koyu renkli, kenarları derin dişli ve sapsız yaprakları, uzamış meşe yaprağına benzeyen bir çiçek.	Tuvarası kayalıklar, top top mavi, dikenli pembe, mine çiçekli, kevenlerle donanmıştı. İM-2 s.263	2
51	Mor üçgül	Yabanıl yonca. YKS s.91	Kaya aralarındaki mavi sütleğenler, sarı safranlar, mor üçgül çiçekleri ... YÖ s.7	1
52	Murt	Yaprakları yaz kış yeşil kalan, mısır tanesinden biraz büyükçe söbe meyvesi olan bir çalı ve onun meyvesi YKS s.72	Mustafa Bey ansıdı ki, çocukluğundan bu yana, bütün ölümler kan ve murt kokar. DÇC s.51	53
53	Ölmez otu	Tazeyken yumuşak olup hayvanların yediği dikenli bir bitki. TDK DS c.5 s.3332	Kırarsın, dökersin, yakarsın, yıkarsın, kesersin, biçersin ölmez Meryemce, ölmez otudur Meryemce. ÖO s.146	2
54	Pampal	Kır lalesi. YKS s.77	Toprak ağzına kadar pampal dedikleri kır laleleriyle dolmuştu. İM-4 s.105	27
55	Pamuk elması	Pamuk kozalarının olgunlaşmadan önceki halidir.	Her birinin elinde daha açmamış bir pamuk elması vardı. ÖO s.269	16
56	Papuç / pabuç inciri	Güneyde yetişen, gövdesi ve yaprakları etki ve dikenli, güzel ve parlak renkte çiçek açan, incir büyüklüğünde dikenli ve ballı meyvesi olan, doğal ağıl olarak dikilen bir kaktüs türü, eşek inciri de denir. YKS s.77	Papuç incirlerinden incirler koparıyor. YÖ s.87	11

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
57	Peryavşan	Öbek biçiminde biten yaprakları tüylü, yeme isteği uyandıran bir çeşit ot. TDK DS c.5 s.3435	Kalın döşekler gibi yumuşak sermişlerdi peryavşanları. İM-1 s.127	18
58	Pırnar, pırnal	Meşe çalısı, pırnal. YKS s.78	Yukarıdaki kayaların arasında bulduğu pırnarlara, sivri kayanın tepesindeki bir kenger köküne birer ikişer sığırcık koydu. YK s.187	5
59	Pıtıtrak, pıtrak	Dikenli tohumu insanların giysilerine, hayvanların tüylerine yapışan bir ot. TDK DS c.5 s.3451	Çukurova hep acı acı pıtıtrak kokardı. İM-2 s.421	48
60	Püren	Çalılık ve sık otlu yerlerde sarı, kırmızı çiçek açan, ufak sarı yapraklı, arıların çok sevdiği bir çeşit ot. TDK DS c.5 s.3500	Püren kokuyordu. İM-1 s.156	119
61	Sakızlık, sakızlak ağacı	Çitlenbik de denilen, mercimek büyüklüğünde mayveleri bulunan, fıstık tadında bir çeşit sakız ağacı. TDK DS c.5 s.3521	Kendini yokuşun başındaki ulu sakızlık ağacının altına attığında gün aşağılara iniyordu. OD s.348	10
62	Salep çiçeği	Salkım ve başak şeklinde mor renkli bir bitki.	O günleri ansıdıkça, daha o ormanı rüzgârıyla, kokusu, nanesi, yaban gülü, yani it burnu, salep çiçeğiyle, peryavşanı, püreni, yarpuzu, sarı sarı mantıvarı, arı kekiğiyle, çürümüş yaprağı, çürümüş toprağıyla etinde duyar. OD s.217	2
63	Sığırkuyruğu	Boyu bir metre uzayan, sarı çiçek açan, geniş yapraklı bir çeşit bitki. TDK DS c.5 s.3605	Yeşil göleğin kıyısında bitmiş sığırkuyruğu otları, böğürtlenler, bir mavi yarpuz çiçeğine arılar peteklerini kurmuşlar. İM-2 s.133	11

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
64	Sici	Genellikle çakşır adıyla bilinen, maydanozgiller familyasından olan, nemli veya hafif nemli topraklarda yetişen, boyu üç metreye kadar ulaşabilen otsu bir bitkidir.	Bizim memleketten başka hiçbir yerde bitmezmiş sici otu. KSİ s.329	8
65	Sulfata	Okaliptus ağacı. TDK DS c.5 s.3693	İşte sulfata bir ilaçtır ki sıtmaya birebir gelir, hiç başka ilacı da yoktur bunun... YK s.238	9
66	Sütleğen	Farklı yaprak ve gövde yapıları bulunan, kırıldığında veya kesildiğinde gövdesinden süte benzer zehirli beyaz bir sıvı salgılayan, bazı hastalık ve yaraların iyileştirilmesinde kullanılan bitki.	Kaya aralarındaki mavi sütleğenler, sarı safranlar, mor üçgül çiçekleri... YÖ s.7	48
67	Taflan	Karayemiş de denilen, üzüm büyüklüğünde meyvesi olan bir çeşit ağaç. TDK DS c.5 s.3800	Küçük bahçede taflanların arasına yatıp kıvranıyor, inliyor, dişleriyle kolunu ısıyor, saçlarını, bıyıklarını yoluyordu. DK s.402	1
68	Topağaç, topağaçlık , top çalılık	Akdenizde boyları fazla büyümeyen, yuvarlak biçimli yoğun dal ve yapraklı maki bitki türü.	Topağaçlara gün kavuşurken vardılar. DÇCs.104 Top çalılığın ardında, kamış kökünün dibine yatmışlar, mavzerlerini tümseğin üstüne yatırmışlar bekliyorlardı. DÇC s.180	4
69	Turunç	Aşısız, yabani narenciye ağacı.	Turunç bahçelerinden kokular getirir. İM-3 s.10	1
70	Uruşkun	Yenilebilir bir çeşit bitki. YKS s.89	Tarlalardan uruşkun koparıp yediler. KK s.450	3

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
71	Uruşman	Ekinlerin içinde biten, soyularak yenen yabancı dereotu.	Müslüm uruşmanları bitirdikten sonra ekinin içine ağzı yukarı yatarak havaya beş el kurşun salladı. İM-4 s.34	1
72	Yaban elması	Tarımsal amaçlı üretilen elmeye göre daha küçük ve ekşi meyveli, genellikle yeşilin tonlarında olan elma. Dağ elması.	Sandığın içi açılınca yaban elması koktu. YÖ s.38	5
73	Yaban nanesi, dağ nanesi	Doğada genellikle sulak yerlerde yetişen, naneye benzer ancak daha keskin kokusu olan, mor renkli çiçek açan, yarpuz, narpuz, filiskin, pülüskün de denilen bitki.	Ölü elini kıpırdattır, sallar, kaldırır gibi etti, kelebek bir saldırdı, uçtu, uzağa gitmedi, hemen yandaki bir yaban nanesinin mor çiçeğine kondur. ÖO s.51	4
74	Yarpuz, yarpız	Yaban nanesi. TDK DS c.6 s.4191	Su, yarpuz yarpuz koktu. Gece yarpuz koktu. İM-1 s.160	212
75	Yoğurt çiçeği	Papatya. YKS s.96	Kuyusunun yöresi susam çiçeği, salt mavi. Yoğurt çiçeği. Karpuz çatlatan. YY s.596	2
76	Zıncar, zincar	Bir çeşit dikenli çalı, böğürtlen çalısı. YKS s.98	İlgün ağaçları, hayıtlar, söğütler, zıncarlar, böğürtlenler yer yer kıyıları örterler. İM-2 s.9 Çalılar sıktı, böğürtlen, zıncar, yabangülüne karışmış, kalın bir çit oluşturmuştu. AGSS s.377	28

Tablo 4'te verilen Yaşar Kemal'in romanlarında geçen mahalli söyleyiş niteliğindeki bitki adları incelendiğinde toplam sayılarının 75 olduğu görülmektedir. Bu durum Yaşar Kemal'in romanlarına mekân olarak seçtiği coğrafyadaki bitkileri mahalli adlarıyla romanlarına üst düzeyde yansıttığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Bitkilerin mahalli adıyla romanlarda sıklıkla yer almasının Yaşar Kemal'in yüksek gözlem ve anlatım yeteneği ile de ilişkisi olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

Romanlarda mahalli adıyla geçen bitkilerden en sık kullanılanların sırasıyla; yarpuz (212), karaçalı (126), ılgın (119), püren (119), hayıt (92), döngeler (79), murt (53), pıtırak (48), keven (48), sütleğen (48), çiriş (45), kenger (41), ağnağacı (34), zıncar (28), pampal (27), peryavşan (18), cilbirt (15), karakılçık (13), bedri (13), çakırdiken (13), hıltan (13), kesme (12), pabuç inciri (11), karamuk (11), sığırkuyruğu (11), itburnu (10), mantıvar (10), sakızlak (10), sulfata (9), çeti (8), düzik (7), mezdege (6) olduğu görülmektedir.

En sık kullanılan ve yukarıda mahalli söyleyişleri sıralanan bitkilerin (karakılçık hariç) doğada kendiliğinden yetişen yabancı bitkiler olduğu, insanlar tarafından halen ticari amaçlı üretiminin olmadığı görülmüştür. Bu durum Yaşar Kemal'in doğduğu ve çocukluğunun geçtiği coğrafya ve bu coğrafyadaki doğayla çocukluğundan itibaren sıkı bir ilişkisi olduğu, ilerleyen yıllarda romanlarına bu durumun yansımalarının görüldüğü şeklinde yorumlanabilir. Yaşar Kemal'in romanlarında doğayla ve bitkilerin yeri hakkında bazı yazarların görüşleri şu şekildedir:

Yaşar Kemal'in bütün romanlarında doğayla başkahraman ve yapıtın değişmez temel taşıdır. Bu kahraman da kendini destanın çemberini kapatıp noktalayan epik söylem aracılığıyla ifade eder (Gökalp, 1980: 2).

Yaşar Kemal'in yapıtlarında doğayla, insanları, hayvanları, bitki örtüsü ve yeryüzü şekilleriyle bir bütündür... Bu nedenle onun coğrafyasında dolaşırken romanlarının da içinde dolaşırız bir bakıma. Ya da tam tersi. Romanları gerçek coğrafyaya götürür bizi (Gürsel, 2008: 56).

Örneğin Akçasazın Ağaları'nda doğayla bir dekor olmaktan çok uzaktır. Doğayla Yaşar Kemal'in destansı söyleminin tamamlayıcı bir parçası olarak var. Doğayla romanda geçen bir kahraman konumuna sahip (Gürsel, 2008: 56).

Yaşar Kemal'le ilgili yapılan yorumlarda da belirtildiği gibi onun en dikkat çekici yanı romanlarında yer alan doğayla betimlemeleri ve eserlerinde doğanın yeridir. Yaptığı doğayla betimlerinde ise bitkilerin ayrı bir önemi vardır. Bitkileri betimlemelerinde kullanırken Yaşar Kemal genellikle onları mahalli söyleyişleri ile

dile getirir. Romanlarındaki betimlerinde bu bitki adlarını yalnızca kullanmakla kalmadığı, onları büyüklükleri, görüntüleri, kokuları, nerelerde bulundukları, çevreleriyle aynı zamanda tanımladığı, açıkladığı görülmektedir. Böylece bu bitkilerin mahalli söyleyişlerine işlerlik kazandırıp, unutulup yok olmalarının önüne geçerken, aynı zamanda bu bitkiler hakkında bir doğa bilimci inceliğiyle bilgiler verdiği söylenebilir.

4.4. Hayvan Adı Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler

Yaşar Kemal'in romanlarında geçen bir diğer mahalli söyleyiş grubu hayvan adlarıdır. Romanlarındaki doğa betimlerinden bağımsız düşünilemeyecek bu grup, genellikle eserlerine mekân olarak seçtiği Çukurova yöresi ve Toros dağlarındaki hayvanlara ait mahalli söyleyişleri kapsamaktadır. Onun romanlarında atlar, arılar, kuşlar, kartallar, kelebekler, böcekler, yılanlar, karıncalar, kertenkeleler... Her biri türlü renklerde, biçimlerde, adlarda betimlemede gerçekliği artırıcı bir unsurdan çok daha fazlasını anlatırlar. Bazı yazarların dediği gibi bu canlılar romanlardaki ana karakterlerin birinden farksızdırlar, hatta ana karakterlerin davranışlarının belirleyicisi konumuna bile geçerler (Gökalp, 1980; Boratav, 1983; Gürsel, 2008).

Yaşar Kemal'in romanlarında mahalli söyleyiş kapsamında değerlendirilen hayvan adları Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5
Yaşar Kemal'in Romanlarında Geçen Hayvan Adı Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
1	Abeş	Kula renkte at. TDK DS c.1 s.17	Dorusu, doruların en parlağı, alı kırnı, kulası, abeşi, demirkırnı, yağızı da öyle. DÇC s.28	1
2	Akçakuş	Martı.	Ben akça kuş diye çağırırım, herkes martı anlar. AGSS s.48	12
3	Angıt	Ördeğe benzer bir yaban kuşu, angut. YKS s.37	Köyde angıtların yumurtalarını çalmayan çocuk yoktu, bir tek Mustafa dokunmazdı yumurtalara, bir de Kuş Memet. YK s.320	1
4	Boncuklu arı	Boğum kısımları ince olduğu için diğer bölümleri boncuk gibi görünen çeşitli renklerde bulunabilen arı türü.	Boncuklu arılar, sarıca arılar, balarıları incecik kanatlarıyla güneşin ipiltisinde binlerceydi. YDGB s.379	8
5	Böğürtleç	Bir hayvan.	Çekirge yağacak, solucan, kaplumbağa, böğürtleç, kertiş yağacak... YÖ s.84	1
6	Celfin	Dişi piliç. YKS s.42	Ulan boklar daha size ne yapayım ki, yolunmuş celfin bile getirdim. YK s.189	1
7	Ceren, ağcaceren	Ceylan. TDK c.1 s.86	Atın yiğitliği ceren avında belli olur. İM-1 s.290	290
8	Cıngır	Bir tür yırtıcı kuş. YKS s.42	Salman bu kartalları iyi tanıyordu, köylülerin cıngır dedikleri kırmızı, bakır rengi gözlerinde geniş sarı halkalar olan, kartal sayılarının en yırtıcısı bir kuştı. YK s.190	10

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
9	Cırlavuk, cırcır böceği	Erkeği yazın, karnının altındaki özel bir örgenden kesik kesik ve hep bir örnekte ses çıkaran bir böcek, arak böceği, ağustos böceği. YKS s.42	Sıcağın, güneşin, böceklerin, bir de cırlavukların sesi dolduruyordu ovayı. ÖO s.159	15
10	Cücük	Kümes hayvanlarının yavrusu, civciv, kuş yavrusu. TDK DS c.2 s.1022	Ayağa kalktı, destur pirim dedi cücüğü yerden aldı koşarak gitti ağaca tırmandı. ÇDÇA s.113	4
11	Çakır yılan	Grinin farklı tonlarında küçük boylu bir yılan türü.	Sonra günlerce çalışıp bir çakır yılan yakalıyor. YK s.177	1
12	Çaylak	Atmacagiller familyasının gündüz yırtıcı kuşları takımından olan bir kuştur.	Gökyüzünü kartallar, akbabalar, çaylaklar, doğanlar, karakuşlar doldurmuş. DÇC s.42	3
13	Çoban aldatan	Böceklerle beslenen, avlarını uçarak yakalayan bir küçük bir gece kuşu türüdür.	Ötelerde serçeler, çoban aldatanlar vardı çalılarda. YY s.344	1
14	Davar	İnek, öküz, katır, eşeğe verilen ad. TDK DS c.2 s.1378	Sizin davarınızı güderim. İM-1 s.15	1
15	Deldelice	Kıvrık gagalı, cırnaklı, sığırcıktan bira büyük, boz renkli, çekirge ve benzeri böceklerle geçinen, oldukça yırtıcı bir kuş. YKS s.48	Yüksek duvarlı sokaklara, çatı altlarına yaygaracı deldeliceler, eşek arıları yuva yapmışlardı. DÇC s.366	22
16	Divlik kuşu	Bacakları çok uzun, ince yapılı, rengi yeşile çalan, duman gibi, hani duman arkasından görünen ağaç yeşili var ya, onun gibi, boynu, gagası gövdesinden ayrı dedirtecek kadar uzun bir kuş.	Birkaç kere yattığı yerden divlik kuşu gibi öttü. İM-1 s.83	5

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
17	Efsane böceği	Gergedan böceği de denilen, çift kanatlarıyla uçabilen, siyah renkli ön kısmında gövdesi kadar büyük yukarı doğru kıvrımlı bir boynuzu ve kısılcı bulunan böcek türü.	Anavarza kayalıklarının ucundan efsane böcekleri gibi ağır, dev ekskavatörler, buldozerler güneğe, Ceyhan ırmağına, öteye Çukurovaya gidiyorlardı. YY s.724	2
18	Evrân	Büyük yılan, canavar. TDK DS c.3 s.1813	O yedi başlı, yedi boynuzlu evrân hep Anavarzaya inirdi her zaman. KS s.41	28
19	Gelebiç	Pulsuz, büyük ağızlı ırmak balığı. TDK DS c.3 s.1973	Fıkara toy balıklara, o koskocaman ağızlı, iki insan büyüklüğündeki gelebiçlere yem olacaktı. YK s.29	1
20	Gelin böceği	Küçük boncuk büyüklüğünde üst kabuğu kırmızı küçük benekli bir çeşit böcek. TDK DS c.3 s.1979	Gelin böcekleri daha imbikten çekilmiş, mavi taşları koklayarak uçuşuyorlardı. DÇC s.441	1
21	Gurruk kuşu	Serçeden oldukça büyük, güzel tüylü bir kuş, arı kuşu YKS s.52	Ve sert bir böcek sırtına benzeyen uzun gagalarıyla mavi, yanar döner pırıltılı gurruk kuşları gelir... İM-2 s.9	9
22	Hüdüdük	"Hüt hüt" biçiminde ötüşünden dolayı bu adı alan, tepesi sivri tüylü bir kuş, divdik, hüthüt, çavuşkuşu. YKS s.60	Ben burada hüdüdük kuşu gibi tek başımayım. DK s.326	1
23	İbibik	Çavuş kuşu yada hüthüt kuşu da denilen Gökkuşgunumsular takımının bir kuşudur. Müslümanlıkta Hz.Süleyman'a kuş dilini öğrettiğine inanılır. TDK DS c.4 s.2502	Kartallar, şahinler, öteki yırtıcı kuşlar, güvercinler, sarı asmalar, ibibikler, üveyikler, yalpalayarak çığlık çığlığa gökyüzünde kayarak, süzülerek, takla atarak, kendilerinden geçerek dolaşırlar. İM-4 s.615	2

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
24	Karakuş	Kartal türünden kara renkli kuşlara verilen ortak ad.	Tam bu sırada başına, o taşın üstüne gelmiş bir karakuş konmuş, gözlerini gagalamaya başlamış. YDGB s.193	10
25	Kayışkanat	Yarasa. YKS s.66	Mağaranın içi kayışkanat doluydu, her birisi kocaman kocaman, hem de kan içici. İM-3 s.299	22
26	Kaya yılanı	Çok büyük olamamakla birlikte, etkili bir zehri olan, kahverengi ya da krem tonlarda bulunan bir yılan türü.	Anavarza'da çok kaya yılanı vardır. ÖO s.324	1
27	Kaygan böceği	Adına gümüş böceği ya da rutubet böceği de denilen kahverengi renkli, baş kısımlarında iki anteni bulunan, pürüzsüz yerlere de tırmanabilen, yakalaması zor bir böcek türü.	Bir kaygan böceği bataklığın ağır suyunda, samanların, tozların, çöplerin arasından bir uçtan bir uca, bir söğüdün kökünden, uzaktaki öteki söğüdün köküne, göz açıp kapayıncaya kadar gidip geliyordu. DÇC s.392	1
28	Kelkerkez	Başı ve boynu çıplak, leşle beslenen yırtıcı bir kuş, akbaba, kerkenez. YKS s.67	Etlerin şu havada dönen kelkerkezlere yem olsun atım. OD s.60	7
29	Kız böceği	Bilimsel adı anisoptera olan, helikopter böceği olarak da bilinen, mavi, turuncu, sarı, yeşil gibi çeşitli renklerde bulunabilen bir böcek.	Bir kız böceği geldi fırıncının omuzuna kondu, bir ileri bir geri mavi uzun tüy fırıncının omuzunda sallandı. DÇC s.292	1
30	Kör yılan	Bir uçtan bir uca aynı kalınlıkta, vücudunun hem alt hem üst kısmı pullarla örtülü olan, renk ve görünüş olarak solucanı andıran, kazarak yer altında yaşayan bir yılan türü.	Bir kör yılan ağır, pullu, kırk seramiklerin arasından kayarak bir kaya yarığına gidiyordu. DÇC s.421	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
31	Köstü	Köstebek. YKS s.70	Kimi zaman da attan inerek bir köstü yuvasından kabarmış bir avuç toprak alıyor. YK s.170	1
32	Marzıman	Erkek eşek. TDK DS c.4 s.3131	Benim eşeğim marzıman, benim eşeğim Kıbrıs eşeği. İM-3 s.254	1
33	Mucuk	Küçük sinek. TDK DS c.4 s. 3215	Ayran torbasına küçücük küçücük mucuk dedikleri sinekler çokuşmuştu. İM-1 s.51	25
34	Palaz	Keklik yavrusu. YKS s.77	Yılda belki beş yüz keklik palazı yakalar, büyütürdü. İM-3 s.67	34
35	Peri böceği	Kırmızı kabuklu, üzeri siyah benekli bir böcek, uğur böceği.	Düğümü çözdü baktı ki peri böceği içinde ya, ölmüş, kurumuş. OD s.371	1
36	Puhu	Baykuş ailesinde bir kuş türü.	İri gözlü puhular kırmızı renklidir burada, kayanın renginden ayırt edemezsin. İM-2 s.261	28
37	Sakırğa	Kene. TDK DS c.5 s.3521	Sen öleceğine şu arkamıza sakırğa gibi yapılmış, geberesice ölsün. OD s.59	1
38	Sarı / sarıca karınca	Küçük, sarı renkli olup sayıları diğer karınca türlerine göre oldukça fazla olan karınca türü.	Ağa yüzlerce yeşil sinek takılmış, binlere sarıca karınca. ÖO s.211	10
39	Sariasma	İncir kuşu. TDK DS c.5 s.3546	Binlerce uzun güzel gagalı, mavi sarı, ince gagaları kızarmış sariasma havalandı. DÇC s.9	10

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
40	Sarıca arı	Küçük petek yapan ve bu petekte topluca yaşayan, iğnesiyle sokan bir tür yaban arısı. YKS s.80	Kayaların dibinde de çok sarıca arı peteği vardı. YK s.35	25
41	Soğyılan	Taşlık, kayalık, kıraç yerlerde yaşayan, iri başlı, küçük ama keskin zehirli bir tür yılan. YKS s.82	Bir soğyılan gibi sessiz kayar, bir kuş gibi uçar. İM-2 s.201	2
42	Teke	Keçinin erkeği, erkek keçi.	Teke Kadir "ağamız için değil mi" dedi. İM-1 s.146	1
43	Tibili, tibili çavuş	Hotozlu serçe. TDK DS c.4 s.2503	Bir tane de kuş lastiği alırım Tibilli çavuş vururum ki, yağlı ... OD s.211	4
44	Tosbağa	Kaplumbağa. TDK DS c.5 s.3973	Kabukları kurumuş su tosbağaları suya döküldüler. ÖO s.52	1
45	Üveyik	Üveyik kuşu. TDK DS c.6 s.4048	Üveyik bir gurruk, yani bir yağmurecuk kuşu donuna dönüyordu. İM-2 s.136	7
46	Üvez	Bir çeşit sivrisinek. TDK DS c.6 s.4084	Onun kusuruna bakmayın, sizi boşu boşuna Çukurovanın üvezine yedirdi. OD s.209	1
47	Yabangüvercini	"En çok şehir meydanlarında rastlanan ve nesli oldukça fazla olan, dışarıdan gelen ve gelebilecek etkilere ya da diğer kuşların saldırılarına karşı oldukça dayanıklı olan, aynı zamanda yabani kuşlara benzediği için adını buradan alan güvercin türüdür.	Onların arkasından da sağdan soldan yabangüvercinleri kalkıyor... YK s.48	2

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
48	Yağmurcuk kuşu	Serçeden büyük, atmacadan küçük, uysal, yenilebildiğinden avlanabilen bir kuş türü.	Bir iyi avcı olur da üveyik, yağmurcuk kuşu vurursan bana da ... YÖ s.25	4
49	Yağmurça	Bir çeşit geyik, dağ keçisi. TDK DS c.6 s.4126	Bulunmaz sığın, yağmurça, ala geyik, kızılca geyik derileriyle... DÇC s.386 Üstü başı saman kokar, su kokar, yağmur kokar, firik buğday başağı kokar, madımak otu, yağmurca tüyü kokar... YK s.259	2
50	Yayın, yayın balığı	Bir çeşit tatlı su balığı. TDK DS c.6 s.4213	Bir insandan daha iri yayın balıkları geniş bıyıklı ağızlarını açarak suyun yüzüne fırladılar. İM-2 s.10	2
51	Yılkı	At sürüsü, başıboş dolaşan at sürüsü, iyi koşan at. TDK DS c.6 s.4273	Ne yapacağım tavla tavla yılmalarını sürdüm, harman harman ekinlerini yaktım. İM-2 s.231	54
52	Yusufçuk	Bir çeşit baykuş. TDK DS c.6 s.4324	Uzakta bir Yusufçuk öttü. OD s.85	5

Tablo 5'te verilen Yaşar Kemal'in romanlarında geçen mahalli söyleyiş niteliğindeki hayvan adları incelendiğinde toplam sayılarının 52 olduğu görülmektedir. Bu durum Yaşar Kemal'in romanlarına mekân olarak seçtiği coğrafyadaki hayvanları mahalli adlarıyla romanlarına üst düzeyde yansıttığının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Mahalli söyleyişi ile romanlarda en sık kullanılan hayvan adları; ceren (290), yıldı (54), palaz (34), puhu (28), evran (28), sarıca arı (25), mucuk (25), kayışkanat (22), deldelice (22), cırlavuk (15), akçakuş (12), cıngır (10), karakuş (10), sarıasma (10), sarıca karınca (10), gurruk kuşu (9), boncuklu arı (8), kelkerkez (7), divlik kuşu (5), yusufçuk (5) şeklinde sıralanabilir. Bunlardan akçakuş (martı) dışındakilerin tamamının mahalli söyleyiş alanının Çukurova coğrafyası ve Toroslar olduğu görülmektedir. En sık kullanılan hayvan adlarından büyük bölümünün kuşlar olması dikkat çekici bir durumdur. Sıralanan hayvan adlarından palaz, puhu, kayışkanat (memeli), deldelice, akçakuş, cıngır, karakuş, sarıasma, gurruk kuşu, kelkerkez, divlik kuşu, yusufçuk bunlardandır. Kuşların dışında en sık karşılaşılan hayvan adları genellikle; arılar, atlar, karıncalar, yılanlar, böcekler ve bazı sürüngenler olduğu söylenebilir.

Yaşar Kemal'in çocukluğu, romanlarının coğrafyası ve bu yöredeki hayvan çeşitliğine ilişkin Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, Alain Bosquet ile Görüşmeler, (2017) adlı röportajındaki kendi ifadelerinden bazıları şu şekildedir:

Anavarza kayalıklarından başlayan büyük Akçasaz bataklığı vardı. O bataklıkta yüzlerce kuş türü vardı. Köyümün kayalıklarında yüzlerce kartal uçuşuyordu. Kara kartallar, kızıl kartallar. Ben Akçasazda çok çok flamingo gördüm. Renk renk büyüklü küçüklü kuşlar, kelebekler bulutlar gibi uçuşuyorlardı. O kadar çok kelebek vardı ki... Dünya öyle bir renk cümbüşünde çalkalanıyordu ki inanmak olası değil. Bütün bu kuşların kelebeklerin hep ötelerdeki, hiç görmediğim Akdenizden geldiğini sanıyordum. s.41

Bir de arılara merak sardımıştım. Bir yüksek kayalığın doruğuna yapılmış köyümün ortaçağ kalesinin yöreleri bir arı cennetiydi. Yüzlerce, binlerce çeşit arı kayalıklarda açmış çiçeklerde kaynaşıyordu... Eşekarıları, sarıca arılar, balarıları, boncuklu arılar, öteki arılar... Sonra karıncalarla dostluk kurdum. En çok da uzun bacaklı, kırmızı atlıkarıncalarla dostluk kurdum. Tarlalara hızlı giden bir atlı karıncanın peşine takılıyor, gözden yitinceye kadar onu izliyordum. s.42-43

Bir bakmışsın Savrun kıyısında mor yarpuzların arasında, bir bakmışsın Yörük çadırındaydım. Elimde Yörüklerce bana armağan edilmiş bir şahin, bir doğan, bir atmaca... s.49

Tablo 5'teki mahalli söyleyişle verilen hayvan adları ve Yaşar Kemal'in kendi ifadelerinden anlaşılacağı gibi Yaşar Kemal Çukurova coğrafyasında yoğun bir kuş, arı, böcek, at, ceylan, karınca... çeşitliği içinde çocukluk dönemi geçirmiştir. Ancak romanlarında geçen doğa betimlemelerinin zenginliğinde çocukluğunun geçtiği coğrafyanın yanında onun doğaya olan ilgi, merak ve farkındalığının da etkisi olduğu söylenebilir. Fethi Naci (1971) bu konuda onun romancılığının sağlamlığına dikkat çekerken, “yaşantısını ve tanıklığını” dünya görüşü ve usta işi bir roman tekniği ile birleştirdiğini vurgulamıştır. Çevresinde bulunan hayvanlara olan ilgi ve merakı konusunda kendisi bir anısını şöyle ifade etmektedir:

Bir de tutkum yeşil, mavi, kırmızı sert kabuklu bir ekin böceğiydi. Bu böceklerden yakaladığım bir tanesini, adını öğrenmek için köyde herkese gösterdim, kimse onun adını bana söyleyemedi. Daha o böceğin adını öğrenemedim (Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, 2017: 43).

Sonuç olarak Yaşar Kemal çocukluğunun geçtiği coğrafyanın çevresinde oluşturduğu hayvan çeşitliğinin avantajı ve kendisinin doğaya olan merakı ve yüksek gözlem gücüyle, çevresinde gördüğü hayvanları mahalli adlarıyla romanlarında sıklıkla kullanmıştır.

4.5. Sıfat Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler

Türkçede çok geniş bir yeri olan sıfatlar, adlardan önce gelerek onları niteleyen, nasıl olduklarını gösteren veya çeşitli yönlerden belirten sözlerdir (Korkmaz, 2009). Sıfatlar cümle içinde kullanıldığı yere göre ad, zarf görevini görebilir. Sıfatların kendileri de ad soylu kelimeler olmakla birlikte, adları nitelerken genellikle onların boyutlarını, renklerini, desenlerini, şekillerini anlatırlar. Dolayısıyla isimlerle birlikte kullanılarak betimlemelerde oldukça işlevseldirler. Yaşar Kemal romanlarında genellikle doğa betimlemeleriyle tanınmaktadır. Doğan Hızlan (1983) Yaşar Kemal romanlarıyla ilgili bu durumu “onun romanlarında okuyanı etkileyen anlatım gücünün doruğuna eriştiği bölümleri bence yaptığı doğa betimlemeleridir” şeklinde ifade etmiştir.

Yaşar Kemal'in romanlarında yapılan taramada mahalli söyleyişine yer verilen sıfat niteliğindeki ifadeler Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6
Yaşar Kemal'in Romanlarında Geçen Sıfat Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
1	Ablak	Açık, geniş, belirli. TDK DS c.1 s.24	Veli on altısında ya var, ya yoktu, ablak yüzlü dinlediği büyük maceranın heyecandan kıpkırmızı kesilmişti. İM-3 s.300	2
2	Ağlamsı	Ağlayacak hale gelmiş, ağlamaklı. TDK DS c.1 s.101	Zeynel durdu, dudakları titredi, ağlamsı bir hal aldı yüzü. İM-2 s.124	7
3	Ağzı kara	Ara bozucu, dedikoducu, kötü, kara haber vermekten hoşlanan kimse. TDK DS c.1 s.118	Biliyorum o bir gelenek fedaisi olarak ortaya çıkınca, bazı ağzı karalar onunla alay edecekler... YY s.204	1
4	Akça pakça	Beyaz, temiz, güzel. TDK DS c.1 s.146	Ya akça pakça güvercinler? YDGB s.52	2
5	Akça	Beyazca, beyaza yakın anlamında. TDK DS c.1 s.144	Şu memeklerimden emzirdiğim akça südümü de bir vakit için olsun sana helal etmem. OD s.103	1
6	Alaboz	Gri, boz karışımı renk.	Alimallah ortalığı alaboz duman ederim. OD s.218	2
7	Andaval	Aptal, ahmak, beceriksiz, bön, avanak, şaşkın. TDK DS c.1 s.258	Kemal hiç yutar mıydı bunu, zızzzzt andavallılar, yutar mı bu numaranızı Kemal... DK s.137	1
8	Apal	Kıpkırmızı.	Apal olmuş, ovayı doldurmuş, şıkırdım gibi çiçeğe durmuş nar bahçesi, sel yatağındaki pürenler, her şey silinmişti. İM-4 s.324	12
9	Ateş billuru	Kırmızı, nar çiçeği, koyu turuncu arası bir rengi temsil eden ifade.	Dudakları nar çiçeği kırmızılığında, ateş billurundaydı. YDGB s.99	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
10	Bağırtkan	Geveze, yaygaracı, çok bağırان, gürültücü. TDK DS c.1 s.480	Kocasının altın yaldız, bağirtkan bir çerçeve içerisindeki, uzun bıyıklı, kara kalemle büyütölmüş ela, iri gözlü, çatılmış karışla somurtkan... DÇC s.225	1
11	Baldırınçiplak	Yoksul, hali vakti iyi olmayan. TDK DS c.1 s.502	O senin kimseyi öldürmez dediğın, benim de öyle bildiğım baldırınçiplaklar konak yıkıyor. İM-3 s.51	9
12	Bıçkın	Cesur. TDK DS c.1 s.658	Su içmeye hazırlanmış, atacağım sana kazığı diyen bir bıçkın yüze... İM-2 s.47	1
13	Bızdık	Küçük. TDK DS c.1 s.659	Ve gazeteler işi gücü bırakmışlar, bu dokuz yaşındaki bızdığın koskocaman uçağa nasıl bindiğı üstüne yorumlar yapıyorlar... DK s.109	1
14	Bir kımıcık	Küçücük YKS s.34	Adam şunu, şu kımıcık çocuğı İnce Memed diye insan içine çıkarmaya utanır. İM-2 s.62	1
15	Bol bolamadı	Pek bol, bolca. YKS s.34	Dikenli düzü bir bu yıl aç kalmadı. Bir bu yıl bol bolamadı ekmek yedi. İM-1 s.462	15
16	Bor tarla	Taşlık, işlenmemiş, sert toprak, ekilmemiş tarla. TDK DS c.1 s.737	Her bor tarlayı sürüşte Habip Ustanın yüzünden tarifsiz mutluluk rüzgârları eserdi. YY s.458	1
17	Boydak	Elinde, sırtında hiçbir ağırlık bulunmadan, bir başına, kendi ağırlığıyla. YKS s.40	Sağlam, delikanlı adam boydak çıkamaz. OD s.246	1
18	Boz, bomboz	(1) Okumamış, olgunlaşmamış, basit adam (insan için). (2) Verimsiz, yetersiz (toprak için). TDK DS c.1 s.748	Bu yıl Çukurova boz toprak. ÖO s.29	5

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
19	Cascavlak	Tüysüz. TDK DS c.6 s.4471	Eğer kolay yanmazsa üstüne gaz dökerim, seni cascavlak ederim. OD s.31	1
20	Cerit	Canlı, benekli, eli çabuk. TDK DS c.2 s.861	Karamüftüoğlu ululuklarına bakmadan hemi de şu ceridin ulu beyi Kürt Ali Ağa... YK s.309	1
21	Cıplıdak	Çıplak kalmış, çok terlemiş. TDK DS c.2 s.891	Adem günü altında yandı, kavruldu, cıplıdak tere battı. İM-2 s.172	2
22	Cıvık	Sulu. TDK DS c.2 s.942	Bir çanak yoğurt, bir çanak cıvık pekmez getirdi. İM-2 s.150	2
23	Çalık	Deli, delimsi, cin çarpmış.	Köylüler ona bir hoş, bir deliye, bir çalığa bakar gibi bakıyordu. YÖ s.69	3
24	Çapar	(1) Sarışın, mavi veya yeşil gözlü, çilli (insan) (2) Benekli alacalı (hayvan) (3) Karışık renkli (yılan) TDK DS c.2 s.1073	Kırmızı Maraş ayakkabısının yüzü soyulmuş, çapar bir yüz gibi delik deşikti. İM-2 s.213	1
25	Çarkıt	Eski, bozuk, külüstür. TDK DS c.2 s.1082	Bu köyün de arabaları hep çarkıt, her gün on tanesi kırılıyor. YK s.14	2
26	Çipil	Gözleri çapaklı olan kimse. TDK DS c.2 s.1232	Çipil gözleri açılıp açılıp kapanıyordu. İM-2 s.301	3
27	Çir	Tutuksuz çalışan, sağlam, sesi ve çalışmasıyla yepyeni demeye gelen silahlar için kullanılan bir söz. YKS s.46	Elinde çir gibi Alaman Filintası. YK s.312	2
28	Daltaşak	Çırılçıplak. TDK DS c.2 s.1342	İçerde daltaşak yatıp da, utançlarından dışarı çıkamayanların sayısını, kaç erkek, kaç kadın... bir bir yazdırdı. KSİ s.91	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
29	Damdaracık	Çok dar, dapdaracık.	Evin sokağı damdaracıktı, ancak bir insan sığacak kadar. DK s.142	1
30	Delimsek	Sersem, salak, çılgın, delişmen, delice davranışları olan. YKS s.48	...seni herkes delimsek birisi sanıyor. KS s.540 O biraz delimsirek bir insan ya dostu anlar, ikimiz birlikte belki de dostu kurtarabiliriz. ÇDÇA s.106	3
31	Devrisi	Gün, hafta, ay, yıl gibi zamanların bir sonrakini anlatmak için kullanılır, ertesi. TDK DS c.2 s.1445	Devrisi gün Abbas gene geldi. YÖ s.28	1
32	Dımdızlak	Yapayalnız, malsız, mülksüz. TDK DS c.2 s.1640	Sen de ortada, eğer tımarhaneye, hapishaneye gitmemişsen, dımdızlak kalırsın. YDGB s.212	1
33	Eke	Çok görmüş geçirmiş, deneyimli, anaç, büyük, yetkin, olgun, yaşlı, kart, kurnaz, açıkgoz. YKS s.51	Bir bebek gibi saf, bir eke gibi akıllıydı, şimdiye kadar Ferhat Hoca da içinde insanoğlunun böyle akıllısını görmemişti, şu yılanlardan, ejderhalardan da ödü kopuyordu. İM-4 s.35	1
34	Emlik	Süt emmekte olan (kuzu, körpe). TDK DS c.3 s.1739	Kestirmiş emlik kuzuyu, yemiş kebabı. İM-3 s.52	1
35	Farsak	(1) Akılsız, delişmen kimse. (2) Dağ köylüsü. TDK DS c.3 s.1837	Belki de fıkara farsaktırlar. YÖ s.64	2
36	Fıkara, fıkaracık	Fakir, yoksul.	Fıkara çok yorulmuş dün herhalde. İM-1 s.22	734
37	Gedikli	Sınıfta kalarak aynı sınıfta ikinci yıl da okumakta olan, kıdemli.	Candarma gediklisi Abdi Ağanın çok dostuydu. İM-1 s.147	5

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
38	Göde	Kısa boylu, şişman, göbekli. TDK DS c.3 s.2122	O köye gelen parmakları altın yüzüklen dopdolu olan o göde herif ne dedi? OD s.271	2
39	Gök gözlü	Mavi gözlü kimse. TDK DS c.3 s.2138	Bunların, bir göz gözlü yüzbaşının, bu ağaların, belki de Mustafa Akyollunun yapamayacağı yoktu. YY s.120	1
40	Götü kızıl	Tembel, iş görmez kimse. TDK DS c.3 s.2165	Bana gelince, ben de babam olsa kimsenin gözünün yaşına bakmam ve de götü kızılılık istemem. YK s.123	1
41	Gücengin	Çabuk gücenen, hassas, alingan.	Son geldiğinde de söz söylememiş, ama öylesine bir gücengin bakmıştı ki, Memedi iliklerine kadar ürpertmişti. İM-2 s.448	1
42	Güdük	Kısa boylu. TDK DS c.6 s.4514	Öyle kısa, her şeyi öyle güdük. İM-2 s.91	2
43	Güdümen	Kısa boylu.	O, devenin başını çeken kalın kaşlı, çatal bıyıklı, azgın kara yüzlü, sarsak adımlı, kısa boylu, güdümen adam sen olabilir misin Alim? İM-4 s.390	1
44	Gülgülü	Pembe. TDK DS c.3 s.2219	Bir ay içinde tam beş tane gülgülü kilim dokudular. YK s.110	1
45	Gülünçlü	Gülünç, komik, gülünecek durumda.	Yanık ağıtlar, heybetli destanlar, gülünçlü türküler, oyun türküleri... İM-2 s.180	1
46	Gülüştali	Kırmızının turuncu-pembe arası bir tonu.	Bana Maraş'tan bir Maraş ayakkabısı al da getir. Gülüştali... İM-2 s.258	3

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
47	Hin, hin oğlu hin	Kurnaz, açıkgoz. TDK DS c.3 s.2385	O, ne hin oğlu hin, o! İM-1 s.262	7
48	Ilıman	Ilık (hava için). TDK DS c.4 s.2472	Herkes uyanır bakardı ki ocakta korlu bir ateş, evin içi de ılımanlık. YDGB s.46	2
49	Karman çorman	Karmakarışık. TDK DS c.4 s.2666	Karman çorman oldular. YY s.439	5
50	Kefli	Yumurtadan yeni çıkmış civcivin ağzının kıyısında bulunan ve zamanla geçen sarı renk. YKS s.66	Tozlu örümcek ağı tavana kırlangıçlar kocaman bir yuva yapmışlar, yuvada da sarı sarı kocaman ağızlı yavrular, kefli ağızlarını açmışlar, kıyameti koparıyorlardı. İM-3 s.201	1
51	Kese	Yol için kısa. TDK DS c.6 s.4549	Bir candarmanın kesedir diye yukarı yoldan şimdiye kadar gittiği hiç görülmüş müdür? İM-3 s.147	5
52	Kımık	Küçük, ufak, minik, karış. TDK DS c.4 s.2803	"Ağam, o bir kımık çocuktur" diyebildi. İM-1 s.58	8
53	Kırçıl saçlı, kafalı, sakallı	Saçları sarı veya siyah beyaz arası, gri tonda olan. TDK DS c.4 s.2820	Kırçıl sakalları titreyip, yanık, derin buruşuk yüzü zora gelmiş gibi acıyla buruştu. DÇC s.239	1
54	Koygun	Etkili, yoğun, dokunaklı, acıklı, içli. TDK DS c.4 s.2943	Bastıkça ağır, koygun bir ses çıkarıyordu. İM-1 s.232	54
55	Kurada	Gelişmemiş, zayıf, cılız insan veya hayvan. TDK DS c.4 s.3005	İnce Memed deyse ki şu kuradayı... İM-4 s.121	4
56	Küçümencik	Pek küçük, minimini, minicik. TDK DS c.4 s.3026	Şimdi de şu küçümencik karıncalara dadanmış. DÇC s.256	2

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
57	Küseğen	Sık sık ve çabuk küsen kimse. TDK DS c.4 s.3050	İyi yürekli insan olsun, hayvan olsun, hep küseğen olurlar. DK s.47	4
58	Kütemez	Kısa boylu ve enli kişileri tanımlamada kullanılır.	Karakütük köyünden olan kütemez geniş omuzlu, kalın dudaklı amanın ne de kalın dudakları var aman ha aman... YY s.537	1
59	Mıhsıçtı	Cimri. TDK DS c.4 s.3182	Selim Balıkçı muradına erecek, kimdir o cimri olan, kimdir o mıhsıçtı, Selim mi? DK s.48	2
60	Muzu	Söz götürüp söz getiren, ara bozucu. YKS s.73	Kaldı diye, atı öldü diye sevinirler, muzular. OD s.92	1
61	Nekes	Aksi, ters.	Nekes, huysuz, onun yanında bir adamın bir it kadar değer yoktu. DÇC s.230	18
62	Netameli	Kel, uğursuz, belalı, inatçı kimse. TDK DS c.6 s.4607	Ve Memedle ilk karşılaştıkları gün Zeynellen onu göstermiş, "Bu küçük adam netameli bir kişi, gözlerimizi onun üstünden hiç eksik etmemeliyiz." demişti. İM-4 s.266	1
63	Partal	Giysisi düzensiz ve pis olan. TDK DS c.5 s.3404	Olmaz, benim gözüm bir daha göremez senin, kardaşımın, o eski halini anımsatan partalları. İM-3 s.107	7
64	Permaperişan	Çok perişan.	Üstü başı permaperişandı. HNA s.10	2
65	Pürtüklü	Pürüzlü. TDK DS c.5 s.3502	Tozlu yapraklar, pürtüklü, çukur gövdesi, dalları toprağın derinine dalmış saçaklı kökleriyle terledi. DÇC s.9	8

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
66	Sadıkana	Sözüne güvenilir. TDK DS c.5 s.3513	Bu köyde senden yana olan, sadıkana arkadaş bir ben kaldım. OD s.365	1
67	Sarı sıcak	Çok yakıcı, kavurucu, bunaltıcı sıcak. YKS s.80	Çukurova sarı sıcaktır. ÖO s.36	3
68	Sarsak	Sersem, ahmak, dağınık. TDK DS c.5 s.3550	O, devenin başını çeken kalın kaşlı, çatal bıyıklı, azgın kara yüzlü, sarsak adımlı, kısa boylu, güdümen adam sen olabilir misin Alim? İM-4, s.390	1
69	Savsak	Aptal, şaşkın, sersem, sersemlemiş, kendinde değil. YKS s.79	Bir tökezliyor, sonra kendini toparlıyor, gene savsak, bitkin koşmasını sürdürüyordu. KK s.145	2
70	Seçkil	Seçilmiş, üstün. YKS s.81	...ünü büyük seçkil Topal Ali efendimize bunu yapmasaydın keşki. İM-4 s.39	1
71	Sersebil	Çok sefil.	Ferhat Hocayla sana geldik ki yavrum Hasan, bu gurbet ellerde daha fazla sersebil olmayasın. İM-2 s.95	5
72	Sıykal	Parlak, düzgün. TDK DS c.5 s.3628	Kaldırım beyaz, sıykal, yani cilalı çay taşlarından yapılmıştı. İM-1 s.87	4
73	Silme	Ağızına kadar dolu. TDK DS c.5 s.3637	Tam günün battığı o an, bütün Anavarza ovası, ağaçlar, sular, yeryüzü, gökyüzü, silme bir maviyle batar. İM-2 s.13	3
74	Som	Tam, dolu. TDK DS c.5 s.3664	Tüyleri yıldır yıldır eden giyikler... som sedeften. İM-1 s.175	78

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
75	Soy karası	Atalarının, soyunun yüz karası, onların şanlarına leke süren.	Ben soyunun soy karası olup savaş görmeden yatağında ölecek, soyumun yiğit geleneğini bozacağım. DÇC s.155	1
75	Söbe	Yumurta biçiminde, oval. TDK DS c.5 s.3673	İri söbe gözleri karaydı. DÇC s.10	7
76	Sunturlu	Kirli, karşılık, zor. TDK DS c.5 s.3699	Kızdılar, her biri bir sunturlu küfür savurdu. HNA s.21	1
77	Sümsük, sümsük köpek	Aptal, ahmak, budala, alık. YKS s.83	Ne diyor, ne diyor o sümsük köpek, o ama benzemez? İM-3 s.188	6
78	Sünek	Esnek, sünebiyen (genellikle çamur, balçık için kullanılır). TDK DS c.5 s.3716	Atlar sünek balçığı zorluyorlardı. YY s.669	1
79	Şıvga, şıvgacık, çıvgacık	İnce uzun, zayıf. TDK DS c.5 s.3775	Oradan bir dalı zorla kırdı, yapraklarını, küçük şıvgalarını budadı getirdi, Meryemce'ye verdi. OD s.201	11
80	Şipidik	Kızarık, hasta göz. YKS s.84	Yıkık bir huğun önünden geçerlerken, gözleri şipidik, çapaklı, beli bükülmüş bir yaşlı adam onları çağırdı. HNA s.32	1
81	Tansık	Şaşkınlıkla karışık anlam verememe, büyülenme. TDK DS c.5 s.3823	Yüzbaşı gözlerini şaşkınlıkla açmış bu tansık işe bakıyordu. İM-3 s.84	46
82	Testekerlek	Yusyuvarlak.	Bulutlar ayın önünden akıp gitmişler, ortada testekerlek, koskocaman ay gökte yüzer gibi kalakalmıştı. İM-3 s.580	2

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
83	Tevir	Çeşit çeşit. YKS s.86	Her gün bin tevir çiçek bulur donanacak. OD s.49	1
84	Tor	Toy, işe alışkın olmayan insan veya hayvan. TDK DS c.5 s.3968	Tor şahinimiz olurdu, her birimizin elinde gökte uçan turnayı, toyu kapan...İM-3 s.266	2
85	Uğrun	Gizli. TDK DS c.6 s.4030	İşlediklerinin hepsini babaya vermiyorlar, bir kısmını uğrun uğrun patrona kendileri götürüyor, parasını alıp saklıyorlardı. AGSS s.221	1
86	Umucu	Yakarıcı, dileyici, bir şey bekleyen. YKS s.89	Onlar yürürlerken, öteki köylerden gelmiş umucular, hastalarını Taşbaşa koşarak getiriyorlar, hastalara dokunmasını, birşeyler söylemesini, okumasını istiyorlardı. YDGB s.362	1
87	Uyaroglu	Kolay uzlaşılabilen, geçimli, uysal. TDK DS c.6 s.4050	İki kaşının arasında derin bir yara izi olan, yumuşak yüzlü uyaroglu cinsinden bir delikanlı. ÖO s.14	1
88	Uz	Uslu, ağır, yavaş. TDK DS c.6 s.4792	Yumuşak bir adammış, pamuk gibi, uz konuşmuş. İM-2 s.255	1
89	Vazalak	Kürt kökenliler için kullanılan şaka yollu bir söz. YKS s.92	Kimsenin, kendinin evini bile süslemeyen, yanına yaklaşılmayan Topal İbrahim karıştı da boyalı topraklara bu vazalak Kürtlerin evlerini boyadı. YK s.129	21
90	Verimker	Vermeye meyilli, istekli.	Anası, babası verimker olmadı bana. ÖO s.364	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
91	Yabanıl	Yabani, vahşi.	Yabanıl büyük bir bahçe gibi ovanın ortasında çiçeklenir. İM-2 s.10	42
92	Yağız	Tavlı, bakımlı hayvan. TDK DS c.6 s.4123	Yağız at kuş donuna girendir. İM-2 s.135	7
93	Yalın ayak Yalın ayak başı kabak	Yoksul. TDK DS c.6 s.4247	Binlerce, binlerce yalın ayak, başı kabak, bir paçavra yığını gibi yollara dökülmüş ırgatları, tozu dumanı, pırıl pırıl otomobiller, benzin kokularıyla Çukurovayı geçmeye başladı. ÖO s.30	13
94	Yamyaş	Çok yaş, ıpslak. TDK DS c.6 s.4161	Ulan düşünsene bir atlar daha yamyaş. OD s.209	2
95	Yangılı	Tutkun, düşkün, seven. YKS s.94	Bütün Sarıoğullarının kadınları erkeğe yangılıdır. DÇC s.204	3
96	Yeğin	Yiğit, çevik, güçlü, hızlı, çalışkan. TDK DS c.6 s.4225	Osmanlı yeğin geldi. İM-1 s.290	7
97	Yeyni	Hafif. TDK DS c.6 s.4227	Değirmenoluk köyünün üstüne geniş, apaydınlık, taze, tertemiz, tüy gibi yeyni, ak bir gün açıldı. İM-1 s.329	48
98	Yıkkın	Yıkılmış, yıkık. TDK DS c.6 s.4260	Gün ışıırken kalktı, umutsuz, yıkkın çarşıya indi, camın içinde kamyon olduğu gibi duruyordu. AGSS s.171	1
99	Yoz	Yabani, kaba. TDK DS c.6 s.4004	Sarıca arılar, kırmızı eşek arıları, boncuklu arılar, mavi yoz arılar peteklerini sıcakta büyütürler. İM-2 s.9	288

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
100	Yuka	Derin olmayan, kalın olmayan, ince, sığ. YKS s.96	Karanlık, derin suların da bir sığ, bir yuka yeri bulunur. OD s.142	1
101	Zabın, zıbın	Bir deri bir kemik kalmış, arık, düşkün, zayıf. YKS s.58.	Ama çok zabın, çok zabın. Bir deri bir kemik. OD s.58	4
102	Zağlı	Çok keskin (bıçak, kılıç vb. araç). TDK DS c.6 s.4345	Allah'ın huzurunda, tam yüreğinin başından zağlı hançeri yemişti. İM-4 s.250	1
103	Zıngazık	Zıngazık, ağzına kadar dolu. TDK DS c.6 s.4374	Ev, avlusu, salonu, balkonu, odalarıyla ağzına kadar uzaklardan gelen konuklarla zıngazık dolmuştu. İM-3 s.43	45
104	Zıpır	Çok hareketli. TDK DS c.6 s.4376	Bilmiyorlar ki Deli Durdu zıpırlığından kaldı ormanın açıklığında. İM-1 s.168	2

Tablo 6’da verilen Yaşar Kemal’in romanlarında geçen mahalli söyleyiş niteliğindeki sıfat ifadeleri incelendiğinde toplam sayılarının 106 olduğu görülmektedir. Mahalli söyleyiş niteliğinde romanlarda en sık kullanılan sıfatlar sırasıyla fıkara (734), yoz (288), som (78), koygun (54), yeyni (48), tansık (46), zıncazık (45), yabanıl (42), vazalak (21), nekes (18), bol bolamadı (15), apal (12), şıvga (11), baldırıçıplak (9), pürtüklü (8), kımık (8), partal (7) şeklindedir. Yaşar Kemal’in romanlarında adları nitelerken kullandığı sıfatlardan önemli bir bölümünü mahalli söyleyiş özelliğine sahip sıfatlardan seçtiğini, romanlarında bu ifadelere sıklıkla rastlandığını göstermektedir. Sonuç olarak Yaşar Kemal’in romanlarında mahalli söyleyiş ifadesi olan sıfatlara yoğun biçimde rastlandığı, romanlarında doğa betimlemelerinin önemli bir yer tutmasının bu durumun önemli nedenlerinden biri olduğu söylenebilir.

4.6. Zamir Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler

Zamirler adların yerlerini tutan, kişileri ve nesneleri temsil veya işaret ederek karşılayan bir gramer kategorisidir. Zamirler, kişilerin ve nesnelerin yerini tutan belirli kelimeler oldukları için sayıları da çok sınırlıdır. Ne var ki, her adın yerini tutabildikleri, her adı işaret ederek gösterebildikleri için kapsamaları çok geniş ve sınırsızdır. Bu özellikleriyle de şu veya bu nesneye bağlı olmadan bütün nesnelerin ortak adları durumunda olan gramer öğeleridir (Korkmaz, 2009).

Yaşar Kemal’in romanlarında geçen mahalli söyleyiş biçimindeki zamirler Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7
Yaşar Kemal’in Romanlarında Geçen Zamir Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
1	Buralıkta	Bura, burası. TDK DS c.1 s.794	Lisanı hal ilen, sen var git, ben seni buralıkta ne kadar bekleyebilirim ki demedi mi? YK s.266	1
2	Hepicik, hepcik	Hepsi. TDK DS c.3 s.2341	Nemiz var, nemiz yoksa hepiciğini almış Abdi Ağa. İM-1 s.27 Hepiciğimiz duyduk yavru. İM-1 s.320	3

Tablo 7’de gösterilen Yaşar Kemal’in romanlarında geçen mahalli söyleyiş biçimindeki zamirler incelendiğinde sayılarının 2 olduğu, bu zamirlerin “buralıkta” ve “hepicik, hepcik” şeklinde sıralandığı görülmektedir. Türkçede zamirler Korkmaz’ın (2009) belirttiği gibi kişilerin ve nesnelerin yerini tutan belirli kelimeler oldukları için sayıları da çok sınırlıdır. Türkçede sayıları sınırlı olan zamirlerin mahalli söyleyiş alanında da sayılarının sınırlı olması normaldir. Sonuç olarak Yaşar Kemal’in romanlarında geçen mahalli söyleyiş ifadesi zamirlerin, diğer kelime türlerinden olan ad, sıfat ve fiile göre sayılarının ve kullanım sıklıklarının oldukça sınırlı olduğu ifade edilebilir.

4.7. Zarf Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler

Zarflar fiillerden, sıfatlardan, sıfat-fiillerden ve zarf niteliğindeki sözlerden önce gelerek onları zaman, yer, yön, nitelik, durum, azlık-çokluk, bildirme, pekiştirme ve sorma gibi çeşitli yönlerden etkileyip değiştirerek anlamlarını daha belirgin duruma getiren sözlerdir (Korkmaz, 2009:451).

Sıfatlar kullanıldıkları yere göre ad ve zarf işlevi görebildikleri daha önce de ifade edilmiştir. Dolayısıyla bir cümlede sıfat işlevi gören kelime başka cümlede zarf işlevi görebilmektedir. Romanlarda geçen mahalli söyleyiş ifadelerinden zarfların belirlenmesinde cümle içindeki görevlerine bakılarak yapılmıştır. Romanlarda sıfat ve zarf olarak iki kullanımına da rastlanan ortak kelimeler ise sıfat veya zarf kategorinden sadece birinde gösterilmiştir.

Yaşar Kemal’in romanlarında geçen zarf niteliğindeki mahalli söyleyiş ifadeleri Tablo 8’dedir.

Tablo 8
Yaşar Kemal'in Romanlarında Geçen Zarf Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
1	Allalem	Zannederim, herhalde, galiba, belki de. TDK DS c.1 s.224	Allalem bu Memed. Tıpatıp Memed'in sesi. İM-1 s.238	5
2	Bir hafta on gün	Ortalama süre belirtmek için kullanılır. Yedi ile on gün arası süreyi belirtir.	Bir hafta on gün süren kuş bayramında, toyunda millet ete doyuyordu. KK s.189	1
3	Böylecene	Böylece, bu biçimde, böylelikle. TDK DS c.1 s.773	Baktım denizde barınamayacağım, dağların yolunu tuttum, canımı da böylecene zar zor attım. KS s.286	3
4	Dalgündüz	İyice gündüz, güpegündüz. YKS s.42	O korktu, dalgündüz ovanın ortasında sarılacağımızdan korktu. İM-1 s.382	15
5	Derakap	Hemen arkasından.	"Seni gördüm derakap fikrimi değiştirdim" dedi. T s.25	54
6	Eremeke	Basbayağı, hemen hemen, neredeyse. YKS s.52	At geldiğinde de eremeke kocaman attı. OD s.33	6
7	Fırdolayı	Çevresini tümüyle çevirecek biçimde, çepeçevre.	Bütün ateşin yöresi, bir harman yeri büyüklüğünde fırdolayı peryavşanla çevrilmişti. İM-1 s.127	28
8	Gürpedek, gürp diye	Birden bire, ansızın. TDK DS c.3 s.2237	Bir kibrit çaldı, ateş gürpedek aldı. HNA s.29	3
9	Ha bire, habire.	Ara verilmeden, sürekli olarak. TDK DS c.3 s.2247	Yalnız Cabbar ortaya dönmüş ha bire konuşuyordu, köylüleri kandırmaya çalışıyordu. İM-1 s.332 Sakalı ağzında habire çekiştiriyordu. OD s.48	47

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
10	Heyye, heye	Evet. TDK DS c.3 s.2355	Başını yerden kaldırmadan: "Heyye Ağam" dedi. İM-1 s.61	9
11	İlle	Muhakkak, olasılıkla. TDK DS c.6 s.4526	İlle de ağaların, beylerin gülüşleri geliyordu gözlerinin önüne. İM-2 s.84	1
12	Ne mene	Nasıl, ne çok.	Yani deme o ki öyle bir nutuk çekeceksin ki, herkes öylesi zalim, canavar atların ne mene atlar olduğunu, vatanımıza ne biçim bir timsal olarak başkaldırdıklarını öğrenecekler. İM-4 s.95	1
13	Oldum olası	Eskiden beri, hep	Bu adam oldum olası benim ardımda. İM-4 s.477	1
14	Sıcakcana	Ilık.	Koca Osmanın evinde böyle sıcakcana karşılanışı ona bütün çektiklerini unutturdu, çocuklaştırdı. İM-2 s.25	1
15	Şıppadak	Birden bire, çabucak. TDK DS c.5 s.3773	Aşık Ali deyince ağlayan bebekler avunur, akan pınar suyu şıppadak durur. HNA s.70	1
16	Tezelden	İvedilikle. TDK DS c.5 s.3907	Ali Safanın köyünden çıkalım da tezelden kendimize bir yurt edinelim. İM-2 s.73	1
17	Usullacık	Çok yavaş bir biçimde, yavaşça, hafifçe, usulca. YKS s.89	Memed çocuk daha gün ışımadan uyandı, usullacık, ayakkabılarının ucuna basa basa dışarıya çıktı. İM-4 s.590	1
18	Yekeyek, yek be yek	Teke tek. TDK DS c.6 s.4230	Bu adamı ne yapıp yapıp bulacağım ve onunla yekeyek kozumu pay edeceğim. İM-4 s.403	4
19	Zaar	Zahar, kuşkusuz, elbette. TDK DS c.6 s.4342	Döne "Öyledir zaar" dedi. İM-1 s.60	72

Tablo 8’de gösterilen Yaşar Kemal’in romanlarında geçen mahalli söyleyiş biçimindeki zarflar incelendiğinde sayılarının toplam 19 olduğu görülmektedir. En sık kullanılan zarflar ise sırasıyla zaar (72), derakap (54), habire (47), firdolayı (28), dalgündüz (15), heyve (9), eremeke (6), allalem (5), yekeyek (4), böylecene (3), gürpedek (3) şeklindedir. Belirtilen zarf ifadelerinin çeşitliği ve kullanım sıklığına bakılarak Yaşar Kemal’in romanlarında fiillerden, sıfatlardan, sıfat-fiillerden ve zarf niteliğindeki sözlerden önce gelerek onları niteleyen mahalli söyleyiş zarflarının yoğunlukla kullanıldığı sonucuna ulaşılabilir. Yaşar Kemal’in mahalli söyleyiş ifadesi zarfları yoğun biçimde kullanmasında romanlarında etkili olan ve sıklıkla yer verilen betimlemelerin önemli bir faktör olduğu söylenebilir.

4.8. Edat Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler

Edatlar, yalnız başlarına anlamları olmayan, ad ve ad soylu kelime ve kelime gruplarından sonra gelerek anlam bakımından bunlarla sıkı sıkıya bağlı bulunan, gramer bakımından onlara hâkim olan ve eklendikleri kelimeler ile cümlelerin öteki kelimeleri arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran görevli sözlerdir (Korkmaz, 2009:1052).

Yaşar Kemal’in romanlarında geçen ve edat niteliği taşıyan mahalli söyleyişler; anlamları, örnek kullanımı ve toplam kullanım sayılarıyla Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9
Yaşar Kemal’in Romanlarında Geçen Edat Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
1	Bes	Yalnız, sadece. TDK DS c.1 s.638	Bes susacaktı, işte o kadar yani... YY s.67	6
2	Gayrı, gayri	Artık, bundan böyle. TDK DS c.3 s.1949	"Seninle biz kardaşız gayrı Cabbar" dedi.İM-1 s.204 Senden gayrisine demem merhaba.İM-1 s.34 O Memed hiç bulunmaz gayri. İM-1 s.34	24
3	Salt	Sadece.	Çukurova salt bataklığı, büküktü. İM-1 s.289	4

Tablo 9’da Yaşar Kemal’in romanlarında geçen mahalli söyleyiş biçiminde toplam üç edat olduğu, bunların kullanım sıklıklarına göre; gayrı (24), bes (6), salt (4) şeklinde sıralandığı görülmektedir. Edatlar Korkmaz’ın (2009) ifade ettiği gibi yalnız başlarına anlamları olmayan kelimeler olduğundan diğer kelime gruplarına (ad, sıfat, zarf, fiil gibi) göre sayıları sınırlıdır. Dolayısıyla Türkçede sayıları sınırlı olan kelimelerin mahalli söyleyiş alanında da sayılarının sınırlı olması normal bir durum olarak görülebilir. Sonuç olarak Yaşar Kemal’in romanlarında geçen mahalli söyleyiş ifadesi edatların diğer kelime türlerinden olan ad, sıfat, zarf ve fiile göre sayılarının ve kullanım sıklıklarının oldukça sınırlı olduğu ifade edilebilir.

4.9. Bağlaç Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler

Türkçede çok geniş bir yer tutan bağlaçlar; kelimeleri, kelime gruplarını, cümleleri ve kimi zaman da paragrafları şekil ve anlam bakımından birbirine bağlayan ve yükledikleri işlevler ile bağlandıkları sözler arasında türlü anlam ilişkileri kuran gramer öğeleridir (Korkmaz, 2009:1091). Yaşar Kemal’in romanlarında geçen ve bağlaç niteliği taşıyan mahalli söyleyişler; anlamları, örnek kullanımı ve toplam kullanım sayılarıyla Tablo 10’da gösterilmiştir.

Tablo 10
Yaşar Kemal’in Romanlarında Geçen Bağlaç Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
1	Amma	Ama, fakat.	Ali "yanıldık amma..." dedi. İM-1 s.198	21
2	Halbuysam ki	Hâlbuki.	Halbuysam ki kurşun sesini duyunca kaçacak delik arayanlar kahraman, zengin olup, çiftliklere konup, bak bak, iyi bak Rüstem... İM-3 s.317	7
3	Hemi, hemi de	Hem. YKS s.55	Hemi de Kertiş Ali senin ferishtahının... İM-1 s.55 Hemi de bu köylüye, bu eşşek millete layık! İM-2 s.36	10
4	Yoksama	Yoksa.	Çalışmaya mı gidiyorsunuz yoksama? OD s.54	1

Tablo 10’da Yaşar Kemal’in romanlarında geçen mahalli söyleyiş biçiminde toplam 4 farklı bağlaç olduğu, bunların kullanım sıklıklarına göre; amma (21), hemi (10), halbuysam ki (7), yoksama (1) şeklinde sıralandığı görülmektedir.

Bağlaçları işlevlerine göre genellikle şu şekilde gruplandırılmaktadır: (1) Sıralama bağlaçları (ve, ile...), (2) Denkleştirme bağlaçları (ya, veya, yahut), (3) Karşılaştırma bağlaçları (...da...da, ya...ya..., hem...hem...), (4) Cümle başı bağlaçları (fakat, lakin, ancak, yalnız, ama, keşke, yeter ki, sanki, hatta, çünkü vb.), (5) Sona gelen bağlaçlar (değil, dahi, ise, bile, ya) (Demir ve Yılmaz (2012).

Yaşar Kemal’in romanlarında geçen mahalli söyleyiş biçiminde bağlaçlar işlevlerine göre incelendiğinde bunların; cümle başı bağlaçları (amma, halbuysam ki, yoksama) ve karşılaştırma (hemi) gruplarında yer aldıkları görülmektedir. Sonuç olarak Yaşar Kemal’in romanlarında geçen mahalli söyleyiş ifadesi bağlaçların çeşitlilik ve kullanım sıklıklarının diğer kelime türlerinden ad, sıfat, zarf ve fiile göre sınırlı olmakla birlikte çeşitli işlevleri yerine getirmek için kullanıldıkları ifade edilebilir.

4.10. Ünlem Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler

Ünlemler, söz içinde tek başlarına kullanıldıkları gibi, bir ad ögesi ile birleşerek ünlem grubu da oluştururlar. Tek başlarına kullanılan ünlemler, bazen bir duyguyu, bir heyecanı veya bir seslenmeye, onaylamaya, göstermeye bağlı anlam ve anlatımı kendi başlarına da karşılayabilirler. Böyle bir işlev özelliği taşıyan ünlemler tıpkı anlamlı kelimeler gibidir (Korkmaz, 2009:1141). Ünlemler yansıma seslerden de oluşabilirler. Duyguları anlatan asıl ünlemler yanında (ah, vah vb.), seslenme (hey, yahu vb.), sorma (hani, niçin vb.), gösterme (işte, daha vb.), cevap (evet, hayır vb.) işlevli ünlemler vardır (Demir ve Yılmaz, 2012:227).

Yaşar Kemal’in romanlarında geçen ve ünlem niteliği taşıyan mahalli söyleyişler; anlamları, örnek kullanımı ve toplam kullanım sayılarıyla Tablo 11’de gösterilmiştir.

Tablo 11
Yaşar Kemal'in Romanlarında Geçen Ünlem Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
1	Aboooov	Şaşma, korku ünlemi. TDK DS c.1 s.24	Aboooov, ne güzelmiş meğer Seyran. İM-2 s.359	16
2	Alloooş, allöööş	Sevinç çılgılığı.	"Alloooş bre" dedi. İM-1 s.28	24
3	Amman	"Sakın" anlamında bir uyarı ifadesi.	Amman ha, unutma onu. İM-3 s.141	6
4	Behey	Söze başlama ünlemi, hey.	Kardeşliğimiz öldürülüyor, behey insanlar, kardeşlerimiz. DÇC s.153	7
5	Bre	Ey, hey, yahu, be gibi bir seslenme sözü.	"Bre misafir" dedi "senin adın ne? Adını bağışlamadın". İM-1 s.18	20
6	Haydiyin	Bir işte hızlanmayı sağlamak, işe isteklendirmek için kullanılır.	"Sofrayı serin de yemek yiyelim" dedi. Haydiyin. İM-1 s.18	67
7	Imaaav, imav	"Aman" sözlüğünün halk ağzındaki biçimi. YKS s.61	İmaaav herif, bire ulan, sen iyice çocuk oluksun. OD s.174	3
9	Ula	Kaba sesleniş. TDK DS c.6 s.4033	"Ula" dedi, deli deyyus ... İM-1 s.23	1

Tablo 11’de verilen mahalli söyleyiş biçimindeki ünlem ifadeleri incelendiğinde toplam dokuz ünlem ifadesinin bulunduğu görülmektedir. Romanlardaki kullanım sıklıklarına göre bunlar sırasıyla haydiyin (67), allooos (24), bre (20), abooov (16), behey (7), amman (6), imaaav (3), ula (1) şeklindedir.

Romanlarda mahalli söyleyişi ile yer alan ünlemlere işlevleri açısından bakıldığında; tek başlarına kullanılan, kendi başlarına anlamlar karşılayan (haydiyin, amman, abooov, imaaav) ünlemlerin yanında, seslenme amaçlı kullanılan (bre, behey) ve yansıma kelime (allooos) olan ünlemler oldukları görülmektedir.

Sonuç olarak çeşitlilikleri sık kullanılan kelime grupları (ad, sıfat, zarf, fiil) kadar fazla olmamakla birlikte Yaşar Kemal’in romanlarında mahalli söyleyiş biçimindeki ünlem ifadelerine de dikkate değer düzeyde yer verdiği ifade edilebilir.

4.11. Tekrar Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler

Tekrarlar, Türk dilinde, bilhassa en uygun şartlar altında 7-8 asırlık bir gelişmeden sonra iyice gürbüzleşen ve güzelleşen Türkiye Türkçesinde önemli bir yer tutar (Tuna, 1948).

Tekrar, Türkçenin asırlar boyunca vazgeçemediği anlatım vasıtalarından biridir. Tekrar kalıpları, yan yana bulunabildikleri gibi ayrı ayrı yerlerde de bulunabilmektedir. Hem yalın halde hem de ekli olarak kullanılmışlardır; bezen de biri ekli diğer eksiz olara tercih edilmiştir (Bozkaplan, 2004: 515)

Tekrarlar Ses özelliklerine göre (1) ünlüyle başlayan tekrarlar, (2) ünsüzle başlayan tekrarlar, (3) ünsüz ve ünlüyle başlayan tekrarlar şeklinde sıralanabilir. Kelimelerin cinslerine göre ise (1) ad ve ad soylu kelimelerle yapılan tekrarlar, (2) fiillerle yapılan tekrarlar şeklinde temel bir ayırım yapmak mümkündür.

Yaşar Kemal’in romanlarında geçen ve tekrar niteliği taşıyan mahalli söyleyişler; anlamları, örnek kullanımları ve toplam kullanım sayılarıyla Tablo 12’de gösterilmiştir. Ardından tabloda yer alan tekrarlarla ilgili yorum ve sınıflandırmalarda bulunulmuştur.

Tablo 12
Yaşar Kemal'in Romanlarında Geçen Tekrar Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
1	Alık alık	Zayıf, halsiz, renksiz, soluk biçimde bakmak. TDK DS c.1 s.217	Kime, hangi köylüye sorduysa, önce alık alık yüzüne bakıyordu. İM-1 s.334	1
2	Badıl badıl	Çarpık, eğri, yalpalayarak yürüyüş, ördek yürüyüşü. TDK DS c.1 s.465	Ördekler gibi de badıl badıl yürüyordu karnı doyunca, bacaklarını iki yana açarak, ağırlığını taşımayarak. AGSS s.373	1
3	Birem birem	Birer birer, bir bir. TDK DS c.1 s.699	Sonra da yalıdaki taşlı tarlanın taşını birem birem ayıklarım. İM-1 s.200	5
4	Bön bön	Bir şey anlamaz biçimde, aptal aptal, şaşkın şaşkın bakmak.	Yüzbaşı duymamış gibi onun yüzüne baş gözlerle bön bön bakıyordu. İM-2 s.325	4
5	Cipil cipil	Su için az derin, sığ, derinliği pek az. YKS s.43	Delice bir sudur. Kayadan kayaya sıçrar, köpüklenir. Burada durgundur. Ovaya bir göl gibi yayılmıştır. Ayak bileklerine bile çıkmaz, cipil cipil ... İM-1 s.333	2
6	Domur domur	Kabarmak. TDK DS c.2 s.1553	Atın tüyleri domur domur olmuştu. İM-1 s.350	24
7	Fellik fellik	Telaşla oradan oraya koşarak.	Şimdi bizi fellik fellik arıyorlardır. İM-1 s.100	2
8	Gep gep Gerp gerp	Kendini büyük görmek, büyüklenmek.	İnce Memed öldü diye de gerp gerp gerinene de bakın! İM-3 s.389	3

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
9	Gert gert	Kendini büyük görmek, büyüklenmek. YKS s.55	Küçük dağları biz yarattık diye gert gert gezinenler... AGSS s.55 İnce Memed gelir de evine, köylüye haber vermez, köyün içinde gert gert, ağzından duman savurarak Kozanoğlu gibi dolaşır. İM-2 s.124	1
10	Gıcım gıcım	Dolu dolu, çok, sıklıkla.	Uzun gıcım gıcım yalımdan bir kavak ağacı. YDGB s.23	1
11	Gort gort	"Küçük dağları ben yarattım" dercesine bir tavır içine girmek. YKS s.55	Köyün içinde benim bağrıma basarak gort gort dolaştı beşgün. İM-3 s.403	2
12	Hilim hilim	Parçalanmış bir halde, liyme liyme. YKS s.59	Onun da ayağı Memed'in ki gibi yalın üstü başı da hilim hilimdi. İM-4 s.480	15
13	İlgıt ılgıt	Yavaş yavaş, hafif hafif (esen rüzgar, akan su vb. için) TDK DS c.4 s.2470	Kekikler açtı açacaklar, güneşte ağır kokuları ılgıt ılgıt esiyor. YÖ s.7	3
14	İğil iğil	Korku ve heyecan nedeniyle insanın içinden bir şey akar gibi olmak. TDK DS c.4 s.2457	Mağaranın kapısının önünde durmuş hayranlıkla, sevgiyle içi iğil iğil ederek ona bakıyor, bir türlü adımını atıp da dışarıya çıkamıyordu. İM-3 s.275	6
15	İpil ipil	Az ışıkla yanmak, parlamak. TDK DS c.4 s.2546	Otlar ipil ipil ediyor. İM-1 s.44	250
16	Kımıl kımıl	Canlılık, hareketlilik, tazelik ifade eder. TDK DS c.4 s.2804	Salih balıkları teker teker avucuna topladı, balıkların hepsi iki avuç kadardı, ellerinde daha kımıl kımıl ediyorlardı. AGSS s.34	2
17	Kıvıl kıvıl	Durmadan harıl harıl çalışma, işleme, kalabalık, üst üste kaynaşma. TDK DS c.4 s.2851	... orada çınarın altında suyun başında kalabalık kıvıl kıvıl abe kim vurmuş bunu ... YY s.538	10

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
18	Kıyık kıyık	İnce ince	Kıyık kıyık kıyar beni. İM-1 s.24	1
19	Kiğir kiğir	Sağlıklı ola durumu ve dinçliği anlatır.	Kiğir kiğir atları var. YY s.544	1
20	Kütür kütür	Sağlıklı, dayanıklı olma durumu.	Havasının, suyunun, toprağının sertliğinden olsa gerek, orada herşey kütür kütürdü. İM-2 s.126	1
21	Liyme liyme	Parça parça, sökük dökük	Kurşun çıktığı yeri liyme liyme etmiş. İM-1 s.163	5
22	Oylum oylum	Parça, parça parça TDK DS c.5 s.3303	Dumanlar tüterdi, oylum oylum. İM-1 s.290	4
23	Oyum oyum	Birini bin bir düzen ve oyunla istediği gibi oyalamak. YKS s.73	"İnce Memed dedikleri de" diyorlardı, "el kadar çocuk. Parmağına takmış koca Asım Çavuş'u oyum oyum oynatıyor. İM-1 s.440	1
24	Pança pança	Avuç avuç, pençe pençe. YKS s.77	Hösük ağzı aşağı hendeğin kıyısına uzanıp sudan pança pança içmeye başladı. HNA s.27	2
25	Par par	İşildamak, parıldamak YKS s.76	Fişekler de işlemeliydi. Ta uzaktan par par ediyordu. İM-1 s.315	1
26	Pat pat	Traktör sesi.	Hepsi birde bir süre yakındaki bir traktörün pat patını dinlediler. ÖO s.36	1
27	Pel pel	Aptal aptal, şaşkın şaşkın, saf saf. TDK DS c.5 s.3426	Çocuk onlara bir hoş, pelpel baktı. İM-1 s.17	5
28	Pelte pelte	Pamuk atılırken kırıktan fırlayan pamuk parçaları. TDK DS c.5 s.3471	Pelte pelte yanmış, kavrulmuş koyaklara dökülecekti. DÇC s.473	3

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
29	Pütür pütür	Pürüz, kabarcık, çıkıntı. TDK DS c.5 s.3506	Bacak pütür pütür olmuş sinek yeniği içindeydi. İM-2 s.316	1
30	Sası sası	Tatsız, tuzsuz yiyecek tadı. TDK DS c.5 s.3551	Keçi ağılı sası sası kokuyordu. İM-1 s.41	4
31	Siyim siyim	Yavaş yavaş, ince ince yağmur yağması, su ve gözyaşı akması. TDK DS c.5 s.3653	Yağmur siyim siyim yağıyordu. İM-1 s.109	7
32	Tiril tiril	Soğuktan ya da yağmurdan üşümek için kullanılan bir söz. TDK DS c.5 s.3940	Safi sırçadan, tiril tiril yanar gece gündüz. İM-1 s.32	2
33	Yalp yalp	Işıl ışıl. TDK DS c.6 s.4151	Bu sebepten Memed'lerin evlerinin damı güneşte çeşit çeşit rengiyle yalpyalp ediyordu. İM-1 s.55	57
34	Yampir yampir	Yan yan. TDK DS c.6 s.4158	Topal Ali yampiri yampiri merdivenleri çok hızlı çıktığından soluk soluğa kaldı. İM-3 s.502	7
35	Vıgıl vıgıl	Çok, çok bol, kımıltılarla kaynaşma durumunda (kurt, karınca, sinek, çocuk vb.) TDK DS c.6 s.4101	Vıgıl vıgıl kurtlar gözlerinde. YDGB s.14	2
36	Vırç vırç	Yere, kara, çamura basınca çıkan sesi niteler.	Burnundan, bastıkça vırç vırç, bastığı yerde çizmelerinden kan, burnundan su içindeki bedenine çizgi çizgi, iplik gibi sarkarak kan iplikleri bırakarak, sünmüş, bir hoş saydamlıkla sürmede. DÇC s.470	1

Tablo 12’de romanlarda geçen mahalli söyleyiş biçimindeki tekrar ifadelerinin sayısının toplam 36 olduğu görülmektedir. Romanlardaki kullanım sıklıkları yönüyle bunlar; ipil ipil (250), yalp yalp (57), domur domur (24), hilim hilim (15), kıvıl kıvıl (10), siyim siyim (7), yampir yampir (7), ıgıl ıgıl (6), birem birem (5), liyme liyme (5), pel pel (5), bön bön (4), sası sası (4), oylum oylum (4) şeklindedir.

Romanlarda yer alan mahalli söyleyiş biçimindeki tekrar ifadelerinin oluşma biçimi yönüyle sınıflamasına bakıldığında tamamının ünsüz ile başlayan tekrarlar sınıfına girdiği görülmektedir. Kelimelerin cinslerine göre ise Tablo 12’deki tekrar ifadelerinin çoğunun ad ve ad soylu kelimelerle yapılmış tekrarlar olduğu söylenebilir. Aynı zamanda tabloda yansıma kelime temelli tekrarlar da (vırç vırç, pat pat) mevcuttur. Sonuç olarak Yaşar Kemal’in romanlarında mahalli söyleyiş biçimli tekrarlara yer vererek, anlatımına tasvir zenginliği ve güzelliği gibi çok esaslı özellikler kazandırdığı ifade edilebilir.

4.12. İkileme Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler

İkilemeler, “anlatım gücünü artırmak, konuyu pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla, anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılması” şeklinde tanımlanmaktadır (Hatipoğlu 1971:9).

İkilemeyi ikileme yapan en önemli özellik, ikilemede kalıplaşma olmasıdır. İkilemeler arasındaki kalıplaşma o kadar kesindir ki, ikilemeyi meydana getiren kelimelerin yerleri değiştirilemez, bazıları ise yalnız başlarına kullanılamazlar. İkilemeyi meydana getiren kelimeler arasında sıra bakımından da kesin bir kalıplaşma vardır. Önce kullanılan kelime sonra, sonra kullanılan kelime önce kullanılamaz; kullanılır ise kalıplaşma bozulur, dolayısıyla ikileme ortadan kalkar (Çoraklı, 2001).

İkilemeler de tekrarlara benzer şekilde oluşma biçimi yönüyle; ünlü ve ünsüzle başlama şeklinde, kelimelerin türlerine göre ad ve ad soylu kelimeler ile fiillerle yapılan ikilemeler şeklinde temel düzeyde sınıflanabilir.

Yaşar Kemal’in romanlarında geçen ve ikileme niteliği taşıyan mahalli söyleyişler; anlamları, örnek kullanımı ve toplam kullanım sayılarıyla Tablo 13’de gösterilmiştir.

Tablo 13
Yaşar Kemal'in Romanlarında Geçen İkileme Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
1	Abuk sabuk	Saçma sapan, gelişi güzel, ileri geri boş söz. TDK DS c.1 s.19	Kara Hasan'a abuk sabuk bir şeyler sordu, ondan bir kulağından girip ötekinden çıkan karşılıklar aldı. İM-3 s.196	2
2	Afur tafur	Afra tafra.	Afurundan tafurundan yanından geçilmiyordu. İM-3 s.187	11
3	Akça pakça	Beyaz, temiz, güzel. TDK DS c.1 s.146	Ya akça pakça güvercinler? YDGB s.52	2
4	Avur zuvur Avur zavur	İvır zıvır, abur cubur, gereksiz şeyler, anlamsız sözler, kuru gürültü. TDK DS c.1 s.396	Nişanlı ateş saçıyordu. Avuru zuvuru köyü tutmuştu. İM-1 s.104	3
5	Az boz Az buz	Az buçuk, biraz, azıcık, oldukça. TDK DS c.1 s.436	Arkamızda az boz candarma yok. İM-1 s.157 Zapt ettiğimiz toprak az buz değil, milyonlar eder. İM-2 s.383	2
6	Allak şallak olmak	Çok şaşırmak. YKS s.37	Poyraz Musa allak şallak olmuştu. FSKAB s.36	1
7	Baldırı bacak	Açık saçık, çıplak, çırılçıplak. TDK DS c.1 s.502	Bak Süleyman sana ne oluyor, sen baldırı bacağın birisin. DÇC s.149	1
8	Bel bıkını	Her yanı ağrımak. YKS s.39	O kadar çubuğu ta dağlardan sırtımda nasıl taşıdım... Belim bıkınım kırıldı. ÖO s.108	4
9	Bet bereket	Çok, pek, verimlilik. TDK DS c.1 s.645	Bet bereket dersen yedi iklim dört bucaktan taşıyor. DÇC s.26	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
10	Bol bolamadı	Pek bol, bolca. YKS s.34	Dikenli düzü bir bu yıl aç kalmadı. Bir bu yıl bol bolamadı ekmek yedi. İM-1 s.462	15
11	Börtü böcek	Böcek, akrep, çıyan, örümcek vs. TDK DS c.1 s.756	Ovadaki her canlı sonuna kadar bağırdı, kurt kuş, yılan çıyan, börtü böcek... DÇC s.16	2
12	Dadal kodal	Soylu, kökü güçlü.	Ulan, vay soylularım vay! Dadalın kodalın soyundanlanmış ... HNA s.64	1
13	Dağlar beller Yollar beller	Dağ silsilesi, sıradağ. TDK DS c.1 s.605	Dağları belleri eşkıya almış. İM-1 s.361	7
14	Daltaşak	Çırılçıplak. TDK DS c.2 s.1342	İçerde daltaşak yatıp da, utançlarından dışarı çıkamayanların sayısını, kaç erkek, kaç kadın... bir bir yazdırdı. KSİ s.91	1
15	Dangul dungul	Ne konuştuğunu bilmeyen, patavatsız.	Karşısında böylesine kafa tutan, dangul dungul kişileri derhal sopanın altına yatırır, analarından emdikleri sütü burunlarından getirir. İM-3 s.175	1
16	Don gömlek	Yarı çıplak.	Don gömlek, yaka bağır açık Durmuş Ali beli iki büklüm dışarı çıktı. İM-1 s.346	2
17	Dört mört	Şaşı gözle bakma hali.	Gözleri de şaşı. Dünyaya dört mört bakan. YK s.335	1
18	Dur durak	Bir şeyi hiç durmadan yapmak. YKS s.44	Şu yüzbaşıda dur durak yok. İM-1 s.428 Öylesine coşkun bir gürlemeye kaptırmışlardı ki kendilerini, dur durak bilmiyorlardı. YDGB s.39	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
19	Esikli kesikli Esiksiz kesiksiz	Düz olmayan engebeli / düz engebesiz (tarla, alan) YKS s.52	Ova dümdüzdü. Esiksiz kesiksiz, cilalanmış gibi. DÇC s.10	1
20	Gür güvence	Dayanak, destek aldığı, güvendiği kimse.	Uyan diyordu Anacık Sultan, uyan dünya güzeli, uyan fakir fıkaranın ekmeği, umudu, gürü güvencesi... İM-4 s.554	2
21	İncik cıncık	Camdan veya porselenden yapılmış şey, gereksiz eşya, öteberi. TDK DS c.4 s.2478	Kırmızı cıncık takmışlar pencereye. İM-1 s.149	5
22	İm tim	Ne olduğu, nereye gittiği bilinmemek, yitip gitmek. YKS s.59	İnce Memed'den bir daha haber alınamadı. İmi timi belirsiz oldu. İM-1 s.436 Köy başını aldı da gitti. İmi timi yok. Neredeyse ulaşacaklar pamuğa. OD s.190	44
23	İn cin	Kimse olmamak, ıssızlık.	Kınalı tepenin arkasında in cin yok. İM-1 s.41	2
24	Karman çorman	Karmakarışık. TDK DS c.4 s.2666	Karman çorman oldular. YY s.439	5
25	Kimsiz kimsesiz	Kimsesi olmamak, sahipsiz kalmak.	Dört karanlık duvar arasında kimsiz kimsesiz, dostsuz yapayalnız öyle kalakalmıştı. İM-2 s.141	1
26	Nan ekmek	Kuru ekmeğe bile muhtaç hale gelmek.	Aç kalmışlar, nana muhtaç olmuşlar, sürünmüşler, gurbete düşmüşler ama gene de yönlerini köye dönüp de bakamıyorlar. İM-2 s.114	13
27	Senet sepet	Yazılı mukavele, alacak karşılığı düzenlenen imzalı belge.	Senet sepet, mahkeme, boşver. DÇC s.298	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
28	Suç sudur	Suç.	İşte bu da beni vuruyormuş, hiç suçum sudurum yokken. İM-2 s.230	2
29	Süklüm püklüm	Utanıp sıkılarak, suç işlemiş gibi bir utanç içinde, korkup çekinerek, utanıp büzülmüş bir biçimde.	Memed süklüm püklüm gelip karşısında el pençe dikildiğinde, bas bas bağırarak... İM-1 s.93	5
30	Süt sümeç	Sövgü ifadesi.	Kemiğine de o cötdölek itinin. Südüne sümecinede ... OD s.20	3
31	Şadlık şadımanlık Şenlik şadımanlık	Çok sevinmek, düğün bayram etmek.	Abdi Ağa öldükten sonra millet şenlik şadımanlık etti, olmaya gitsin. İM-2 s.232	16
32	Tenger menger	Paldır küldür, teker meker, yuvarlanmak. YKS s.86	Mavzerini şöyle doğrulttu göğe, bir kartal havadan tenger menger yere düşerdi. İM-3 s.116	8
33	Urlu uğursuz	Her türden, çeşitli, farklı özelliklerde.	Kurdun kuşun, urlunun uğursuzun içinde... ÖO s.31	1
34	Uyku dünek	Uyuma ve dinlenme olanağı bulamamak. YKS s.90	Uyku dünek yok bana. Herif Azrail'in kılıncı gibi başımın ucunda. İM-1 s.296	12
35	Yamrı yumru	Eğri büğrü (yuvarlak nesneler için). TDK DS c.6 s.4159	Kütüğün üstündeki sigara içen, yumulmuş, bitkin bir topacık, yamrı yumru bir karpuz çuvalı gibi kalmış tellal kalabalıktan gözükmüyordu. DÇC s.306	1
36	Yandan yönden	Çevresinden, kenarından.	Yandan yönden çok yakınlardan, kayaları parça parça fişkirtarak, yerleri sarsarak, uzun uzun patlayarak... DÇC s.472	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
37	Yarık yuruk Yaruk yuruk	Yarılmış, parça parça, yarık yarık olmuş. YKS s.94	Ben ak bir çakmak taşının üstüne oturmuşum, kertenkeleler, dışarda dilleri, sırtları yarık yuruk... DÇC s.258 İçlerinden büyücek birisini seçiyor, çatlak, yaruk yuruk, yarıklarına toprak dolmuş, bütünüyle kalın kalın nasırlar bağlamış... YK s.257	2
38	Yaya(n) yapıldak	Binitsiz ve yalınayak. TDK DS c.6 s.4211	Nerede sönen bir kartal kümesi varsa yaya yapıldak oraya koşuyordu. İM-1 s.39	12
39	Yazı yaban	Düzlük, ova, kır, bağ, bahçe. TDK DS c.6 s.4219	Dolar Saçıkaralı obası yazı yabana... İM-1 s.194	20
40	Yel yepelik	Ayak yalın, saç başı açık, acil durum karşısında birdenbire içinde bulunulan hal. TDK DS c.6 s.4242	Hürü Ana yel yepelik oraya koştu. İM-4 s.615	17
41	Yüz göz	Sık sık bozuşmak, küşüşmek. TDK DS c.6 s.4339	Hiç de, hiçbir şeyden o kadaryüz göz olmuşlar ki, candarmadan, tahsildardan, eşkiyadan korkmuyorlar. İM-4 s.357	1
42	Zebil ziyan	Dökülüp saçılmak, işe yaramaz duruma gelmek. TDK DS c.6 s.4357	Karu kadar zengin olmuşken niye dağa çıksın da kendisini zebil ziyan etsin. İM-4 s.307	2

Tablo 13’te verilen mahalli söyleyiş biçimindeki ikileme ifadeleri incelendiğinde toplam sayılarının 42 olduğu görülmektedir. Romanlarda en sık kullanılanlar ise sırasıyla; im tim (44), yazı yaban (20), yel yepelek (17), şadlık şadımanlık (16), bol bolamadı (15), nan ekmek (13), uyku dünek (12), yaya(n) yapıldak (12), afur tafur (11), tenger menger (8), dağlar beller (7), incik cıncık (5), karman çorman (5), süklüm püklüm (5), bel bıkın (4), avur zuvur (3) şeklindedir.

Bu ikilemeler oluşma biçimleri açısından incelendiğinde; ünlü+ünlü ile başlayan 1, ünlü+ünsüz ile başlayan 6, ünsüz+ünsüz ile başlayan 11 ikileme olduğu, ünsüz+ünlüyle başlayan ikileme olmadığı görülmektedir. Kelime türleri açısından mahalli söyleyiş biçimindeki bu ikilemelerin ağırlıklı olarak ad ve ad soylu kelimelerden oluştuğu söylenebilir. Sonuç olarak Yaşar Kemal’in romanlarında mahalli söyleyiş ürünü ikilemelere yer verdiği, bu ikilemler ile anlatımına tasvir zenginliği ve güzelliği kattığı ifade edilebilir.

4.13. Argo Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler

Argo, toplumsal yaşayışta var olagelen değişik kültür tabakalarına, iş kollarına, meslek alanlarına ait bulunan ve kendi aralarında, hayatın ve mesleklerinin ihtiyaçları dolayısıyla birbirlerine kaçınılmaz, kopmaz bağlarla bağlı olan insanların oluşturdukları, bir tür özel dil niteliğidir (Ersoylu, 2010:15).

Argonun Türkçede daha çok dar anlamıyla olmak üzere kendisine belirli bir kullanım alanı sağladığı ve bunun eskiden ”külhanbeyi ağzı”, “tulumbacı ağzı”, “ayaktakımı ağzı” gibi Türkçe kurallı ifadelerle veya “bayağların, aşağı olanların dili” karşılığında “lisan-ı hezele” yahut “rezil kimselerin dili” demek olan “lisan-ı erazil” biçimindeki yabancı kurallı tamlamalarla da adlandırıldığı görülmektedir (Sağol ve Gürsoy, 2003; Ersoylu, 2010).

Argonun söz dağarcığı, genel dildeki kelimelere özel anlamlar verilerek, bazı kelimelerde bilinçli değişiklikler yapılarak, aynı dilin lehçelerinden, ağızlarından veya yabancı asıllı unsurlardan yararlanılarak, bazen de eskimiş unsurlar diriltilerek meydana getirilmektedir (Sağol ve Gürsoy, 2003).

Yaşar Kemal’in romanlarında geçen ve argo özelliği taşıyan mahalli söyleyiş ifadeleri derlenerek; anlamları, örnek kullanımları ve toplam kullanım sayılarıyla birlikte Tablo 14’te gösterilmiştir.

Tablo 14
Yaşar Kemal'in Romanlarında Geçen Argo Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
1	Anasını avradını	Sövgü ifadesi.	"Vay ananı avradını herif" dedi. İM-2 s.279	4
2	Anasını bellemek Anasını satmak	Sövgü ifadesi.	Ulan Seyfali, ananı belleyen kadı, kime şikâyet edeceksin. İM-2 s.86	4
3	Aşşağılık	Aşağılık, şerefsiz. TDK DS c.1 s.362	Ulan Rüstemoğlu, ulan köpoğlu, ulan aşşağılık soy... DÇC s.129	1
4	Borma bok	Berbat. TDK DS c.1 s.740	O zaman iş borma boktu. YDGB s.359	1
5	Cavlağı çekmek	Ölmek.	Onun yüzüne bakan İnce Memed çoktan cavlağı çektiğini anlardı. İM-4 s.408	2
6	Çarkına okumak Çarkına sıçmak	Bozmak, çalışamaz hâle getirmek, zarar vermek; birine büyük kötülük yapmak.	Kalaycıyı nasıl öldürdü, öldürdü de çarkına okuduydu Ali Safa'nın öyle değil mi? İM-2 s.101	2
7	Darıdan ufağını, Toros dağından büyüünü...	Sövgü ifadesi.	Ulan köylü, ulan ananı avradını, darıdan ufağını Toros dağından büyüünü... ÖO s.75	3
8	Deriyi küllemek	Ölmek.	Sonunda askerden kaçtım da deriyi küllemekten kurtardım. KSİ s.286	2
9	Deyyus	Karısının ya da kendisine çok yakın bir kadının namussuzluğuna, erkeklerle düşüp kalkmasına göz yuman, aldırmaayan kimse anlamında sövgü sözü.	Deli deyyus ahıcıkDeğirmenoluk köyü şu dağın arkasında. İM-1 s.23	45
10	Domuz taşacağı Domuz dölü	Sövgü ifadesi.	Ulan yaban domuzu, domuz taşacağı, uyuz total, sen adam mısın sen? İM-3 s.199	6

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
11	Don gömlek	Yarı çıplak.	Don gömlek, yaka bağır açık Durmuş Ali beli iki büküm dışarı çıktı. İM-1 s.346	2
12	Düdükle(n)mek	Irza geçmek. TDK DS c.2 s.1618	Yalancının o güzel avradını cümle alem düdüklesin mi? İM-3 s.42	41
13	Dümbük	Fena kötü kimse, pezevenk. TDK DS c.2 s.1629	Haydi gidelim Ali, belki azıcık yalnız bulurum da Arif Saim dedikleri dümbüğü... İM-3 s.69	2
14	Eksik etek	Kadın. TDK DS c.3 s.1697	Amma velâkin yaşlı bir adama, bir eksik eteğe, bir çocuğa, bir fıkara el kaldırmamıştır. YDGB s.172	3
15	Elli sekizler Elli sekizli	Sövgü olarak kullanılan bir söz. YKS s.52	Sen bu koca domuzları bilmezsin. Bu koca ellisekizler. OD s.60	3
16	Endazesiz eşek	Ayarsız, dengesiz anlamında kullanılır.	Kaymakam köpürdü, endazesiz eşek diye geçirdi içinden, bir müdüre sen diye hitap ediyor. İM-2 s.227	1
17	Eşek cenneti	Hapishaneyi ya da mezarı temsil eder. TDK DS c.3 s.1789	Ya deliler damı, ya eşek cenneti. ÖO s.249	4
18	Eşşek Eşşoğlu eşşek	Sövgü ifadesi.	Bir de köylüler, gözü kör olası, ocağı sönesi, ahmak, eşşek köylüler. İM-2 s.253	13
19	Fallik	Kendini erkeklere veren kadın, orospu, sürtük. YKS s.54	Aklı başına geldi falliğin. İM-3 s.164	4
20	Gavat	Yolsuz birleşmelere aracılık eden kimse. TDK DS c.3 s.1938	Çünkü bir el, seni öldüren bu el benim değil, Arif Saim Beyin, o gavatın, bir de hükümetin eli. İM-4 s.530	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
21	Gavur	Müslüman olmayan kimse, dinsel inancı olmayan kimse, dinsiz kimse, hiç acıması bulunmayan, acımasız.	Gavur Abdi Ağa da arasın beni. İM-1 s.15	8
22	Götü açık	Küçümseme, alaya alma ifadesi.	Altı ay sonra İnce Memed gelip de Ankara'yı basmazsa ben de o ayağı yalın, götü açık İnce Memed çocuğuna İnce Memed demem. İM-3 s.39	2
23	Götü boklu	Küçümseme, tecrübesiz ve kendinden aşağı görme ifadesi.	Çünkü bizim yanımızda bir götü boklu adam, kim oluyor? İM-3 s.187	3
24	Hastir	Sövgü ifadesi.	"Hastir ordan al götür uyuz atını" dedi. İM-4 s.217	2
25	Hergele	Başkasının onuruna dokunacak söz. TDK DS c.3 s.2344	İşte bu bizim Zülfü hergelesi böyle incirler yetiştirir. İM-3 s.36	6
26	Hırtlık yapmak	Ahmakça, budalaca, aptalca, kabaca, sersemce davranmak.	Bir sürü hırtlıklar yapmış, ben Zeynel Çeliğim, bana Zeynel Çelik derler diye tabancasını çekmiş bağırmişti. DK s.201	1
27	İrzi kırık	Namusa karşı yapılana aldırmayan, namussuz. YKS s.61	Başka hiçbir mümkün çarem yok, benim bu Topal ırzi kırığına ölüm gidiyor, ama ne gelir elimden? İM-3 s.195	2
28	İki dinli	İnançsız.	Şükret ulan, şükret, iki dinli Serkise... DÇC s.151	2
29	İt dölü, it südüğü, it oğlu, it boku, it soyu, it oğlu, it oğlu it, it eniği	Sövgü ifadesi.	"Ne o it döllerini beni mi vuracaksınız?" diye bağırıldı. İM-1 s.124 Kes! Ne yapacağız bakalım, bu senin it oğlu itiyin elinden. İM-1 s.31	24

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
30	Kahpe dölü Kahpe kasığında yatmış	Sövgü ifadesi.	Demek o kahpe dölü... İM-1 s.350	3
31	Kaltak	İhtiyar kadın. TDK DS c.4 s.2611	Seyran kızım, öldürdü bu kaltak beni. İM-2 s.122	3
32	Kancık Kancıkçasına	Kadın, dişi, korkakça, kalleşçe.	Abdi Ağa ile Ali Sefa Bey'in isteği üzerine kalaycının İnce Memed'ekancıkçasına pusu kurduğu, İnce Memed'in bu pusudan burnu kanamadan kurtulduğu ... İM-1 s.344	16
33	Kaşkaloz	Saf, akılsız gibi anlamlara gelen bir hafife alma, alay ifadesi.	"Ulan kaşkaloz" diyordu. Bu gece ay doğduktan sonra, serinlikte sabaha kadar çift süreceğiz. YY s.461	1
34	Kavat	(1) Yolsuz birleşmelere aracılık eden erkek. (2) Güçsüz, korkak kimse.	"Deli kavat" dedi. İM-3 s.29	1
35	Kazboku	Sövgü ifadesi.	Sefil İbrahim olacakmış kazboku, Sefil İbrahim hiç olmazsa kendi halinde bir adamdı. İM-3 s.409	1
36	Kocamış köpek, köppek, yal köpeği	Sövgü ifadesi.	Alacağı olsun o kocamış köpeğin. İM-2 s.110	11
37	Kokmuş tilki taşığı	Sövgü ifadesi.	Şu murdarın suratına bakın, Abdi Ağayı, Ali Safa Beyi öldüren kokmuş tilki taşığının suratına! İM-3 s.590	1
38	Köpoğlu, köppoğlu	Sövgü ifadesi.	Ulan anasını itin tepelediği köpoğlu köpek... İM-1 s.43	16
39	Leş oğlu leş	Sövgü ifadesi.	Boyu devrilsin leş oğlu leşin! İM-3 s.159	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
40	Okutmak	Satmak, para karşılığı vermek, elden çıkarmak.	Ötekileri de çarşıya götürmüş, balıkçı Hikmete okutmuştu. AGSS s.22	4
41	Orospu, orospu analı, orospu dölü, orospu avratlı, katmerli orospu, orospu kasığında yatmış	Küfür, sövğu ifadesi.	Senin babayın... orospu analı... İM-1 s.43	59
42	Öreke	Yün tarağı (burada argo). TDK DS c.5 s.3347	Bir iki yıl sonra görürsünüz babanızın gününü, ananızın örekesini, yunuslar çekip gidince... DK s.57	1
43	Pezevenk	Bir kadınla bir erkeğin yolsuz birleşmelerine aracılık eden kimse.	"Hancı dedikleri pezevenk işte" dedi. İM-1 s.76	110
44	Puşt	Ağır ve kaba bir sövğu sözü olarak kullanılır.	Korkak, puşt, iki yüzlü bir adam. İM-1 s.338	11
45	Saftaloz	Kolayca aldatılabilen kişi.	Dizlerini döverek, vah benim saftaloz oğlum vah dedi. TH s.299	1
46	Siktir et, sikirol	Sövğu ifadesi.	Memed, "siktir et bre Cabbar kardaş" dedi. İM-1 s.355	3
47	Südüne sümecine Sütüne zümmedine	Sövğu ifadesi.	Kemiğine de o cötdölek itinin. Südüne sümecinede ... OD s.20	3
48	Sütsüz	Sözüne güvenilmez, değersiz kimse. TDK DS c.5 s.3729	İki sütsüz dağa çıkmış diye adı kötüye mi çıksın? İM-1 s.387	2
49	Şarmuta	Ahlaksız, hoppa kadın. TDK DS c.5 s.3752	"Dur kız şarmuta, dur kız yelloz, dur kız fallık" diye gürledi. TKBK s.62	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
50	Şeytan dölü	Sövgü olarak kullanılan bir söz.	Şeytan döllerine bırakma dünyayı. DÇC s.160	1
51	Taşağı burulmak	Çok güçlü bağırarak kişiler için, bağırmasının sebebi olarak söylenen argo ifade.	Duyan da taşığı buruluyor sanır! ÖO s.241	1
52	Taşak geçmek	Alaya almak, dalga geçmek.	Bunlar insanlarla hep taşak geçerler. İM-4 s.206	1
53	Teres	Pezevenk, gizli ve yasal olmayan cinsel ilişki öncesinde aracılık eden kimse, dümbük, godoş, muhabbet tellalı, kavat.	Topal teres. Hem ağanın kâhyalığını yapar, ekmeğini yersin, hem de İnce Memedi iltizam edersin. İM-1 s.416	11
54	Ulan	Kaba sesleniş.	Ulan anasını itin tepelediği köpoğlu köpek... İM-1 s.43	213
55	Ütmek, ütölmek	Oyunda, kumarda kazanmak, kaybetmek. TDK DS c.6 s.4081	"Ben ütölürsem bile" dedi Âşık Mustafa "arılarımı vermem, kimsenin arısını da istemem." İM-3 s.208	5
56	Vizzo	Küçümseme ve alaya almakla birlikte, düşmanlık ifade eden bir söz.	O Kertiş Ali var ya, o vizzo... İM-3 s.126	8
57	Yallamak, yallanmak	Yal, inek, köpek vb. hayvanlara yedirmek için hazırlanan unla kepek karışımı sulu yiyecektir. Yallanmak ise mecaz anlamda dalkavukluk ederek karın doyurmak anlamına gelir. TDK DS c.6 s.4133	Ağaların yanında yalanıp da onlar için üren köpekten adam çıkmaz. YY s.318	1
58	Yelloz	Hoppa. TDK DS c.6 s.4240	"Dur kız şarmuta, dur kız yelloz, dur kız fallık" diye gürlledi. TKBK s.62	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
59	Yetmiş iki dinli	İnançsız.	Senin yaptığını gavurlar, kan içiciler, yetmiş iki dinliler yapmaz. OD s.354	1
60	Yezid, yezid oğlu yezid, yezit	Sövgü ifadesi.	"O yezid değil mi?" dedi. İM-1 s.248	17
61	Zağar	Küçük köpek.	Seni Çukurova zağarı seni... Seni kapıların yal köpeği seni! İM-3 s.388	4
62	Zıkkım, zıkkımın kökü, zıkkımlanmak	Acı, acı lokma, yemek yemek. TDK DS c.6 s.4369	"Zıkkımın kökü diyorum" dedi. İM-1 s.154	6
63	Zıknabut	Zehir.	Belki de şu anda canını dişine takmıştır, bu tilki mi, çakal mı olacak zıknabut, topukları kçına değerek koşuyordu kasabaya Yüzbaşıya. İM-3 s.415	4
64	Zanzalak	Salak, aptal, deli. TDK DS c.6 s.4350	Ulan zanzalak, sen Mustafa Ağayı ne sanıyorsun da üstüne gülüyorsun. KS s.560	3
65	Zırrık	Deli, zevksiz, çirkin.	Deli zırrık, bağırma oğlan kaçak. İM-2s.22	1
66	Ziftlenmek	(1) Bir işten yolsuz kazanç sağlamak. TDK DS c.6 s.4388 (2) Yemek.	...kendi eliyle türlü türlü, özenerek pişirir, herkesin gözleri önünde, tek başına kendi ziftlenirdi. KS s.17	1

Tablo 14'te verilen argo niteliğindeki mahalli söyleyişler ifadeleri incelendiğinde toplam sayılarının 66 olduğu görülmektedir. Bu ifadeler içerisinde en sık kullanılanların ise sırasıyla; ulan (213), pezevenk (110), orospu analı/avratlı/dölü/kasığında yatmış (59), deyyus (45), düdükle(n)mek (41), it dölü/südüğü/soyu/oğlu/eniği (24), yezid (17), kancık (16), köpoğlu (16), eşşek/eşşoğlueşşek (13), kocamış köpek/köppek/yal köpeği (11), puşt (11), teres (11), gavur (8), vizzo (8), domuz taşığı/dölü (6), eşek cenneti (4), fallik (4), hergele (6), zıkkım (6), ütmek/ütölmek (5), zağar (4), zıknabut (4) şeklindedir.

Romanlarda geçen mahalli söyleyiş biçimli argo ifadelerinin yarısından fazlasının sövgü ifadesi olduğu, bir kısmının ise yerme, aşağılama, küçümseme ve hakaret amaçlı kullanılan ifadeler olduğu söylenebilir. Sonuç olarak romanlarında konu edindiği coğrafyada yaşayan halkın ağzından olduğu şekliyle anlatımlar yapan Yaşar Kemal'in özel bir dil niteliği olan argo ifadelerle eserlerinde sıklıkla yer verdiği, böylece anlatımındaki tasvirleri güçlendirdiği söylenebilir.

4.14. Alkış ve Kargış Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler

Kişilerin iyilik ya da kötülüklerinin otorite sayılan güçlerden dilendiği alkış ve kargışlar bir yandan bireysel duygu ve düşüncelerin aktarılmasını, diğer yandan da uzun bir süreç içinde halk tarafından oluşturulan değer yargılarının korunmasını, pekiştirilmesini ve yeniden üretilmesini sağlama gibi işlevlere sahiptir (Terzioğlu, 2007).

Pertev Naili Boratav (1983: 126) alkış ve kargışların her birini ikiye ayırarak şöyle değerlendirmektedir:

Bir bölümde sadece konuşmayı renklendiren, kısa kalıplar şeklinde alkış ve kargış (=hayır-dua, bed-dua) sözleri vardır. Bu biçimdekileri bir 'halk edebiyatı türü' olarak tanımlamak yersiz olur; konuşmayı süsleyici, duyguları belirtici, anlatımı güçlendirici dil öğeleridir bunlar; kısalıkları, yoğunlukları son kertede bulunmakla ikinci bölümlerden ayrılırlar:

Alkışlar:

- Allah muradını versin!
- Tuttuğun altın olsun!

Kargışlar:

- İnim inim inleyesin!
- Allah belanı versin!
- Muradına ermiyesin! örnek olabilecek beylik söz kalıplarıdır.

“İkinci bölümü, koygunluğunu anlatımdaki özenilmişlikten, imge düşünce ve çağrışım buluşlarındaki başarıdan alanlardır. Küçük sanat eserleri diyebileceğimiz bu bölüm alkışlara ve kargışlara birkaç örnek verelim:

Alkışlar:

Allah harmandan elini yalandan dilini çeksın!

(...)

Yat, başucunda bul; kalk, ayakucunda bul!

(...)

Kargışlar:

Allah sana uyuz versin de tırnak vermesin!

(...)

Ekmeğini it, yakanı bit yesin

Yelli günde evin yansın!”

Boratav’ın (1983) yaptığı alkış ve kargış sınıflamasına bağlı olarak Yaşar Kemal’in romanları üzerinde gerçekleştirilen çalışmada çok sayıda alkış ve kargış ifadesine rastlanmıştır. Bu durumda Yaşar Kemal’in eserlerinde folklorik unsurların sıklıkla yer almasının etkili olduğu söylenebilir. Yapılan taramada bu ifadelerden mahalli söyleyiş biçiminde olanlar çalışmaya dâhil edilmiş, mahalli söyleyiş biçimli alkışlar Tablo 15’te, mahalli söyleyiş biçimli kargışlar Tablo 16’da sunulmuştur.

Tablo 15
Yaşar Kemal'in Romanlarında Geçen Alkış Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
1	Allah başaça gönendirsin.	Sonuna kadar, mutluluğun derecesini, sonsuzluğunu anlatmak için kullanılan bir iyi dilek sözü. TDK DS c.1 s.549	Evlendim Ana. Allah başaça gönendirsin. İM-4 s.66	1
2	Allah bu dünyada da öbür dünyada da seni yeşil etsin.	Bu dünyada da, ahirette de iyi günler yaşa, istediklerine ulaş anlamında iyi dilek.	Allah seni bu dünyada da, öbür dünyada da seni yeşil etsin oğul. Yemyeşil... YDGB s.52	1
3	Allah kimseyi gördüğünden geri koymasın.	Hayatta insanların maddi durumu değişkenlik gösterebilir. Gelecekte maddi olarak bugünkü durumundan daha iyi ya da kötü olunabilir. İnsanların hayatında elde ettiklerinden daha azıyla yetinmek zorunda kalmaması, maddi durumunun gelecekte daha iyi olmasını anlatan bir iyi dilek.	"Allah kimseyi gördüğünden geri koymasın" diye içini çekti Emir Ağa. KS s.86	5
4	Allah sözünü geçkil, kılıcını keskin eylesin.	Sözü geçen, sözü etkili, beğenilen ve güçlü olma temennisi. TDK DS c.3 s.1962	Allah sözünü geçkil, kılıcını keskin eylesin. OD s.255	3
5	Aydınlık içinde kal.	İyilik dilemek, hoşçakalmak.	"Aydınlık içinde kal kızım" dedi, yürüdü. İM-1 s.423	1
6	Çavdar sapının ışığı	Bir övgü ifadesi.	Korkma çavdar sapının ışığı, çingen köyünün yakışığı... DÇC s.136	1
7	Çingen köyünün yakışığı	Bir övgü ifadesi.	Korkma çavdar sapının ışığı, çingen köyünün yakışığı... DÇC s.136	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
8	Düşmanıyın ömrü bu kadar olsun.	Düşman bilinen kişi öldürüldükten sonra müjde amaçlı kullanılır. Düşmanın ömrü bu kadar kısa olsun anlamındadır.	"Düşmanıyın ömrü bu kadar olsun Paşa kumandan" demişler, sonra da üç gün üç gece toy düğün eylemişler. İM-2 s.18	9
9	İki gözümün bir çiçeği	Bir övgü ifadesi.	Gel buraya korkma, iki gözümün bir çiçeği. DÇC s.136	1
10	Teh desin.	"Aferin", "bravo" gibi bir alkış, beğenme sözü. YKS s.86	Yavrum, adam evine, anasına iyi olmalı ki elalem ona teh demeli. OD s.104	3
11	Tırnağına taş değmesin. Ayağına taş değmesin.	Allah seni her türlü kötülüklerden korusun anlamında iyi dilek temennisi.	Tırnaklarına taş değse Ali Safa Beyciğin yüreği paralanırdı. İM-2 s.383 Ona bir şey olmasın, onun tırnağına taş değmesin de Seyran varsın olsun. İM-2 s.401	3
12	Uğurola, uğurilen	Bir yolcuya söylenen iyi dilek. TDK DS c.6 s.4032	"Güle güle" dedi. Uğurola. İM-2 s.20	4
13	Vardığın yerden düşürmesin.	Hayatta insanların maddi durumu değişkenlik gösterebilir. Gelecekte maddi olarak bugünkü durumundan daha iyi ya da kötü olunabilir. İnsanların hayatında elde ettiklerinden daha azıyla yetinmek zorunda kalmaması, maddi durumunun gelecekte daha iyi olmasını anlatan bir iyi dilek.	Allah diyordu vardığı yerden düşürmesin bir kulunu. KS s.365	1

Tablo 16
Yaşar Kemal'in Romanlarında Geçen Kargış Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
1	Ağının kökünü yiyesi / içesi Yeşil ağının kökünü yiyesi / içesi Ağının koyusunu içesi / içesi Yeşil ağının koyusunu yiyesi / içesi Ağının keskinini yiyesi / içesi Ağının yıllanmışını, günden gölgeye iletmeyenini yiyesi / içesi Ağının hasını yiyesi / içesi	Zehirlerin en keskinini yiyerek / içerek öl anlamına gelen beddua, ilençler.	Bir değil, iki değil beş paket. Ağının keskinini, yıllanmışını, günden gölgeye iletmeyenini... OD s.230	5
2	Ağzın dilin kurusun.	Öl, yok ol, bir daha konuşama anlamında beddua, ilenç ifadesi.	Ağzımdan yel alsın, tu, tu, tuu, ağzım dilim kurusun, ölüsü var mı yok mu diye baksaydınız ya... İM-3 s.164	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
3	Allah bunlara kel versin de tırnak vermesin.	Eline fırsat geçince her şeyi yapabilecek kişiler için "Tanrı ona fırsat vermesin" anlamında söylenir. YKS s.36	Yöresindeki köylü kalabalığına korkuyla, öfkeyle, biraz da iğrenmeyle bakıyordu. "Allah bunlara kel versin de tırnak vermesin" diyordu. İM-3 s.34	1
4	Arkasının üstüne gitmek	Öl, yok ol anlamında beddua, ilenç ifadesi.	Arkanın üstüne git de bir daha gelme. AGSS s.30	1
5	Boynu kopası Boynu kopasıca	Öl, yok ol anlamında beddua, ilenç ifadesi.	"Boynu kopasıca" diye bağırdı Hösük. "Boynu kopası..." HNA s.48	2
6	Boyu devrilesi	Beddua, ilenç.	Vay boyu devrilesi, vay ocağı sönesi. İM-2 s.272	5
7	Cehennem ol	Öl, yok ol anlamında beddua, ilenç ifadesi.	Haydin cehennem olun siz de. OD s.135	1
8	Cehennemin zıbarasına gitmek	Cehennemin dibine gitmek.	"Git" dedi. "Cehennemin zıbarasına". İM-1 s.250	1
9	Ciğerleri çürüyüp de ağzından parça parça dökülesi	Beddua, ilenç.	Ciğerleri çürüyüp de ağzından parça parça dökülesi. İM-2 s.272	1
10	Çirkin batasıca	Öl, yok ol anlamında beddua, ilenç ifadesi.	Şeytana göstermediğimiz bir yeriniz mi kalmış çirkin batasıcalar? İM-4 s.252	1
11	Geberesice	Zayıf ve güçsüzlük hakkında aşağılama için söylenir. TDK DS c.3 s.1956	Biz de çok harbe girdik çıktık ama, bu geberesice gibi herkesin hakkıyla oynamadık. İM-2 s.110	4
12	Gün görmeyesi	Hep sıkıntılarla yaşasın anlamında bir beddua.	Onmayası, gün görmeyesi. İM-3 s.599	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
13	Hörtüklerden gidesi Hörtükler alası	Veba, gavur, domuz, mendebur gibi bir sövgü sözcüğü. YKS s.60	Beni duymuyor musunuz hörtüklerden gidesiler, açın kapıyı! İM-3 s.245	19
14	Karkış yağdırmak	Kargış, ilenç, beddua. TDK DS c.4 s.2661	Uzun yıllardan bu yana buralara köy kuran dedelerine karkışlar yağdırırlar. İM-3 s.11	1
15	Katran kazanlarında pişesice	Öl, yok ol anlamında beddua, ilenç ifadesi.	Ya o katran kazanlarında pişesice pasaklı gelin de mi söylemez? YDGB s.43	1
16	Kendi başını yesin	Yaptığın işin zararlarını umarım senden başkası çekmez anlamında kullanılır.	Kendi başını yedi, milletin de başını bu canavarla belaya soktu. İM-2 s.247	1
17	Kıran giresi Kıran gelesi	Öl, yok ol anlamında ilenç. TDK DS c.4 s.2817	Kimi sıtmadan, kimi sıcaktan, kıran girdi aşiretlere... İM-1 s.291	2
18	Kökü geçesice Kökü kesilesice	Soyu tükenesi, soyu soppu kalmayası anlamında bir ilenç ifadesi. TDK DS c.4 s.2954	Çakırdikenine beddua ettiler: Kökü geçesice... İM-1 s.38 Kökü kesilesice söyler mi? KK s.107	2
19	Lafı bol batasıca	Bir daha konuşama, öl, yok ol anlamında bir beddua, ilenç ifadesi.	"Allah senin belanı versin, yalancı" dedi. "Lafı bol batasıca". YDGB s.193	1
20	Mezar yüzü görmeyesi	Ölmeyip de sürünsün anlamında bir beddua.	Mezar yüzü görmeyesi ... İM-3 s.599	1
21	Ocağı bata Ocağı batası	Yok olup gitmek, sonu gelmek.	"Bre ocağınız bata" diye başladı. İM-1 s.307	24
22	Ocağı sönesi	Sonu gelmek, bitmek, tükenmek.	Kamer Ana, Kamer Ana ocağı sönmeyesi Kamer Ana, Ferhat Hocayla birlikte geldik. İM-2 s.116 Bir de köylüler, gözü kör olası, ocağı sönesi, ahmak, eşşek köylüler. İM-2 s.253	8

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
23	Ocağın yana	Evin, barkın yok olsun anlamında bir beddua, ilenç.	"Bre ocağın yana Tahsin" dedi. İM-3 s.441	2
24	Olmaz olası	Yaşamamış olsaydın anlamında bir beddua.	Olmaz olası! Yıktı viran etti köyümüzü. İM-3 s.598	2
25	Onmayası	Rahata kavuşmamak, mutlu olmamak. TDK DS c.5 s.3286	Onmayası inşallah! İM-1 s.92	18
26	Ölmeyip de sürünesi	Beddua, ilenç.	Vay ölmeyip de sürünesi. İM-2 s.272	1
27	Ömrü kesilmek	Ölsün, gebersin anlamında kullanılır.	Ömrü kesilesi koca, köylü azıcık görse güzel yüzünü onun ne olurdu? İM-2 s.176	2
28	Soyu tükenesi	Nesli tükenmesini, soyunun devamının gelmemesini anlatır beddua, ilenç	Onu gene kancıkladı mı soyu tükenesi Topal Ali? İM-3 s.247	1
29	Yağlı kurşunlardan gidesi	Silah, tüfek kurşununa maruz kalarak öl, yok ol anlamında bir beddua, ilenç ifadesi.	O gözü kör olası, yağlı kurşunlardan gidesi, tuh tuh ağzımdan yel alsın ... İM-4 s.330	1
30	Yılın sıtmalar tutası	Beddua, ilenç	Yılın yılın sıtmalar tutası. İM-2 s.272	2
31	Yanıp yakılası Hanesi harap kalası	Evin yok olsun, yıkılsın, viraneye dönsün anlamında bir beddua, ilenç.	Memet kardaşım, bak o kadar dolandık, bir iş bulamadık şu yanıp yakılası, hanesi harap kalası Çukurova'da ...HNA s.44	2
32	Yerin dibine batası Yerlere geçesi	Olmaz olsun anlamında bir beddua.	Yerin dibine batsın böyle bir gelenek, görenek! İM-3 s.118	6
33	Yıkılıp viran kalası	Evin yok olsun, yıkılsın, viraneye dönsün anlamında bir beddua, ilenç.	Aşık Ali kızgın "Yıkılıp viran kalası" dedi. HNA s.25	2
34	Yılancıklar çıkarası Yılancıklar çıkarıp yılın yılın yatası	Kemik veremi olup uzun süre acı çekmek.	Yılancıklar çıkarsın da yılın yılın yatsın. İM-1 s.92	4

Tablo 15’te verilen mahalli söyleyiş biçimli alkış ifadeleri incelendiğinde toplam sayılarının 13, Tablo 16’da verilen kargış ifadeleri incelendiğinde toplam sayılarının 34 olduğu görülmektedir. Mahalli söyleyiş biçimli alkış ve kargış ifadelerinden Yaşar Kemal’in romanlarında bu ifadelerin sıklıkla yer aldığı söylenebilir.

Tablo 15’te sunulan alkış ifadelerine Boratav (1983) tarafından yapılan sınıflama açısından bakıldığında; birinci kategoride bulunan alkış örneklerinin sayısının sınırlı olduğu (teh desin, uğurilen vb.) görülmektedir. İkinci kategori olan ve Barotov’un ifade ettiği şekliyle “anlatımdaki özenilmişlik, imge düşünce ve çağrışım buluşlarındaki başarı, küçücük sanat eserleri” olarak görülen alkış ifadelerine ise sıklıkla yer verildiği söylenebilir. Bu kategoride değerlendirilenlerden bazıları;

- Allah bu dünyada da öbür dünyada da seni yeşil etsin,
- Allah sözünü geçkil, kılıcını keskin eylesin,
- Çavdar sapının ışığı,
- Düşmanının ömrü bu kadar olsun,
- Tırnağına taş değmesin,
- Vardığın yerden düşürmesin şeklinde sıralanabilir.

Tablo 16’da sunulan kargış ifadelerine Boratav (1983) tarafından yapılan sınıflama açısından bakıldığında; iki kategoride değerlendirilebilecek çok sayıda örnek ifade yer aldığı görülmektedir. Birinci kategorideki kargış ifadelerine; boynu kopası, boyu devrilesi, cehennem ol, kökü geçesice, ocağı sönesi, soyu tükenesi, yıkılıp viran kalası şeklinde örnekler verilebilir.

İkinci kategoride yer alan kargış ifadeleri;

- Ağının yıllanmışını, günden gölgeye iletmeyenini yiyesi,
- Ciğerleri çürüyüp de ağzından parça parça dökülesi,
- Yılandıklar çıkarıp yılın yılın yatası,
- Allah bunlara kel versin de tırnak vermesin şeklinde örnekler verilebilir.

Sonuç olarak Yaşar Kemal’in romanlarında çeşitli sınıflamalarda düşünülebilecek çok sayıda mahalli söyleyiş biçimli alkış ve kargış ifadelerine yer verdiği, kendi folklorik birikiminin de etkisiyle bireylerin duygu ve düşüncelerinin aktarılmasını, uzun bir süreçte halk tarafından oluşturulan değer yargılarının korunmasına, pekiştirilmesine ve yeniden üretilmesine katkı sağladığı söylenebilir.

4.15. Fiil Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler

İş, oluş veya hareketi şahıs ve zamana bağlayarak ifade eden kelimelere fiil denir (Bozkaplan, 2015: 94). Gramer konuları ne türlü bir sınıflamadan geçirilirse geçirilsin, bunların hepsinde de fiilin yer aldığı görülür. Demek ki fiil, dilin vazgeçilmez bir temel birimidir (Korkmaz, 2009: 527).

Fiiller, ad soylu kelimelerden çeşitli yönlerle ayrılırlar. Biçim bilgisel açıdan ad soylu kelimelerden en önemli farkları, cümle içinde kullanılabilme için bir çekim eki almak zorunda olmaları ve aldıkları çekim eklerinin isimlere gelenlerden ayrı oluşudur. Sadece emir kipinin tekil ikinci şahsı fiil köküyle aynıdır (Demir ve Yılmaz, 2012: 226).

Fiiller yapıları, çatıları, içerikleri ve anlamları bakımından çeşitli sınıflara ayrılabilir. Bu sınıflama (Korkmaz, 2009; Bozkaplan, 2015);

- Yapıları bakımından; (1) basit, (2) birleşik ve (3) türemiş,
- Çatıları bakımından (1) nesnelerinin durumuna, (2) öznesinin durumuna,
- İçerikleri bakımından (1) oluş, (2) kılış ve kılınış, (3) durum ve tasvir,
- Anlamları bakımından (1) esas (2) yardımcı fiiller şeklinde yapılabilir.

Yaşar Kemal'in romanlarında yapılan taramada söyleyişi mahalli biçimde olduğu değerlendirilen fiiller anlamları, örnek kullanımları ve romanlardaki toplam kullanım sayıları ile birlikte Tablo 17'de verilmiştir.

Tablo 17
Yaşar Kemal'in Romanlarında Geçen Fiil Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
1	Angılamak	Anımsamak, hatırlamak. YKS s.37	Eski günleri düşünüyor. En güzel anları angılıyor. OD s.48	5
2	Ansımak	Göreceği gelmek, özlemek, anımsamak. TDK DS c.1 s.279	Sonra ansıdı. Kurtboğa da var ama bu son model. DÇC s.326	17
3	Apak olmak Apak kesilmek	Beyaz, ışıklık olmak. TDK DS c.1 s.282	Yüzü, gözü, saçları apak toza belenmişti. İM-1 s.36	187
4	Aralaşmak	Kavga eden iki kişiyi araya girerek ayırmak. TDK DS c.1 s.296	"Aralaşın şöyle" diye buyurdu. İM-4 s.149	1
5	Aşmak	Hayvanlar için çiftleşmek. TDK DS c.1 s.361	Yalıda, kısrağın arkasını yara dayamıştı, o şeyini de çıkarmış, erkek atlar gibi... Aşıyordu kısrağa. YK s.222	2
6	Atlanmak	Ata binmek.	Adamları atlandılar. Yönleri Anavarza ovasındaydı. İM-3 s.343	2
7	Aymak Ayıp kesmek	Ayılmak, kendine gelmek. TDK DS c.1 s.426	Bugün uğruna kan döktüğün, uzun yüzlerce yıllık ağıtlarını tekdüze durmadan çığlıkçasına uzattığın, ayıp kesmediğin, bu toprak parçası yurdundur. DÇC s.174	1
8	Balkımak	Parlamak, parıldamak, göz alıcı güzel olmak. TDK DS c.1 s.508	Gökteki kayan, kıvılcımlanan iri yıldız, yağız atın çıplak sağrısında balkıdı. İM-2 s.50	131

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
9	Bel vermek	Tahtanın orta kısmının ağırlıktan dolayı aşağı doğru eğilmesi. TDK DS c.1 s.624	Yobazoğlu Hasan Narlıkışla köyünün en ucunda terk edilmiş, çitleri bel verip, çatısındaki sazları dökülmüş delik deşik bir huğa sığınmıştı. İM-2 s.95	1
10	Belenmek	Bulaşmak, bulanmak, toz toprak içinde yuvarlanmak. TDK DS c.1 s.613	Geldiler, toprakta belenmekte olan kadını kollarından tuttular, kaldırdılar. İM-1 s.36 Giyitleri kanlı çamura belenmiştir. İM-2 s.240	8
11	Beri gelmek	Yakınına, yanına gelmek.	Beri gel hele. Kulağını bana ver. İM-1 s.347	1
12	Berkitmek	Berkiştirmek, sağlamlaştırmak, sıkılamak, pekiştirmek. YKS s.34	Dursun Emmi, "sen bilmez misin onu? Ona bir şey olur mu?" diye berkitti. İM-1 s.34	2
13	Beter kızmak	Çok kızmak. TDK DS c.1 s.645	Buna daha beter kızıyor. İM-1 s.41	1
14	Bezemek Bezenmek	Bulanmak, şifalı olduğuna inanılan çamur, toprak veya suyu ele yüze sürmek. TDK DS c.1 s.651	Öteki dallar da büyüklü, küçüklü yüzlerde yuvayla bezeliydi. İM-2 s.289	1
15	Bezilemek Bezelemek	Beze: Yufka açmadan önce hamurun ayrıldığı toparlakların her biri, pazı.TDK DS c.1 s.649 Bezilemek: Hamuru beze denilen küçük parçala ayırmak. TDK DS c.1 s.650	Tandırın yöresinde kadınlar hamur beziliyorlardı. DÇC s.20	2
16	Birikişmek	Toplanmak, birlenmek.	Oraya buraya birikişmeye başladılar. İM-1 s.331	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
17	Bunulamak	Aşırı üzüntü ile bağırmak, ağıt yakarak inlemek.	Analar ağlıyor, bacılar, kardeşler, gelinler bunuluyor. KSİ s.38	1
18	Buy(dur)mak Buy(dur)up öl(dür)mek	Donmak, üşümek. TDK DS c.1 s.808	Görmüyor musunuz, bu hayını ağacın tepesinde buydurup öldürüyormuş. İM-3 s.432	15
19	Buzulamak	Doğurmak (inek, geyik vb. için). TDK DS c.1 s.676	Avratlar diyor ki, Salman seni öldürecekmiş ki anan yavrusu elinden alınmış geyik gibi buzulasın. YK s.315	1
20	Cebelleşmek	Kavga etmek, sataşmak, çatmak. TDK DS c.2 s.872	Memed büyük bir cebelleşme içinde. İM-1 s.286	15
21	Ceç etmek	İri samandan buğday ayırmak. TDK DS c.2 s.1105	Ceç, harmanın ortasında olduğu gibi kaldı. İM-1 s.52 Bir buğday çeçine, bir anasına bakıyordu. İM-1 s.53	5
22	Cırtmak	Tırmalamak, tırnaklarıyla çizmek, (çalı için) çizmek. YKS s.43	Emekler, toprağı cırtar gördüm onu. OD s.348	3
23	Cıvılamak	Kurşunun geçmesi.	Arada sırada bu cıvılayan bir kurşun sesi uzaklardan geliyordu. İM-4 s.637	7
24	Çatlamak	Sıçmak, dışkılamak. YKS s.30	Rahat çatlayamazsan dünya başına zindan olur, hem de yıkılır. İM-2 s.60 Yalnız geceleri çıkıyordu dışarı, o da çok sıkışınca çatlamağa çıkıyordu. YDGB s.42	30

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
25	Çavmak	Doğruca giderken tam hedefe ulaşacağı sırada biraz sapmak. YKS s.44	At onu yere çaldıktan sonra çavmış, uzağa, pınarın yanına kadar kendini yenemeyerek gitmiş... İM-3 s.418	40
26	Çemre(n)mek	Kolu veya paçalarını sıvamak, eteğini toplamak. TDK DS c.2 s.1132	Çarıklarını çıkarmadan, şalvarını çemremeden suya girdi, bir süre kamışlığın içinde yürüdü. İM-2 s.135	38
27	Çenilemek	Köpek can acısından havlamak, haykırmak. TDK DS c.2 s.1138	Köpek de geldi yanına çenileyerek sokuldu. KK s.395	1
28	Çığıldamak	Akarsuların akarken taşlara, kayalara çarparak ses çıkarması, çağıldamak.	Dalları yapraklarıyla göğü cırmalıyormuş ağaç, bir yandan yanarak, bir yandan bağırıp kanayarak, kanı su gibi cığıldaşıyormuş. YK s.326	1
29	Çığırışmak	Yüksek sesle bağırarak. TDK DS c.2 s.1163	Memed içerden kapıyı kilitlemiş, içeri kimse giremiyor, içerde kadınlar çocuklar çığırışıyor. İM-1 s.264	9
30	Çımgışmak	Uyuşmak, ürpermek. TDK DS c.2 s.1178	Her bir yanı ateşe kesmişti. Bedeninde çımgışmalar oluyordu. İM-1 s.86	1
31	Çırmalamak	Tırmalamak. TDK DS c.2 s.934	Hamza hemen ölmedi, toprağı pençeleriyle çırmalamaya, yırtmaya başladı. İM-2 s.455	6
32	Çift koşmak Çifte koşmak Çift sürmek	Çift sürmek, sabanla ya da pullukla toprağı alt üst ederek, işleyerek tohum ekmeye hazır duruma getirmek.	Ben çift sürerken de çakırdikenliği ateşe verip öyle çift koşarlardı, ne olurdu yani? İM-1 s.327	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
33	Çifte gitmek	Çift sürmeye gitmek.	Gün doğmadan iki saat önce, her gün çifte gittiği vakitte sıçrayarak uyandı. İM-1 s.21	2
34	Çokuşmak	Toplanmak, birikmek, üşüşmek, kalabalık etmek. TDK DS c.2 s.1261	Gözlerine sinekler çokuşuyordu. İM-1 s.51 Çiçeklere arılar çokuşuyordu. İM-1 s.46	37
35	Çövdürmek Çöğdürmek	Fıskırtarak, kavis çizerek işemek. TDK DS c.2 s.1277	Bir adım ötesindeki uzun taşın yanına gelmiş uzun uzun çövdürmüştü. İM-3 s. 583	16
36	Dalamak	İnsanın teninin kabarması, bir şeyin üzerine atılarak yaralamak, yırtmak. TDK DS c.2 s.1337	Çakırdikenini beni yer, dalar... İM-1 s.20	6
37	Debelenmek	Tepinmek, çırpınmak, kımıldamak, hareket etmek. TDK DS c.2 s.1392	Atlardan birisi düştü. Uzun debelendi karanlıkta... İM-2 s.138	4
38	Deşmek	Delmek, yarmak, yara açmak. TDK DS c.2 s.1438	Haksızlığın karnını deşer, yere serer Hocam. İM-2 s.115	1
39	Dikelmek	Uzun süre olduğu yerde ayakta kalmak.	Kışnedikten sonra gene öyle dimdik göleğin kıyısına dikeldi kaldı. İM-2 s.134	5
40	Dinginlemek	Dinlenmek, soluklanmak.	Aman ağa, dur dinginle azıcık. İM-3 s.142	8
41	Direklemek	Hızlı giden atın bir durum karşısında birden durması.	Hızla giden at bir sel yatağını geçerken ürküp olduğu yerde direklendi. İM-3 s.19	2

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
42	Direlmek	Dirilmek, canlanmak, kuvvetlenmek. TDK DS c.2 s.1513	Yusufun içini birden bir sevinç aldı, bir an hastalığını unutup direldi. HNA s.49	1
43	Dizlemek	Diz boyu yapmak. TDK DS c.2 s.1532	Çıktım Kozan dağına, karı dizleyi dizleyi. İM-1 s.290	36
44	Dolamak	Sarmak, sarılmak. TDK DS c.2 s.1542	Belinde kara bir kuşak dolalıydı. İM-2 s.209	1
45	Domrumak	Kuşların tüylerinin ıslanmayla birlikte dikleşerek aldıkları durumu ifade eder.	Tüyleri domrumuş kuşlar balçık turuncusu, yapışkanlığı, ağırlığı, oldular. YY s.669	1
46	Döğnümek	Kımıldanmak, debelenmek. TDK DS c.2 s.1571	Sonradan düşündüm ki adamı öldürdüğüm yerde bir hafta döğnümişüm. YY s.694	1
47	Dönenmek	Olduğu yerde dönmek. TDK DS c.2 s.1584	Onlar durdukça, dönendikçe orada, anlamsız bağırarak istiyordu boyuna... YY s.622	1
48	Dür(ül)mek Dürüp bükmek	Katlamak, katlayıp kaldırmak, sarmak, kıvrırmak. TDK DS c.2 s.1634	En sonunda dürülü bir büyük yorgan çıkardı koltuğunun altında. İM-1 s.277	14
49	Dürtmek	Sivri uçlu bir şeyle hafifçe itmek, değmek, dokunmak, gagalamak. TDK DS c.2 s.1635	Dürterek Süleyman'ı uyandırdı. İM-1 s.27	1
50	Eğleşmek	Oyalanmak, yerleşmek, kalmak. TDK DS c.3 s.1680	Onun yanında üç aydan fazla eğlenme. İM-1 s.121	1
51	Ekelemek	Tane ya da toz halindeki bir şeyi serpmek. TDK DS c.3 s.1693	Kan sızan yerlere toprak ekelemeye başladı. İM-1 s.13	2

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
52	Emiştirmek	Koyun, keçi, sığır yavrularını annelerinin yanında bırakıp emdirmek. TDK DS c.3 s.1738	Dana ineğin memelerinin arasına başını sokmuş emiştiriyordu. İM-1 s.61	1
53	Emlemek	Yaraya merhem sürmek, iyileştirmek. TDK DS c.3 s.1739	Hele sen çabuk iyileş hele. Havva Ananın da emler kurşun yarasını... KS s.327	7
54	Eprimek	Yıpranmak, aşınmak. TDK DS c.3 s.1763	Anacık sultan sandıktan bir ipekli yeşil kadife kese, kesenin kimi yerleri eprimiş, havı dökülmüştü. İM-3 s.296	4
55	Feldirdemek	Titremek. YKS s.49	Gittikçe bütün bedeni uyuşuyor, atın böğürlerini sıkın bacakları feldirdiyordu. İM-3 s.19	25
56	Fırlanmak	Dolanmak. YKS s.54	Kuş olsan da her gün dünyayı yedi kere fırlansan da ölümün önünden kaçamazsın dedim. YY s.180	1
57	Gevmek Gevelemek	Ağzında katı bir şey çiğnemek, geviş getirmek. TDK DS c.3 s.2013	Memed dudaklarını geviyordu. İM-1 s.133	5
58	Gırtlama yapmak	Çayı, şekeri eritmeyip ağızda tutarak içme şekli, kıtlama. TDK DS c.3 s.2062	Kız dolduruyor, onlar birer parça şekeri dişleriyle kırıyor gırtlama yapıyorlardı. İM-3 s.431	1
59	Göceklemek	Ekin ve bostanın göcek haline gelmesi, göcek olmak. YKS s.56	Sülemiş tepesi sırtları yerde göceklenmiş, pençe pençe toprağa yapışmış mersinlerle doluydu. İM-1 s.333	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
60	Göge ağmak Göge sünmek Yukarı ağmak	Göge uzanmak, yükselmek. TDK DS c.5 s.3718	Şahinin kayası sarp, yüce, dümdüz, göge ağmış yosunlu bir kayaydı. İM-1 s.363	18
61	Gögermek	Bitkiler için büyümek, yeşermek, yeşillenmek. TDK DS c.3 s.2129	Bu yıl bozkır göğermeyecek. YDGB s.70	2
62	Göğnümek Göynümek Gögünmek Gövünmek Göyünmek	Ateş, ısı etkisiyle kumaş vb.şeyler için renk değiştirmek, yanar gibi olmak, hafifçe yanarak renk değiştirmek. YKS s.56	Sararmış, kurumuş otlar, koygun kayalıklarda, ovada göğnümiş daha keskin kokuyordu. YY s.688	15
63	Göllenmek	Akarsu çukurlarda birikmek, gölcük olmak. TDK DS c.3 s.2145	Çeker çekmez de kan fişkırdı. Alacakaranlıkta yere göllendi. DÇC s.66	2
64	Gönen(dir)mek	Mutlu ve rahat bir hayat yaşamak, yaşatmak, sevindirmek, gün göstermek, mutluluk ve geçim genişliği vermek. TDK DS c.3 s.2154	Beni başımdan da büyük gönendirdin, sağ olasin. İM-3 s.530	20
65	Gülbenk çekmek	Düğünde silah patlatarak yapılan eğlence. TDK DS c.3 s.2217	Onlarla birlikte gülbenk çektik. İM-4 s.482	1
66	Haklamak	Bozguna uğratmak, yenmek, öldürmek. TDK DS c.3 s.2255	İnsan olanın başına her şey gelir. Haklamışsın herifi. İM-1 s.151	3

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
67	Harlamak	(1) Ateşi kuvvetlendirmek. (2) Koşup yorulmaktan ya da yakıcı sıcaktan dolayı, sık sık soluk alıp vermek. YKS s.58	Dolgun, ıslak, ürperen, tat fişkırان بدنlerini harlı ocağın ışığı kırmızıya, kırmızı bakıra döndürüyordu. YDGB s.76 Doludizgin harlayarak, burun deliklerini açılarak koşan at onu alıp köyün başına götürüyor. YK s.426	7
68	Havakmak	Yara cerahatlanmek, şişmek, azmak. TDK DS c.3 s.2308	Yaran hafif ya, havakmış. İM-1 s.179	3
69	Haydamak	Çifte koşulan hayvanı sürmek, dehlemek. TDK DS c.3 s.2316	Öküzleri de haydadı. KS s.154	3
70	Heykirmek	Hayvan, özellikle yırtıcı hayvanlar için kükremek, bağırarak, haykırmak. YKS s.59	Dağda heykiren, dişleri bir karış dışarda kaplandan başka, adamı çont eden ulu ziyaret cevizi var. OD s.111	4
71	Hır çıkarmak Hır koparmak	Yok yere kavga, gürültü çıkarmak, başlatmak.	Candarmalarla aramızda çoktan bir hır çıkardı. İM-1 s.266	5
72	Hırsızlamak	Hırsızlık yapmak, çalmak	"Ben de hırsızlarım sizinle" dedi. KS s.198	19
73	Hopur etmek	Çalı ve ağaçları keserek tarla açmak veya devirip geçmek. YKS s.59	...tarlalarımın üstüne oturdular, benim etek etek para döküp ormanları hopur edip çıkardığım tarlalarımın... İM-3 s.346	23

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
74	İğranmak İrganmak	Bir o yana, bir bu yana sallanmak. TDK DS c.4 s.2458	...Emine Salmanı kucığında bir bebek gibi ığranarak bunun tadına vardı. YK s.414 Uzun, tozaklamış mor kamışlar esen ince yelde ırganıyorlar, bulutsuz gökte kuşlar, buradan Akdeniz üstüne küme küme uçuşuyorlardı. İM-3 s.622	42
75	İramak İralanmak	Uzaklaşmak, uzamak, ara açılmak. TDK DS c.4 s.2482	Bir anda gözden yitti, ıradı gitti. ÖO s.247	10
76	İrilmek	Uzaklaşmak. YKS s.61	Tazı Tahsin gözden ırılıp yitip gidince o da kendini kavuktan dışarıya atıp yönünü yalçın kayalıklı dağın yamacına çevirdi, yolu bırakıp. İM-3 s.415	2
77	İşmak İşilamak	Neşelenmek, şenlenmek, aydınlanmak. TDK DS c.4 s.2497	İnce Memed'in yüzü ışıladı. İM-1 s.21	11
78	İydirmek	Yağmak (yağmur). YKS s.62	Sarı, şimşek gibi bir yağmur durmadan ıydırıyordu. DÇC s.117	1
79	İlenmek	Beddua etmek. TDK DS c.4 s.2521	Çok konuştu, çok ilendi, çok köpürdü, en sonunda öz konuya geldi. İM-3 s.266	7
80	İnildemek	İnlemek.	Etleri çürümüş. İnildemeye başlamış. YK s.376	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
81	İpilemek İpil ipil etmek İpileşmek İpildemek	Az ışıkla yanmak, parlamak. TDK DS c.4 s.2546	Otlar ipil ipil ediyor. İM-1 s.44	346
82	İrkileşmek	Birilmek, birikişmek, toplanmak.	Köylüler de durdular. İrkiliştirler. ÖO s.34	1
83	Kalaklamak	Coşku ve istekle karışık ivme duymak. YKS s.61	Bir an önce köye varmak için kalaklıyordu. İM-1 s.236	3
84	Kanırmak	Bir araçla ya da zorlayarak bir şeyi yerinden ayırmak, kırmak, bükmek. TDK DS c.4 s.2625	Bunun için Padişah onları yenip yakalayınca eşeğe ters bindiriyor, mafsalları kanıra kanıra, gözlerini oya oya, derilerini yüze yüze bütün şehre tellal çağırarak doluşturıyor. İM-4 s.284	4
85	Kartamak	İhtiyarlamak, çok yaşlanmak. TDK DS c.4 s.2671	O çok yaşlanmış, çok kartamış. İM-4 s.465	1
86	Kavlamak	Derisi soyulmak, soyunmak TDK DS c.4 s.2691	Bir de bakmışsın ki yılan o anda kavlamış, derisini upuzun bambaşka bir çalı dibine bırakmıştır. İM-2 s.67	3
87	Keleplenmek	Bir yumak gibi tostoparlak olmak, kıvrılıp çöreklenmek. YKS s.67	Ana kökten, böylesi saplardan, yüzlercesi toprağın üstünde örülerek, keleplenerek, yuvarlak bir öbek oluştururlar. İM-3 s.13	8
88	Kepmek	Yapı, toprak duvarın yıkılması, kaymak, düşmek. TDK DS c.4 s.2751	Belki de birden bire üstüne yanan bir duvar kepmiştir. İM-1 s.288	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
89	Kesmek	Bir şeyin çokluğunun, çevrenin onlarla dolu olduğunu anlatır. Genellikle önünde bir adla (...+a, +e, +ya kesmek) kullanılır.	Şubat sonları aşağıdan, çölden gelen cerenlerle öylesine dolarmış ki Çukurova yer gök cerene kesermiş. DÇC s.27	2
90	Kılavla(n)mak	Keskinleştirmek, bilemek. TDK DS c.4 s.2797	Atının heybesinden usturayı aldı, iyice kılavlandı, kulağına yanaştı, kulağını ince bir ip gibi uzun uzun kesti. DÇC s.40	13
91	Kıvılaşmak Kıvıl kıvıl etmek	Durmadan harıl harıl çalışma, işleme, kalabalık, üst üste kaynaşma. TDK DS c.4 s.2851	Tellal aynaya dalmış gitmiş, üstünde arıların kıvılaştığı yüzünü seyreyliyordu. YY s.159	17
92	Kıyık kıyık kıymak	İnce ince doğramak.	Kıyık kıyık kıyar beni. İM-1 s.24	1
93	Kızınmak	Ateş vb. ile ısınmak. YKS s.68	Ateş yakıp kızınsa, çok vakit alacak. OD s.104	2
94	Kırpiştirmek Kırpiştirmek	Göz kırmak. TDK DS c.4 s.2875 Gözünü çabucak kapayıp açmak, sık sık kapayıp açmak. YKS s.68	Gözlerini kırpiştire kırpiştire açtı. İM-1s.88 Gözlerini uykudan uyanırcasına kırpiştirdi. İM-1 s.332	25
95	Kocamak Kocalmak	İhtiyarlamak. TDK DS c.4 s.2893	Değirmenden ses kesildiğinden bu yana belki on beş yaş kocalmıştı. İM-2 s.28 Kocadım. Sen döşeği indir yavru. İM-2 s.29 Koca Osman: "Kocadı" dedi hemen. İM-2 s.29	3
96	Konuklamak	Konuk olmak, yemeğe çağırarak. TDK DS c.4 s.2919	Onu balıkla, rakıyla, Karadeniz yemekleriyle konukladı. DK s.358	3

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
97	Konurlanmak	Kimseyi beğenmeyen gururlu kimse olmak, kibirlenmek, kendini beğenmek, gururlanmak. TDK DS c.4 s.2920	Iraz, fidan gibi bir oğlan büyütmekten, hayırsız amcalarından tarlasını koparıp almaktan dolayı konurluydu. İM-1 s.209	26
98	Köklemek	Tarla açmak, bitkilerin köklerini söküp ekime hazır hale getirmek. YKS s.66	Şu karaçalılığı köklemek gerek. İM-2 s.111	1
99	Köserelemek Kösrelemek	Taşa sürerek kesici şeyleri bilemek. YKS s.69	Haydar Usta da yere oturdu, baltasını bir iyice kösereleyip keskinleştirdi. TH s.435	2
100	Kösgelmek Köskelmek	Dirseklerinin dayayarak uzanmak, yaslanmak. YKS s.69	Sonra yastığa kösgelip, olanı biteni yağız atla arasındaki dövüşü, kartalları, Sefer'e uzun uzadıya anlattı. İM-2 s.174 "Sen azıcık kösgel yornuğunu çıkar" dedi. ÖO s.334	6
101	Kubarmak	Gururlanmak, böbürlenmek. TDK DS c.4 s.2988	Koca Osman'ın böyle kubara kubara dolaşmasının sebebini anlıyorlardı. İM-1 s.360	7
102	Kulunlamak Kunnamak	Hayvanlar için doğurmak. TDK DS c.4 s.3003	Diyelim ki bu kısarak zamanla altı tay kulunluyordu, bu altı tayın üçü köylünün, üçü de ağanın oluyordu. İM-3 s.336 Var ama kısarakların kunnadıkları tayları en az iki yıl bakmak gerekir. ÇDÇA s.99	6
103	Kürelemek	Kar, çamur, toprak vb. şeyleri kürekle sıyırarak atmak. TDK DS c.4 s.3049	Çuvalı çukurun dibine indirdi, üstüne toprağı küredi, ayaklarıyla bastırdı, sonra da elleriyle düzeltti. DK s.185	1
104	Küşümlenmek Küşüm çekmek	Kaygılanmak, üzülmek. TDK DS c.4 s.3053	Sen hiç küşüm çekme, şimdi dışarı çıkar o. İM-1 s.277	31

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
105	Liyme liyme etmek	Parça parça, sökülük dökük olmak.	Kurşun çıktığı yeri liyme liyme etmiş. İM-1 s.163	5
106	Menevişle(n)mek	Üzerine yansıyan ışıkla birlikte parlamak, ışıldamak.	Çocuk gözlerini kirpiştirdi, çabucak bir köpeğine bir güneşten menevişlenen Yüzbaşının tabancasına, bir uçları titreyen Yüzbaşının bıyıklarına baktı. İM-3 s.86	137
107	Mitille(n)mek	Eskimek, tiftik tiftik olmak (kumaş, yatak). YKS s.72	Kavlanmış, eskiyip mitillenmiş deri bir önlük takıyordu, önlüğü de güzeldi bugün. AGSS s.13	1
108	Mutlanmak	Mutlu olmak.	Kulaksızı düşündükçe mutlanıyordu. İM-2 s.421	3
109	Nennilenmek	Bir ezgi gibi yayılmak, ninni gibi duyulmak. YKS s.72	Ak bulutlar değip geçer, Alidağı nennilenir. İM-1s.402 Ova bir sevinç mestliğinde yumuşak, ılık, nennilenir. İM-4 s.10	4
110	Nodullamak	Hayvanı üvendire ile dürtmek. TDK DS c.4 s.3255	Uzakta ötede Halil İbrahim öküzlerini koşmuş onlara bağıyor, nodullayarak çift sürüyordu. AGSS s.142	1
111	Ölçermek	Sönmekte olan ateşi külünü alarak, yeni odunlar atarak canlandırmak. YKS s.74	Sofrayı ortadan kaldırdılar, ateşi ölçerdiler, yaktılar. İM-1 s.437 Ocağı ölçerdi, daha odun attı. İM-2 s.24	7

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
112	Örklemek	Örk, hayvanları bağlamaya yarayan kalın ip ya da zincirdir. Örklemek ise hayvanları otlaması için uzunca bir iple çayıra bağlamaktır. TDK DS c.5 s.3349	Eşegi az ilerde ki çalıya örklemişler, bol çimende o da iştahla yayılıyorlardı. İM-3 s.256	14
113	Öykünmek	Birinin yaptıklarını, söylediklerini yineleyerek alay etmek. TDK DS c.5 s.3329	Topal "Adama öykünme Cabbar" diye çıkıştı. İM-1 s.353	17
114	Özemek	Yoğurt, pekmez gibi şeyleri sulandırmak, cıvılamak. TDK DS c.5 s.3373	Hemen koştu, büyücek bir kalaylı tasta birkaç dakikada özediği bal şerbetini ona uzattı. KK s.287	1
115	Pavkırmak Pavlamak	Çakal, tilki vb. için uzun ve sinirlendirici bir sesle ağlar gibi bağırma sesi. YKS s. 76	Tanyeri ışıırken bir çakalın az ötesinde pavkırmayla hemen ayağa sıçradı. İM-3 s.147 Tan yerinin çakalları pavlıyordu. OD s.91	13
116	Pirelenmek	Kuşkulanmak. TDK DS c.5 s.3460	"Haydi haydi" diye gürledi Ağa, bir şeylerden pirelenmiş olacak ki... YK s.263	2
117	Pişirip kotarmak	Bir işi bitirmek, başarmak. TDK DS c.4 s.2937	Arif Saim Beyin bütün pis işlerini pişirip kotaran oydu. İM-2 s.218	4
118	Portmak	Kaymak, fırlamak, sıyrılıp kaçmak. YKS s.78	Ben de ellerinde şafağa karşı porttum kaçtım. OD s.238	1
119	Pusarmak	Bulutlanmak, kapanmak, puslanmak, pus çökmek (hava için). YKS s.78	Bozarmış, göğünmüş, sıcaktan tüten ovanın ardı pusarıyor, pusun arkasındaki tepeler, hüyükler, ağaçlar zar zor seçiliyorlardı. HNA s.59	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
120	Pusmak Pısmak	Saklanmak, korkudan sinmek, büzülme, ses çıkarmamak. TDK DS c.5 s.3493	Ne pustunuz öyle? Ne umudumuzu kırdınız? İM-2 s.297 Üstümüzdeki zulüm arttıkça arttı. Biz de pıstıkça pıstık. İM-2 s.74	5
121	Sadır olmak	Çıkmak, meydana gelmek.	Ancak Türk köylüsünden sadır olur böyle zulümler. İM-2 s.243	2
122	Sağalmak	Hastalık ya da yara iyileşmek. TDK DS c.5 s.3514	Ben Anacık Sultanı alığ gelince, kırp der yaraların sağalır. İM-3 s.275	7
123	Sağılmak Sağılıvermek	Akmak, kaymak, aşağıya doğru hızla inmek. TDK DS c.5 s.3515	Ata dokununca adam cansız gibi atın tırnağının dibine sağılıverdi. DÇC s.10	44
124	Sekilenmek	Bir parça oturmak. TDK DS c.5 s.3572	Sağ ayağındaki biçimli bilezik gibi takılmış sekili otlardan gözükmüyordu. İM-2 s.134	20
125	Sekitmek	Bir şey üstünden atlamak, geçirmek. TDK DS c.5 s.3573	Sekitmezdi, boşuna kurşun yaktı. İM-1 s.177	3
126	Sendelemek	Düşecek gibi olmak, sallanmak. TDK DS c.5 s.3582	Sonra birden sıçradı, yanındaki tüfeğini kaptı, sendeledi, bu sırada Süleyman onu yakaladı. İM-2 s.205	1
127	Sığazlamak	El içi ile bir şeyi düzler gibi yapmak, okşamak, sevmek. TDK DS c.5 s.3624	Hayri Efendinin yüzü soldu, sakalını kaşdı, çekiştirdi, sığazladı, ayağa kalktı. KSİ s.108	1
128	Sıvanmak	Yapışmak. TDK DS c.5 s.3624	Atların kulaklarına, gözlerine kapkara mucuklar sıvanmıştı. İM-2 s.113	3

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
129	Sıvışmak	Kaçmak. TDK DS c.6 s.3625	Geceyi bekleyip, sonra sıvışmaktan başka çare yoktu. İM-2 s.107	2
130	Sızılaşmak	Sızlamak. TDK DS c.5 s.3630	Aç kurtlar gibi sızılaştılar. İM-2 s.154	1
131	Sigaya çekmek	Sorguya çekmek, sorgulamak, hizaya getirmek.	İhtiyarı kapının önünde yakalayıp sigaya çektiler. İM-1 s.390	1
132	Siğmek	Hayvan işemek, sidiklemek. TDK DS c.5 s.3654	Tek ayaklarını kaldırıp bütün ağaçların köküne siğen köpekler bu ağacın yanına bile yaklaşmıyorlardı. KK s.334	1
133	Sineklenmek	Hayvanların kuyruklarını ya da başlarını sallayarak üzerlerine konan sinekleri uzaklaştırması.	Yalnız ölülerin beygirleri kuyruklarını durmadan sallayarak sinekleniyorlardı. İM-3 s.159	1
134	Sokurdamak	Söylenmek, homurdanmak, gönülsüz iş görmek. TDK DS c.5 s.3660	Hem sıkıyor, hem de kendi kendine öfkeyle sokurdanıyordu. İM-4 s.151	1
135	Somurmak	Emmek. TDK DS c.5 s.3667	Ya onu da yarasalar kuşatır, kuşatırlar da kanını somururlarsa... KS s.249	1
136	Sümürmek	Hepsini birden bitirmek, silip süpürmek, sömürmek. TDK DS c.5. s.3681	Memed çorbayı bir anda sümürdü. İM-1 s.28	6
137	Sünmek Sündürmek	Bir şeyi çekerek uzatmak, esnetmek. TDK DS c.5 s.3716	Bak, bak var da bak, içerde dolapta bebecikler gibi uyuyor, dudağını sündüre sündüre... İM-2 s.31	14
138	Şakımak	Çok konuşmak, bağırmak. TDK DS c.5 s.3738	"Buldum" diye şakıdı Murtaza Ağa. İM-3 s.191	5

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
139	Şakırdamak	Yağmur hızlı, sesli yağmak. TDK DS c.5 s.3738	Ağacın on altı yerinden sarı sular şakırdadı bir an, hemencecik de kesildi. DÇC s.9	1
140	Şaşkınlamak	Şaşmak, şaşakalmak.	Şaşkınladı, hemencecik de küreklere asıldı. TH s.13	1
141	Şavkımak Şavklanmak	Işık, aydınlık vermek. TDK DS c.5 s.3755	Su, güneşte şavkıyor. İM-1 s.72	90
142	Şavullamak	Göz gezdirmek. TDK DS c.5 s.3756	Duymamışsa bile hangi ısığın hangi dudaktan çıktığını şavullayabilirdi. İM-3 s.149	13
143	Şırlamak	Parlamak, ışıldamak. TDK DS c.5 s.3775	Ormanın üstündeki ışık şırlıyor, dünyanın öteki ucu gözüküyor. İM-3 s.556	5
144	Şorlamak	Fıskırmak, hızla akmak (kan, su gibi). TDK DS c.5 s.3793	Karanlığın üstüne sası sası kokan bir kan şorluyor, Ali Safa'dan, Kel Hamza'dan şorlayan kan hiç durmuyor. İM-3 s.18	5
145	Talamak	Her yere yayılmak, ortalığı bürümek, kaplamak. YKS s.85	Yakalayamamışlar ya Toros dağlarını da kum gibi insan talamış. İM-4 s.180	1
146	Tapıklamak	Birini beğenerek arkasını okşamak. TDK DS c.5 s.3826	Sonra Memed'in arkasını tapıkladı. İM-1 s.235	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
147	Tavsamak Tavsımak	Sönmeye başlamak. TDK DS c.5 s.3849	Atın, bu dünyayı sarmış hikâyeleri kadınlar arasında bile tavsamışken, Memedler imdada yetişti. İM-4 s.293 ...ne kadar korkmak isteseler de olmuyor, yılcılık oyunu gittikçe tavsiyordu. TH s.373	6
148	Tınmamak	Aldırış etmemek, önemsememek, ilgilenmemek. TDK DS c.5 s.3918	Sen kanına mı susadın? Tınmıyor bile... T s.71	1
149	Tingirdetmek	Titremek. YKS s.87	Hacı sakalını tingirdetip gözlerini belertmiş... AGSS s.177	1
150	Tirkenmek	Ardı ardına dizilmek, tek sıra denilebilecek bir biçimde birbiri arkasında yer alıp hareket etmek, yürümek ya da uçmak. YKS s.87	Suyun içinden birbirleri arkasına tirkenmiş kıvrak, ürkek balıkları görünce sevindi. İM-3 s.33	7
151	Tozukmak Tozakmak	Kavak, meşe ve benzeri ağaçlardan pamukçuklar uçuşmak. YKS s.88	Keven dikenlerine gün vurmuş, bir pempe ışık bulutu yamaçlarda savruluyor, tozukuyordu. İM-3 s.257	1
152	Tökezimek	Ayağı engele takılıp sendelemek, düşer gibi olmak. TDK DS c.5 s.3980	Yusuf'un başı önüne düşmüş, aralarında yürürken ayakları birbirine dolaşıyor, sık sık da tökeziyordu. HNA s.40	3

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
153	Tömtöm halde olmak Tömtömüleşmek	Yaşlanıp beli bükülmek, çok yaşlanmak. YKS s.88	Durmuş Ali o tömtöm haliyle bir bacağını ta başının üstüne kadar kaldırıp, tek ayağı ile bir acayip oyun oynayacaktır, âlem gülecektir. İM-1 s. 309 Ama Kara İbrahim eski Kara İbrahim değil, tömtömüleşmiş, bunamış. İM-1 s.398	3
154	Tutalgası tutmak	Sara hastalığı tutmak. TDK DS c.5 s.4000	Tutalgası tuttu, öyle getirip durur işte. Osuruğu cinli... İM-2 s.33	1
155	Tuzlamak	Anadolu'da çok yaygın görülen bir gelenek olup, bebeğin tuzlanmasından amaç, pişik olmaması ve yetişkin olduğunda terinin kokmamasıdır.	Iraz vardı, çocuğu sildi tuzladı. İM-1 s.419	1
156	Tütmek	İyi ya da kötü kokmak. TDK DS c.5 s.4017	Çorba sıcak, tatlı tatlı ocağın kıyısında tüttü. İM-1 s.21	2
157	Tüymek	Görünmeden gitmek, kaçmak. TDK DS c.5 s.4019	Çocuk geceleyin benim hançeri almış da tüymüş. HNA s.92	1
158	Uğratmak	Kovmak. TDK DS c.6 s.4029	Bir tek Kalaycı eşkıya bunların yarısını köyden uğrattı. İM-2 s.303	2
159	Uğunmak	Bir teker, bir pervanenin dönerken görükmez hale gelir gibi olması, süzülme. YKS s.89	"Ne oldu sana?" diye soruyor, uğunan adamdan bir karşılık alamıyordu. İM-2 s.117	54
160	Ulmak	Eskiyip parçalanmak, çürümek, ezilmek. YKS s.89	İnşallah yılcıklar çıkarır da eti meti ular da dökülür. ÖO s.105	3

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
161	Üfürmek	Üflemek. TDK DS c.6 s.4060	Durmuş Ali üfüre üfüre ocaktaki ateşi parlattı. İM-1 s.321	2
162	Üzengilemek	Ayak altı çukuru, ata dürtmek ve koşmasını sağlamak. YKS s.91	Adem atı kırbaçlamaya, üzengilemeye başladı. İM-2 s.136	3
163	Vanıldamak	Uğultulu ses çıkarmak. TDK DS c.6 s.4092	Yalnız geceleri, düşlerini dışardan vıdıldayarak gelen sivrisinek bulutları bozuyordu. YY s.711	1
164	Vazgelmek	Vazgeçmek.	Bu yıl bizden vazgel Adil, diyemezsiniz. YDGB s.162	5
165	Venildemek Venilemek	Köpek yavrusu için havlamak, daha çok canı yandığı için havlamak, havlamadan çok ağlamaya benzer ses çıkararak havlamak. YKS s.92	Köpek derinden bir venilded, kıvrandı, kendi yöresinde dönmeye başladı. İM-3 s.87	3
166	Vıcırdamak	Vıcırtı, kuşların çıkardığı sestir. Vıcırdamak ise kuşların hep birlikte ötmesi, ötüşmesi, vıcır vıcır ötmesidir. YKS s.92	Ağaçta serçeler vıcırdıyorlardı, tam pencerenin ağzında. DÇC s.474	11
167	Yalbırdamak	Parıldamak, yıldırdamaki yıldır yıldır etmek. YKS s.93	...at simsiyah bir yalbırdadı, onun üstüne doğru şahlandı, Tazı Tahsin atın karnının altında kaldı ... İM-3 s.417	28
168	Yamrılmak	Yamrı yumru olmak, eğrilip böğrölüp çarpıklaşmak.	Bir tuhaf dengede, ama nereye gittiğini bilmeden yamrılarak, kendi yöresinde dönerek, çaresizlikte dolanarak karpuz kabuğunun altına girdi çıkmadı yarım karınca. YY s.486	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
169	Yassılmak	Eğilmek. TDK DS c.6 s.4197	Hemite dağından sonra tepeler yassılır. İM-2 s.10	1
170	Yekinmek	Yatış ya da oturuş durumundan ayağa kalkmak. YKS s.95	Gün kuşluk oldu, yekin gayri. İM-1 s.366	38
171	Yeldirmek	Koşturmak. TDK DS c.6 s.4233	Mustafayla Memet, öteki çocuklar yeldirip duruyorlar, çift kırlangıçları aramadık yer bırakmıyorlar... KS s.594	1
172	Yellemek	Yele tutmak, körüklemek, havalandırmak. TDK DS c.6 s.4238	Kebap kokusu içimi bayılttı, "yelle" dedi öteki kebabçıya. İM-1 s.370	2
173	Yığılışmak Yığılaşmak	Birçok şey bir yerde üst üste yığılmak, birikmek, toplanmak	Kadınlar, erkekler, yaşlılar, çocuklar, köyde kim varsa Döne'nin evinin önüne yığılıştılar. İM-1 s.46	4
174	Yıldırıdamak Yaldırıdamak Yıldır yıldır yanmak	Parıldamak, ışıldamak, pırıl pırıl etmek, ısıtılar saçmak. YKS s.95	Bu iri kapkara, besili, tüyleri yıldırdayan bir eşekti. İM-3 s.149	32
175	Yozukmak	Bitki ve hayvanların zamanla soysuzlaşması, bozulması, yabanıllaşması.	Yozukmuş kurt, av, çoban köpekleri, bitkin tazılar, yozukmuş süs köpekleri... DK s.172	2
176	Yumak	Yıkamak. TDK DS c.6 s.4316	Çabuk bir ibrik getir. Doldur da bir iyice yüzünü yusun Adem. İM-2 s.174	192
177	Yumulmak	Büzülmek. TDK DS c.6 s.4319	Korkularından bazıları bir iki göbek atıp, sonra kalabalığa kaçıp yumuluyordu. İM-1 s.337	5

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
178	Yurt tutmak	Bir yere yerleşip kalmak. TDK DS c.6 s.4323	Bir göçmen köyü de Bozkuyunun alt yanındaki boş Ermeni köyünü yurt tutmuş, oraya yerleşmişti. DÇC s.118	3
179	Yüksünmek	Kıskanmak, başvurup istemek, dilemek. TDK DS c.6 s.4331	Belki de Ali iki kişiye yüksünürdü. İM-4 s.238	1
180	Yülümek	(1) Tüyleri, saçları kesmek. (2) Balta, bıçak gibi gereçlerin ağzını açtırmak, bileğilemek. TDK DS c.6 s.4332	Bu başını yülümezsek senin şu kurtların ölmez, seni yer tüketirler. YK s.95	5

Tablo 17’de Yaşar Kemal’in romanlarında geçen mahalli söyleyiş olan fiiller incelendiğinde toplam sayılarının 180 olduğu görülmektedir. Bu fiillerin sayıları bakımından çeşitliliği ve romanlardaki toplam kullanım sayılarına bakıldığında Yaşar Kemal’in romanlarında mahalli söyleyiş biçimli fiillere sıklıkla yer verdiği sonucuna ulaşılabilir.

Toplam kullanım sayısına bakılarak romanlarda en sık kullanılan fiillerin sırasıyla ipilemek (346), yumak (192), apak olmak (187), menevişlemek (136), balkımak (131), şavkımak (90), uğunmak (54), sağılmak (44), ıgranmak (42), çavmak (40), çemremek (38), yekinmek (37), çokuşmak (37), dizlemek (36), küşüm çekmek (31), çatlamak (30), yalbırdamak (32), konurlamak (26), feldirdemek (25), kirpiştirmek (24), hopur etmek (23), sekilemek (20), gönenmek (20), hırsızlamak (19), göğşe ağmak (18), ansımak (17) kıvılaşmak (17), öykünmek (17), çövdürmek (16), buymak (15), cebelleşmek (15), göğünmek (15), dürmek (14), örlemek (14), sünmek (14), kılavlamak (13), şavullamak (13), pavkırmak (13), ışılamak (11), vıcırdamak (11), ıramak (10) şeklindedir.

Romanlarda yer alan mahalli söyleyiş biçimli fiillere sınıflama açısından bakıldığında her sınıflamaya uygun fiil türü bulunduğu görülmektedir.

Yapıları bakımından; aşmak, çavmak, deşmek, dürtmek, gevme, kesmek, basit fiillere; hopur etmek, sağılıvermek, vazgelmek, apak olmak, çeç etmek birleşik fiillere; göllenmek, haklamak, harlamak, gönendirmek, göğermek, hursızlamak, kalaklamak, bezelemek türemiş fiillere örnek verilebilir.

Çatıları bakımından; nesnelerinin durumuna göre angılamak, ansımak, berkitmek, bezelemek geçişli fiillere, balkımak, belenmek, bunulamak, çokuşmak geçişsiz fiillere; öznesinin durumuna göre zıngırdamak, yalbırdamak etken fiillere, şavklanmak, ıralanmak edilgen fiillere, yüksünmek, yumulmak, uğunmak dönüşlü fiillere, yığılışmak, birikişmek işteş fiillere, yeldirmek, uğratmak ettirgen fiillere örnektir.

İçerikleri bakımından; balkımak, menevişlemek, bunulmak fırlanmak, belenmek oluş fiillerine; angılamak, ansımak, berkitmek, çemremek kılış ve kılınış fiillerine; direlme, göğnümek, gönenmek durum ve tasvir fiillerine örnektir.

Anlamlarına göre; çavmak, belenmek, aşmak, ırılmak esas fiillere; etmek, yapmak, olmak, tutmak yardımcı fiillere örnek olabilir.

Sonuç olarak Yaşar Kemal'in romanlarında geçen mahalli söyleyiş biçimli fiillerin sayılarının çokluğu, türlerinin çeşitliliği ve kullanım sıklıklarına bakarak eserlerinde mahalli söyleyiş biçimli fiillerin zenginliğinden söz edilebilir.

4.16. Deyim Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler

Deyimler, bir gramer şekli veya çekici bir anlatım kılığı taşıyan ve -genel kural niteliğinde olmamak üzere- çoğunun öz anlamından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözlerdir (Aksoy, 1988:148). Deyimlerde hem şekil hem kavram özellikleri bulunmaktadır. Aksoy (1988: 140-142) bu özellikler ayrı başlıklar altında şöyle açıklamıştır:

Şekil Özellikleri:

- Deyimler kalıplaşmış sözlerdir. Bir deyim kelimeleri değiştirilip yerlerine-aynı anlamda da olsa- başka kelime konulamaz ve deyim söz dizimi bozulamaz.
- Kısa ve özlüdür.
- Deyimler şekil bakımından üç bölüğe ayrılabilirler. Bunlar (1) ekli kelime kılığında, (2) kelime topluluğu şeklinde, (3) cümle halinde deyimler vardır.

Kavram Özellikleri:

- Deyimler, bir kavramı belirtmek için bulunmuş özel bir anlatım kalıbıdır; düstur niteliğinde bir söz kalıbı değildir. Deyimi atasözünden ayıran en önemli vasıf budur.
- Deyimlerin amacı bir kavramı özel bir kalıp içerisinde veya çekici, hoş bir anlatımla belirtmektir. Atasözlerinin amacı ise yol göstermek, ders ve öğüt vermek, ibret almamız için gerçekleri bildirmektir.
- Deyimlerin çoğu öz anlamlarından ayrı bir anlam belirtir.

Yaşar Kemal'in romanlarında yapılan taramada mahalli söyleyiş biçimiyle verildiği değerlendirilen deyim niteliğindeki ifadeler anlamları, örnek kullanımları ve romanlardaki toplam kullanım sayıları ile Tablo 18'de verilmiştir.

Tablo 18
Yaşar Kemal'in Romanlarında Geçen Deyim Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
1	Ad vurmak	Ad vermek, ad takmak.	Anasını öldüren Ali vururlar adımı da. OD s.168	1
2	Adam yitiği öküz yitiğine benzemez ki	Kaybolan insanı bulmanın başka şeylere göre daha zor olduğunu anlatmak için kullanılır.	Adam yitiği öküz yitiğine benzemez ki... Nasıl bulmalı, nerede? İM-2 s.376	1
3	Ağzı ayrık kalmak	Umulmayan, beklenmeyen ya da oluş yolu anlaşılmayan bir olgu karşısında düşünce karışıklığı geçirmek, beğenme ile karışık şaşama duygusu geçirmek. YKS s.36	Olan biteni bir bilsen ağzın ayrık kalır. HNA s.17	1
4	Aklına tıp etmek İçine tıp etmek Yüreğine tıp etmek	Birdenbire aklına gelmek, birdenbire anlamak, kavramak. YKS s.97	Kadını böyle ağlar, başında kara yazma görünce, Abdi Ağa'nın da yüreğine tıp etti. İM-1 s.103	7
5	Aklını çıvdırmak	Kafayı yemek, sapıtmak, delirmek, kaçırmak. YKS s.46	Kocalık aklını çıvdırmış. Adam kocayınca ağzı hiç durmaz. OD s.48	6
6	Aklını kenger sakızıyla çiğnemek	Akılsızca, şaşkınca, delice işler yapmak anlamlarına gelir. Bir kişinin anlamsız, mesnetsiz işler yapması ve akla uymayan işlere tevessül etmesi durumlarında kullanılan bir deyimdir.	Böyle bir arkadaşım olmasa, ben aklımı kenger sakızıyla çiğnemedim ki bu işlere girişeyim. YK s.362	1
7	Aladağdan (daha) serin olmak	Çok sakin, soğukkanlı. YKS s.36	Kasımsa Aladağdan serindi, dingindi. İM-3 s.623	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
8	Alık alık (yüzüne) bakmak	Zayıf, halsiz, renksiz, soluk biçimde bakmak. TDK DS c.1 s.217	Kime, hangi köylüye sorduysa, önce alık alık yüzüne bakıyordu. İM-1 s.334	1
9	Alıp yatırmak	Birden bire, hızla koşup yitip gitmek, kaçıp gitmek. YKS s.36	Süleyman Beyi görür görmez arkalarını dönüp alıp yatırırlar. DÇC s.92	3
10	Allah yaratmış dememek	Acımamak, acımadan vurmak, dövmek.	Halil Çavuş kırbağıyla vurmaya başladı kavgacılarına, başları, sırtları, bacakları, bunları Allah yaratmış demiyor indiriyordu. YK s.221	1
11	Allak şallak olmak	Çok şaşırarak. YKS s.37	Poyraz Musa allak şallak olmuştu. FSKAB s.36	1
12	Aman bilmek	"Çok yalvarırım, çok rica ederim" anlamında söylenir. YKS s.37	Amanın oğullarım, amanı biliniz mi? Osmanlıyla iyi geçinin, aşirete zulmetmeyin. DÇC s.93	1
13	Anası dini ağlamak	Çok eziyet çekmek, sıkıntıya katlanmak, bitkin duruma düşmek.	Tam üç yıl, üç koca yıl anam dinim ağladı Çukurova'da. İM-1 s.197	1
14	Anası ölmez, karı yarıya	İşletilecek mallar üzerinden yapılan bir ticaret yöntemidir. Mal sahibi malını işletecek kişiye teslim eder, mülkiyetini verir. İşletilecek mal var olduğu sürece elde edilen kar yarı yarıya paylaşılır.	Kısarak senindir. Onun için anası ölmez karı yarıyadır. YK s.140	2
15	Ateşsiz ocaktan köz almaya gitmek	Bir isteği, beklentiyi karşılama ihtimali olmayan bir yerden, kimseden ummak.	Bu ne ahlak eşkıyaymış ki, ateşsiz ocaktan köz almaya gider. YDGB s.220	1
16	Attığın taşın dediğin kuşu vurması / vurmaması	Amacına ulaşmak / ulaşamamak, istediği olmak / olmamak YKS s.32	"Attığın taş dediğin kuşu vurmuyor" diye hayıflanıyordu. İM-2 s.108	3

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
17	Attığını sekitmemek	Attığını vurmayı, keskin nişancılığı anlatır.	Kurnaz, feleğin çemberinden geçmiş, attığını sekitmez, ömrü, çocukluğundan bu yana dağlarda eşkıyalıkta geçmiş bir kişiydi. KS s.274	1
18	Avcı kediye farenin deliğinin ağzına bağlamak	Bakılması, saklanması, korunması için teslim edilen şeyin tam da kendisine en çok zarar verecek olana teslim edilmesini anlatır. "Kuzuyu kurda emanet etmekle benzer anlamdadır.	"Bakıyorum ki, avcı kediye farenin deliğinin ağzına bağlamışsın." İM-4 s.201	1
19	Ay ıslığı	İki elin işaret parmakları ya da bir elin işaret parmağıyla serçe parmağını birleştirip ağza götürerek çıkarılan ince ve keskin ıslık. YKS s.37	Ondan bir haber alırsan gel Akçasaza uzun ay ıslığı çal. DÇC s.247	2
20	Ayak yordamıyla bulmak	Ayağı kılavuz, yardımcı olarak kullanarak bulmak. TDK DS c.6 s.4298	Memed de bir anda yamacı tırmandı, ormana karıştı gitti, bildiği çok gizli bir keçi yolunu ayak yordamıyla buldu. İM-2 s.141	4
21	Badıl badıl yürümek	Çarpık, eğri, yalpalayarak yürüyüş, ördek yürüyüşü. TDK DS c.1 s.465	Ördekler gibi de badıl badıl yürüyordu karnı doyunca, bacaklarını iki yana açarak, ağırlığını taşımayarak. AGSS s.373	1
22	Baldırı bacak	Açık saçık, çıplak, çırılçıplak. TDK DS c.1 s.502	Bak Süleyman sana ne oluyor, sen baldırı bacağın birisin. DÇC s.149	1
23	Başı kayısı olmak	Kendi derdiyle uğraşmak, kendi başının kaygısına düşmek. YKS s.33	Oğlan zaten başı kayısı olmuş. Bir de senin derdin. İM-1 s.414	3
24	Belertmek	Gözleri akı meydana çıkacak şekilde açmak. TDK DS c.1 s.614	"Gene mi?" diye çıkıştı. Gözlerini belertti. İM-1 s.405	9

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
25	Beli bıkını kırılmak	Her yanı ağrımak. YKS s.39	O kadar çubuğu ta dağlardan sırtımda nasıl taşıdım... Belim bıkınım kırıldı. ÖO s.108	4
26	Belinden düşmek	Erkekler için kendinden olmak, soyundan gelmek.	Sanki Koca Halil kartalının oğlu değil de, sanki onun belinden düşmüş değil de Lapacının belinden düşmüş. YDGB s.46	1
27	Beygir götündeki sinek olmak	Bir olayda, durumda, yerde, konuda önem derecesine göre son kişi, en önemsiz aşama olmak.	Beygir götündeki sinek sen değil misin? DÇC s.149	1
28	Bin iyiyi bir kötüye kul etmek	Yönetim kademesindekileri ya da emrinde çalışanları olan servet sahiplerini eleştirmek, dünyanın adaletsizliğini ve içinde bulunulan durumdan memnuniyetsizliği anlatmak için kullanılır.	Şu dünyanın yaşaması müşkül hal ilen. Bin iyiyi bir kötüye kul eden. DÇC s.11	1
29	Bir bokluk yapmak	Kötülük, bozuculuk yapmak, zarar vermek. TDK DS c.1 s.732	Bir bokluk yapmasan Memed'im seni vurmazdı. İM-2 s.194	1
30	Bir çuval inciri bok etmek / berbat etmek	İyi giden işi bozmak.	Bir çuval inciri bok edersin, Koca Osman, kocamış Osman. İM-2 s.78	2
31	Bir günlük yoldaki arının kanadındaki damarı görmek	Görme duyusunun güçlülüğünü anlatmada kullanılan abartılı bir söylem.	Benim gözlerin bir günlük yoldaki arının kanadındaki damarı görür... DÇC s.239	1
32	Bir iplik çeksen kırk yama dökülür.	İyice yoksullaşmışlığı anlatmak için kullanılır. YKS s.40	Köyün insanların üstü başı yırtık, ayakları yalındı, şimdiye kadar, büyük kıtlıklarda bile hiç birisinin kılığı böyle hırpani, böyle bir iplik çeksen kırk yama dökülür olmamıştı. YDGB s.93	2

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
33	Bir kurşun atımı	Bir kurşunun gidebileceği uzaklık mesafesidir, yakınlık belirtir.	Bir süre kesik başı beklediler, atlı onlara bir kurşun atımı yaklaşınca yukarıya, Angıt kayasına doğru aldılar yatırdılar. KS s.14	2
34	Bir tapınmada içmek	Tek seferde, bir dikişte.	Yalamayı bitirince de kadehine yapışıp gözlerini kapatıp rakısını bir tapınmada mest olarak içiyordu. İM-3 s.42	4
35	Bir topak olmak Bir topak kalmak	Ayaklarını karnına çekerek kollarını ve başını da onlara kavuşturup anne karnında yatar gibi bir durum almak. YKS s.40	Hem de sümüğünü çeke çeke... Bir topak bir avuç insan... İM-2 s.31 ... hoop diye ambarın içine atladı, yatağa girdi, yorganı başına çekti, bir topak oldu. YDGB s.50	11
36	Bir verip abat etmek, bir vurup berbat etmek	Davranışları tam olarak kestirilmeyen, ne yapacağı belli olmayan, tam olarak güvenilmeyen kişiler için kullanılan bir sözdür. Anlam açısından bir davranışı ile insanı rahat kavuşturur, başka bir davranışı öncekinden daha kötü duruma düşürür şeklinde ifade edilebilir.	Bu beylerin sağı solu belli olmaz, bir verir abat ederler, bir vurup berbat ederler. YK s.136	1
37	Boyun kırmak	Boyun bükmek, emir dinlemek. TDK DS c.1 s.748	"Evet efendim, gidebiliriz" diyor, başka bir söze varmıyor, sadece düğmelerini ilikliyor, boyun kırıyordu. İM-2 s.160	2
38	Bön bön bakmak	Bir şey anlamaz biçimde, aptal aptal, şaşkın şaşkın bakmak.	Yüzbaşı duymamış gibi onun yüzüne baş gözlerle bön bön bakıyordu. İM-2 s.325	4
39	Burcu bulanmak	Üzülme, duygulanma, ağlamsı olmak. YKS s.41	Ses, dua birbirine kavuşunca, Meryemce'nin burcu bulandı, taşıtı. OD s.216	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
40	Büğülek tutması	Bөгülek: Sığırları rahatsız eden bir çeşit sinek, gübre sineği. Bөгülek tutması: Sığırların bөгülek tarafından rahatsız edilmesi, ısırılması. TDK DS c.1 s.759	Gene bөгülek tutmuş gibi dolanıp duruyor. YY s.550	1
41	Can eksen biter	Toprağın verimliliğini anlatmak için kullanılan abartılı ifadedir. Bahsedilen toprağa canlı insan eksen yeni canlılar olarak çoğalabileceğini anlatır.	Can eksen biter... Bire otuz verir, bire kırk verir. HNA s.39	1
42	Cana can dost	Yakın, samimi, ölümüne dost, arkadaş.	Can cana dost kalmadı. Herkes muhanet oldu. DÇC s.43	1
43	Cana getirmek	Gücünü kazanmak, dirilmek, canlanmak, cana gelmek.	Sağolasın Hristo beni cana getirdin. ÇDÇA s.159	1
44	Car ummak	Destek beklemek, yardım ummak. YKS s.42	İdris Bey uçan kuştan car umuyordu. İM-2 s.438	9
45	Cartayı çekmek	Ölmek.	Biliyorum, bu bostanı bekleyenler ancak üç yıl dayanabilirler, sonra cartayı çekerlermiş. İM-2 s.351	1
46	Ceppeyi bozmak	Anlaşmadan dönmek, vazgeçmek, söze sadık kalmamak.	İki kişimiz bile içimizden ayrılırsa geri kalanımızı ezer. Ceppeyi bozmak yok. OD s.22	2
47	Cıcığı çıkmak	İliklerine değin ıslanmak, sırlıslıklam olmak, çok ıslanmak. YKS s.42	Bak, bak tepeden tırnağa çamura batıp çıkmışsın. Cıcığın çıkmış... İM-3 s.436	9
48	Cip beter olmak	Hep, bütün, çok, daha kötü olmak. TDK DS c.2 s.982	Avratların yaşlılığı da cip beter oluyor. İM-1 s.257	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
49	Çakal öldüye vurmak Çakal uykusuna vurmak	Uyumuş gibi yapmak. Bayılmış, ölmüş gibi yapmak. TDK DS c.2 s.1041	Bu it oğlu itte hiç bir şey yok. Çakal öldüye vuruyor namussuz. YDGB s.264	2
50	Çalımından yanından geçilmemek	Çok kibirli, kurumlu olmak; büyüklük taslamak, gösteriş yapmak.	Çalımından da yanından geçilmez. İM-1 s.331	1
51	Çıftı çarşısı	Türlü şeylerin karmakarışık bulunduğu yer.	Bekleyelim Yüzbaşım, bu çıftı çarşısı kasaba daha ne işler açacak başımıza. İM-3 s.362	1
52	Çıpıldak tere batmak	Tepeden tırnağa, su gibi olmak, ıslanmak. YKS s.45	Biz çıpıldak su içinde, tüm pamuk ırgadı birbirimize sokulmuş, sabaha kadar orada titremiş durmuştuk. OD s.160	2
53	Çıt işitilmemek	Hiç ses etmemek, ses duymamak.	Hele güneş varsa, sıcaksa, ovoidan çıt işitilmez. İM-2 s.13	1
54	Çiçeğe durmak	Çiçek vermek, çiçeklenmek (bitki için). YKS s.46	Deniz ağarmıştı, aşağı indim, bahçedeki erguvan tepeden tırnağa çiçeğe durmuş pambesini alacakaranlığa bir ışık patlaması gibi salıveriyordu. DK s.31	1
55	Çiçek diye başına (alıp) sokmak	Mevcudat razı gelmek, durumun daha kötü ihtimali de olduğunu bilmek.	Bir bu olsa, al da çiçek diye başına sok. Bir bu olsa... İM-1 s.336	3
56	Dallanmak budaklanmak	Parçalanmak, kısımlanmak, ayrılmak, çoğalmak. TDK DS c.2 s.1346	Az bir sürede olan olmuş, birkaç günde Zeynel Çelik çetesi dallanmış budaklanmıştı. DK s.192	1
57	Dama demek	Gücü kalmayarak bir işi daha ileri götüremeyecek duruma gelmek.	Ali bir yokuşu çıkınca dama dedi. OD s.104	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
58	Dek durmak	Uslu, terbiyeli ağırbaşlı olma durumu. TDK DS c.2 s.1406	Dek dur oğlum Ali Safa Efendi, hem de kahraman Tayfun Bey! İM-2 s.373	2
59	Deminde olmak	Rahatına bakmak, dert tasa etmemek anlamına gelir.	Sen deminde ol Memet kardaş. Muhtarı elbette sevgili köylüsünü düşünür. OD s.265	5
60	Denize mi kaçarsın, domuza mı?	İki tarafı da istenmeyen durumlardan oluşan seçenekler arasında seçim yapma zorunluluğunu anlatmak için kullanılır.	Bu yıl kaderi çifteydi... Denize mi kaçarsın, domuza mı? YDGB s.374	1
61	Deri gecesi	Evli çiftler için cinsellik zamanını anlatır.	Perşembe gecesi deri gecesidir. ÖO s.177	1
62	Deriyi tuzlamak	Ölmek. YKS s.48	Yel Veli sen olmasan deriyi tuzladık gittiydi. DÇC s.99	1
63	Deste çekmek	Ekin biçilip desteler haline getirildikten sonra anları sırta ya da kızak vb. gibi bir araçla harman yerine taşımak. YKS s.49	Üstelik Beyler orakçılarla böyle ırgatlar gibi ekin biçmezler, deste çekmezler. YK s.424	2
64	Dişi dişini yemek	Öfkeden kudurmak, pek çok öfkelenmek. YKS s.49	Görünürde kimseler yoktu. Dişi dişini yiyordu. İM-1 s.383	3
65	Domur domur olmak	Kabarmak. TDK DS c.2 s.1553	Atın tüyleri domur domur olmuştu. İM-1 s.350	24
66	Donuna girmek Dondan dona girmek Don değiştirmek	Renk, biçim, kılık gibi görünüş değiştirmek. YKS s.43	Taşbaş donuna girmişsin, hiç de Taşbaş benzemezsin. ÖO s.266 Bir de baktım ejderha don değiştiriyor. Gözümü ayıramıyorum ondan. Az sonra bir bakıyorum, yeşil bir adam çıkıyor ejderhadan. ÖO s.294	61

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
67	Dört dönmek	Birisiyle aşırı ilgilenmek, onun her türlü ihtiyacını karlamak için aşırı isteklilik duymak.	Bir süre babasının başında dört döndüğünü anlıyor. DÇC s.94	2
68	Dur durak bilmemek Dur durak yok	Bir şeyi hiç durmadan yapmak. YKS s.44	Şu yüzbaşıda dur durak yok. İM-1 s.428 Öylesine coşkun bir gürlemeye kaptırmışlardı ki kendilerini, dur durak bilmiyorlardı. YDGB s.39	1
69	Duymamışlığa vurmak	Duymamış gibi yapmak. YKS s.50	Üç kez söyledim, aldırmadı. Duymamışlığa vurdu. İM-2 s.178	1
70	Düdüğe(üne) koyup da öttürmek	Herkese yaymak, herkese duyurmak. TDK DS c.3 s.1617	Elalem seni düdüğe koyar öttürür. İM-2 s.174	1
71	Dünyaya dört mört bakmak	Şaşı gözle bakma hali.	Gözleri de şaşı. Dünyaya dört mört bakan. YK s.335	1
72	Dürtüklemek	Dürtüp durmak. TDK DS c.2 s.1635	Kanlı başı anasının gözünün önünde umursamaz, ayağının ucuyla dürtükleyecekti. DÇC s.182	1
73	Ekmeğine katık etmek	Az az yemek. TDK DS c.4 s.2683	Bir incir ağacı bulup, sapsarı kesilmiş, iri, ballı incirleri ekmeğine katık edecekti. İM-2 s.289	1
74	Ekmek bilmemek	Nankörlük etmek, kıymet bilmemek.	Beni vurduktan sonra o ekmek bilmez, o yediği sofraya bıçak sokan, kaçtı eşkıyalara karıştı. İM-1 s.298	1
75	Ekmek istemez, su istemez.	Hiçbir masrafı yoktur, kendi kendine yeter anlamında kullanılır.	Ne diye satarsın. Senden ekmek istemez, su istemez. OD s.301	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
76	Ekmek / yemek yediği sofraya bıçak sokmak / saplamak	Fayda gördüğü kişiye nankörlük etmek, kıymet bilmemek.	Beni vurduktan sonra o ekmek bilmez, o yediği sofraya bıçak sokan, kaçtı eşkıyalara karıştı. İM-1 s.298	16
77	El elde baş başta	Her şeyin bittiğini, bir işten kurtulmayı anlatır. YKS s.51	El elde, baş başta. Herşey tertemiz. YY s.311	1
78	El vermek, el almak	Yardım etmek. TDK DS c.3 s.1708	Diyor ki, ben ustamdan el aldım. Ben de Yusuf'a el vereceğim. KS s.482	2
79	Eli ayağı çözülmek / kesilmek	Korku, ürkü, coşku gibi nedenlerle kendini cansız, güçsüz duyumsamak. YKS s.52	Aradı, taradı, sordu soruşturdu, Seyran'ı kim görürse eli ayağı çözüyor, güzelliğine hayran kalıyordu. İM-2 s.128	3
80	Elifi görüp mertek sanmak	Cahilliği anlatır. Arapçanın elif harfini ağaçlardan düzgün kesilmiş tomruklara benzetmekten gelir.	Söyle, sen ne zaman okuldan da, okuryazar oldun söyle, sen elifi görsen mertek sanmaz mısın? İM-3 s.354	1
81	Elinden uçan da kaçan da kurtulmamak	Nişancılık, atıcılık da ustalığı anlatan abartılı bir ifadedir.	Üstelik de Muharrem bu elimden uçan da kurtulmaz, kaçan da... DÇC s.81	1
82	Eline ayağına düşmek	Yalvar yakar olmak, çok yalvarmak. YKS s.52	Aman ağam aman eline ayağına düştüm, elaman ağam. İM-3 s.28	1
83	Eşeğin aklına karpuz kabuğu düşürmek	Bir şeyi aklına getirmek, hatırlatmak. YKS s.47	Bu oğlan eşeğin aklına karpuz kabuğu düşürdü. Gün geçirip fırsat verme zamana. İM-1 s.388	4
84	Ettiği hayır ürküttüğü kurbağayı karşılamak / karşılamamak	Yol açtığı zarar, yaptığı iyilikten büyük olmak.	İş uzarsa hiçbir şeye yaramaz. Ettiğimiz hayır ürküttüğümüz kurbağayı karşılamaz. DÇC s.56	1
85	Fellik fellik aramak	Telaşla oradan oraya koşarak aramak.	Şimdi bizi fellik fellik arıyorlardır. İM-1 s.100	2

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
86	Gavline uydurmak	Sözünü dinletmek, kendi söylediğini yaptırmak, kendine benzetmek.	Sonunda köylüyü de gavline uydurdu. OD s.51	1
87	Gelha eylemek	Atmak, saplamak, sıkmak. YKS s.55	Sonunda Hürü Ana eline oralardan uzun bir sügen geçirdi. Ali'nin ona dönük sırtına gelha eyledi. İM-3 s.389	16
88	Gep gep gerinmek Gerp gerp gerinmek	Kendini büyük görmek, büyüklenmek.	İnce Memed öldü diye de gerp gerp gerinene de bakın! İM-3 s.389	3
89	Gerdan kırmak	Atın boynunu yukarı aşağı kaldırıp aşağı bükmek. TDK DS c.3 s.1995	"Birisi olacak" dedi karısı gerdan kırıp, ciddileşerek. İM-2 s.315	1
90	Gert gert dolaşmak	Kendini büyük görmek, büyüklenmek. YKS s.55	Küçük dağları biz yarattık diye gert gert gezinenler... AGSS s.55 İnce Memed gelir de evine, köylüye haber vermez, köyün içinde gert gert, ağzından duman savurarak Kozanoğlu gibi dolaşır. İM-2 s.124	1
91	Git gel akıllı olmak	Davranışlarında tutarlı olmamak. YKS s.51	Git gel akıllı bence ... İM-2 s.109	1
92	Gort gort dolaşmak	"Küçük dağları ben yarattım" dercesine bir tavır içine girmek. YKS s.55	Köyün içinde benim bağrıma basarak gort gort dolaştı beşgün. İM-3 s.403	2
93	Gönüllenenmek	Birine karşı kırgın hale gelmek, birinin beklenilmeyen bir davranışı ya da kendisinden umulan bir şeyi esirgemesi üzerine ona karşı kırgınlık duymak. YKS s.56	Halil, Halil kefensiz gömülüyorum Halil, diye bana gönüllenenmişti. YK s.266	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
94	Göresi gelmek	Göreceği gelmek, özlemek. TDK DS c.3 s.2160	"Köyünü göresi gelmiş" dedi Kamer Ana. İM-2 s.117	1
95	Görmezcelikten gelmek	Göz yummak, aldırış etmemek. TDK DS c.3 s.2162	...fakir, fıkara, bir ekmeğe muhtaç oldu da sen aldırmadan gözmezcelikten geldin. İM-4 s.251	1
96	Göt attırmak	Kaçırmak, korkutmak, büyük üstünlük sağlayarak yenilgiye uğratmak.	Hem de petekli bal, apak her peteği, oğlum İnce Memed yesin de güçlensin de düşmanlarına göt attırsın. İM-4 s.596	1
97	Götünün deliğini bile bilmemek	Hiçbir şeyin farkında olmamak, bilgisizlik, tecrübesizlik, cahillik anlamında kullanılır.	O siyasetçi ne bilirmiş arzuhal yazmayı... O, götünün deliğini bile bilemez. İM-3 s.30	1
98	Götünün üstüne oturtmak	Çaresiz bırakmak, umduğunu bulamadan elinden bir şey gelmez duruma getirmek.	Onu bir götünün üstüne oturtacağım. T s.82	1
99	Göz kaş arası	Kaşla göz arasında, kimseye sezdirmeden ve çok kısa bir zaman içinde, çabucak.	Gözle kaş arası azığı beline bağladı, keçileri önüne kattı. İM-1 s.28	1
100	Gözlerinin karası bile aka kesmek	Çok korkma ya da şaşırma sonrası durumu anlatmak için kullanılır.	Yüzü apak oldu, gözlerinin karası bile aka kesti. İM-2 s.453	1
101	Gözleyi gözleyi gözü dört olmak. Bekleyi bekleyi gözleri dört olmak.	Birini, bir şeyi özlemle beklemek, çok beklemek YKS s.52	Seni beklerim akşamdan beri. Gözleyi gözleyi gözüm dört oldu. Ancak mı geldi sıra? OD s.392 Hani oğlum Ali? Gözleyi gözleyi gözüm dört oldu. İM-1 s.400	5
102	Gözü bozlu olmak	Hep kendini düşünmek, açıkgöz olmak. TDK DS c.3 s.2184	Değirmenci, kırçıl saçlı, sakallı, gözü bozlu birisiydi. İM-1 s.365	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
103	Gözünden istemek	Talep edilene yönelik sorumluluğu almak.	İki gün içinde onu gözümünden isteyin. KK s.75	1
104	Gözünün güheri dökülmek	Gözünün ferî sönmek.	Beli büküldü, gözünün güheri döküldü ha! İM-2 s.40	1
105	Gülünce can evinden gülmek	İnsanın kalbinin altından gülmesi, içtenlikle gülmek. TDK DS c.2 s.855	Gülünce ta can evinden güler ve bir kat daha güzelleşirdi. İM-2 s.119	1
106	Güman olmak	Umut olmak. TDK DS c.3 s.2221	Dertlilere derman, çaresizlere güman olur. İM-3 s.284	1
107	Gün gün götüne gitmek	Durumunun (sağlık, ekonomik) her gün bir önceki günden daha kötü olmasını anlatır.	Sen de gün gün götüne gidiyorsun... YY s.636	2
108	Günün batıya yıkılması	Günün batmaya yaklaşması.	Çarpışma kayalıklar arasında gün batıya yıkılıncaya kadar sürdü. YK s.407	1
109	Gürreden ayağa kalkmak	Kızma ve hiddetle, beklenmedik bir anda aniden ayağa kalkmak.	Metin abi mağaraya gelince herkes her yerden, Korsan Padişahı bile gürreden ayağa kalktı. AGSS s.137	2
110	Gürü güvencesi	Dayanak, destek aldığı, güvendiği kimse.	Uyan diyordu Anacık Sultan, uyan dünya güzeli, uyan fakir fıkaranın ekmeği, umudu, gürü güvencesi... İM-4 s.554	2
111	Hafta yedi gün, her gün	Haftanın her günü, her gün.	Ulu bir ziyaretmiş gibi... Hafta yedi gün, her gün... YK s.309	1
112	Halleşmek	Hallaşmak, anlaşmak, dertleşmek. TDK DS c.3 s.2261	Tekeç dağındaki görünmezler sarayına götürmüşler, orada konuşup halleşmişler. YDGB s.238	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
113	Hangi taş büyükse başını oraya vurabilirsin.	Olacaklar olduktan, pişmanlıktan sonra kendine istediğin gibi kızabilir, dövünebilirsin anlamında bir söz.	Ben inkârı basınca sen de hangi taş büyükse başını oraya vurabilirsiniz. YDGB s.130	1
114	Hapahap kalmak	Birdenbire karşılaşmak, karşı karşıya gelmek. YKS s.68	Kayalığa döndüğünde bir candarma bölüğüyle hapahap kaldı. İM-3 s.466	2
115	Hara kalkmak	At için koşmak. YKS s.58	Köye bir an önce ulaşmak için altındaki atı boyuna üzengiliyor, at hara kalkınca da üstü tka basa yüklü, sert başlı atı durdurmak o kadar kolay olmuyor... İM-4 s.430	5
116	Hayfını yerde koymamak	Utanç duyduğu bir durum için karşılığı olan şeyi yapmak, öcünü almak.	Öldür Mustafam öldür. Hayfını yerde koyma! DÇC s.181	1
117	Hayvan gelip bön gitmek Eşek gelip bön gitmek	Gerekli bilgi, beceri, farkındalık, olgunluğa ulaşamadan dünyadan göçüp gitmek.	O olmasa biz bu dünyaya hayvan gelip bön giderdik. DÇC s.285 Kırmızı yılanları hiç görmeyenler, onlar da bu dünyaya eşek gelir, bön gider, diyor. KS s.123	2
118	Her peliği bir yerde kalmak	Her parçası bir yerde kalmak, parçalanmak, dağılmak. TDK DS c.5 s.3426	Her bir peliğimiz bir yerde kalır, şu gelen köylü bizi didik eder. İM-1 s.281	1
119	Hışım gibi yağmak	Yağmur için yoğun bir biçimde yağmak. YKS s.59	Yağmur hışım gibi durmadan iniyor. OD s.160	55
120	Hışıldım gibi	Çok. TDK DS c.3 s.2375	Başparmak büyüklüğünde, hışıldım gibi, gökyüzünü örterek, patlayıp sıçrayarak sarı kuşlar sağıldı ormana. DÇC s.9	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
121	Hilim hilim olmak	Parçalanmış bir halde, liyme liyme. YKS s.59	Onun da ayağı Memed'in ki gibi yalın üstü başı da hilim hilimdi. İM-4 s.480	15
122	Horoz sesi duymamış olmak	Daha önce kimsenin bilmediği, kimsenin duymadığı, kullanılmamış sözler söylemek.	Önce tatlı, candan konuşuyor, çocuklar gözlüğünü vermeyince de horoz sesi duymamış küfürlerle sövüyordu. AGSS s.33	1
123	Hurdahal olmak Hurdahaş olmak	Çok yorulmak.	Zala'nın oğlu o kadar kurşun yemiş, bedeni öylesine hurdahaş olmuştu ki... İM-2 s.240	3
124	Hüngürdeşmek	Ağlaşmak, birden fazla kişiyle birlikte ağlamak.	Belki birkaç köyün kadını bir araya gelmişler hüngürdeşiyor, ağıtlar söylüyorlardı. İM-3 s.119	3
125	Hüt dağı gibi olmak	Çok şişmek anlamında kullanılan bir söz.	Kan köpürüyor, hüt dağı gibi olmuş Murtaza'nın ölüsünü köpekler sineklerden alıyorlar. İM-4 s.74	2
126	İlgıt ılgıt esmek	Yavaş yavaş, hafif hafif (esen rüzgar, akan su vb. için) TDK DS c.4 s.2470	Kekikler açtı açacaklar, güneşte ağır kokuları ılgıt ılgıt esiyor. YÖ s.7	3
127	İşki düşmek	Aşık olmak, sevdalanmak.	Motora sevda bağlamış diyorlar. İşki düşmüş. HNA s.18	1
128	Iyıp kesmemek	Bir şeyi bir türlü bitirmek bilmemek, uzun zaman yapmak, uzatmak. YKS s.62	Sonra bütün bedeni uğultuya kesti. Cırcırböcekleri durup dinlenmeden, iyıp kesmeden bastırıyordu. İM-4 s.319	3
129	İçi alıp alıp vermek	Kafasında br yığın düşünce olmak, kafasından bir türlü içinden çıkamadığı, bir türlü karar alamadığı düşünceler geçirmek. YKS s.63	Öfkeden deliye dönmüş, dişi dişini yiyor, içi alıp alıp veriyor... İM-3 s.38	5

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
130	İçi ıgıl ıgıl etmek	Korku ve heyecan nedeniyle insanın içinden bir şey akar gibi olmak. TDK DS c.4 s.2457	Mağaranın kapısının önünde durmuş hayranlıkla, sevgiyle içi ıgıl ıgıl ederek ona bakıyor, bir türlü adımını atıp da dışarıya çıkamıyordu. İM-3 s.275	6
131	İçtiği su ayrı gitmemek	Her işini birlikte yapan, birbirinden ayrılmayan kimseler için kullanılır. Çok samimi arkadaşlığı anlatır.	Benim de canı azizim ve de içtiğimiz su ayrı gitmeyen bir güzel dostumdu. İM-3 s.235	2
132	İğ gibi	İnce uzun, zayıf anlamında, çıkıklarda ipliğin sarıldığı demir tel gibi. TDK DS c.4 s.2509	Ben hep doğru sözlü oldum, iğ gibi ... İM-2 s.338	1
133	İmi timi belirsiz olmak İmi timi olmamak İmine timine rastlamamak İmini timini bulamamak	Ne olduğu, nereye gittiği bilinmemek, yitip gitmek. YKS s.59	İnce Memed'den bir daha haber alınamadı. İmi timi belirsiz oldu. İM-1 s.436 Köy başını aldı da gitti. İmi timi yok. Neredeyse ulaşacaklar pamuğa. OD s.190	44
134	İmirin iti gibi titremek	Genellikle soğukta ya da yağmurda kalmış ıslanmış kişilerin üşüdüğünü görenlerin durumu tarif etmek için kullandıkları bir ifadedir.	Sıtmadan ölen Salman. İmirin iti gibi titrer. YK s.345	2
135	İn cin yok İn cin olmamak	Kimse olmamak, ıssızlık.	Kınalı tepenin arkasında in cin yok. İM-1 s.41	2
136	İpi koparıncaya kadar çeksinler.	Birileriyle haksız yere uğraşılıyor ve üzerlerine gidiliyorsa, o kişilere en ağır seviyede haksızlık yapılması diğer seviyelerden daha iyi iyidir. Çünkü kendisine haksızlık yapılanlar ancak son aşamaya gelindiğinde mücadele etmeye, karşı koymaya başlarlar.	Sıkma canını. İpi koparıncaya kadar çeksinler. YDGB s.141	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
137	İpile kuşak	Fakir, yoksul, elinde birşeyi olmayan ancak durumu önemsemeyen, hayatı ciddiye almayan kişiler için kullanılır.	Ve de arkadaşlar bir köyün işi ipile kuşak. OD s.51	2
138	İpipullah sivri külah kalmak	Elde avuçta bir şey kalmadığı, beş parasız kalındığı durumunu anlatmak için kullanılır.	Evlerinde neleri kalmışsa onu da mahkeme, avukat parası olarak vermişler, ipipullah sivri külah kalmışlardı. İM-3 s.222	2
139	İpten kazıktan kurtulmuş	Serseri, hoyrat, her tür lü kötülüğü yapabilecek yaratılıştadır.	Dağda ne kadar ipten kazıktan kurtulmuş varsa başına toplandı. İM-1 s.314	1
140	İşkillenmek	Alınmak, içerlemek, kuşkulanmak. TDK DS c.4 s.2564	Hürü Ana gene kızmış, işkillenmişti. İM-3 s.288	1
141	İt dişi domuz derisi	İkisi de aşağılık kişi, birbirlerine saldırımlar anlamında kullanılır.	Ama o, İnce Memed'e karşı dağa çıkar mıydı, ne olursa olsun onu İnce Memed'in üstüne, it dişi domuz derisi, göndermenin bir yolunu bulmalıydı. İM-4 s.413	1
142	İt lingine	Köpek ve kurt için tırstan daha ağır yürüyüşü anlatır. TDK DS c.4 s.2570	Tırısa, yani it lingine giden Cemşidin arkasına onlar da takıldılar. KS s.606	1
143	İtin götüne sokup (sokup) çıkarmak	Rezil etmek.	Şimdi onun Müslüm için böyle düşündüğünü Hürü Ana duysa itin götüne sokar sokar çıkarırdı. İM-4 s.20	5
144	Kaburgası kaburgasına geçmek	Çok zayıf, aç, çelimsiz insan ev hayvanların durumunu anlatmak için kullanılır.	Kadın bir tek ölümçül, kaburgası kaburgasına geçmiş tayını dövene koşmuş, küçücük harmanın içinde yavaş yavaş dönüyordu. HNA s.21	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
145	Kalaylamak, kalayı basmak	Azarlamak. TDK DS c.4 s.2610	Murtaza Ağaysa içinden alıp alıp veriyor, Arif Saim Bey'i oradakileri baştan aşağı kalaylıyor, öfkesinden patlayacak gibi oluyor. İM-3 s.41	2
146	Kan emek	Büyük güçlüklerle, alın teri dökerek, zorluklarla mücadele ederek oluşturulan ürünler için harcanan emeği ifade eder.	Şu benim emeğim kan emek. HNA s.36	4
147	Kan işe(t)mek	Çok dövülmek / dövmek.	Karakola gidip de kan işemeden çıkan kimse yoktu. YDGB s.368	29
148	Kantere batmak Kanter içinde kalmak	Baştan ayağa ter içinde ve yorgun, perişan bir durumda olmak. YKS s.65	Baltayı ağaçtan çıkartırken güçlük çekiyordu. Kantere batmıştı. DÇC s.22	1
149	Kapı eşiği aşındırmak	Bir işi yaptırmak, gördürmek için bir yere çok gidip gelmek.	Süleyman Sami ortalığa düştü. Günlerdir kapı eşiği aşındırıyordu. DÇC s.147	1
150	Kapılanmak	Başvurmak, sığınmak, ilişmek.	Dervişin evine kapılanmış, Derviş de onu silahşor olarak yetiştirmiş. DÇC, s.206	1
151	Karanlık gecede kara taşın üstündeki kara karıncayı görmek	Görme duyusunun güçlülüğünü anlatmada kullanılan abartılı bir söylem.	Gözleri o kadar keskindi ki onun, karanlık gecede kara taşın üstündeki kara karıncayı görür ve de bir nişan alısta onu vururdu. KK s.8	4
152	Karıncanın kanadı çıkmalı ki uçuşun	İnsanın bazı işleri yapabilmesi için kazanması gereken yeterlilikler, olgunlaşma düzeyleri vardır.	Karıncanın kanadı çıkmalı ki uçuşun. Uçuşun, ondan sonra da bu Kürt oğlu İsmail gibi... YK s.308	1
153	Karıncayla cima edip / kulanıp / işini görüp belini incitmemek	İtinalı davranmak.	O Molla Duran karıncayla cima edip belini incitmeyenlerdendir. İM-3 s.378	3

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
154	Karnı yememek	Kıskanmak, kıskançlık göstermek, çekememek. YKS s.66	Hiç karnı yer mi başkası da görsün? İM-2 s.176	7
155	Kavak boyu	Göz kararı uzunluk ölçüsü ifade etmede kullanılır. Genellikle havadaki bulutları, güneşin doğduktan sonraki yüksekliğini anlatmada yararlanır.	Bulut aklığındaki toz direkleri uzun, iki üç kavak boyu... DÇC s.8	25
156	Kazı koz anlamak	Söylenen şeyi çok yanlış anlamak.	"Bunlar hep kazo koz anlarlar" diyordu kendi kendini. İM-2 s.337	1
157	Kemikleri sinisinde çatır çatır etmek	Bu dünyadan gözü açık gitmek, öldükten sonra kabrinde kemikleri sızlamak, rahat edememek. TDK DS c.5 s.3639	Hem de bir alındım ki, ölene dek, kemiklerim sinimde çatır çatır edene dek, ben de Meyremceysem sana ağzımı açmam. OD s.103	2
158	Kesilse bir damla kan akmamak	Olağanüstü bir üzüntü ve şaşkınlığa uğramak. YKS s.64	Hiç kimseden çıt çıkmıyordu. Tutup hepsini teker teker kessen bir damla kanları akmayacaktı. YDGB s.160	2
159	Kıçında / götünde don varsa	Cesaret edebiliyorsan anlamında bir deyim.	Kıçında donun varsa, onu git de senin o zalim, alçak, kan emici ağana söyle. İM-3 s.585	3
160	Kıkırdamak	Gülmek. YKS s.67	Köylüler gelip, bizi hüyükten kurtarmasalardı, çoluk çocuk hepimiz kıkırdayacaktık. OD s.161	1
161	Kılı keser olmak	Bıçak gibi kesici gereçlerin keskinliğini anlatmak için kullanılan bir ifade.	Bıçak değer değmez kılı keser oldu. ÖO s.7	1
162	Kılıcın ağzı üstünde yürümek	Her an ölüm tehlikesiyle yaşamak.	Can pazarı bu. Bizim canımız Sırat köprüsünde. Biz kılıcın ağzı üstünde yürüyoruz. İM-3 s.192	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
163	Kılıç ağzında yürümek	Tehlikeye ve çeşitli risklere çok yakın olmak.	İdris Bey senin durumun da parlak değil. Kılıç ağzında yürüyorsun. İM-2 s.261	1
164	Kılıç kesmez bir karanlık	Çok karanlık, zifiri karanlık.	Göz gözü görmez, kılıç kesmez bir karanlıktı. KS s.175	1
165	Kılına bile hile gelmemek	Kılına dokunmamak, bir kimseye, zarar verebilecek en ufak davranıştan bile kaçınmak.	Ali Sefa Bey'in bu yüzden kılına bile hile gelmez. İM-1 s.293	1
166	Kımıl kımıl etmek	Canlılık, hareketlilik, tazelik ifade eder. TDK DS c.4 s.2804	Salih balıkları teker teker avucuna topladı, balıkların hepsi iki avuç kadardı, ellerinde daha kımıl kımıl ediyorlardı. AGSS s.34	2
167	Kırdığını bitştirmeye çalışmak	Yaptığı hatayı düzeltmeye çalışmak.	Kırdığımı bitştirmeye çalışıyorum ben. İM-1 s.379	1
168	Kırışmak	Genellikle sürüngen hayvanlar için çiftleşmek. TDK DS c.4 s.2828	Hayvanat yılın bir ayında kırıştır. OD s.74	1
169	Kızağan olmak	Cinsel istekte bulunmak.	Karayılanlar, öyle kızar, öyle kızağan olurlarmış ki seviye seviye kıpkırmızı kök gibi olurlar, yönlerine ocaktaki demir gibi kıvılcım saçarlarmış. KS s.83	1
170	Kimsiz kimsesiz kalmak	Kimsesi olmamak, sahipsiz kalmak.	Dört karanlık duvar arasında kimsiz kimsesiz, dostsuz yapayalnız öyle kalakalmıştı. İM-2 s.141	1
171	Kirden kerme bağlamak	Çok kirlenmekten dolayı deride kalınlaşmış bir tabaka oluşması. TDK DS c.4 s.2741	Mintanı kirden kerme bağlamıştı. DÇC s.163	2

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
172	Kırp diye kesilmek	Birdenbire sona ermek.	Yamaçtan aşağı inerken ağlaması kırp diye kesildi. İM-1 s.15	21
173	Konuşuğu olmak / olmamak	Konuşma, sohbet etme, dostluk ahabplık etmek/etmemek TDK DS c.4, s.2920	Benim seninle hiçbir konuşuğum alamaz. İM-2 s.329	1
174	Korkubasana düşmek	Bir şeyden ya da birinden aşırı korkma sonucu gerçeklik algısını kaybetmek, olmayan şeyleri varmış gibi görmek.	Yok be canım, yok bire Yel Veli, sen korkubasana düşmüşsün. DÇC s.243	1
175	Kostaklanmak	Çalım satmak, gösteriş yapmak. TDK DS c.4 s.2933	İstanbulda dikilmiş lacivertlerini çekti, kırmızı boyunbağını boynuna geçirdi, rugan ayakkabılarını giydi, kostaklanarak çarşıya indi. İM-4 s.312	4
176	Koza çekmek	Pamuk bitkisinin kozasından pamuğu temizleyip ayıklamak.	Pamuk ırgatları alaçıklarının önüne oturmuşlar, koza çekiyorlardı. YÖ s.26	1
177	Köpeksiremek	Köpeğe benzemek.	Safa Kahya ona kaş altından bakıyor, "köpeksiremiş" diyordu içinden. İM-2 s.375	2
178	Kös dinlemek	Yeterince ciddiye almamak, kulak ardı etmek, önemsememek.	Ankara bu eşkıya işini ciddiye almıyor, kös dinliyordu. İM-3 s.226	2
179	Közlerin kül bağlaması	Eskiden var olan çoğu şey değişti, unutuldu, hiç bir şey eskisi gibi değil.	Artık sanki her şey unutulmuş, közler kül bağlamıştı. DK s.108	1
180	Kul olana söylememek / yapmamak	Hiç kimseye söylememek / yapmamak.	Allah şahidimdir ki siz bu kadar sıkışkın olmasanız, Allah şahidim olsun ki ben bu sırrı kul olan söylemezdim. İM-4 s.304	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
181	Kurdun ağzına kan değmek, bulaşmak	Yavuz birinin yavuzlukta ilk adımı attığında, artık eyleminin önlenemeyeceğini anlatmak üzere kullanılır. YKS s.67	Kurdun ağzına kan değildi. Hem de eşeğin aklına karpuz kabuğu düştü. İM-2 s.338	3
182	Kuşun kanadının altına da saklansa / yılanın deliğine de girse/ demir sandığa da girse / böcek donuna da bürünse	Nereye saklanırsa saklansın, her şartta bulunacağını ve gereğinin yapılacağını anlatan abartılı bir ifade.	Kuşun kanadının altına saklansa da, yılanın deliğine girse de orospu anan öldürülecek. YÖ s.37	13
183	Kuşun kanadının değdiği yeri bile izleyebilmek	İz sürmede ustalığı anlatan abartılı bir söylem.	Bir de Çukurovanın en birinci izcisiydi Yel Veli. Kuşun kanadının değdiği yeri bile izlerdi. DÇC s.78	1
184	Kuyula(n)mak	Bir şeyi gömerek saklamak. TDK DS c.4 s.3020	Şimdiye kadar Mustafa ne kuyulamayı görmüş, ne de ambarın farkına varmıştı. KS s.575	2
185	Külünü yele vermek Külünü havaya savurmak	Yok etmek, onmaz duruma getirmek. TDK DS c.4 s.3033	Alır götürür külünü yele verirsin. YY s.311	2
186	Kühüne inmek	Bir şeyin özünü, aslını anlamak.	Yememiş içmemiş, dur durak bilmemiş, araştırmış, olayın kühüne inmiş. DÇC s.197	1
187	Küsülü olmak	Küs, dargın olmak.	Şimdi onunla küsülüüz ya, olsun kardaş kardaşa, oğul babaya küser. İM-4 s.47	2
188	Kütür kütür olmak	Sağlıklı, dayanıklı olmak.	Havasının, suyunun, toprağının sertliğinden olsa gerek, orada herşey kütür kütürdü. İM-2 s.126	1
189	Mangolmak	Sersemlemek, kendinden geçmek.	Tepedeki güneş beyinlerini kaynatıyordu, mangolmuşlardı. HNA s.21	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
190	Maşkına bakmak	Yürüyüşüne, yapıp edişine bakmak, denemek, sınamak. YKS s.72	Bak, yüreksiz, bu kadar insan durmuş senin maşkına, yiğitliğine bakıyor. DÇC s.304	2
191	Merağa salmak	Meraklandırmak, merak içinde bırakmak.	Merağa salma adamı. De bakalım noldu ana? HNA s.19	1
192	Meteliği vurmak	Usta nişancılık anlatır.	Bir nişan atar ki meteliği vurur. İM-1 s.316	2
193	Mezarında biten otun birisi diye bağırması	Dünyadan ayrılırken istediğine ulaşamamış, gözü açık gitmiş kişiler için isteklerinin mezarında biten otlar tarafından onun yerine dile getirilmesini anlatır.	Gene de mezarımda biten ot onu diye bağırır. DÇC s.151	1
194	Mıhlanmak, mıhlanıp kalmak	Çivilemek, çakılmak. TDK DS c4 s.3182	Salih dükkânın vitrini önünde mıhlandı kaldı... AGSS s.132	2
195	Mitili barhanayı toplamak / sermek	Mitil: Eskimiş yatak ve benzeri şeyler, kumaş eskisi. Her şeyini alıp bulunduğu yerden ayrılmak.	Buna dayanamayan Paşa Ahmet de mitili barhanayı toplamış, soyunun köyüne, eski baba ocağına dönmüş, köyün de muhtarlığını almıştı. İM-4 s.455	3
196	Mudara etmek	Katlanmak, sıkıntılarını çekmek, umursamak, önemsemek, eyvallah etmek.	Eli ayağı tutarken oğluna bile mudara etmemiş diyeceklerdi. OD s.225 Bir can içinse mudara yok. AGSS s.358	2
197	Murat alıp murat vermek	Karşılıklı zevk almak.	Murat aldılar, murat verdiler sabah kadar. AGSS s.255	1
198	Namus bostan tarlasında biter mi?	Namus kıymetlidir. Herkese bir defa verilir. Yeniden üretilemez. Satın alınamaz. O yüzden hassasiyetler korunması gerekir.	Var namusu temizle temizleyebilirsen. Namus bostan tarlasında biter mi ki?	2

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
199	Nan ekmeğe muhtaç olmak Nana muhtaç olmak	Kuru ekmeğe bile muhtaç hale gelmek.	Aç kalmışlar, nana muhtaç olmuşlar, sürünmüşler, gurbete düşmüşler ama gene de yönlerini köye dönüp de bakamıyorlar. İM-2 s.114	13
200	Ne karışanı ne görüşeni olmak	Kimse karışmamak.	Çok çalışırsın ama, kendi kendiyin ağasısın, ne karışanın olur, ne görüşenin. İM-1 s.32	1
201	Ne üstünde ne başında kalmak	Ne elinde ne avucunda kalmak, yoksul duruma düşmek.	Ne üstlerinde üst, ne başlarında baş kaldı. İM-1 s.399	1
202	Nen çalmak	Ninni söylemek. YKS s.74	Nen çalıp da büyüttüğüm, ak süt emzirdiğim Alim, bana bunu mu yapacaktın? ÖO s.48	1
203	O değilcikten gelmek	Farına varmamış gibi davranmak, aldırmamak, bilmezlenmek. YKS s.75	Duyar mı hiç! O değilcikten geliyor. ÖO s.120	1
204	Ocağını söküp üstüne incir dikmek	(1) Birinin evini barkını dağıtmak. (2) Birinin varlığına ya da saygınlığına yönelik harekette bulunmak.	Yaktın beni. Ocağımı söküp üstüne incir diktin. İM-3 s.242	5
205	Oğlanlık tutması Oğlancık tutması	Zehirli sıtma nöbeti gelmek (Halk inanışlarına göre genellikle erkek çocukları tutar "oğlanlık" ve çocuğu buz gibi suda yıkarsan ya da bir semer içine yatırırsan geçer). YKS s.75	"Bir semer bulun da çocuğu semerin içine yatırın, belki geçer" dedi. Oğlanlık tutmuş. ÖO s.314	4
206	Oğlunu öldürdüm ocağına düştüm.	Özür dileme, yalvarma, affedilme beklentisi ifade etmek için kullanılır.	Elini ayağını öpeyim Ağam, oğlunu öldürdüm ocağına düştüm, yaktırma benim partalları. İM-3 s.107	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
207	Onların ayaklarının vardığı yere bizim başımız varamaz.	Sosyoekonomik durumları farklı iki grup arasındaki uçurumu anlatır.	Onlar bizin beyimiz. Onların ayaklarının vardığı yere bizim başımız varamaz. DÇC s.384	1
208	Osuruğı cinli	Bağıırıp çağırarak hak aramayı alışkanlık haline getiren TDK DS c.5 s.3293	Tutalgası tuttu, öyle getirip durur işte. Osuruğı cinli... İM-2 s.33	2
209	Osuruğına kurşun ulaşmamak	Çok hızlı koşmak, kaçmak.	...öyle darmadağın olup bir kaçtılar, bir kaçtılar ki osuruklarına kurşun ulaşamaz. KK s.221	1
210	Osuruğına sapan taşı yetişmemek / ulaşmamak	Çok hızlı gitmek.	Candarmalar dağıdan aşağı nasıl kaçışıyorlar görürüz. Osuruklarına sapan taşı ulaşmaz. İM-2 s.213	1
211	Oyum oyum oynatmak	Birini bin bir düzen ve oyunla istediğı gibi oyalamak. YKS s.73	"İnce Memed dedikleri de" diyorlardı, "el kadar çocuk. Parmağına takmış koca Asım Çavuş'u oyum oyum oynatıyor. İM-1 s.440	1
212	Ödü bokuna karışmak	Çok korkmak. YKS s.76	Bir de onun burda köyümüzde olduğunu bilseydi ödü bokuna karıştırdı deyyusun... İM-2 s.375	2
213	Ölmüş eşek aramak	Alıcının, satılan bir malı satıcıdan piyasa değerinden çok daha düşük bir fiyata ve üstün özelliklere sahip olarak istemesi anlamında bir söz.	O, o kadar parayı vermez, o, ölmüş eşek arıyor. KS s.444	1
214	Ölümü alınma almak	Ölümü göze almak.	"Ölümü alınma aldım" dedi Memed, yüzü kırışarak, yüzü büyük bir acıyla gerilerek. İM-1 s.356	2

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
215	Ölüyün körü	Yok daha neler, canın cehenneme gibi olumsuz öfke anlatımında kullanılır. YKS s.74	"Ölüyün körünü arıyorum Kamer Ana, ölüyün körünü" dedi. İM-2 s.36 Tekeç dağına uçarken gördüm, "Nee" dedi? Üstüme güldü. "Ulan ölüyün körü" dedim. OD s.35	5
216	Ömür eskitmiş olmak	Hayatta uzun bir süre yaşamış, bir çok tecrübe kazanmış olmak.	Uzun Ali Rıza derler bir yaşlı kişi vardı içlerinde, gün görmüş ömür eskitmiş... DÇC s.271	1
217	Önünden geçeni kapan, ardından geçeni tepen	Olağanüstü yetenekleri olduğuna inanılan hayvanları övmek için kullanılan abartılı bir deyim.	Hem senin öyle bir atın olmalı ki önünden geçeni kapmalı, ardından geçeni tepmeli. KK s.339	1
218	Par par etmek	İşıldamak, parıldamak YKS s.76	Fişekler de işlemeliydi. Ta uzaktan par par ediyordu. İM-1 s.315	1
219	Pata çakmak	Elle selam vermek. TDK DS c.5 s.3408	İmam bir pata çakıp hazır ola geçti. KK s.139	1
220	Piçe kesmek	Çevredeki zararlı insanların çokluğunu anlatır.	Eskiden, şimdi değil ya, şimdi zamane piçe kesti... DK s.105	2
221	Postu kolay kolay vermemek	Sonunda zarar göreceğini ya da öleceğini bilerek direnmek, ölmeden önce karşı tarafa da en fazla zarar vermek.	Kader böyle imiş dedim ya, Yel Veli postu öyle kolay kolay vereceklerden değildir de... DÇC s.78	2
222	Saçı bitmedik öksüzlerin hakkı olması	Başkalarının hakkını yiyenler ya da harcanan emeğin karşılığı olan ücreti vermeyenler için bunun hesabını Dünya'da ya da ahrette mutlaka vereceklerine inanılan durumlarda söylenir.	Bu köylünün ahı onu iflah etmez. Dulların, yetimlerin, saçı bitmedik öksüzlerin... OD s.278	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
223	Sakız gibi	Beyaz, temiz, güzel kokulu kumaşları anlatmada kullanılır.	Temiz sabun kokan sakız gibi bir yatak yaptılar ona. DÇC s.7	1
224	Sanki kurşun külçesi	Göründüğünden çok daha ağır olan durumları anlatmak için kullanılır.	Bir iki kere kalkmaya davrandı, kalkamadı,. Kurşun külçesiymiş Meryemce. OD s.196	1
225	Sarı sabır olmak	Uzun süre merakla ve telaşla beklemek. TDK DS c.5 s.3548	Ama ne çare ki anası sarı sabır olmuş bekliyor, eli yüreğinde. DÇC s.258	1
226	Sarvan kurmak	Develi kervanın konaklaması, konaklamak. TDK DS c.5 s.3550	Kırmızı kedi taşakları mağaranın ak, kara, yeşil benekli mor kayalıklarına sarvan kurup oturmuştu. İM-2 s.142	10
227	Selsele gitmek	Yağmur için bardaktan boşanırcasına yağıp her yan sel içinde kalmak. TDK DS s.81	...bir tutarsa burayı ortalık selsele gider. OD s.63	1
228	Sıkışkın olmak	Zor durumda olmak.	Allah şahidimdir ki siz bu kadar sıkışkın olmasanız, Allah şahidim olsun ki ben bu sırrı kul olana söylemezdim. İM-4 s.304	2
229	Sırım gibi olmak	Çok ince ve uzun olmak. TDK DS c.5 s.3618	Uzun boylu, sıırım gibiydi. İM-1 s.312	4
230	Sicim gibi yağmak	Yağmur için damlaları arasında hiç kesinti olmayıp, ip gibi sürekli yağmaktır. Sağanak ötesi yağış.	Sicim gibi inmeli, hışım gibi inmeli. OD s.162	4
231	Sinek uça kanadının sesi duyulmak	Duyuma duyusunun güçlülüğü ya da ortamın sessizliğini anlatmak için kullanılan abartılı bir ifade.	Çıt yoktu ortalıkta, sinek uça kanadının sesi duyulurdu, sonra birden iğrenmiş bir yüzle döndü... DK s.63	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
232	Siniler sinek yok Siniler sinek kalmamak	Kimse olmamak, ıssızlık.	Başkaca ovada siniler sinek yoktu. İM-1 s.42	66
233	Son gittilik	Giderayak, gitmek üzereyken bir kez daha. YKS s.82	"Son gittilik, şu dünyadan giderken bari ağzımızın tadıyla gidelim" dedi. DÇC s.358	4
234	Soyka kalmak	"Olmaz olsun", "yere batsın" gibi bir üzüntü ve acı sözü YKS s.82	Kız bir kaşık su, kız soyka kalası. OD s.6	4
235	Sökün etmek	Birdenbire görünüp arkası kesilmeden gelmek. TDK DS c.5 s.3678	Sonra bir de baktılar ki kubbenin altındaki gedikten görülmemiş, bitmeyen, tükenmeyen bir kalabalık sökün etti. İM-2 s.444	4
236	Suçu suduru olmamak	Hiçbir suçu olmamak.	İşte bu da beni vuruyormuş, hiç suçum sudurum yokken. İM-2 s.230	2
237	Susundan ölmek	İçi yanmak, çok susamak. YKS s.83	Şu fıkara kariya bir su. Susundan ölmüştür. OD s.195	3
238	Şadlık şadımanlık olmak /etmek Şenlik şadımanlık etmek / olmak	Çok sevinmek, düğün bayram etmek.	Abdi Ağa öldükten sonra millet şenlik şadımanlık etti, olmaya gitsin. İM-2 s.232	16
239	Şahin avından, kurt kuzusundan vazgeçer mi?	Hiç kimse zahmet vererek, güçlük çekerek elde ettiği malını kolaylıkla vermek istemez.	Şahin avından, kurt kuzusundan vazgeçer mi? DÇC s.156	1
240	Şaplaklamak	Şap diye ses çıkaran tokatla, şaplakla vurmak. YKS s.84	Bayramoğlu kalktı, atın yanında yönünde, her yerine inceden inceye bakarak dolaştı, boynunu şaplakladı, yelesini okşadı... İM-4 s.417	1
241	Şıkırdım gibi	Genellikle ağaçtaki toplanmamış meyve, fasulye, domates gibi sebze, toplanmamış koza için pek sık, pek çok anlamında kullanılır. YKS s.84	... her keven de şıkırdım gibi çiçeğe durmuş, sarp bir yamaçtan kayınıyordu. İM-3 s.90	26

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
242	Şişinmek	Onurlanmak, kibirlenmek, şumarmak. TDK DS c.5 s.3790	Ağzı köpürdü. Şişindi. Kendinden geçti, gözleri döndü. İM-2 s.223	1
243	Tabansızlık etmek	Ödlelik, korkaklık, yüreksizlik etmek.	Kaçan kaçana... Köylünün gidenleri tabansızlık ettiler. İM-2 s.85	1
244	Taş eksen ıskın verir. Taş ekse biter.	Toprağın verimliliğini anlatmak için kullanılan abartılı ifadedir. Bahsedilen toprağa taş ekilse sürgün süreceğini anlatır.	Yapamayacaktı. Ama taş eksen ıskın veren tarlaları. YY s.101	2
245	Taşağı dört okka olmak	Bir kişinin yiğit, ağırbaşlı, gözüpek, korkusuz olduğunu anlatmak için kullanılır.	Bu Asım var ya yiğit adam, hoş adam, taşağı dört okka adam. İM-3 s.115	1
246	Taşkala etmek Taşkala geçmek Taşkalaya almak	Alay etmek. YKS s.86	Benimle taşkala etme yavrum. İM-3 s.423	9
247	Tavşan uyumuşluğu	Uyumadığı halde uyuyormuş gibi yapmak. YKS s.86	Şimdi artık eve gitmeliydi, yemeğini yiyip yatağa girmeli, sonra da tavşan uyumuşluğa vurup, evdekiler uyuyup horlamaya başlayınca da hooop, çitin dibi... AGSS s.96	1
248	Tavşan yamacı geçti. Tavşan yamacı geçti geçecek.	İş işten geçti. Yapacak hiç bir şey kalmadı. Bundan sonra yapılacaklar fayda vermez.	Büyük bir müşkül hal karşısındayız Bekir kardeş. Tavşan yamacı geçti geçecek. YDGB s.206	4
249	Tebelleş olmak	Yerleşmek. TDK DS c.5 s.3877	Mustafanın içine bir korku gene tebelleş oldu ya çocuk aldırmadı. KK s.207	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
250	Tefe koyup diyar diyar gezdirmek /oynatmak	Bir kimseyi, bir olayı alay edercesine ve beğenilmeyecek yönüyle anlatmak.	Bunu İnce Memed'dir diye kasabaya götürsen herkes benimle alay eder, beni tefe koyar da diyar diyar gezdirirler! İM-3 s.590	2
251	Tekerine taş koymak	Birinin amacına ulaşmasına engel olmak, zorlaştırmak, geciktirmek.	Arif Saim Beye, öteki ağalara, beylere, şu koskocaman ovaları verdiği, kendisinde de ir dünya kadar çiftliği, bahçeleri aldığı yetmişyormuş gibi bir de benim tekerime taş koyuyor. İM-3 s.188	1
252	Tiril tiril yanmak / titremek	Soğuktan ya da yağmurdan üşümek için kullanılan bir söz. TDK DS c.5 s.3940	Safi sırcadan, tiril tiril yanar gece gündüz. İM-1 s.32	2
253	Tokat aşketmek Tokat aşkeylemek	Vurmak.	Atın sağrısına bir tokat aşkedip oradan uzaklaştı... İM-4 s.202	3
254	Toprağa yatıp gebe kalmak	Toprağın verimliliğini anlatmak için kullanılan abartılı ifadedir.	Bu toprağın üstünde bir kız sabaha kadar yatsın gebe kalırdı. Ve bir erkek toprakta yatsın gebe kalırdı. YY s.70	1
255	Torlamak toparlamak	Derleyip düzenlemek, toplamak anlamında kullanılır.	Onun da köye geldiğini duyunca çıktık, evleri torladık topladık düştük yollara. İM-2 378	2
256	Uçan turnayı gözünden, kaçan tavşanı art ayağından vurmak	Atıcılıkta, nişancılıkta üst düzey başarıyı anlatır.	Uçan turnayı gözünden, kaçan tavşanı art ayağından vurmuşsun. YDGB s.176	14
257	Uçkur çözmek Harama uçkur çözmek	Cinsel yaklaşımda bulunmak, bulunmaya yeltenmek. TDK DS c.6 s.4024	Ben hiç uçkur çözmedim ki harama uçkur çözeyim. İM-3 s.281	3

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
258	Umsunuk olmak	Düş kırıklığına uğramak, umduğunu bulamamak, umuda düşmek ama elde edememek. YKS s.89	Öyleyde ölü burnunu bu işlere neden sokuyorsun da bizi umsunuk ediyorsun? İM-4 s.391	6
259	Umur görmek	Önemli görevlerde bulunmuş olmak, çok tecrübesi olmak.	Böyle umur görmüş ustalar, böyle ıssız bir adaya ne oltasız, ne de baltasız gelirler. TH s.428	1
260	Ustura gibi yağmur	Ara vermeden, sürekli olarak yağmur yağması.	Sarı, ustura gibi yağmur gene yağmağa başladı. DÇC s.215	1
261	Uyku dünek bilmemek Uyku döneke olmamak	Uyuma ve dinlenme olanağı bulamamak. YKS s.90	Uyku dünek yok bana. Herif Azrail'in kılıncı gibi başımın ucunda. İM-1 s.296	12
262	Uyuyan yılanın kuyruğuna basmak	Kimseye zararı dokunmayan kimseleri kızdırmak başkalarının zarar görmesine yol açabilir.	Söyleyin ki ona, Adil Efendi diyor ki deyin, uyuyan yılanın kuyruğuna basmasın diyor, deyin. YDGB s.187	1
263	Üç adam elele tutuşsa çeviremez.	Genellikle ağaçların gövde kalınlığını anlatmak için kullanılan bir uzunluk anlatım ifadesidir.	Belini de ağacın kalın, üç adam elele tutuşsa çeviremez gözdesine dayadı. DÇC s.171	3
264	Vartalardan geçmek	Hayatta çeşitli tecrübeler edinmiş, kolay yenilmeyecek, tuzağa düşmeyecek kişileri anlatmada kullanılır.	Koca Halil içinden, çok vartalardan geçmiş bir hırsız köpeğidir bu, diye geçirdi. ÖO s.325	2
265	Ver etmek	Üst üste vurmak, fırlatmak.	Salih üç kere yere düştü, öteki tek eliyle Salihi kaldırıp ver etti çocuğa, gene yere serdi. AGSS s.329	2
266	Yalayıp geçmek	Teğet, değer değmez geçmek.	Kulağını yalar geçer (kurşun). DÇC s.115	2

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
267	Yalın ayak başı kabak	Yoksul. TDK DS c.6 s.4247	Binlerce, binlerce yalın ayak, başı kabak, bir paçavra yığını gibi yollara dökülmüş ırgatları, tozu dumanı, pırıl pırıl otomobiller, benzin kokularıyla Çukurovayı geçmeye başladı. ÖO s.30	13
268	Yalp yalp etmek Yalp yalp yanmak	Işıl ışıl etmek. TDK DS c.6 s.4151	Bu sebepten Memed'lerin evlerinin damı güneşte çeşit çeşit rengiyle yalpyalp ediyordu. İM-1 s.55	57
269	Yampir yampir yürümek	Yan yan yürümek. TDK DS c.6 s.4158	Topal Ali yampiri yampiri merdivenleri çok hızlı çıktığından soluk soluğa kaldı. İM-3 s.502	7
270	Yana yana ördolmak	Aşırı sıcak olmak, sıcaktan kavrulmak.	Çukurova yana yana ördolur, her sineği bir alıcı kurtolur. İM-1 s.286	2
271	Yanmak kebab olmak	Büyük bir acıya uğramak, yüreği yanmak.	Öldüm Çukurova'da, yandım, adamı kebab ediyor. İM-1 s.197	1
272	Yaya(n) yapıldak	Binitsiz ve yalınayak. TDK DS c.6 s.4211	Nerede sönen bir kartal kümesi varsa yaya yapıldak oraya koşuyordu. İM-1 s.39	12
273	Yel kanatlı	Çok hızlı giden ya da destansı niteliği olan atlar için kullanılan bir ifade biçimi.	Bir atı olsa yel kanatlı. YY s.581	1
274	Yel yepelek	Ayak yalın, saç başı açık, acil durum karşısında birdenbire içinde bulunulan hal. TDK DS c.6 s.4242	Hürü Ana yel yepelek oraya koştu. İM-4 s.615	17
275	Yere göğe bastırmamak	Çok değer vermek, değerli görmek.	Bey beni artık yere göğe bastıramaz. Kim bulabilir ki böyle bir adamın yerini, kim haber verebilirdi ki. İM-2 s.425	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
276	Yesdehlemek	(1) Sıradanlaştırmak. (2) Büyük abdest yapmak.	Bir namussuz kimliğine yesdehlediğimiz bir çötdölek çıktı da düzeni ilk olarıktan bozdu. OD s.19	2
277	Yıl on iki ay	Bütün bir yıl, bütün yıl boyunca. YKS s.95	Yıl on iki ay Akyolluyla Sarıoğlu soyunun birbirlerini öldürmelerini konuşmağa alışmışlardı. DÇC s.148	17
278	Yılın yıldan kötü gelmesi	Yaşanılan günlerin geçmişten daha kötü, geleceğin ise yaşanılan günlerden daha kötü olacağını anlatmak için kullanılır.	Bir gün gelecek, ortalık kış ortasında bitecekti. Yıl yıldan kötü geliyordu. YDGB s.373	1
279	Yolda belde olmak / kalmak	Yolda, dağda, dağ silsilesinde kalmak. TDK DS c.1 s.605	Yolda belde nerede bulduysa içine aldı ve atının üstünden aşır gitti. DÇC s.26	1
280	Yolunu sarpa sürmek	İşi zora sokmak, zorlaştırmak.	Muradına erememişim, dünyanın en güzel yarattığı, gene yolunu sarpa sürdün. İM-2 s.400	1
281	Yöresinde dönmek Yöresinde dönüp durmak	Kendisinin ya da başka bir şeyin çevresinde dönmek. TDK DS c.6 s.4310	Utancından ne yapacağını bilemeyip, kendi yöresinde dönüp duran... DÇC s.48	4
282	Yüreği salt cılk suya kesmek	Çok korkmak.	Kanı kurumuş domuzların. Salt cılk suya kesmiş yüreklerindeki. YDGB s.50	1
283	Yüreği yernik gitmek	Çok istediği bir şeye doymadan ölmek, gözü açık gitmek. YKS s.95	İşte tam böyle eyle ki ananın yüreği yernik gitmesin. DÇC s.196	1
284	Yüz geri etmek	Geri dönmek, döndürmek. TDK DS c.6 s.4338	Belki de daha kapıya varmadan Anacık Sultan onu yüz geri ederdi. İM-3 s.282	3

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
285	Yüz göz olmak	Sık sık bozuşmak, küşüşmek. TDK DS c.6 s.4339	Hiç de, hiçbir şeyden o kadaryüz göz olmuşlar ki, candarmadan, tahsildardan, eşkıyadan korkmuyorlar. İM-4 s.357	1
286	Yüzü kösele gibi olmak	Olumsuz yüz ifadesi bildirir. Kösele; kalın hayvan derisi veya kesici araçları bilemeye yarayan bir çeşit taş, bileği taşı. TDK DS c.4 s.2979	Yüzü kösele gibiydi. Kalın manda derisi gibi kalın bir derisi vardı. İM-2 s.204	1
287	Yüzüne konan / yüzünden düşen sinek kırk parça olur.	Yüzünden düşen bin parça olmak.	Yüzlerine konan sinek kırk parça olur. Öylesine asıktı yüzleri. İM-1 s.390	4
288	Zar ağlamak	Elinden inim inim inlemek. YKS s.98	Köylüler candarmanın elinden zar ağlıyordu. İM-1 s.419	3
289	Zarılacak Zarılık etmek Zarılık eylemek	Çok ağlayıp sızlamak, zorluk vermek, acı çektirmek. YKS s.98	Çok ağlamış, zarılamış, diller dökmüş, yerlerde onun ayaklarının dibinde sürünmüş, çarıklarının altını yalamış, o pis çarıklarının, öteki Nuh demiş de Peygamber dememiş. İM-3 s.34 Yaman, dedi Halil, çok zarılık eyledi. YÖ s.81	4
290	Zebil ziyan etmek Zebil olmak	Dökülüp saçılmak, işe yaramaz duruma gelmek. TDK DS c.6 s.4357	Karu kadar zengin olmuşken niye dağa çıksın da kendisini zebil ziyan etsin. İM-4 s.307	2
291	Zıvıtmak	Aklını oynatmak, delirmek.	O olmaz olasıca, mezarında yatmayasıca, o muallim mi ne, onun ölümünden sonra böyle oldu bu çocuk, böyle zıvıttı. İM-4 s.330	1
292	Zurnanın zırtladığı yer	Bir işin zor atlatıldığı, can alıcı noktası. YKS s.99	İşte zurnanın zırtladığı yer burada. YDGB s.37	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
293	Zort atmak Zart atmak Zortlatmak	Atıp tutmak, çalınılanmak. YKS s.99	Yobazoğlu da bir yıl, iki yıl adamın atına biner zort atarsa, sonra da bir evi yanınca, iki de sopa yiyince başını alır da giderse, işte böyle eder Ali Sefa... İM-2 s.82	16

Tablo 18’de verilen mahalli söyleyiş biçimindeki deyimler incelendiğinde sayılarının toplam 295 olduğu görülmektedir. Tabloda yer alan toplam deyim sayıları ve bunların romanlardaki kullanım sıklıklarına bakılarak Yaşar Kemal’in romanlarında mahalli söyleyiş biçimli deyim ifadelerine sıklıkla yer verdiği sonucuna ulaşılabilir.

Romanlardaki toplam kullanım sayılarına bakarak en sık kullanılan deyimler sırasıyla; sırm gibi olmak (66), donuna girmek (61), yalp yalp etmek (57), hışım gibi yağmak (55), imi timi belirsiz olmak (44), kan işletmek (29), şıkırdım gibi (26), kavak boyu (25), domur domur olmak (24), kirp diye kesilmek (21), yel yepelek (17), yıl on iki ay (17), gelha eylemek (16), ekmek yediği sofraya bıçak sokmak (16), şadlık şadımanlık etmek (16), zort atmak (16) hilim hilim olmak (15), deliler damı (14), uçan turnayı gözünden kaçan tavşanı art ayağından vurmak (14), kuşun kanadının altına saklanmak (13), nan ekmeğe muhtaç olmak (13), uyku dünük bilmemek (12), yayan yapıldak (12), bir topak olmak (11), sarvan kurmak (10), belirtmek (9), cıçığı çıkmak (9), car ummak (9), taşkala etmek (9), karnı yememek (7), aklına tıp etmek (7), aklını çıvdırmak (6), içi ıgıl ıgıl olmak (6), umsunuk olmak (6), itin götüne sokup çıkarmak (5), gözleyi gözleyi gözleri dört olmak (5), deminde olmak (5), ölüyün körü (5), ocağını söküp üstüne incir dikmek (5), beli bıkını kırılmak (4), bön bön bakmak (4), kan emek (4), karanlık gecede kara taşın üstündeki karıncayı görmek (4), oğlanlık tutması (4), son gittilik (4), soyka kalmak (4), tavşan yamacı geçti (4), yüzüne konan sinek kırk parça olmak (4) şeklindedir.

Deyimler incelendiğinde Aksoy (1988) tarafından yapılan sınıflamalarındaki her deyim türüne rastlandığı görülmektedir. Bu deyim sınıflarından birincisi ekli kelime kılığındaki deyimlerdir. Romanlarda geçen “karnı yememek”, “donuna girmek”, “beli bıkını kırılmak”, “aklına tıp etmek”, “deminde olmak” şeklinde örnekler verilebilir. Sınıflamadaki ikinci grup kelime topluluğu şeklindeki deyimlerdir. Romanlarda geçen “imi timi belirsiz olmak”, “ocağını söküp üstüne incir dikmek”, “uçan turnayı gözünden, kaçan tavşanı art ayağından vurmak”, “yüzüne konan sinek kırk parça olmak” örnek olarak verilebilir. Üçüncü deyim grubu ise cümle şeklindeki deyimlerdir. “adam yitiği öküz yitiğine benzemez ki”, “üç adam elele tutuşsa çeviremez”, “şahin avından, kurt kuzusundan vazgeçer mi?”, “namus bostan tarlasında biter mi?” deyimleri cümle halinde deyimlere örnek verilebilir.

Sonuç olarak Yaşar Kemal'in romanlarında geçen deyimlerden mahalli söyleyiş biçiminde olanların toplam sayıları, kullanım sıklıkları ve çeşitliliklerine bakılarak romanlarında bu ifadelerle sıklıkla yer verdiği, Çukurova coğrafyasında halk dilinde kullanılan bu ifadeleri yazılı hale getirerek bilinirliğini artırdığı, eserlerini bu anlatımlarla zenginleştirdiği söylenebilir.

4.17. Atasözü Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler

Aksoy'a göre (1988:140) atasözleri “atalarımızın uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ve öğüt olarak düstürleştirilen ve kalıplaşmış şekilleri bulunan sözlerdir”. Atasözleri de deyimlere benzer şekilde şekil ve kavram özellikleri açısından çeşitli sınıflara ayrılabilir (Aksoy, 1988: 132-134).

Şekil Özellikleri:

- Atasözleri kalıplaşmış (klişe haline gelmiş) sözlerdir. Her atasözü belli bir kalıp içinde, belli sözlerle söylenmiş olan donmuş bir şekildedir. Kelimeler değiştirilip yerlerine –aynı anlamlı da olsa- başka kelimeler konulamayacağı gibi söz diziminin şekli de bozulamaz.

- Atasözleri kısa ve özlüdür. Az kelimeyle çok şey anlatır.
- Atasözlerinin birçoğu tek cümledir. Daha uzun cümle olanları da vardır.

Kavram Özellikleri:

- Sosyal olayların nasıl olgeldiklerini tarafsız biçimde anlatanlar,
- Sosyal olayların nasıl olgeldiklerini uzun bir gözlem sonucu anlatırken bundan ders almamız gerektiğini belirtenler,

- Tabiat olaylarının nasıl olduklarını bildirenler,
- Denemelere veya mantığa dayanarak doğrudan öğüt verenler,
- Bazı gerçekler, felsefeler, bilgece düşünceler bildirerek yol gösterenler,
- Adet ve gelenek bildirenler,
- Bazı inanışları bildirenler şeklinde sınıflanabilir.

Yaşar Kemal'in romanlarında yapılan taramada mahalli söyleyiş biçiminde olduğu değerlendirilen atasözleri anlamları, örnek kullanımları ve toplam kullanım sayılarıyla Tablo 19'da verilmiştir.

Tablo 19
Yaşar Kemal'in Romanlarında Geçen Atasözü Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
1	Aba altında er yatar. Kepenek altında er yatar.	Giysi kişiliği belirlemez, kaba saba giysinin altında yiğit kişi bulunabilir. YKS s.35	Murtaza Ağa aba altında er yatar diye düşünerek onu iyi kabul etti, kahvaltıya çağırdı. İM-3 s.520	7
2	Ağır taş batman çeker. Ağır taş batman döver.	Kişi ağırbaşlı olmalıdır, ağırbaşlılık her zaman iyidir, ağırbaşlılık erdemdir. YKS s.35	Varsın öldürsün. Ağır taş batman çeker. DÇC s.437	1
3	Ağzında balı olanın götünde iğnesi olur.	Hayatta karşılıksız bir şey yoktur. Karşımıza çıkan hoş giden her durumun bir de bizden götürüsü olur.	"Demek" diyordu. "Ağzında balı olanın götünde iğnesi olur". YY s.643	3
4	Atlar tepişir arada eşekler ölür.	Güçlüler arasındaki kavgaya karışmamak gerektiğini anlatır. YKS s.37	Atlar tepişir arada eşekler ölür derler ya, aldırma, hiç de aslı astarı yok. YY s.401	1
5	Ayrıy yok içmeye, küyleylanla gider sıçmaya.	Fakir ve yoksul kişiler maddi gücü olmadığı halde, österiş yapmak için olmadık çaba içine girerler. Ancak bu davranış onları yüceltmez, gülünç duruma düşmelerine yol açar.	Ayrıy yok içmeye, küheylanla gider sıçmaya. Bu kapıda bir daha kalanın anasını avradını. YY s.547	1
6	Başsız kurt sürüsü iki köpeğe kul olmakta geç kalmaz.	Bir grup bireysel olarak diğerlerine oranla ne kadar nitelikli olursa olsun bir lider eşliğinde hareket etmezse, kendilerinden daha niteliksiz olan başkalarının emri altına girmeye mecbur kalır.	İnsan dediğin insanın önce Allahı, sonra anası babası, sonra da beyi vardır. Başsız kurt sürüsü iki köpeğe kul olmakta geç kalmaz. YY s.126	1
7	Bırak sarhoşu düşene kadar gitsin.	Kendi aklını beğenip başkasını dinlemeyen kimseyi gittiği yanlış yoldan dövdürmeye kalkmayın. Bırakın cezasını çeksin.	Kendi düşen ağlamaz. Bırak sarhoşu düşene kadar gitsin. YDGB s.140	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
8	Bir ağaç ne kadar ulu, ne kadar güçlü, ne kadar sağlam olursa olsun onu toprağından çıkaracak olursanız kurur.	Her insanın doğduğu, büyüdüğü topraklarda mutlu olacağını vurgulamak için kullanılır.	Bir ağaç ne kadar ulu, ne kadar güçlü, ne kadar sağlam olursa olsun onu toprağından çıkaracak olursanız kurur. Bizi toprağıımızdan çıkardılar, biz kuruyacağız. İM-2 s.250	1
9	Can candan, et tırmaktan ayrılmaz.	Çok yakın hısımlar aralarında ne kadar anlaşmazlık çıkarsa çıksın birbirinden ayrılmazlar.	Can candan, et tırmaktan ayrılmaz diye yerine oturdu Murtaza Ağa. İM-4 s.200	1
10	Can dediğin bostan tarlasında bitmez ki.	İnsan canı kıymetlidir. Değeri bilinmeli, yıpratılmamalıdır. Ölen bir insan hiçbir şekilde dünyaya geri getirilemez.	Can bu! Can dediğin bostan tarlasında bitmez ki... İM-3 s.183	1
11	Çiçeğin kıymetini bal arısı bilir.	Her şey kendi kıymetini bilen yanında değerlidir. Onun kıymetini bilmeyenler onu yeterince tanımayanlardır.	Çiçeğin kıymetini bal arısı bilir. Her arı çiçek kıymetini ne bilir. HNA s.80	1
12	Çürük dişi sökerler.	Zayıflığından ya da eksikliğinde dolayı başkalarının da zarar görme ihtimali olan durumlarda zayıf olan dışarı atarak faydasından vazgeçilir, gerçekleştirebileceği tehlikenin önüne geçilir.	Çürük dişi sökerler. Hiç duymuşluğun var mı? YDGB s.258	1
13	Demini süren öğünsün.	"Keyfine varan, tadını çıkaran durumu anlatsın" demektir. Genellikle dünyanın fani olduğunu anlatmak için kullanılır.	Yürü be orospu avratlı dünya! Demini süren öğünsün. OD s.11	2
14	Demir olsam çürürdüm, toprak oldum dayandım.	Yaşam şartları yok olmasına, ölmesine uygun olup, ancak amacına ulaşmak için dayandığı, gerekirse değişerek uyum sağladığını belirtmek için kullanılır.	Demir olsam çürürdüm, toprak oldum da dayandım... İM-2 s.155	2

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
15	El elden üstündür arşa kadar.	Bir kimse kendisinden üstün ve yetenekli olan bir başkasının da olabileceğini bilmeli; "hiç kimse bu işi benden daha iyi yapamaz" diye büyüklenmemelidir.	El elden üstündür arşa kadar. Yanına, yörene topladığın beş on kopuğa güvenme. İM-4 s.259	2
16	Elin ağzı torba değil ki çeke bağlayasın. Milletin ağzı donunun bağı değildir ki çekip bağlayasın.	El her şeyi söyleyebilir bu önlenemez. YKS s.46	Koca Osman köpürüyor, küplere biniyor, sözü söyleyeni anasından doğduğuna pişman ediyordu. Ediyordu ama elin ağzı torba değil ki çeke bağlayasın. İM-2 s.560	3
17	El ile gelen düğün bayram.	Herkese birden gelen sıkıntı ve felakete katlanmak, yalnızca bir kişiye gelene katlanmaktan daha kolaydır□ anlamında kullanılan bir söz.	Elle gelen düğün bayram. Dedik ki köylümüz ölürse biz de beraber. Aç kalırsa biz de beraber. İM-2 s.378	2
18	Etme bulursun, yatma ölürsün.	Yapılan bir kötülüğün karşılıksız kalmayacağını anlatır. YKS s.53	Eden bulur, etme bulursun, yatma ölürsün. İM-2 s.271	1
19	Göl yerinden su eksik olmaz.	Herhangi bir özelliği olan bir soyun o özelliği seyrek de olsa, ileri ki kuşaklarda da bulunur. YKS s.56	Siz böyle bir soy, böyle bir kavimdiniz. Göl yerinden su eksik olmaz Battal Ağa. İM-3 s.266	13
20	Gönül bir sırça saraydır, kırılırsa bir daha birleştirmesi zordur.	İnsanın kalbi kolay kırılır. Kırılan gönlün bir daha onarılması çok zordur.	Topal Aliyi gönlü kırılmış Ali Ağamızı o kadar kolay değil eve çağırarak. Gönül bir sırça saraydır, kırılırsa bir daha birleştirmek zordur. İM-4 s.41	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
21	Görmemişin bir çocuğu olmuş onu da tutup bacaklarından ikiye ayırmış.	Bazı erdemsiz ve niteliksiz insanlar sonradan sahip oldukları şeyleri çok fazla kıymete bindirirler. Sahibi olduğu şeyin sanki başkaları tarafından hiç sahibi olmadığını ve olamayacakları düşüncesini abartırlar.	"Görmemişin bir çocuğu olmuş onu da tutup bacaklarından ikiye ayırmış" demişlerdir. DÇC s.91	1
22	Göt öpmekle dudak kirlenmez.	Çok önemli, gerekli bir iş için aşağılık birine yalvarmak kişiyi onursuz etmez. YKS s.56	Göt öpmekle dudak kirlenmezdi ama... Gene de münasipsiz bir işti. YDGB s.314	1
23	Gözden göze hayır yok imiş.	En yakınların bile bazen faydası olmaz. İnsana kendinden başkası yardım edemez.	Hakkın var. Gözden göze hayır yok imiş. OD s.101	1
24	Güzellerin talihi güzel olmaz.	Güzeller, güzelliklerine yaraşan bir yaşayış ararlar. Bunu bulmak da pek kolay olmadığından,- ya da kendilerini bulduklarına layık görmediklerinden mutlu olmazlar.	Güzellerin talihi güzel olmaz. Analarından kötü kaderleriyle doğarlar. İM-2 s.400	1
25	Her tepeden bir gün doğar.	Umutsuzluğa düşmemeli, her çareye başvurmalı. YKS s.55	Sabreyle kızım sabreyle, her tepeden bir gün doğar. İM-1 s.403 Hele dur Zero Hatun, dur hele, her tepeden bir gün doğar, dur hele. KK s.389	3
26	Herkesin bir derdi olur, değirmencininki de su...	Her insanın kendi yaşamıyla ilgili derdi vardır. Herkesin derdi kendine göredir. Dertsiz insan yoktur.	Sonunun varıp sıcacık tüten bir tarhana çorbasında biteceğini biliyordu. Herkesin bir derdi var, değirmencinin ki de su... YDGB s.41	1
27	İnkâr yiğidin kalesidir.	Her şeyi yadsımak en iyi yoldur. YKS s.63	İnkâr yiğidin kalesi. Derviş de her şeyi inkâr ediyor. YY s.526	1
28	İt iti ısırılmaz. İt itin kuyruğunu ısırılmaz.	Aşağılık işler çevirenler çıkar bakımından birbirine bağlı olanlar birbirlerini tutarlar.	"İt iti ısırılmaz." "Isırır" dedi Molla Duran Efendi. İM-3 s.186	2

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
29	İte dalanmaktansa çalıyı dolanmak yeğdir.	Kavgacı bir kimseyle takışmaktansa, takışmayacak bir yol aramak daha iyidir. YKS s.64	"Yoldan gideceğiz" dedi. "İte dalanmaktansa çalıyı dolanmak yeğdir". HNA s.65	2
30	Kaba ağaç dal ile gürlür. Kaba ağacın gürlemesi dal ile.	Kişi, hısım ve akrabalarıyla birlikte bir varlık olur, çoluğu çocuğu, hısım akrabasıyla olan kişi, bunlarla, bunların elbirliğiyle başarıya ulaşır.	Ama Murtaza Ağa öyle mi, Murtaza Ağa sıcakkanlıdır, eline aşiretine düşkün, elsiz, aşiretsiz hiçbir şeyin yürümeyeceğini, kaba ağacın dal ile gürlediğini bilendir. İM-3 s.373	7
31	Karıncaanın sidiğinin bile denize faydası olur.	Hiçbir iyiliği, katkıyı küçümsememek gerekir. Büyük birikimlerin oluşmasında küçük emeklerin, çalışmaların etkisi büyüktür.	Hiç olmazsa onu götürmeli, yükü azıcık yeyniltmeliydi. Karıncaanın sidiğinin bile denize faydası olur. OD s.262	1
32	Koynunda büyüt yılanı önce seni soksun. Koynunda besle ki yılanı yüreğinden soksun.	Kıymet bilmez kişiler kendilerine yapılan iyiliğe, kötülükle karşılık verebilirler.	Koynunda büyüt de yılanı önce seni soksun. Onun korkusundan dağlarda köylüler selam yerine Abdi Ağaya sövüyorlar. İM-2 s.246 Koynunda besle ki yılanı, yüreğinden soksun. Besle ki kargayı gözünü oysun. İM-2 s.384	2
33	Köpek derisinden post, beylerden dost olmaz.	İnsanlara kendi seviyesinden çok üstte kişilerde samimi dost olmayacağını, dostmuş gibi görünmelerine aldanılmaması gerektiğini, asıl dostun insanın kendi düzeyindeki kişilerden olacağını anlatır.	Hepsi eskiden, isteseydi canını da malını da beylerine gözlerini kırpmadan verirlerdi. Köpek derisinden post, beylerden dost olmaz. DÇC s.251	1
34	Köylü milletin anası sırtlansa, babası tilkidir.	Köylü milletin kurnaz, uyanık, açıkgoz olduğunu anlatmak için kullanılır.	Köylü milleti kurnaz olur. Ne demişler? Köylü milletin anası sırtlansa, mümkünü yok babası tilkidir demişler. YDGB s.43	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
35	Kul kusursuz olmaz.	İnsan yanılmamak için ne kadar dikkat ederse etsin yine de yanıldığı olur. Hiç yanlış iş yapmamış insan yoktur.	Keşki... Kul kusursuz olmaz demiş sevdiğim. İM-4 s.40	2
36	Kul olan yanılır, bes Allah yanılmaz.	Hatasız kul olmaz. Sadece Allah hata yapmaz anlamında bir atasözü.	Delikanlı beyler yanılıyorlar. Kul olan yanılır, bes Allah yanılmaz. İM-3 s.233	1
37	Kurda demişler boynun neden böyle kalın, o da demiş ki kendi işimi kendim görürüm de ondan.	Kendi işini başkasına emanet etmeden layıkıyla yapan kişi o iş konusunda huzurlu ve rahat olur. Başkası ise aynı işi angarya görebilir ve gerekli titizliği göstermez.	Kurda ne demişler, boynun böyle neden kalın demişler. O da demiş ki kendi işimi kendim görürüm ol sebepten, demiş. YDGB s.242	2
38	Kurt eniği kurt olur.	Soya çekim kaçınılmazdır, herkes atalarının niteliklerin taşır.	Eskiden de kurt eniği kurt olur. İM-2 s.147	8
39	Maşa dururken (varken) közü elinle tutma.	Bir işten gelebilecek zarardan kendini koruyacak bir yol vardır, o yolu tut. Tehlikeli bir iş yapmaktansa yapacak birini bulmak daha iyi olur.	Hele Cabbar'ı bir deneyelim. Ben maşa dururken közü elimle tutmak, kendi adamımı zahmete koşmak istemiyorum. İM-3 s.519	1
40	Nerede alnın terlerse orada güzellik vardır.	Hayatta en kıymetli kazanç alnın teri dökerek, emek harcayarak elde edilen kazançtır.	İşin kötüsü olmaz Hasan. Nerede alnın terlerse orada güzellik var. YK s.119	1
41	Otu çek de köküne bak.	Kişinin kimliğini öğrenmek istiyorsanız soyuna sopuna bakınız.	Ne olacak, Sefil İbrahim'in oğlu... Otu çek de köküne bak. İM-4 s.440	1
42	Sabırla koruk helva olur.	Sabretmesini bilen kişi olmayacak gibi görünen işlerde bile başarı kazanır.	Sabırla koruk helva olur. Sabreyle. İM-1 s.400	2

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
43	Sular aşağı doğru akar.	Suların yukarı doğru akması olanaksız olduğundan herşeyin doğal sürecinde ilerlediğini, olanaksız şeyler için boşuna beklentiye girilmemesini gerektiğini anlatır.	Sular aşağı doğru akar hep. Akçadenize doğru. Suların yukarı doğru aktığını gördün mü hiç? İM-2 s.232	1
44	Sular hendeğine dolar.	Olacak olan olur anlamında kullanılır.	Sular hendeğine dolar. İnsanlar doğar, ölür, gün doğar, batar. İM-2 s.208	1
45	Şahin de küçük ama vermez avını.	İnsanın gücü, kudreti boyuyla, ölçüsüyle belli olmaz.	Varsın boy atmasın... Şahin de küçük ama vermez avını. İM-2 s.31	2
46	Asil azmaz, yol tezikmez.	"Yol nasıl yitip gitmez bir yere ulaşırsa, kişi de soyunu sürdürür, soyunun özelliklerini taşır" anlamında söylenir. Tezirmek: Yolunu şaşırp yitmek, yitip gitmek, sürüden ayrılıp gitmek, tezmek. YKS s.37	"Asil azmaz, yol tezikmez" demişler. Sen ki bu dünyanın, koca Türkmen'in en soylu beyinin kızısın. İM-3 s.106	16
47	Topraksız insan sürüsüz çobandan beterdir.	İnsanın, özellikle tarımla uğraşanların kendi toprağı olması gerektiğini vurgular.	Kabaağacın gürlemesi dal ilen. Topraksız insan sürüsüz çobandan beter olur. DÇC s.126	1
48	Torosun boranı, adamın kıranı.	Toros dağlarının zorlu ve sert kış koşullarını anlatmak için kullanılır.	Bu dağlar böyle. Yaz kış... Torosun boranı, adamın kıranı demişler. OD s.110	1
49	Türk köylüsü un çuvalına benzer, vurdukça tozar, tükenmez.	Köylü milleti sayısı azalıyor, tükeniyor denilse de bitmez, tükenmez, her seferinde yeniden doğar çoğalır.	Türk köylüsü un çuvalına benzer. Vurdukça tozar, vurdukça tozar, tükenmez. DÇC s.299	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
50	Yatmaya kaya gölgesi, eğer şahmaran olmasa, sevmeye güzel kıyası, eğer fitnekar olmasa.	Kaya gölgeleri uyumak için en iyisidir ancak yılanların gelme ihtimali yüksektir. Sevmek için de kısa boylu güzeller en iyisidir. Ancak onların fitneci olma ihtimalleri vardır. Dolayısıyla her güzelliğin, olumlu durumun kendi içinde bazı riskler bulundurdıkları unutulmamalıdır.	El değdirmezsin eline. Ne demiş, yatmaya kaya gölgesi, eğer şahmaran olmasa, sevmeye güzel kıyası, eğer fitnekar olmasa. OD s.165	1
51	Yuvası bozulan kuşun yuvasında öteki kuş barınamaz. Yuvasından atılmış kuşun yuvası öteki kuşlara hayretmez. Sahibi kaçmış yuvada öteki kuş barınamaz.	Evinden, tarlasından, yurdundan istemeden, acı çekerek ayrılmış kişilerden geriye kalan bu yerler emek harcamadan buralara yerleşenlere fayda etmez, tez zamanda onlar da buralardan çıkmak zorunda kalır.	Ne varmış Ermeni köşkünde çiftliğinde de... Yuvası bozulan kuşun yuvasında öteki kuş da barınamaz. YK s.102 O Ermenilerden kalma evleri, tarlaları, kabul etme. Sahibi kaçmış yuvada, öteki kuş barınamaz. YK s.100	4
52	Zulüm tarlasında zulüm biter.	Zulüm ve şiddet uygulanarak bir yere barış, huzur, sükûnet getirilmesi mümkün değildir. Kısa vadede istenilen amaca ulaşılmış görünse de çok geçmeden zulüm ve şiddet o bölgeye tekrar egemen olacaktır.	Sahibine hayretmeyen ev, başkasını barındırmaz. Zulüm tarlasında zulüm biter. YK s.100	1

Tablo 19’da verilen Yaşar Kemal’in romanlarında geçen atasözleri incelendiğinde toplam 52 atasözü olduğu görülmektedir. Toplam kullanım sayılarına göre bu atasözlerinden en sık kullanılanlar sırasıyla; asil azmaz, yol tezikmez (16), göl yerinden su eksik olmaz (13), kurt eniği kurt olur (8), aba altında er yatar (7), kaba ağacın gürlemesi dal ile (7), yuvası bozulan kuşun yuvasında öteki kuş barınmaz (4), ağzında balı olanın götünde iğnesi olur (3), her tepeden bir gün doğar (3), milletin ağzı donunun bağı değildir ki çekip bağlayasın (3), şahin de küçük ama vermez avını (2), sabırla koruk helva olur (2), kul kusursuz olmaz (2), kurda demişler boynun neden böyle kalın, o da demiş ki kendi işimi kendim görürüm de ondan (2), koynunda büyüt yılanı önce seni soksun (2), ite dalanmaktansa çalıyı dolanmak yeğdir (2), it iti ısırmaz (2), el ile gelen düğün bayram (2), demir olsam çürürdüm, toprak oldum dayandım (2), demini süren öğünsün (2) şeklindedir.

Tabloda verilen mahalli söyleyiş biçimli atasözlerine Aksoy (1988) tarafından yapılan sınıflama açısından bakıldığında birçok sınıflama türüne uygun örnekler yer aldığı söylenebilir. Şekil özellikleri açısından verilen birçok atasözü tek cümledir. Örneğin “kurt eniği kurt olur”, “kaba ağacın gürlemesi dal ile”, “sular aşağı doğru akar”, “her tepeden bir gün doğar” tek cümle atasözlerindedir. İki cümle atasözlerine ise “kurda demişler boynun neden böyle kalın, o da demiş ki kendi işimi kendim görürüm de ondan”, “yatmaya kaya gölgesi, eğer şahmaran olmasa, sevmeye güzel kisası, eğer fitnekar olmasa” örnek verilebilir.

Kavram özellikleri açısından;

- Sosyal olayların nasıl olgeldiklerini tarafsız biçimde anlatanlara “göl yerinden su eksik olmaz”, “asil azmaz, yol tezikmez”, “sular aşağı doğru akar”, karıncanın sidiğinin bile denize faydası olur”,
- Sosyal olayların nasıl olgeldiklerini uzun bir gözlem sonucu anlatırken bundan ders almamız gerektiğini belirtenlere “zulüm tarlasında zulüm biter”, “yuvasından atılmış kuşun yuvası öteki kuşlara hayretmez”, “köpek derisinden post, beylerden dost olmaz”,
- Tabiat olaylarının nasıl olduklarını bildirenlere “Torosun boranı, adamın kıranı”,

- Denemelere veya mantığa dayanarak doğrudan öğüt verenlere “sabırla koruk helva olur”, “ite dalanmaktansa çalıyı dolanmak yeğdir”, “nerede alnın terlerse orada güzellik vardır”, “ağır taş batman çeker”,

- Bazı gerçekler, felsefeler, bilgece düşünceler bildirerek yol gösterenlere “etme bulursun, yatma ölürsün”, “maşa dururken közü elinle tutma”, “topraksız insan sürüsüz çobandan beterdir”,

- Adet ve gelenek bildirenlere “otu çek de köküne bak”, “kaba ağacın gürlemesi dal ile”,

- Bazı inanışları bildirenlere “Türk köylüsü un çuvalına benzer, vurdukça tozar, tükenmez”, “ağzında balı olanın götünde iğnesi olur”, “göt öpmekle dudak kirlenmez”, başsız kurt sürüsü iki köpeğe kul olmakta geç kalmaz” örnek verilebilir.

Sonuç olarak Yaşar Kemal’in romanlarında geçen mahalli söyleyiş biçimli atasözlerinin sayıları, kullanım sıklıkları, atasözü türü açısından çeşitliliği dikkate alındığında eserlerinde Yaşar Kemal’in bu söz biçimine yoğun olarak yer verdiği ifade edilebilir.

4.18. Ses Olayı Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler

Ses olayları her dilde görülebilir. Dilin yaşayan bir varlık olduğu yıllardır ifade edilmektedir. Dolayısıyla dil, kendi iç dünyasında zamanla bir takım değişiklikler yapabilir. Bu değişiklik de seslerin başka bir kalıba girmesiyle olur. Bu değişikliklere ses olayı denir (Bozkaplan, 2015: 38-39).

Karahan (2014) Anadolu ağızlarını başlıca üç ana grup içinde incelemiştir:

1. Doğu Grubu Ağızları: Ağrı, Artvin merkez ile Şavşat, Ardahan ve Yusufeli, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Hakkâri, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Tunceli, Urfa, Van Ağızları

2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Hopa, Borçka, Arhavi, Rize ve Trabzon Ağızları

3. Batı Grubu Ağızları: Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Denizli, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Hatay, Isparta, İçel, İzmir, İzmit, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Niğde, Ordu, Sakarya, Samsun, Sinop, Sivas, Tokat, Uşak, Yozgat, Zonguldak ağızları.

Yaşar Kemal'in eserlerine konu olan coğrafya genellikle Çukurova ve Toroslar, romanlarında hâkim olarak görülen ağız ise Adana ve yöresindeki yerlerin ağızlarıdır. Dolayısıyla Karahan'ın (2014) yaptığı Anadolu ağızları sınıflamasına göre Yaşar Kemal romanlarındaki ses olaylarının Batı Grubu Ağızlarından olduğu görülmektedir.

Yaşar Kemal'in romanları üzerinde yapılan taramada çok çeşitli ses olaylarına rastlanmıştır. Bun ses olaylarından en sık karşılaşılanlar düzenlenerek Tablo 20'de sunulmuştur. Tabloda ses olayları diğer tablolarda olduğu gibi alfabetik sıra ile verilmiştir. Tablo verildikten sonra tabloda yer alan ve sık rastlanan ses olayları belirli kategorilere ayrılarak incelenecek ve sırasıyla yorumlanacaktır.

Tablo 20
Yaşar Kemal'in Romanlarında Geçen Ses Olayı Niteliğindeki Mahalli Söyleyişler

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
1	Acanta	Acente, yeni, hiç kullanılmamış, sıfır kilometre.	Gidiyormuş acantaya sabahtan akşama kadar sevdalı gibi o traktör senin, bu traktör benim okşuyormuş. DÇC s.180	1
2	Adamlan	Adamla.	Memed yüz adamlan baş eder. İM-1 s.406	1
3	Afsun	Efsun, efsunlu, büyülü.	Muskalıymış, dualıymış, afsunluymuş. İM-2 s.256	100
4	Ağaylan	Ağa ile.	Böyle hep yarıcı kalırız Ağaylan sanıyordum. HNA s.23	1
5	Ağızlan	Ağız ile.	Ağızlan bal adam çok yarar. İM-2 s.63	3
6	Akıllan	Bu akıl ile.	Çocuk Osman sen bu akıllan İnce Memedi ağalara teslim edersin. İM-2 s.27	1
7	Alaman	Alman.	Bir delikanlının elindeki Alaman filintasını aldım. İM-2 s.68	130
8	Aliynen	Ali ile.	Topal Aliynen geyik avına gitmedi. İM-1 s.106	1
9	Allasen	Allah'ını seversen.	"Allasen avrat" dedi. İM-1 s.347	2
10	Almışcana	Almışcasına.	...Murtaza Ağa kötü koku almışcana yüzünü buruşturarak, "O beni öldürecek..." dedi. İM-4 s.82	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
11	Amcamlan	Amcam ile.	Amcamlan fısır fısır, çok gizli konuşurken ben uyumuşçuluğa vurdum, onlar da ne konuştularsa duydum. İM-3 s.210	1
12	Amma	Ama, fakat.	Ali "yanıldık amma..." dedi. İM-1 s.198	21
13	Anamızlan	Anamızla.	Evine de anadan doğma, çırılçıplak, göü bağı açık Havva anamızlan, o adama benzemez, domuz gibi kıllı, kılını Hazret Efendi tavuk gibi yolmuş da tasvirini öyle çıkarmış... İM-4 s.331	1
14	Anayın	Ananın.	Ben de ikinci sabah erkenden kalkar anayın pişirdiği çorbayı içerim. İM-1 s.200	2
15	Anşaca, İpekçe, Döndülü, Irazca, Duranca	Ayşe, İpek, Döndü, Iraz, Duran.	Halil ıslığını çaldı, İpekçe az ilerisinden öksürdü. YK s.230	50
16	Apartıman	Apartman.	Adanada büyük bir apartıman katı tuttum, sıcak sulu, banyolu. YY s.14	7
17	Aptes, aptest	Abdest.	... akar suda iyice çimdikten, bir iyice aptes aldıktan sonra... OD s.133	34
18	Aşşagılık	Aşağılık, şerefsiz. TDK DS c.1 s.362	Ulan Rüstemoğlu, ulan köpoğlu, ulan aşşagılık soy... DÇC s.129	1
19	Atınan, itinen	At ile.	Oğullarım, oğullarım bir tek adamı bin, beş yüz bin köylüyle atınan, itinen böyle sabi çocuklarının kıştırıp öldürmek kolay, İnce Memed ölmez ya... İM-4 s.63	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
20	Atlan	At ile.	Herkesin eşkıyaları yay gelir, bizim İnce Memedimiz arap atlan... İM-1 s.432	2
21	Ayakkap	Ayakkabı.	Ayakkaplarımız azıcık kötü ya ne yapalım. İM-1 s.254	2
22	Ayal	Hayal.	Bunca yıllık o benim ayalım değil mi, o korkak o kanı ciğeri beş para etmez oğlumu o bana doğurmadı mı...YÖ s.52	1
23	Babayın	Babanın.	Senin babayın ...dediğini duymuş. İM-1 s.186	2
24	Ballan	Bal ile.	"Ballan ağız getir" dedi Koca Osman. İM-2 s.62	3
25	Balmumuyulan	Balmumu ile.	Cebinden balmumuyulan yapılmış bir kalın keseden ellerini toprakla kurulayarak, tütün kağıt çıkarıp sigara sardı, Memed'e uzattı. İM-3 s.414	2
26	Beg	Bey.	Buradayımdır muhtar beg. OD s.84	1
27	Beylen	Beyle.	Siz Beylen baba dostu olurmuşsunuz. İM-2 s.58	2
28	Birazıcık	Biraz, azıcık.	Bir de haberleri olsa birazıcık yüzünü görselerdi, ne olurdu yani? İM-2 s.177	1
29	Bizimlen	Bizimle	Gelip bizimlen koşmayacak mı dersin Zeynel? İM-2 s.53	3
30	Bulduruyum	Buldurayım	Ben de Topal'ı bulduruyum. İM-1 s.348	1
31	Büyütüyüm	Büyüteyim.	Ver de gideyim, büyütüyüm sabıyı. İM-1 s.431	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
32	Camuz	Camız.	Yaşlı, uzun bıyıklı camuzcu Hasan... YY s.385	1
33	Candarma	Jandarma.	Elleri boş, Çukurova'dan arkalarında bir bölük candarma geri dönerlerdi. İM-1 s.69	1275
34	Canıym	Canının.	Bir iyi adam ki canıym içine koy. İM-1 s.84	2
35	Capon	Japon.	Hele Capon teknenin yanından hiç ayrılmamış, tekneyi tepeden turnağa eski rengine yeniden boyamış... DK s.426	1
36	Cıgara, sığara	Sigara.	Cıgarasının sarı defter kâğıdına parmak kalınlığında sardı. İM-1 s.67	23
37	Çıyan	Çıyan.	Onun gibi eşkiyaya kurt, kuş, ağaç, toprak, çalı, yılan, çıyan, teknil yaratık, bilumum düşmandır. İM-2 s.125	3
38	Çünküleyim Çünküleyim ki	Çünkü.	Çünküleyim ki beni hiçbir zaman yakalayamayacaksınız. DK s.198	36
39	Dahha	Daha.	Daha, daha gözümün önünde o kılıkta duruyor, dahha, dahha... İM-3 s.143	1
40	Dakka Dakkadan dakkaya	Dakika, dakikadan dakikaya.	Dakkadan dakkaya değişiyor. İM-1 s.340	2
41	Damdaracık	Çok dar, dapdaracık.	Evin sokağı damdaracıktı, ancak bir insan sığacak kadar. DK s.142	1
42	Dayıra	Daire, ev.	Candarma dayırasının önünde ne yatarsın? İM-2 s.240	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
43	Değmiyormuşçana	Değmiyormuşçasına	Memed üstündeki büyük ağırlığın altında bile bile yere dokunmuyor, yürürken hiç ses çıkarmıyor, kayar gibi, ayakları yere değmiyormuşçana gidiyordu. İM-2 s.139	1
44	Demirgırası Demikrası Demirkırası	Demokrasi.	Demirgırasıyi bozmak ona bir hareketlerde bulunmak alimallah günahdır. OD s.53	12
45	Demostenin kılıcı	Demoklesin kılıcı.	O çocuk burada kaldıkça, tepemizde Demostenin kılıcı gibi... YY s.690	1
46	Densene	Deyinsenize.	Düpedüz biz hak mak tanımayız densene. İM-1 s.409	2
47	Deyi	Diye.	Gelmiş köye, Abdi'yi öldürdüm deyi kabarır. İM-1 s.331	1
48	Diliyin	Dilinin.	Çıkarsana şu diliyin altındakini Memedim! İM-1 s.89	2
49	Diyesiymişsin	Demişsin	Bir de diyesiymişsin ki, o adam kılıç işlemez, bıçak kesmez. İM-4 s.84	5
50	Domuzlan	Domuz ile.	"Ne yaparsa yapsın, o kara domuzlan bir daha konuşmam" dedi. İM-3 s.251	1
51	Ederlerkim	Ederler ki	Şöyle rivayet ederlerkim: Vaktiyle Bolu şehrinde... der başlardı. İM-1 s.376	1
52	Eğmeyinen Değmeyinen Gelmeyinen	Eğlemekle, değmekle, gelmekle.	Kara çadır eğmeyinen, ucu yere değmeyinen, ne kaçarsın Koç Kozanoğlum, beş yüz atlı görmeyinen. İM-1 s.291	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
53	Eğsik	Eksik.	Bekçi tellalı eğsik çağırdın. OD s.65	1
54	Elimlen	Elimle.	Onu ben kendi elimlen öldürmeliyim. İM-1 s.404	77
55	Ellemen	Ellemeyin.	Aşık Ali "Ellemen oğlanı" dedi. HNA s.15	1
56	Emecik	Emek.	Senin emeciklerin de benim ki gibi boşa gidecek. İM-2 s.428	4
57	Evendim	Efendim.	Evet evendim, artık bu vahşetin, bu canavarlığın, bu vatan hayınlığının önüne geçmeliyiz. DÇC s.147	1
58	Eyi, eyilik	İyi. TDK DS c.3 s.1821	Babadan daha eyi... İM-1 s.84	7
59	Ezrail	Azrail.	Ezrail gelmiş de can talep eyler. OD s.321	9
60	Fasulya	Fasulye.	Taze patlıcanın, bir de kabağın, bir de bamyanın, bir de fasulyanın, bir de biberin, yeni kopmuş, tencereye düşmüş... YY s.53	1
61	Fayıziylan	Faiziyle.	Bu yıl veremezsek gelecek yıl fayıziylan veririz. OD s.27	1
62	Fiyakalı	Fiyaka, fiyakalı.	Ali soğanı şöyle fiyakalıca yumruğuyla kırdı. OD s.363	1
63	Ganun, gaymakam, gominist, gomutan, gendini, galdı, gasaba, galem, gurtarmak	Kanun, kaymakam, komünist, komutan, kendini, kasaba, kalem, kurtarmak.	Ganun da vardır, kesik sulama da vardır. T s.39	23
64	Garaz	Garez.	O yıldan sonra garaz başlamıştı, inadından dönmedi. İM-1 s.62	2

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
65	Gayetlen	Gayet de.	Ben köylüyüm ve de köylü milletinizi gayetlen iyi bilirim. İM-2 s.340	1
66	Geliciydi	Gelecekti	"Bu da mı geliciydi başıma teyze?" diye bastı çılgılığı. İM-1 s.224	1
67	Gıram	Gram.	Hiç birinde bir gıram erkek kanı kalmamış. OD s.366	1
68	Gıt	Git.	Gıt kızım inşallah. OD s.198	1
69	Gorku	Korku.	Yüzlerinde yarı gorku, yarı sevinç. OD s.205	1
70	Gözel	Güzel.	Mis geyiği görmek bir kadının güzel olduğuna, Hürü melek olduğuna, ne kadar yaşlı olsa da Allah'ın onu tüm erkeklerin gözüne güzel göstereceğine işarettir. OD s.303	2
71	Gözleyi gözleyi	Gözleye gözleye.	Yarelerim göz göz oldu, cerrah gözleyi gözleyi. İM-1 s.290	1
72	Gözüyün	Gözünün.	Bak şu kadar köylü, bak şu kadar insan senin gözüyün içine bakıyor. İM-1 s.433	2
73	Halbuysam ki	Hâlbuki.	Halbuysam ki kurşun sesini duyunca kaçacak delik arayanlar kahraman, zengin olup, çiftliklere konup, bak bak, iyi bak Rüstem... İM-3 s.317	7
74	Halimlen Balıkçıylan	Halimle. Balıkçıyla.	Bir daha nasıl, nasıl geçerdim oranın kapısından, bu halimlen, bu serseri Selim Balıkçıylan... DK s.93	2
75	Hatçe	Hatice.	İçinden, şöyle bir Hatçe'ye de görünsem geçti. İM-1 s.64	19

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
76	Haydın Haydın	Haydi.	Sağ adamın yası tutulmaz, haydin kalkın. İM-3 s.164	18
77	Hayın, hayınlık, vatan hayınlığı	Hain, hainlik, vatan hainliği.	Ferhat Hoca hayınlık etmez diye güvenini tazeliyor, sonra da insanoglu çiğ süt emmiştir, güven olmaz diye vazgeçiyor. İM-2 s.100	19
78	Hemi, hemi de	Hem. YKS s.55	Hemi de Kertiş Ali senin ferishtahının... İM-1 s.55 Hemi de bu köylüye, bu eşşek millete layık! İM-2 s.36	10
79	Hendik	Hendek.	Ve de almışsınız şeyinizi elinize ve de su kıyısı, esikli, kesikli, hendikli, sazlıklı, büklü, ormanlıklı tarla ararsınız. OD s.51	1
80	Herhal	Herhalde, galiba	Kim gördü bilmem ki... Herhal gören olmuştur. İM-2 s.140	5
81	Hıyanat, hıyanatlık	Hıyanet.	Ve de bu köye hıyanatlık edeni. OD s.55	8
82	Hızsızlığıın	Hırsızlığının.	Şimdilik hırsızlığıın ünü dünyayı tuttu. İM-1 s.126	1
83	Hökümet, hökümat	Hükümet.	Ganun vardır, hükümet vardır. T s.39	6
84	Hörmet	Hürmet.	Hoca Efendiye karşı hürmette kusur etmedik zannedersem. İM-3 s.505	10
85	Hükümetlen	Hükümetle	Söyleyin hükümetlen başa çıkılır mı? İM-2 s.59	3
86	Hürü	Huri, melek.	Amma da güzelmişsin sen Seyran Kız! Hürü melek var mı senin soyunda? İM-2 s.358	2

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
87	Isıcak	Sıcak	Ne yatarsın Zala'nın biriciği, kuşluklayın ısıcakta? İM-2 s.240	4
88	Işırkene	Işırken (gün)	Bir hoş gün ıştırkene, benzer bir karanlık... İM-2 s.293	1
89	İkindin İkindiyn	İkindi vakti.	Narlıkışla yörelerine geldiğimde gün ikindin oluyordu. İM-2 s.44	2
90	İlen	İle.	Küheylan derim ki esen yel ilen yarışır. İM-4 s.121	5
91	İnce Memedlen	İnce Memed ile.	Ne alıp veremedikleri varmış İnce Memedlen? İM-4 s.61	3
92	İndimola	İndi mi acaba?	Köy şimdi Çukura indimola? OD s.149	1
93	İresul, iremzi, irezil, irest	Resul, Remzi, rezil, rest.	Olur mu İresul Efendi? T s.8	8
94	İsterik	İsteriz.	O isterik orospunun azıcık kerameti varsa beni şu anda çarpsın bakalım. İM-4 s.85	2
95	Kanape	Kanepe.	Köpeğin, park kanapesindekilerin gölgeleri fabrikanın an örten, çoğalan, gene koşun koşarken hoplayan... YY s.49	1
96	Karıyn	Karının	Eğer karıyn donunu senin başına şapka yapmazsam bana da Deli Durdu demesinler. İM-1 s.169	1
97	Kendi kendiyin	Kendi kendinin.	Çok çalışırsın ama kendi kendiyin ağasısn. İM-1 s.32	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
98	Keşki Keşkiii	Keşke.	Memedhakkından gelir onun. "Keşkiii". İM-1 s.92	124
99	Kıyman	Kıymayın.	Anavarza ot ayrığı Kana bulanmış gömleği Kıyman aşiretler kıyman Kör karının bir değneği. İM-2 s.283	3
100	Kilov	Kilo.	El bir dönümlük tarladan elli kilov toplarsa, biz yüz kilov toplarız. OD s.53	4
101	Kimseylen	Kimse ile	Kimseylen konuşmuyor. İM-2 s.63	2
102	Kor komaz	Koyar koymaz.	Memed başını kor komaz gitti, bir çocuk gibi... İM-1 s.310	1
103	Kordela	Kurdela.	Atın boğazına aralarında sırmalı muskalar olan mavi, kırmızı, sarı, yeşil boncuklar takmış, atun kuyruğuna alınına da renk renkkordelalar bağlamıştı. İM-4 s.211	1
104	Koşarcana	Koşarcasına	Merdivenlere atıldı, koşarcana aşağı indi... İM-4 s.79	2
105	Kulağasma	Kulak asma, önemseme.	Kulağasma, ben onun gönlünü az sonra derakap alırım. İM-4 s.81	1
106	Lüküs	Lüks.	Bizim Bey İstanbuldan, Fülüryadan olur, lüküs yerdir. ÇDÇA s.17	1
107	Melmeket	Memleket.	Bizim memleketimizi Evrepanın yanına, hizasına çıkarmışık. T s.94	1
108	Metiro	Metre.	Köye beş yüz metiro olacak. T s.40	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
109	Mola	Mi ola?	Gelir mola bir daha? İM-2 s.123	1
110	Motör	Motor.	Motör işledi ve otobüs kasabanın bozuk caddesinden hoplayarak köprüye doğru inmeğe başladı. YY s.420	1
111	Mozayık	Mozaik.	Cıgıcıkta tarlaların ortasında, bir tarla Bizans mozayığı vardır. İM-2 s.10	15
112	Muhacır	Muhacir, hicret etmiş, göçmen.	Süpürgeci Muhacır Murat pazaryerini toz kaldırarak süpürüyordu. İM-1 s.260	1
113	Mumlan aratmak	Mum ile aramak.	Kel Hamza mumlan arattı Abdi'yi... İM-2 s.152	1
114	Neci?	Ne, nedir?	Onun neci olduğu, ne yüzden eşkıya çıktığı, nereli olduğu bilinmezdi. İM-1 s.284	4
115	Nen var	Neyin var?	Nen var, bir şey mi oldu? İM-1 s.375	1
116	Neresiylen	Neresiyle.	Bacakları yok ki neresiylen halvet olmuşlar. İM-4 s.440	1
117	Netmek	Ne etmek, ne yapmak.	Yavrumu nettin Dursun emmisi? İM-1 s.36	12
118	Neyliyek	Ne edelim?	Akşam oluyor Mustafa, neyliyek? İM-1 s.74	2
119	Niceyledin	Ne eyledin, ne yaptın?	O gavuru niceyledin. İM-1 s.320	1
120	Nicolur	Nice olur, ne olur?	Nicolursa olsun! YY s.436	3
121	Nidersin	Ne edersin?	Sizi çok göresim geliyordu ama, nidersin! Köycülük. İM-1 s.119	2

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
122	Nişlimek	Ne yapmak, ne işlemek, ne eylemek.	Şimdi nişliyelim? İM-1 s.102	7
123	Noldola	Ne oldu?	Noldola oğluna? İM-1 s.37	1
124	Nolursun	Ne olursun.	"Nolursun Hösük Emmi" dedi. İM-1 s.44	3
125	Ocacakta	Oracıkta	Vuran candarmanın hemen ocacakta canı çıktı. İM-2 s.212	1
126	Ol sebepten	O sebepten, bu sebepten.	Ol sebepten efendim, birçok soylu biri geldi kasabamıza. DÇC s.157	11
127	Onunlan	Onunla.	Senin sarı öküz var ya onunlan mor öküzü de kurban kesti. HNA s.20	1
128	Oparlör	Hoparlör.	Gezginci satıcılar, boyunlarına takılı oparlörleri, kaçak sigaracılar, kaçak radyo, televizyon, fotoğraf makinaları satanlar... DK s.121	1
129	Orduylan	Ordu ile	Dağda bir orduylan dövüşmüş, orduyu bozmuş, azıcık bacağından yaralanmış. İM-2 s.297	1
130	Ossaat	O saat, o vakit.	Eskiden gençliğinde olsaydı, ossaat Hacıyı öldürtürdü. YY s.299	1
131	Öküzlen	Öküzle, öküz ile.	Sarı öküzlen hani ben çift sürerdim. HNA s.16	1
132	Ölüleriğin	Ölülerin, ölülerinin.	Ölüleriğin ruhuna gitsin. İM-4 s.78	1
133	Ölümlen	Ölüm ile.	Ölümlen karşı karşıya gelmiş adam azıcık daha iyileşir, yığıtleşir. İM-2 s.39	1
134	Ölürük	Ölürüz.	Etme Ağam! Acımızdan ölürük bu kış. İM-1 s.52	3

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
135	Ölüyün	Ölünün	"Ölüyün körünü arıyorum Kamer Ana, ölüyün körünü" dedi. İM-2 s.36	5
136	Pambuk	Pamuk.	Pambuklarımız, ekinlerimiz su altında kaldı. T s.58	1
137	Pancur	Panjur.	Pancurun aralığında namluyu dışarı uzattı... DÇC s.5	1
138	Paraylan	Para ile	Ben bu paraylan on çift öküz bile alırım değil mi istersem? İM-3 s.137	4
139	Paşaylan	Paşa ile	İsmet Paşaylan konuşmuş. İM-1 s.426	3
140	Payton	Fayton.	Efendi Hazretleri onları kapıda bekleyen paytona kadar uğradı. İM-4 s.397	1
141	Pılan	Plan.	Bu pılanı mademki kurduk, yorulsak da, ölsek da sonuna kadar yerine getirmeliyiz. OD s.318	2
142	Pıropaganta	Propaganda.	Senin güzel milletimiz arasında ne pıropaganta ettiğini beni bilmez mi sanırsın. OD s.315	1
143	Rakıylan	Rakıyla.	Bizi bir ağırladılar, balla börekler, sakız rakısıylan, vay babam vay, vay günler... DK s.386	1
144	Saati	Saati.	Mustafa Kemal Paşa'nın ana yadigarı saatının İnce Memed'in, bir eşkıya parçasının eline geçmesi onu kahrından öldürecekti. İM-4 s.376	27
145	Sağlıcağlan kalın	Sağlıcakla kalın.	Sağlıcağlan kal Hürü Ana. İM-1 s.257	8

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
146	Sandalya	Sandalye.	... vardı eski yerine sandalyasına oturdu. DÇC s.233	84
147	Sankileyim ki	Sanki.	Efendi hazretleri bu tasviri yaparken cennetin içinde Adem atamızla Havva anamız karşısında durmuşlar da sankileyim poz vermişler, yılanları, elmaları da yanlarında. İM-4 s.165	1
148	Seninlen	Seninle.	Çatla da sonra gel bir güzel yemek yiyelim seninlen. İM-2 s.61	1
149	Sövüş	Söğüş.	Ortada tepeleme pirinç pilavı, onun yanında av etlerinden sövüşler, tavuk yahnisi, içli köfte ... İM-4 s.109	1
150	Söylen	Söyleyin.	Söylen çetebaşı ben miyim? İM-1 s.271	2
151	Şafaklayın	Şafakleyin.	Sen dağa çekil de uyu. Şafaklayın kamışlığa gir. İM-1 s.382	3
152	Şahan	Şahin	Şahan kocamaylan vermez avını, ta ezelden kurt eniği kurt olur. DÇC s.387	1
153	Şcher	Şehir.	Padişahlar şcherinde. T s.25	1
154	Tarablus kuşak	Trablus kuşağı.	Tarablus kuşak bağlayan, körüklü çizme giyen, sırmalı abayı Adanada sırtından çıkarmayan, başına ipek poşu bağlayan, şalvarının cep kıraklarını altın sırmayla işleten odur. DÇC s.276	1
155	Tiren	Tren.	Yeter ki istesin köylü. Getirir de kara tireni köyün kapısına dayadı. OD s.29	7
156	Topallan	Topal ile	Biz sonra topallan düşünürüz. İM-2 s.232	1

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
157	Toprağıylan, taşıylan, makinalarıylan, motoruylan	Toprağıyla, taşıyşa, makinalarıyla, motoruyla.	Çukurova'yı toprağıylan, taşıylan, şu alamet makinalarıylan verseler durmam. HNA s.40	1
158	Uğurilen	Bir yolcuya söylenen iyi dilek. TDK DS c.6 s.4032	"Güle güle" dedi. Uğuroła. İM-2 s.20	4
159	Umud	Umut.	İçine bir sevinç, bir umud doğdu. OD s.271	1
160	Urum	Rum.	... bilcümle Urum üstüne Beylerbeyi yaptım demiş. İM-3 s.54	8
161	Urus	Rus.	Urusun, Fransızın içinde. OD s.226	2
162	Var ola	Var ki.	"Dışarda soğuk mu var ola, üşüyorum" dedi. İM-2 s.26	1
163	Verese	Varis	Tepedelen Ali Paşa verese Ali Paşa. FSKAB s.200	1
164	Vetan, vetandaş, vetanpervar	Vatan, vatandaş, vatanperver.	Yüksek vetanımız için mazarratdır... OD s.28	27
165	Yandı mola, oldu mola	Yandı mı acaba? Oldu mu acaba?	Yandı mola o gavur? İM-1 s.304	2
166	Yeminler edem	Yeminler ederim.	Kitaplar getir de yeminler edem. İM-1 s.34	1
167	Yeterin	Yeter.	"Yeterin" diye heyecanla bağırdı. İM-1 s.328	1
168	Yıldızlan	Yıldız ile.	Bu kümbet her gece sabaha kadar, yöresine inen bin tene yıldızlan... İM-3 s.286	1
169	Yiğen	Yeğen.	Buyurun hay yiğen. İM-1 s.177	3

S.N.	Mahalli Söyleyiş	Anlamı	Örnek Kullanım	TKS (f)
170	Yoğumuş	Yok imiş, yokmuş.	Bu yıkılası Çukurovada senin üstüne kimse yoğumuş oğul Ferho, Ferho lo. YY s.30	2
171	Yoksama	Yoksa.	Çalışmaya mı gidiyorsunuz yoksama? OD s.54	1
172	Yumşak, yumşamak, yumşacık	Yumuşak.	Yumşak bir yatak olsa, ak Çukurova pamuğundan. ODs.19	37
173	Yüksük	Yüzük.	Bir çimdik tuz, bir yüksüğün yarı dolsudur. YDGB s.307	1
174	Zalım	Zalim.	"Ben Alime, o zalıma, o sözünde durmaza küstüm" dedi. İM-4 s.392	7
175	Zenaat	Zanaat.	Bir zenaat güzelse, bulunmazsa, kadir kıymet bilmezler yüzünden o zenaat ölüyorsa... DÇC s.295	8
176	Zolum	Zulüm.	Çolumu, çocuğumu, ordumuzun gıdasını gurtardın zolumdan dedim. T s.94	1
177	Zorlan	Zorla	İşte bundan sonra aşiretleri zorlan Çukurova'ya yerleştirdiler. İM-1 s.291	8

Tablo 20’de verilen Yaşar Kemal’in romanlarındaki mahalli söyleyiş biçimli ses olayları incelendiğinde çeşitli kategorilerde ses olaylarına örnekler olduğu görülmektedir. Bu ses olayları içerisinde en sık rastlananların n>y değişimi, ile edatının –len, nen olarak geçtiği, e>i değişimi, k->g- ve t->d- değişimi, türeme, düşme, hece kaynaşması gibi ses olayları olduğu söylenebilir.

Afşin, Elbistan, Göksun, Andırın Adana, Hatay, Tarsus, Ereğli ağızlarında teklik 2. şahıs iyelik ekinde ilgi hali ekinden önce n>y değişmesi olabilmektedir (Karahan, 2014:174). Tablo 20’de yer alan babayın, canıyın, gözüyün, hırsızlığıyın, karıyın, kendiyin, ölüleriyin bu ses olayına örnek olan mahalli söyleyişlerdir.

Bazı ağızlarda yazı dilindeki ile ve bunun ekleşmiş biçimi olan –le edatı dışında bunların ilen, -len, -nen, bile-, bilen gibi genişletilmiş şekilleri de yer almıştır (Korkmaz, 2013). Tablo 20’de geçen ses olayları incelendiğinde en fazla ses olayının ile edatının -len, -lan, -nen şeklinde oluşturulduğu görülmektedir. Adamlan, ağaylan, ağızlan, akıllan, Aliynen, amcamlan, anamızlan, atınan, itinen, atlan, ballan, balmumuyulan, bizimlen, beylen, domuzlan, elimlen, fayızıylan... bu ses olayına örnek olan mahalli söyleyişlerdir.

Batı Grubu ağızlarının bir kısmında “-ı/-i/-u/-ü” zarf-fiil eki yaygın olarak tekrarlarla kullanılmaktadır (Karahan, 2014: 136). Tablo 20’de geçen “gözleyi gözleyi” tekrarı bu ifadeye örnek olan bir ses olayıdır.

Batı grubu ağızlarında “k->g-“ değişmelerindeki yoğunluk fazladır (Karahan, 2014). Tablo 20’de geçen “ganun, gaymakam, gurtarmak, galem, gendi, gominist, gomutan, galdı, gasaba, gorku” bu değişmelere örnek olabilecek mahalli söyleyişlerdir.

Bozkaplan (2015: 41) ses türemesini, kelime ile hiçbir organik bağı bulunmayan bir ya da birden çok sesin ortaya çıkması olarak tanımlamakta ve ses türemesini üç grupta ifade etmektedir. Bunlar (1) başta türeme, (2) içte türeme, (3) sonda türemedir. Tablo 20’deki ses olaylarından; iresul, iremzi, irest, urus başta ses türemesine, Alaman, apartıman, gıram, hayın, mozayık, lüküs içte ses türemesine, kilov sonda ses türemesine örnektir.

Sonuç olarak Yaşar Kemal’in romanlarında geçen mahalli söyleyiş biçimli ses olaylarının Batı Anadolu ağızları arasında bulunan Adana ve yöresi ağızlarının örneklerini sıklıkla barındırdığı söylenebilir.

4.19. Yaşar Kemal’in Romanlarında Geçen Mahalli Söyleyişlerin Türkçe Bakımından Değerlendirilmesi

Dilin pek çok tanımı yapılmış olmakla birlikte dil; “insanın kendi bilgi ve deneyimlerini, bir anlamsal kapsamı ve bir ses karşılığı olan birlikler, her toplumda bir başka biçimde açıklandığı bir bildirişme aracı” olarak tanımlanabilir (Aksan, 2009: 55). Dünya dilleri arasında Türkçe, Altay dillerinin en eski yazılı kaynaklara sahip kolu olarak görülmektedir. Türkiye Türkçesi ise Türkçenin en fazla konuşuru olan koludur (Demir ve Yılmaz, 2012).

Türk dilinin araştırılması ve geliştirilmesine büyük önem veren Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’ün Türkçeyle ilgili görüşleri ise şu şekildedir:

Türkiye Cumhuriyeti’ni kuran Türk halkı Türk milletidir. Türk milleti demek Türk dili demektir. Türk dili Türk milleti için kutsal bir hazinedir. Çünkü Türk milleti geçirdiği nihayetsiz felaketler içinde ahlakını, an’anelerini, hatıralarını, menfaatlerini, kısacası bugün kendi milliyetini yapan her şeyinin dili sayesinde muhafaza olduğunu gösteriyor. Türk dili Türk milletinin kalbidir, zihnidir (İnan, 1969:18).

Eski Anadolu Türkçesinin XV. Yüzyıl ortalarından başlayarak iki yönlü yani çatallı bir değişim ve gelişim doğrultusunda yol almış olması, bir yandan yazı dili durumundaki Osmanlı Türkçesini oluştururken bir yandan da farklı ağız yapılarına ve yazı dilinin baskısından uzak kalmış konuşma diline dayalı Türkçeyi, XVI. Yüzyıldan günümüze uzandıran ve zaman etkenine bağlı değişim ve gelişimlerle beslenen çok zengin nitelikteki günümüz Türkiye Türkçesinin ağızlarını oluşturmuştur (Korkmaz, 2013: 137).

Karahan (2014) tarafından yapılan ağız sınıflasına göre Anadolu ağızları (1) Doğu Grubu Ağızları, (2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları, (3) Batı Grubu Ağızları olmak üzere üç grupta incelenmiştir. Yaşar Kemal’in eserlerine konu olan coğrafya genellikle Çukurova ve Toroslar, romanlarında hâkim olarak görülen ağız ise Adana ve yöresi ağızlarıdır. Bu sınıflamaya göre Yaşar Kemal romanlarında ağız niteliği taşıyan kelimelerin Batı Grubu Ağızlarından olduğu söylenebilir.

Yaşar Kemal, Yüksel Pazarkaya ile 1980 yılında yaptığı röportajda romanları, romanlarına konu olan coğrafya ve Türkçe hakkında şunları ifade etmiştir:

Çukurova'nın özelliği, Türkçenin en iyi konuşulduğu, en zengin olduğu yer olması. Türk dili çok zengin bir dil. Bütün Türk dilleri arasında yahut Orta Asya'daki, Azerbaycan'daki, bütün dünyadaki Türk bölgeleri arasında en zengin dil Anadolu'nun dilidir. Bunun da sebebi bu göçebe halkın dilinde doğaya, hayvanlara ve insan ilişkilerine ait çok sözcük, çok deyim, çok kavram olmasıdır (Pazarkaya, 2017: 20).

Türkmenler Çukurova'da çok görkemli bir kültür yaratmışlardır ve büyük şairler yetiştirmişlerdir. Türkmenin en büyük şairleri Karacaoğlu ve Dadaloğlu'dur. Karacaoğlu'nın benim doğduğum köy Göğceli'den olduğu yazılır kitaplarda. Doğru mudur, değil midir bilmem ama o bölgede yoğunlaşmıştır Karacaoğlu'nın şiirleri. Örneğin ben Karacaoğlu ve Dadaloğlu'nun şiirlerini en çok bu bölgede topladım (Pazarkaya, 2017: 20).

Çukurova büyük bir geçit bölgesidir. Kültürlerin kaynaştığı yerdir. Bir yanında Akdeniz, bir yanında Arap kültürü, bir yanında Orta Asya'dan gelenler. Büyük karmaşık bir kültür; orada büyük bir kültür birikimi yapmışlar. Ben Çukurova'da doğdum, büyüdüm. Herkes kendi Çukurova'sını yazar. Ben etimle kemiğimle Çukurovalıyım. Çukurova Türkmenindenim (Pazarkaya, 2017: 20).

Yaşar Kemal'in doğup büyüdüğü, romanlarına konu ettiği Çukurova yöresi, Türkmenler ve Türkçenin o bölgedeki durumuna ilişkin görüşlerine bakıldığında, kültürel çeşitliliği dolayısıyla kendisinin Türkçenin zengin biçimde konuşulduğu büyük bir kültür ortamı içerisinde yetiştiği sonucuna ulaşılabilir. Yaşar Kemal'in dilinin oluşumda ve eserlerine yansımada büyük öneme sahip Çukurova coğrafyası ve Toros yörükleri ile ilgili dikkat çekici bir durum ise 1932 yılındaki Türk Dil Kurultayında yaşanan bir ayrıntıdır. Bu durum şu şekilde özetlenebilir:

Atatürk'ün 12 Temmuz 1932'de kurduğu Türk Dil Kurumu, Türkiye Cumhuriyeti'nin kültür kurumlarından biri olarak, kurulduğu günden beri Türkçenin gelişmesi, zenginleşmesi için çalışmalarını sürdürülmüştür. Türk Dil Kurumu, kuruluşundan kısa bir süre sonra 26 Eylül - 5 Ekim 1932 tarihlerinde ilk kurultayını düzenlemiştir. 26 Eylül 1932'de başlayan I. Türk Dili Kurultayı'na birçok bilim adamı, sanatçı, devlet adamı katılmıştır. Ayrıca Adana'dan üç yörüğün de Birinci Türk Dili Kurultayı'na davet edilmesi önemli bir ayrıntıdır (Torun, 2007: 517).

Atatürk'ün kurduğu Türk Dil Kurumu tarafından kuruluşundan hemen sonra yapılan ilk kurultaya Adana'dan üç yörüğün de davet edilmesi ile Yaşar Kemal o coğrafyadaki kendi tanıklığı halk dilinin, Türkmenlerin yoğunlukta yaşadığı Çukurova yöresindeki ağzın Türkçe için önemli bir yere sahip olduğunu gösteren örnekler olduğu söylenebilir.

Eserlerinde folklorik unsurlardan, halk hikâyelerinden, Anadolu efsanelerinden, âşık geleneğinin ürünlerinden, ağız unsurlarından sıkça yararlanan ve bunlarla bağlantılı olarak mahalli söyleyişlere sıklıkla yer veren Yaşar Kemal'in Türkçeye önemli katkılar sağladığı ifade edilebilir. Kendisi halk dilini ve onun edebi temsilcilerini önemseydiğini hatta kendisinin de o gelenekten geldiğini şu sözleriyle dile getirmektedir:

Benim ustam Köroğlu, Âşık Veysel, Karacaoğlu, Dadaloğlu... Ben Köroğlunun ustasının çırağı sayarım kendimi. Bir anlatıcıyım ben. Yani bugün Batı edebiyatı anlamında bir romancı değilim. Ben daha çok anlatıcı yönü ağır basan bir romancıyım... Benim edebiyat geleneğim Köroğlu'na, Dede Korkut'a, Manas Destanına, Karacaoğlu'na ve Çukurovadaki türkölü halk hikâyelerine dayanır. Ben onun, o büyük edebiyatın, suyunun suyuyum... Söz sanatı insanın kanındadır; söz sanatı kadar güçlü bir şey yok. Ve ben de bunun insanıyım... (Pazarkaya, 2017: 15-41).

Yaşar Kemal halk edebiyatının, âşık geleneğinin temsilcilerini kendine usta kabul ettiğini, kendisinin de bu geleneğin halkalarından olduğunu, ayrıca anlatıcı kültüründen gelen bir romancı olduğu belirtmektedir. Bu çalışmada Yaşar Kemal'in romanları taranarak mahalli söyleyiş unsuru kelime ve kelime grupları ele alınmış ve kelime türlerine göre ayrılarak incelenmiştir. Yapılan çalışmada hemen her kelime türü ve bunların alt türlerine ait çeşitli örneklerin tespit edildiği romanlarının mahalli söyleyiş açısından oldukça zengin içeriklere sahip olduğu görülmüştür.

Onun mahalli söyleyiş unsurlarına romanlarında sıkça yer vermesinin; bu unsurların yazılı edebiyata kazandırılması, kaybolmasının önlenmesi, işlerlik kazanması, ağız çalışmalarına girmesi, dil alanındaki bilimsel çalışmalara konu olması gibi çok çeşitli işlevler yerine getirdiği söylenebilir. Yaşar Kemal'in romanlarında kullandığı mahalli söyleyişlerin Türk Dil Kurumu Derleme Sözlüğüne ya da bu sözlüğün amacına da katkı sağladığı ifade edilebilir.

Derleme Sözlüğü; 1932 yılına kadar yazılı dilimize girmemiş ve 1932-1960 yılları arasında yurdumuzun türlü bölgelerinde halk ağzından derlenmiş olan Türkçe ve Türkçeleşmiş sözlerden oluşmaktadır. Derleme Sözlüğünde ve derlemelerde güdülen amaç şu şekilde ifade edilmiştir:

Türkiyede halk ağzında dolaşan ve bugüne kadar lügatlere ve yazı diline girmemiş, yahut yazıda pek az kullanılmış olan halk sözlerini toplamakla bunların hepsinin yazıda, hatta konuşmada kullanılması... Türk halk ağzının böylece elbirliğiyle toplanmış bir sözlüğünü dil meraklılarının gözü önüne koymak, sınırlarımız içinde söylenen sözleri tanıtmak ve bunlar üzerinde yapılabilecek her türlü bilimsel araştırmaya yol açmak düşüncesi...(TDK Derleme Sözlüğü, 2009: 5).

Derleme Sözlüğünün oluşturulma amacı ve Türkçeye katkısı dikkate alındığında Yaşar Kemal'in halk dilinde kullanılan ancak lügatlere girmemiş, yazı dilinde kullanılmış ifadeler mahalli söyleyiş olarak romanlarında yer vermesinin Türkçeye Derleme Sözlüğü ile benzer katkılar sağladığı çıkarımında bulunulabilir. Yaşar Kemal'in romanlarının sayısı, romanlarında yer verdiği toplam mahalli söyleyiş sayısı, çeşitliliği ve toplam kullanım sayılarının bu katkıda önemi yüksektir.

Yaşar Kemal vefatından 25 yıl önce Türkçe, romanları, henüz taslak durumundaki çalışmaları ve gelecekle ilgili şunları ifade etmiştir:

Çok var onlardan (taslak çalışma). Allah'tan ömür diliyorum ki ülkemin dilini daha güzel işleyeyim. Türkçe dünyanın en sıcak, en insancıl dilidir. İnsani değerleri en iyi taşıyan dillerden bir tanesidir. Sevgiyi, dostluğu, kardeşliği, sıcaklığı en iyi duyurabilen dildir. İnşallah ben bu dilin bir çırağı olarak, bu dile bazı olanaklar kazandırabilirim (Pazarkaya, 2017: 30).

Türkçe için dünyanın en güzel, en sıcak, en insancıl ve sevgiyi, dostluğu, kardeşliği en iyi duyurabilen dil olduğunu belirten Yaşar Kemal bu ifadelerinden sonra birçok eser ortaya koymuş, Türkçenin gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır.

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuçlar

Yaşar Kemal'in romanlarında geçen mahalli söyleyiş ifadeleri tasnif edilerek düzenlenmiştir. Bu tasnif işlemi sonucunda mahalli söyleyiş ifadeleri kelime türlerine göre ayrılmıştır. Mahalli söyleyiş ifadeleri kelime türü bazında; ad (404), bitki adı (76), hayvan adı (52), sıfat (104), zamir (2), zarf (19), edat (3), bağlaç (4), ünlem (9), tekrar (36), ikileme (42), argo (66), alkış (13), kargış (34), fiil (180), deyim (293), atasözü (52), ses olayı (177) olmak üzere toplam 1567 adettir.

Yaşar Kemal romanlarındaki ad niteliğindeki mahalli söyleyişlere bakıldığında en sık kullanılanların; yalım (766), giyit (519), koyak (321), bük (182), derimevi (125), tar (120), huğ (105), ağı (99), alaçık (92), hüyük (88), çangal (81), çaykara (74), ötürük (62), dulda (62), mintan (55), savat (52), çont (52), kuşluk (49), sedir (49), esrik (48), sıtara (44), umar (40), terki (36), azık (35), yamçı (35), hızman (34), büvet (33), yalabuk (29), işlik (30), kepenek (28), savan (27), yornuk (21), yazı (20) şeklinde sıralandığı görülmektedir.

Kullanılan ad niteliğindeki mahalli söyleyiş ifadelerinin genellikle Çukurova yöresine ait olduğu, diğerlerine oranla oldukça sınırlı kalmakla birlikte yazarın Çukurova'da geçmeyen romanları olan Al Gözüm Seyreyle Salih, Deniz Küstü gibi romanlarında denizciliğe ait çevale (21), başaltı (8) gibi adların da geçtiği söylenebilir. Yaşar Kemal'in romanları tarihsel sıraya göre okunduğu ve her romanda kullanılan ad niteliğindeki mahalli söyleyiş sayıları tespit edildiğinden, dikkat çeken bir durum romanlarında bu ifadelerin kullanımının zamanla

azalmasıdır. Yazarın Akçasazın Ağaları romanlarında (DÇC ve YY) mahalli söyleyiş kullanım sayısı en yüksek seviyeye çıkarken bu romanlardan sonra mahalli söyleyiş ifadelerinde belirgin bir azalma olduğu görülmüştür. Yazarın 1997-2012 yılları arasında yazdığı son seri romanı olan Bir Ada Hikâyesi dörtlemesinde (FSKAB, KSI, TH, ÇDÇA) ise mahalli söyleyiş sayılarının en düşük seviyede olduğu görülmüştür. Bu durumda yazarın Çukurova coğrafyası ile olan bağının zayıflamasının, şehirleşmenin ve ilgili söyleyişlerin halk ağzında kullanımının azalmasının ve ilgili romanların geçtiği coğrafyanın genellikle Çukurova dışında olmasının etkili olduğu düşünülmektedir.

Romanlarda mahalli adıyla geçen bitkilerden en sık kullanılanların sırasıyla; yarpuz (212), karaçalı (126), ılgın (119), püren (119), hayıt (92), döngele (79), murt (53), pıtırak (48), keven (48), sütleğen (48), çiriş (45), kenger (41), ağınağacı (34), zıncar (28), pampal (27), peryavşan (18), cilbirti (15), karakılçık (13), bedri (13), çakırdiken (13), hıltan (13), kesme (12), pabuç inciri (11), karamuk (11), sıgırkuyruğu (11), itburnu (10), mantıvar (10), sakızlak (10), sulfata (9), çeti (8), düzik (7), mezdeğe (6) şeklindedir.

Mahalli söyleşi ile romanlarda en sık kullanılan hayvan adları; ceren (290), yılkı (54), palaz (34), puhu (28), evran (28), sarıca arı (25), mucuk (25), kayışkanat (22), deldelice (22), cırlavuk (15), akçakuş (12), cıngır (10), karakuş (10), sarıasma (10), sarıca karınca (10), gurrük kuşu (9), boncuklu arı (8), kelkerkez (7), divlik kuşu (5), yusufçuk (5) şeklinde sıralanabilir. Bunlardan akçakuş (martı) dışındakilerin tamamının mahalli söyleyiş alanının Çukurova coğrafyası ve Toroslar olduğu görülmektedir. En sık kullanılan hayvan adlarından büyük bölümünün kuşlar olması dikkat çekici bir durumdur. Sıralanan hayvan adlarından palaz, puhu, kayışkanat (memeli), deldelice, akçakuş, cıngır, karakuş, sarıasma, gurrük kuşu, kelkerkez, divlik kuşu, yusufçuk bunlardandır. Kuşların dışında en sık karşılaşılan hayvan adlarının genellikle; arılar, atlar, karıncalar, yılanlar, böcekler ve bazı sürüngenler olduğu söylenebilir.

Yaşar Kemal'in romanlarında mahalli söyleş şeklinde en sık kullanılan sıfatlar sırasıyla fıkara (734), yoz (288), som (78), koygun (54), yeyni (48), tansık (46), zınkazık (45), yabanıl (42), vazalak (21), nekes (18), bol bolamadı (15), apal (12), şıvga (11), baldırıçıplak (9), pürtüklü (8), kımık (8), partal (7) şeklindedir. Yaşar

Kemal'in romanlarında adları nitelerken kullandığı sıfatlardan önemli bir bölümünü mahalli söyleyiş özelliğine sahip sıfatlardan seçtiği, romanlarında bu ifadelere sıklıkla rastlandığını görülmektedir. Sonuç olarak Yaşar Kemal'in romanlarında mahalli söyleyiş ifadesi olan sıfatlara yoğun biçimde rastlandığı, romanlarında doğa betimlemelerinin önemli bir yer tutmasının bu durumun önemli nedenlerinden biri olduğu söylenebilir.

Yaşar Kemal'in romanlarında mahalli söyleyiş biçimli sık kullanılan zarflar sırasıyla zaar (72), derakap (54), habire (47), firdolayı (28), dalgündüz (15), heyye (9), eremeke (6), allalem (5), yekeyek (4), böylecene (3), gürpedek (3) şeklindedir. Belirtilen zarf ifadelerinin çeşitliği ve kullanım sıklığına bakılarak Yaşar Kemal'in romanlarında niteleyen mahalli söyleyiş zarflarının yoğunlukla kullanıldığı, bu durumda romanlarında etkili olan ve sıklıkla yer verilen betimlemelerin önemli bir faktör olduğu söylenebilir.

Yaşar Kemal'in romanlarında geçen mahalli söyleyiş biçiminde toplam üç edat olduğu, bunların kullanım sıklıklarına göre; gayrı (24), bes (6), salt (4) şeklinde sıralandığı görülmüştür. Türkçede sayıları sınırlı olan edat kelime türünün mahalli söyleyiş alanında da sayılarının sınırlı olması normal bir durum olarak görülebilir. Sonuç olarak Yaşar Kemal'in romanlarında geçen mahalli söyleyiş ifadesi edatların diğer kelime türlerinden olan ad, sıfat, zarf ve fiile göre sayılarının ve kullanım sıklıklarının oldukça sınırlı olduğu ifade edilebilir.

Yaşar Kemal'in romanlarında geçen mahalli söyleyiş biçiminde toplam 4 farklı bağlaç olduğu, bunların kullanım sıklıklarına göre; amma (21), hemi (10), halbuysam ki (7), yoksama (1) şeklinde sıralandığı görülmüştür. Yaşar Kemal'in romanlarında geçen mahalli söyleyiş biçiminde bağlaçlar işlevlerine göre incelendiğinde bunların; cümle başı bağlaçları (amma, halbuysam ki, yoksama) ve karşılaştırma (hemi) gruplarında yer aldıkları görülmüştür. Sonuç olarak Yaşar Kemal'in romanlarında geçen mahalli söyleyiş ifadesi bağlaçların çeşitlilik ve kullanım sıklıklarının diğer kelime türlerinden ad, sıfat, zarf ve fiile göre sınırlı olmakla birlikte çeşitli işlevleri yerine getirmek için kullanıldıkları ifade edilebilir.

Yaşar Kemal'in romanlarında mahalli söyleyiş biçimli ünlemeler kullanım sıklıklarına göre sırasıyla haydiyin (67), alloooş (24), bre (20), abooov (16), behey (7), amman (6), imaaav (3), ula (1) şeklindedir. Romanlarda mahalli söyleyişi ile yer

alan ünlemlere işlevleri açısından bakıldığında; tek başlarına kullanılan, kendi başlarına anlamlar karşılayan (haydiyin, amman, abooov, imaaav) ünlemlerin yanında, seslenme amaçlı kullanılan (bre, behey) ve yansıma kelime (alloooş) olan ünlemler oldukları görülmüştür.

Yaşar Kemal'in romanlarında mahalli söyleyişleri ile geçen tekrar ifadelerinden en sık kullanılanlar sırasıyla; ipil ipil (250), yalp yalp (57), domur domur (24), hilim hilim (15), kıvıl kıvıl (10), siyim siyim (7), yampir yampir (7), ııl ııl (6), birem birem (5), liyme liyme (5), pel pel (5), bön bön (4), sası sası (4), oylum oylum (4) şeklindedir. Romanlarda yer alan mahalli söyleyiş biçimindeki tekrar ifadelerinin oluşma biçimi yönüyle tamamının ünsüz ile başlayan tekrarlar sınıfına girdiği görülmüştür. Kelimelerin cinslerine göre ise tekrar ifadelerinin çoğunun ad ve ad soylu kelimelerle yapılmış olduğu söylenebilir. Aynı zamanda yansıma kelime temelli tekrarlar da (vırç vırç, pat pat) mevcuttur. Sonuç olarak Yaşar Kemal'in romanlarında mahalli söyleyiş biçimli tekrarlara yer vererek, anlatımına tasvir zenginliği ve güzelliği gibi çok esaslı özellikler kazandırdığı ifade edilebilir.

Yaşar Kemal'in romanlarında toplam kullanım sayılarına göre mahalli söyleyişleriyle yer alan ikilemeler sırasıyla; im tim (44), yazı yaban (20), yel yepelek (17), şadlık şadımanlık (16), bol bolamadı (15), nan ekmek (13), uyku dünük (12), yaya(n) yapıldak (12), afur tafur (11), tenger menger (8), dağlar beller (7), incik cıcık (5), karman çorman (5), süklüm püklüm (5), bel bıkın (4), avur zuvur (3) şeklindedir. Bu ikilemeler oluşma biçimleri açısından incelendiğinde; ünlü+ünlü, ünlü+ünsüz, ünsüz+ünsüz ve ünsüz+ünlüyle başlayan ikileme örneklerinin yer aldığı görülmüştür. Kelime türleri açısından mahalli söyleyiş biçimindeki bu ikilemelerin ağırlıklı olarak ad ve ad soylu kelimelerden oluştuğu söylenebilir. Sonuç olarak Yaşar Kemal'in romanlarında mahalli söyleyiş ürünü ikilemelere yer verdiği, bu ikilemler ile anlatımına tasvir zenginliği ve güzelliği kattığı ifade edilebilir.

Yaşar Kemal'in romanlarında mahalli söyleyiş biçimli argo ifadelerinden en sık kullanılanlar sırasıyla; ulan (213), pezevenk (110), orospu anah/avratlı/dölü/kasığında yatmış (59), deyyus (45), düdükle(n)mek (41), it dölü/südüğü/soyu/oğlu/eniği (24), yezid (17), kancık (16), köpoğlu (16), eşşek/eşşoğlueşşek (13), kocamış köpek/köppek/yal köpeği (11), puşt (11), teres (11), gavur (8), vizzo (8), domuz taşığı/dölü (6), eşek cenneti (4), fallik (4), hergele

(6), zıkkım (6), ütmek/ütölmek (5), zağar (4), zıknabut (4) şeklindedir. Romanlarda geçen mahalli söyleyiş biçimli argo ifadelerinin yarısından fazlasının sövgü ifadesi olduğu, bir kısmının ise yerme, aşağılama, küçümseme ve hakaret amaçlı kullanılan ifadeler olduğu söylenebilir. Sonuç olarak romanlarında konu edindiğı coğrafyada yaşayan halkın ağzından olduğu şekliyle anlatımlar yapan Yaşar Kemal'in özel bir dil niteliğı olan argo ifadelerle eserlerinde sıklıkla yer verdiği, böylece anlatımındaki tasvirleri güçlendirdiğı söylenebilir.

Yaşar Kemal'in romanlarında çeşitli sınıflamalarda düşünölebilecek çok sayıda mahalli söyleyiş biçimli alkış ve kargış ifadelerine yer verdiği, kendi folklorik birikiminin de etkisiyle bireylerin duygu ve düşöncelerinin aktarılmasını, uzun bir süreçte halk tarafından oluşturulan değeri yargılarının korunmasına, pekiştirilmesine ve yeniden üretilmesine katkı sağladığı söylenebilir.

Yaşar Kemal'in romanlarında mahalli söyleyiş biçimli fiillere sıklıkla yer verdiği görölmüştür. Toplam kullanım sayısına bakılarak romanlarda en sık kullanılan fiiller sırasıyla ipilemek (346), yumak (192), apak olmak (187), menevişlemek (136), balkımak (131), şavkımak (90), uğunmak (54), sağılmak (44), ıgranmak (42), çavmak (40), çemremek (38), yekinmek (37), çokuşmak (37), dizlemek (36), küşüm çekmek (31), çatlamak (30), yalbırdamak (32), konurlamak (26), feldirdemek (25), kirpiştirmek (24), hopur etmek (23), sekilemek (20), gönenmek (20), hırsızlamak (19), göğeri ağmak (18), ansımak (17) kıvılaşmak (17), öykünmek (17), çövdürmek (16), buymak (15), cebelleşmek (15), göğünmek (15), dürmek (14), örklemek (14), sünmek (14), kılavlamak (13), şavullamak (13), pavkırmak (13), ıslamak (11), vıcırdamak (11), ıramak (10) şeklindedir.

Romanlarda yer alan mahalli söyleyiş biçimli fiillere sınıflama açısından bakıldığında her sınıflamaya uygun fiil türü bulunduğu görölmüştür. Yapıları, çatıları, içerikleri, anlamları bakımından her fiil türüne örnekler yer almaktadır. Yaşar Kemal'in romanlarında geçen mahalli söyleyiş biçimli fiillerin sayılarının çokluğu, türlerinin çeşitliliğı ve kullanım sıklıklarına bakarak eserlerinde mahalli söyleyiş biçimli fiillerin zenginliğinden söz edilebilir.

Romanlardaki toplam kullanım sayılarına bakarak en sık kullanılan deyimler sırasıyla; sırm gibi olmak (66), donuna girmek (61), yalp yalp etmek (57), hışım gibi yağmak (55), imi timi belirsiz olmak (44), kan işetmek (29), şıkırdım gibi (26),

kavak boyu (25), domur domur olmak (24), kirp diye kesilmek (21), yel yepelek (17), yıl on iki ay (17), gelha eylemek (16), ekmek yediği sofraya bıçak sokmak (16), şadlık şadımanlık etmek (16), zort atmak (16) hilim hilim olmak (15), deliler damı (14), uçan turnayı gözünden kaçan tavşanı art ayağından vurmak (14), kuşun kanadının altına saklanmak (13), nan ekmeğe muhtaç olmak (13), uyku dünük bilmemek (12), yayan yapıldak (12), bir topak olmak (11), sarvan kurmak (10), belirtmek (9), cıçığı çıkmak (9), car ummak (9), taşkala etmek (9), karnı yememek (7), aklına tıp etmek (7), aklını çıvdırmak (6), içi ıgıl ıgıl olmak (6), umsunuk olmak (6), itin götüne sokup çıkarmak (5), gözleyi gözleyi gözleri dört olmak (5), deminde olmak (5), ölüyün körü (5), ocağını söküp üstüne incir dikmek (5), beli bıknı kırılmak (4), bön bön bakmak (4), kan emek (4), karanlık gecede kara taşın üstündeki karıncayı görmek (4), oğlanlık tutması (4), son gittilik (4), soyka kalmak (4), tavşan yamacı geçti (4), yüzüne konan sinek kırk parça olmak (4) şeklindedir.

Sonuç olarak Yaşar Kemal'in romanlarında geçen deyimlerden mahalli söyleyiş biçiminde olanların toplam sayıları, kullanım sıklıkları ve çeşitliliklerine bakılarak romanlarında bu ifadelere sıklıkla yer verdiği, Çukurova coğrafyasında halk dilinde kullanılan bu ifadeleri yazılı hale getirerek bilinirliğini artırdığı, eserlerini bu anlatımlarla zenginleştirdiği söylenebilir.

Yaşar Kemal'in romanlarında atasözlerine sıklıkla rastlandığı görülmüştür. Toplam kullanım sayılarına göre bu atasözlerinden en sık kullanılanlar sırasıyla; asil azmaz, yol tezikmez (16), göl yerinden su eksik olmaz (13), kurt eniği kurt olur (8), aba altında er yatar (7), kaba ağacın gürlemesi dal ile (7), yuvası bozulan kuşun yuvasında öteki kuş barınmaz (4), ağzında balı olanın götünde iğnesi olur (3), her tepeden bir gün doğar (3), milletin ağzı donunun bağı değildir ki çekip bağlayasın (3), şahin de küçük ama vermez avını (2), sabırla koruk helva olur (2), kul kusursuz olmaz (2), kurda demişler boynun neden böyle kalın, o da demiş ki kendi işimi kendim görürüm de ondan (2), koynunda büyüt yılanı önce seni soksun (2), ite dalanmaktansa çalıyı dolanmak yeğdir (2), it iti ısırılmaz (2), el ile gelen düğün bayram (2), demir olsam çürürdüm, toprak oldum dayandım (2), demini süren öğünsün (2) şeklindedir. Bu atasözlerine Aksoy (1988) tarafından yapılan sınıflama açısından bakıldığında birçok sınıflama türüne uygun örnekler yer aldığı söylenebilir.

Şekil ve kavram özellikleri açısından birçok atasözü türüne uygun örnekler yer aldığı görülmüştür.

Derleme Sözlüğü ve Yaşar Kemal Sözlüğü'nde bulunmayıp tanıklardan yararlanarak anlamları tespit edilen mahalli söyleyiş ifadeleri şu şekilde sıralanabilir:

Ad niteliğinde olan mahalli söyleyiş ifadeleri; ağı, akıldanesi, ardiye, avene, azık, basma, boğa aleti kırbaç, cura, çakır, çatki, çocuklama, dengbej, döğen, elek, ellik, fak, galsama, gavuristan, gıllığış, giyit, hayhuy, hempa, kaput, karabastı, kasar, kav, kaytan, kınnap, kırk örgü, kırk ölmezler, kırk ermişler, konç, kudüm, kula, kuşluklayın, kül böreği, küllük, lata, manı, maşlah, muska, öksüz parmağı, öteberi, peşkir, sahtiyan, sağman, saldırma, salta, sayrı, sedir, sergerde, sığınca, sıtara, sıyrınçaç, sini, sipsi, tarlık şalvarı, terki, tokurtu, uğru, uçmak, yabansılık, yakışık, yengi, yontu, yüznumara, zaparta, zeker, ziyaret cevizi.

Bitki adı niteliğinde olan mahalli söyleyiş ifadeleri; acı kekik, ağın ağacı, almageyik, arı kekiği, bakır çiçeği, çalılıkeni, çitlenbik, duzik, harrup, kadife çiçeği, mine çiçeği, pamuk elması, sici, sütleğen, topağaç, turunç, uruşman. Hayvan adı niteliğinde olan mahalli söyleyiş ifadeleri; akçakuş, böğürtleç, çakır yılan, çaylak, çoban aldatan, divlik kuşu, efsane böceği, karakuş, kaya yılanı, kaygan böceği, kız böceği, kör yılan, peri böceği, puhu, sarı karınca, yabangüvercini, yağmurecik kuşu.

Sıfat niteliğinde olan mahalli söyleyiş ifadeleri; alaboz, apal, çalık, damdaracık, fikara, gücengin, güdümen, gülünçlü, gülüşeftali, kütemez, nekes, soykarası, şipidik, testekerlek, verimker, yabanıl. Zarf niteliğinde olan mahalli söyleyiş ifadeleri; derakap, fırdolayı, sıcakcana. Ünlem niteliğinde olanlar; allloooş, haydiyin. Tekrar ve ikileme niteliğinde olan mahalli söyleyiş ifadeleri; gıcım gıcım, vırç vırç, afur tafur, dadal kodal, urlu uğursuz, dangul dungul.

Fiil niteliğinde olan mahalli söyleyiş ifadeleri; atlanmak, birikişmek, bunulamak, cıvılamak, çığıldamak, çifte koşmak, dikelmek, dinginlemek, direklemek, domrumak, hır çıkarmak, irkileşmek, mutlanmak, sadır olmak, sigaya çekmek, şaşkınlamak, vazgelmek, yamrılmak, yığılışmak.

Deyim niteliğinde olan mahalli söyleyiş ifadeleri; ad vurmak, adam yitiği öküz yitiğine benzemez ki, aklını kenger sakızıyla çiğnemek, Allah yaratmış dememek, anası dini ağlamak, anası ölmez karı yarıya, ateşsiz ocaktan köz almaya gitmek,

attığını sekitmemek, avcı kediye farenin deliğinin ağzına bağlamak, belinden düşmek, beygir götündeki sinek olmak, bir verip abat etmek bir vurup berbat etmek, cartayı çekmek, ceppeyi bozmak, çiçek diye alıp başına sokmak, dama demek, denize mi kaçarsın domuza mı?, dünyaya dört mört bakmak, ekmek bilmemek, ekmek istemez su istemez, ettiği hayır ürküttüğü kurbağayı karşılamamak, gavline uydurmak, göt attırmak, götünün deliğini bile bilmemek, götünün üstüne oturtmak, gözünün güheri dökülmek, gün gün götüne gitmek, günün batıya yıkılması, hafta yedi gün, hayfını yerde koymamak, hayvan gelip bön gitmek, horoz sesi duymamış olmak, hüt dağı gibi olmak, hurdahal olmak, ışkı düşmek, imirin iti gibi titremek, ipten kazktan kurtulmuş, kapı eşiği aşındırmak, karıncayla cima edip belini incitmemek, kılıcın ağzı üstünde yürümek, kılıç kesmez bir karanlık, kızağan olmak, yana yana ördolmak, yüreği salt cılk suya kesmek.

Tespit edilen 52 atasözünün 11 tanesi Yaşar Kemal Sözlüğünde yer almakta olup 41 tanesi tanıklardan yararlanılarak anlamlarına yer verilmiştir.

Karahan'ın (2014) yaptığı Anadolu ağızları sınıflamasına göre Yaşar Kemal romanlarındaki ses olaylarının Batı Grubu Ağızlarından olduğu görülmüştür. Yaşar Kemal'in romanları üzerinde yapılan taramada çok çeşitli ses olaylarına rastlanmıştır. Bu ses olayları içerisinde en sık rastlananların n>y değişimi, ile edatının -len, nen olarak geçtiği, e>i değişimi, k->g- ve t->d- değişimi, türeme, düşme, hece kaynaşması gibi ses olayları olduğu söylenebilir.

Bazı ağızlarda yazı dilindeki ile ve bunun ekleşmiş biçimi olan -le edatı dışında bunların ilen, -len, -nen, bile-, bilen gibi genişletilmiş şekilleri de yer almıştır (Korkmaz, 2013). Romanlarda geçen ses olayları incelendiğinde en fazla ses olayının ile edatının -len, -lan, -nen şeklinde oluşturulduğu görülmüştür. “Adamlan”, “ağaylan”, “ağızlan”, “akıllan”, “Aliynen”, “amcamlan”, “anamızlan”, “atınan”, “itinen”, “atlan”, “ballan”, “balmumuylan”, “bizimlen”, “beylen”, “domuzlan”, “elimlen”, “fayıziylan”... bu ses olayına örnek olan mahalli söyleyişlerdir.

Batı grubu ağızlarında “k->g-“ değişimelerindeki yoğunluk fazladır (Karahan, 2014). Romanlarda yer alan “ganun”, “gaymakam”, “gurtarmak”, “galem”, “gendi”, “gominist”, “gomutan”, “galdı”, “gasaba”, “gorku” bu değişimelere örnek olabilecek mahalli söyleyişlerdir.

Dilin pek çok tanımı yapılmış olmakla birlikte dil; “insanın kendi bilgi ve deneyimlerini, bir anlamsal kapsamı ve bir ses karşılığı olan birlikler, her toplumda bir başka biçimde açıklandığı bir bildirişme aracı” olarak tanımlanabilir (Aksan, 2009: 55). Dünya dilleri arasında Türkçe, Altay dillerinin en eski yazlı kaynaklara sahip kolu olarak görülmektedir. Türkiye Türkçesi ise Türkçenin en fazla konuşuru olan koludur (Demir ve Yılmaz, 2012).

Eski Anadolu Türkçesinin XV. Yüzyıl ortalarından başlayarak iki yönlü yani çatallı bir değişim ve gelişim doğrultusunda yol almış olması, bir yandan yazı dili durumundaki Osmanlı Türkçesini oluştururken bir yandan da farklı ağız yapılarına ve yazı dilinin baskısından uzak kalmış konuşma diline dayalı Türkçeyi, XVI. yüzyıldan günümüze uzandıran ve zaman etkenine bağlı değişim ve gelişimlerle beslenen çok zengin nitelikteki günümüz Türkiye Türkçesinin ağızlarını oluşturmuştur (Korkmaz, 2013: 137).

Karahan (2014) tarafından yapılan ağız sınıflasına göre Anadolu ağızları (1) Doğu Grubu Ağızları, (2) Kuzeydoğu Grubu Ağızları, (3) Batı Grubu Ağızları olmak üzere üç grupta incelenmiştir. Yaşar Kemal’in eserlerine konu olan coğrafya genellikle Çukurova ve Toroslar, romanlarında hâkim olarak görülen ağız ise Adana ve yöresindeki yerlerin ağızıdır. Bu sınıflamaya göre Yaşar Kemal romanlarında ağız niteliği taşıyan kelimelerin Batı Grubu Ağızlarından olduğu söylenebilir.

Yaşar Kemal’in doğup büyüdüğü, romanlarına konu ettiği Çukurova yöresi, Türkmenler ve Türkçenin o bölgedeki durumuna ilişkin görüşlerine bakıldığında, kültürel çeşitliliği dolayısıyla kendisinin Türkçenin zengin biçimde konuşulduğu büyük bir kültür ortamı içerisinde yetiştiği sonucuna ulaşılabilir.

Atatürk’ün kurduğu Türk Dil Kurumu tarafından kuruluşundan hemen sonra yapılan ilk kurultaya Adana’dan üç yörügün de davet edilmesi ile Yaşar Kemal o coğrafyadaki kendi tanıklığı halk dilinin, Türkmenlerin yoğunlukta yaşadığı Çukurova yöresindeki ağzın Türkçe için önemli bir yere sahip olduğunu gösteren örnekler olduğu söylenebilir.

Eserlerinde folklorik unsurlardan, halk hikâyelerinden, Anadolu efsanelerinden, âşık geleneğinin ürünlerinden, ağız unsurlarından sıkça yararlanan ve bunlarla

bağlantılı olarak mahalli söyleyişlere sıklıkla yer veren Yaşar Kemal'in Türkçeye önemli katkılar sağladığı ifade edilebilir.

Yaşar Kemal halk edebiyatının, âşık geleneğinin temsilcilerini kendine usta kabul ettiğini, kendisinin de bu geleneğin halkalarından olduğunu, ayrıca anlatıcı kültüründen gelen bir romancı olduğu belirtmektedir. Bu çalışmada Yaşar Kemal'in romanları taranarak mahalli söyleyiş unsuru kelime ve kelime grupları ele alınmış ve kelime türlerine göre ayrılarak incelenmiştir. Yapılan çalışmada hemen her kelime türü ve bunların alt türlerine ait çeşitli örneklerin tespit edildiği romanlarının mahalli söyleyiş açısından oldukça zengin içeriklere sahip olduğu görülmüştür.

Onun mahalli söyleyiş unsurlarına romanlarında sıkça yer vermesinin; bu unsurların yazılı edebiyata kazandırılması, kaybolmasının önlenmesi, işlerlik kazanması, ağız çalışmalarına girmesi, dil alanındaki bilimsel çalışmalara konu olması gibi çok çeşitli işlevleri yerine getirdiği söylenebilir. Yaşar Kemal'in romanlarında kullandığı mahalli söyleyişlerin Türk Dil Kurumu Derleme Sözlüğüne ya da bu sözlüğün amacına da katkı sağladığı ifade edilebilir.

Derleme Sözlüğünün oluşturulma amacı ve Türkçeye katkısı dikkate alındığında Yaşar Kemal'in halk dilinde kullanılan ancak lügatlere girmemiş, yazı dilinde kullanılmış ifadelerle mahalli söyleyiş olarak romanlarında yer vermesinin Türkçeye Derleme Sözlüğü ile benzer katkılar sağladığı çıkarımında bulunulabilir. Yaşar Kemal'in romanlarının sayısı, romanlarında yer verdiği toplam mahalli söyleyiş sayısı, çeşitliliği ve toplam kullanım sayılarının bu katkıda önemi yüksektir.

Türkçe için dünyanın en güzel, en sıcak, en insancıl ve sevgiyi, dostluğu, kardeşliği en iyi duyurabilen dil olduğunu belirten Yaşar Kemal bu ifadelerinden sonra birçok eser ortaya koymuş, Türkçenin gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır.

5.2. Öneriler

- Bu çalışmada Yaşar Kemal'in romanlarında geçen mahalli söyleyiş biçimli çeşitli kelime türlerinde toplam 1572 ifade tespit edilmiştir. Bunların bir kısmının anlamı Türk Dil Kurumu Derleme Sözlüğünden, bir kısmı Ali Püsküllüoğlu tarafından hazırlanan Yaşar Kemal Sözlüğünden alınmıştır. Ancak her iki sözlükte de bulunmayan çok sayıda ifadenin anlamı Yaşar Kemal'in romanlarına konu olan

coğrafyadaki tanıklara dayalı olarak tespit edilmiştir. Elde edilen yeni mahalli söyleyiş ifadeleri ve anlamları ile Türk Dil Kurumu Derleme Sözlüğü ve Yaşar Kemal Sözlüğünün geliştirilmesi sağlanabilir.

- Bu çalışmadan elde edilen bulgular ile Yaşar Kemal'in başta romanları olmak üzere eserleri üzerine yapılabilecek dil çalışmalarında yararlanılması sağlanabilir.

- Bu çalışmanın kapsamı Yaşar Kemal'in romanları olan 22 kitaptır. Benzer mahalli söyleyiş çalışması diğer eserleri (destansı romanları, ağıtları, hikâyeleri) kapsam alınarak da yapılabilir.

- Bu çalışmada Yaşar Kemal'in romanlarında geçen mahalli söyleyiş biçimli ifadeler kelime türleri açısından genel olarak ele alınmıştır. Başka bir çalışmada burada tespit edilen ifadeler kelime türleri açısından daha detaylı alt sınıflamalara indirgenerek yapılabilir (Örneğin adların, fiillerin, sıfatları, deyimlerin, atasözlerinin her birinin alt sınıflarına göre incelenmesi gibi).

- Mahalli söyleyiş sınırlandırması yapılmadan Yaşar Kemal'in romanları Türkçe açısından kelime türlerinin alt başlıkları temelinden incelenip, Türkçe açısından değerlendirilebilir.

- Yaşar Kemal'in eserleri ya da eserlerinden seçilen bir örneklem tarihsel sıra ile incelenerek mahalli söyleyişlerin kullanım durumları, sıklıkları, bu ifadelerin kullanımının artış/azalışları tarihsel aralıklar temelinde incelenebilir.

- Romanlarına Yaşar Kemal ile benzer coğrafyaları konu edinen diğer yazarların (Orhan Kemal, Fakir Baykurt gibi) eserleri de mahalli söyleyiş açısından incelenerek aynı coğrafyada ki mahalli söyleyiş ifadelerinin alanı genişletilebilir.

KAYNAKÇA

- Aksan, D. (2009). **Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dil Bilim.** (5.baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Aksoy, Ö.A. (1988). **Türk Dili Araştırmaları Belleten Yıllığı-1962.** Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Aminova, L. (2002). “Yaşar Kemal’in Yılanı Öldürseler Hikâyesi ve Abdulla Kadiri'nin Ötgen Günler Romanlarında Saf Aşk Teması ve Kadın Motifi.” **Erzurum Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi.** Sayı 20, s.163
- Andaç, F. (2015). **Yaşar Kemal Sözü'nün Büyücüsü.** İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Ay, F. (2011). Yaşar Kemal’de Göç Olgusu. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi
- Ayaydın, G.Ö. (2003). Yaşar Kemal’in İstanbul’una Çevreci Bir Yolculuk. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Bilkent Üniversitesi
- Balcı, A. (2013). **Sosyal Bilimlerde Araştırma: Yöntem, Teknik ve İlkeler.** Ankara: Pegem Akademi Yayınları
- Belge, M. (1979). **Yaşar Kemal’in Romancılığı.** Milliyet Sanat Dergisi
- Bogdan, R.C., Biklen, S. K. (1992). **Qualitative Research for Education: An Introduction to Theory and Methods.** Boston: Allynand Bacon
- Bolat, H. (2006). Yaşar Kemal’in Romanlarında Sosyal İlişkiler Açısından Şahıs Kadrosu. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Elazığ
- Boratav, P.N. (1969). **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı.** İstanbul: Gerçek Yayınları
- Boratav, P.N.(1983). **Folklor ve Edebiyat.** İstanbul: Adam Yayınları.
- Bozkaplan, Ş.A. (2004). “Atasözlerinin Yapı ve İşleyiş Biçimlerine İlişkin Bir Örneklem Modeli.” **Türk Dil Kurumu V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı.** Ankara
- Bozkaplan, Ş.A. (2015). **Türk Dili.** İzmir: Kanyılmaz Matbaası
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E. , Akgün, Ö.A., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2014). **Bilimsel Araştırma Yöntemleri.** Ankara: Pegem Akademi Yayınları
- Çoraklı, Ş. (2001). “Türkçenin Yaratma Gücü: İkilemeler.” **A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi.** Sayı 17 s.53
- Demir, N. ve Yılmaz, E. (2012). **Türk Dili El Kitabı.** (6.baskı). Ankara: Grafiker Yayınları
- Duman, M. (1998). Ağrı Dağı Efsanesi'nin Dili Üzerine Bazı Tespitler. İstanbul: **İstanbul Üniversitesi İlmî Araştırmalar Dergisi.** Sayı 6. ss.83-124

- Erden, A. (1993). “Çözümleyici Yazın Eleştirisi Işığında Bir Yaşar Kemal Hikâyesi: Süpürge.” Ankara: **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**. Cilt 10. Sayı 1. ss.87-104
- Ersoylu, H. (2010). **Türk Argosu Üzerinde İncelemeler**. İstanbul: Ötüken Neşriyat
- Genç, İ. (2010). **Örneklerle Eski Türk Edebiyatı Tarihi: Klasik Dönem**. İzmir
- Gorbatkina, G. (1980). **Sovyet Türkologlarının Türk Edebiyatı İncelemeleri**. İstanbul: Cem Yayınları
- Gökalp, A.(1980). “Yachar Kemal: From the Imaginary Word of the People to an Epic Reality; Edebiyat.” **Middle East Center**. University of Pennsylvania: Yaşar Kemal Özel Sayısı, c.V, No.1-2
- Gürsel, N. (2008). **Yaşar Kemal bir Geçiş Dönemi Romancısı**. İstanbul: Doğan Kitap
- Hatipoğlu, V. (1971). **Türk Dilinde İkileme**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Hızlan, D. (1983). **Yazılı İlişkiler**. İstanbul: Gösteri Dergisi
- İleri, S. (1974). **Bir Şairin Derlediği Sözcükler**. İstanbul: Yeni Ortam Dergisi
- İnan, A. (1969). **Medeni Bilgiler ve Mustafa Kemal Atatürk’ün Elyazıları**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Kabacalı, A. (1983). “Yaşar Kemal ile “Anlatım Sanatı” Üzerine Söyleşi.” **Yazko Edebiyat**. Sayı 27
- Kansu, C.A. (1974). **Halkın Sesi Dili ile**. İstanbul: Barış Dergisi
- Karahan, L. (2014). **Anadolu Ağzlarının Sınıflandırılması**. (3.baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Karasar, N. (2002). **Bilimsel Araştırma Yöntemi**. (11. baskı). Ankara: Nobel Yayın ve Dağıtım
- Kayayerli, F.D. (2012). Türkiye’de Röportaj Geleneği Bağlamında Yaşar Kemal’in Röportajları Üzerinden Nitel bir Değerlendirme. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi
- Kemal, Y. (1960). **Orta Direk**. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Kemal, Y. (1975). **Teneke**. (5.baskı). İstanbul: Cem Yayınevi
- Kemal, Y. (1975). **Yusufçuk Yusuf**. İstanbul: Cem Yayınevi
- Kemal, Y. (1983). **Ölmez Otu**. (7.baskı). İstanbul: Tekin Yayınevi
- Kemal, Y. (1992). **Demirciler Çarşısı Cinayeti**. (11.baskı). İstanbul: Toros Yayınları
- Kemal, Y. (1994). **Al Gözüm Seyreyle Salih**. (8.baskı). İstanbul: Görsel Yayınlar

- Kemal, Y. (1994). **Deniz Küstü**. (8.baskı). İstanbul: Görsel Yayınlar
- Kemal, Y. (2002). **Karınca'nın Su İçtiği**. İstanbul: Adam Yayınları
- Kemal, Y. (2011). **Hüyükteki Nar Ağacı**. (12.baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Kemal, Y. (2011). **İnce Memed II**. (18.baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Kemal, Y. (2012). **İnce Memed I**. (28.baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Kemal, Y. (2012). **İnce Memed III**. (14.baskı). İstanbul:Yapı Kredi Yayınları
- Kemal, Y. (2012). **İnce Memed IV**. (12.baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Kemal, Y. (2012). **Yer Demir Gök Bakır**. (11.baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Kemal, Y. (2013). **Tek Kanatlı Bir Kuş**. (3.baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Kemal, Y. (2015). **Kale Kapısı**. (7.baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Kemal, Y. (2015). **Kanın Sesi**. (7.baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Kemal, Y. (2015). **Tanyeri Horozları**. (17.baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Kemal, Y. (2016). **Çıplak Deniz Çıplak Ada**. (5.baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Kemal, Y. (2016). **Fırat Suyu Kan Akıyor Baksana**. (23.baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Kemal, Y. (2016). **Yağmuncuk Kuşu**. (9.baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Kemal, Y. (2016). **Yılanı Öldürseler**. (23.baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Kemal, Y. (2017). **Yaşar Kemal Kendini Anlatıyor, Alain Bosquet ile Görüşmeler**. (8.baskı). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Korkmaz, R. (2007). **Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı 1839-2000**. (4.baskı). Ankara: Grafiker Yayıncılık.
- Korkmaz, Z. (2009). **Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2013). **Türkiye Türkçesinin Temeli, Oğuz Türkçesinin Gelişimi**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Köprülü, M.F. (1999). **Millî Edebiyat Cereyanının İlk Mübeşşirleri**. Edebiyat Araştırmaları, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Kurtuluş, M. (2012). "Kemal'in Kuşlar da Gitti Romanında Kuşçuluk Geleneğinin İşlevi." **Millî Folklor**. Yıl 24. Sayı 96. Ankara: Bilkent Üniversitesi.
- Levend, A.S. (1984). **Divan Edebiyatı**. İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Mason, J. (1996). **Qualitative Researching**. London: Sage Publications.

- Maxwell, J.A. (1996). **Qualitative Research Design: An Interactive Approach**. California: Sage Publication.
- Fuat, M. (1983). **Dil Üstüne**. İstanbul: Adam Yayınları.
- Moran, B. (1991). **Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Naci, F. (1970). **Yaşar Kemal Üzerine**. İstanbul: Yeni Dergi.
- Naci, F. (1971). **On Türk Romanı**. İstanbul: Ok Yayınları.
- Önertoy, O. (1984). **Türk Roman ve Öyküsü**. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Özata Dirlikyapan, J. (2015). “Yaşar Kemal’in Kalemünde Zuhur Eden Köroğlu.” **Bilig**. Bahar 2015 / Sayı 73 171-184. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Özkırımlı, A. (1987). **Türk Edebiyatında Akımlar**. Türk Edebiyatı Ansiklopedisi, c.IV, İstanbul: Cem Yayınları
- Pazarkaya, Y. (2017). **Sana Son Umudumu Söyleyeceğim, Yaşar Kemal Konuşuyor**. İstanbul: Sözcükler Yayınları.
- Sağol, G. ve Gürsoy, E. (2003). **Türk Kültüründe Argo**. Türkistan ve Azerbaycan Araştırma Merkezi Yayını, s.73
- Tavşancıl, E., Aslan, A.E. (2001). **İçerik Analizi ve Uygulama Örnekleri**. İstanbul: Epsilon Yayınları.
- Terzioğlu, Ö. (2007). “Alkış ve Kargışların, Sözlü Kültürdeki Birleşik Kodların Aktarımını ve Yeniden Üretimini Kolaylaştıran Biçimsel Özellikleri.” **Milli Folklor dergisi**. Yıl 19, sayı 75. Sayfa 34-38.
- Torun, Y. (2007). “Birinci Türk Dili Kurultayı ve Ceyhan Yörük Ağzı Kelimelerinin Derleme Sözlüğündeki Kullanımları.” **Türk Dili Dergisi**. Sayı 669, s.573.
- Tuna, O.N. (1948). “Türkçede Tekrarlar”. **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**. İstanbul: c.III. s.429-447.
- Türk Dil Kurumu. (2009). **Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü**. Cilt I-VI. (3.baskı). Ankara: Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (2011). **Türkçe Sözlük**. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ulum, Ö.G. (2015). “Adana Yöresine ait Kelimelerin Kullanım Sıklıkları Üzerine bir İnceleme.” **Çukurova Araştırmaları Dergisi**. ISSN: 2458-7559DOI Number: <http://dx.doi.org/10.18560/cukurova.12> Cilt 1, Sayı 1, Kış 2015, s. 107-117.
- Ünlü, M. ve Özcan, Ö. (2003). **20. Yüzyıl Türk Edebiyatı 1940-1960-II**. İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Üzgör, T. (1983). **Edebiyat Bilgileri**. İstanbul: Veli Yayınları.

- Yalçinkaya, S. (2016). Yaşar Kemal'in Hikâye ve Romanlarında Çocuklar Üzerine İnceleme. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. KKTC: Doğu Akdeniz Üniversitesi.
- Yaylağan, N. (2015). Orhan Kemal'in Roman ve Hikâyelerinin Dili ve Türkçe Bakımından Değerlendirilmesi. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Yıldırım, A., Şimşek H. (2004). **Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Yıldırım, F. (2006). "Türkiye Türkçesinin Ağızları ve Etnik Yapı: Çukurova Ağızları Örneği." **Türkbilig**. 2002/4 s.136-153

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Tarih:23/05/2018

Tez Başlığı:

Yaşar Kemal'in Romanlarında Mahalli Söyleyişler ve Türkçe Bakımından Değerlendirilmesi.

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 264 sayfalık kısmına ilişkin, 23/05/2018 tarihinde **tez danışmanım tarafından** Dokuz Eylül Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı'nın sağladığı İntihal Tespit Programından (Turnitin-Tez İntihal Analiz Programı) aşağıda belirtilen **filtreleme tiplerinden biri** (uygun olanı işaretleyiniz) uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin **benzerlik oranı % 24 tür.**

<http://www.kutuphane.deu.edu.tr/tr/turnitin-tez-intihal-analiz-programi/> adresindeki Tez İntihal Analiz Programı

Kullanım Kılavuzunu okudum ☒

Filtreleme Tipi 1(Maksimum %15) ☐

Filtreleme Tipi 2(Maksimum %30) ☒

☐ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç, ☐ Kaynakça hariç, ☐ Alıntılar dâhil, ☐ Altı (6) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.	☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç, ☐ X Kaynakça dâhil, ☒ X Alıntılar dâhil.
EK 1- İntihal Tespit Programı Raporu İLK SAYFA Çıktısı. ☒	
EK 2- İntihal Tespit Programı Raporu (Tümü) Cd içinde. ☒	

Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Uygulama Esasları'nı inceledim ve yukarıda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı : Merve Gün
Öğrenci No :2014950075
Anabilim Dalı :Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı
Programı : Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Programı
Statüsü : Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐

ÖĞRENCİ

Merve GÜN

23/05/2018

DANIŞMAN

Prof. Dr. Şerif Ali BOZKAPLAN

23/05/2018

Açıklamalar

1: Bu formu teslim etmeden önce sizden istenen bilgileri uygun kutucuğu (☐) işaretleyerek doldurunuz.

Kullanıcı şifre vb. konusunda sorun yaşanması durumunda Üniversitemiz Merkez Kütüphanesinde bulunan Turnitin yetkilisine (Ali Taş Tel: +90 (232) 3018026 veya ali.tas@deu.edu.tr) başvurunuz.

2: Yüksek Lisans/Doktora Tez Çalışması Orijinallik Raporu" formu tezin ciltlenmiş ve elektronik nüshalarının içerisinde ekler kısmında yer alır.

3: Tez savunmasında düzeltme alınması durumunda bu form güncellenerek yeniden hazırlanır.

4: Turnitin-Tez İntihal Analiz Programına yükleme yapılırken Dosya Başlığı (document title) olarak **tez başlığının tamamı**, Yazar Adı (author's first name) olarak **öğrencinin adı**, Yazar Soyadı (author's last name) olarak **öğrencinin soyadı** bilgisini yazınız.